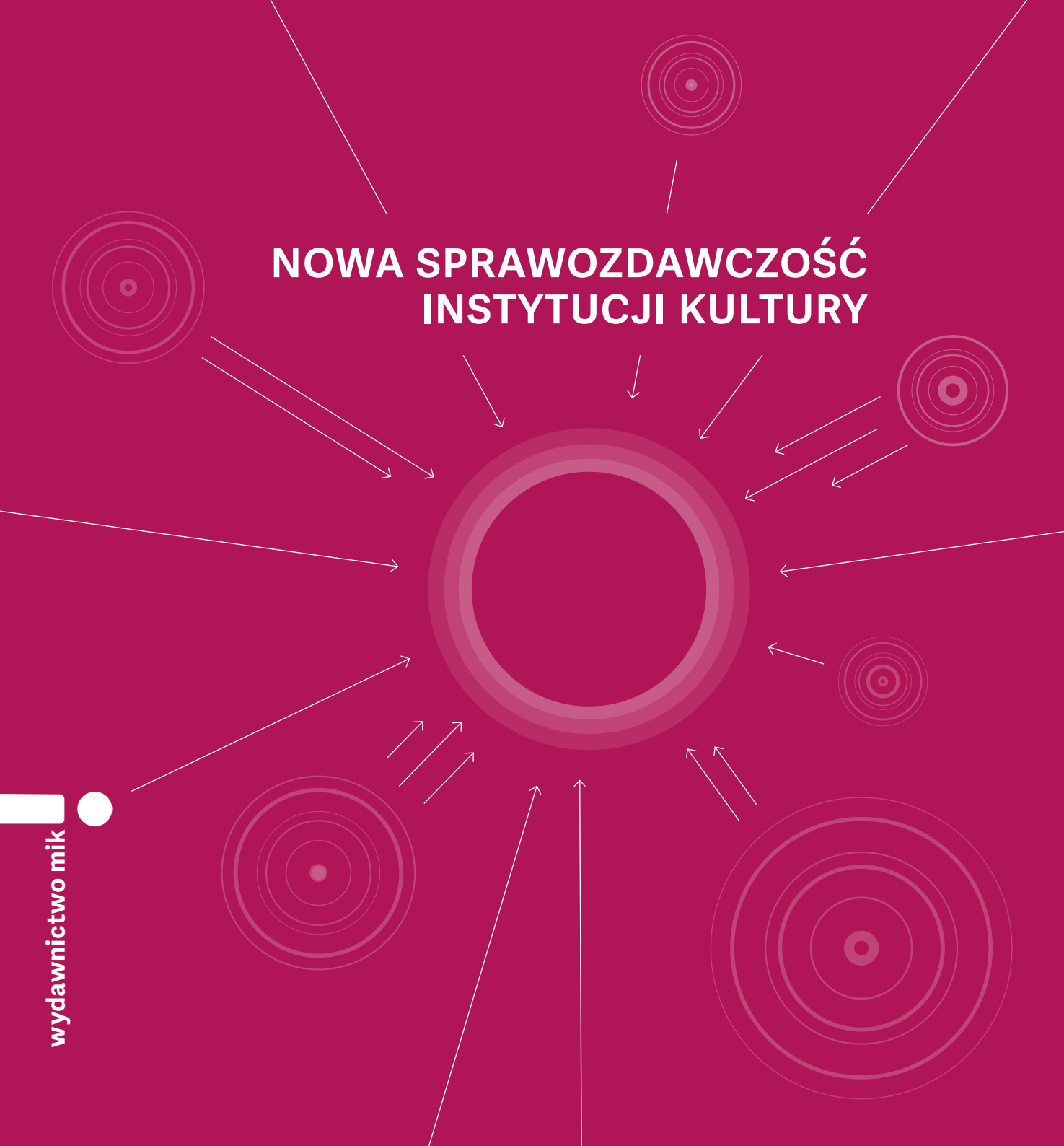

NOWA SPRAWOZDAWCZOŚĆ INSTYTUCJI KULTURY

NOWA SPRAWOZDAWCZOŚĆ INSTYTUCJI KULTURY

Wydawca:

mik

Małopolski Instytut Kultury w Krakowie

ul. 28 lipca 1943 17c, 30-233 Kraków

tel.: +48 (12) 422 18 84

www.mik.krakow.pl

MAŁOPOLSKA

instytucja kultury
Województwa Małopolskiego

Publikacja powstała w ramach projektu

*Poprawa jakości gromadzenia danych
o publicznych i niepublicznych
instytucjach kultury w Polsce*

Zespół projektu badawczego

Koordynacja projektu:

Piotr Knaś

Zespół projektowy:

Łukasz Dziuba, Lech Dulian, Wojciech Kowalik,

Krzysztof Malczyk, Łukasz Maźnica,

Weronika Stępnik, Piotr Knaś

Realizacja badań terenowych:

Łukasz Dziuba, Maciej Zygmunt,

Aleksander Lysko, Hanna Kostrzewska,

Michał Skiba, Marta Zwolińska,

Weronika Stępnik, Małgorzata Gądek,

Magda Józefiak, Joanna Kocot,

Dorota Prusinkiewicz, Aleksandra Wielek, Wojciech

Kowalik, Łukasz Maźnica,

Krzysztof Malczyk, Lech Dulian

Współpraca:

Regionalny Ośrodek Kultury w Katowicach

(Regionalne Obserwatorium Kultury)

Autorzy publikacji:

Wojciech Kowalik (AGH Akademia Górniczo-Hutnicza),

Krzysztof Malczyk (Uniwersytet Ekonomiczny

w Krakowie), **Łukasz Maźnica** (Uniwersytet

Ekonomiczny w Krakowie), **Piotr Knaś**, **Weronika**

Stępnik, **Lech Dulian**

Autorzy komentarzy

zamieszczonych w publikacji:

Przemysław Smyczek, Tomasz Ignalski, Filip Schmidt,

Joanna Szulborska-Łukaszewicz, Natalia Bryłowska,

Sławomir Czarnecki

Recenzenci:

prof. dr hab. **Jarosław Górniak**,

prof. dr hab. **Barbara Fatyga**

Adiustacja i korekta: **Magdalena Matyja-Pietrzyk**

Okładka, skład i łamanie: **Marcin Hernas**

Dofinansowano

ze środków Ministra Kultury

i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

ISBN 978-83-61406-93-8

CC BY-NC-SA 3.0

SPIS TREŚCI

WSTĘP	10
UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU	17
DEBATA EKSPERCKA O STATYSTYCE KULTURY	30
Debata ekspercka. Wprowadzenie	31
Ewaluacja obecnego programu statystyki	33
Wielość sprawozdań – niekomunikujące się systemy sprawozdawczości	33
Formularze sprawozdawcze GUS – łąty w systemie	35
Jeden podmiot prawny – wiele formularzy	36
Kartoteka badań – jak znaleźć podmioty prowadzące działalność kulturalną?	37
Otwieranie dostępu do danych	38
Przetwarzanie sprawozdań gus dla potrzeb lokalnych działań analitycznych i ewaluacyjnych	39
Ilościowy (jako jakościowy) obraz kultury	40
Słowniki pojęć, metadane, opisy metodologiczne	41
Dostępność kultury – definiowanie nowego obszaru badawczego	42
Badanie podmiotów sektora kultury czy podmiotów o charakterze instytucji kultury?	43
Słaba porównywalność danych – słabe nasycenie rzetelnymi informacjami	44
Statystyka nie wspiera procesów zarządzania i rozwoju w instytucjach	45
Finasowanie kultury – udział mecenatu prywatnego i komercjalizacja usług publicznych	46
Efektywność ekonomiczna podmiotów kultury	47
Statystyka kultury jako element systemu ewaluacji społecznych polityk publicznych	47
Adekwatność i aktualność gromadzonych danych	48

Zmieszanie formatów instytucji	49
Nowy model sprawozdawczy. Opinie konsultantów	50
Operacjonalizacja pojęć – usługi, twórczość, animacja, zadanie w dziedzinie kultury.....	51
Usługi w kulturze – pomocna kategoria czy ekspercka nowomowa?	53
Zmienne wpływające na dostępność kultury.....	54
Wolontariat i partycypacja społeczna w wytwarzaniu oferty	54
problem „działania” jako jednostki sprawozdawczej.....	55
Narzędzie do ewaluacji działalności kulturalnej i zadań publicznych.....	56
Przedsięwzięcie sprawozdawcze – podział całej oferty na poszczególne zadania	56
Kultura w Internecie – niezbadany obszar	57
Walor porównywalności – benchmarking.....	57
Uwzględnienie danych finansowych.....	58
Podsumowanie wyników debaty	59
KOMENTARZ #1 SAMORZĄDOWY ORGANIZATOR KULTURY	62
Czy statystyka publiczna może być narzędziem wspierającym zarządzanie kulturą?	
PRZEMYSŁAW SMYCZEK URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO	
Jednostki samorządu terytorialnego jako główni zarządzający systemem kultury w Polsce	63
Najważniejsze zadania jednostek samorządu terytorialnego jako kreatorów polityki kulturalnej oraz organizatorów instytucji kultury.....	65
Stan statystyki publicznej sektora kultury w Polsce.....	70
Brakujące elementy statystyki publicznej z punktu widzenia zarządzających systemem kultury.....	73
Podsumowanie.....	75
KOMENTARZ #2 MENEDŻER INSTYTUCJI KULTURY.....	76
Jak wygląda „złoty róg”? Pytania o statystykę publiczną w obszarze kultury	
TOMASZ IGNAŁSKI MIEJSKI DOM KULTURY CHORZÓW BATORY	

Kompetencje kulturowe	78
Demografia i czas wolny	80
Ekonomia	80
„Nowa kultura”	81
Rozwój kultury instytucjonalnej	81
Czy jesteśmy gotowi na zmianę?	82
Pytania o jakość	82
Pytanie o sens działań	83
Finanse w instytucji kultury	84
Równy dostęp do kultury	84
Dane statystyczne i nowe technologie	85
Jak badać znaczenie instytucji kultury?	86
KOMENTARZ #3 BADACZ KULTURY	88
Edukacja i animacja jako działalność wymykająca się statystykom	
FILIP SCHMIDT INSTYTUT SOCJOLOGII UAM W POZNANIU	
Fetysz frekwencji i przekleństwo standaryzacji oraz agregacji	89
Różne wymiary kultury i jej dostępności oraz używania	92
Obiegi kultury a kontekst terytorialny	92
Pokrycie terytorialne a dostępność usług kulturalnych	94
W kierunku poszerzonego rozumienia instytucji oraz kultury	95
Co warto wiedzieć o działaniach z zakresu edukacji kulturowej i animacji kultury?	98
1. Dysponowanie własną siedzibą, jej rozmiar, standard i funkcje	99
2. Rodzaj zatrudnianych pracowników	99
3. Sposób finansowania działań	100
4. Miejsce prowadzenia działań	101
5. Współpraca i stopień usieciowienia działań	102
6. Logika czasowa	104
7. Rodzaje działań – profile edukacji i animacji	104
Działania dookoła działań: diagnoza i ewaluacja	107
Zakończenie	108

KOMENTARZ #4 | BADACZ SEKTORA KULTURY 109**Sektor kultury jako wyzwanie dla statystyków**

JOANNA SZULBORSKA-ŁUKASZEWICZ | INSTYTUT KULTURY UJ

KOMENTARZ #5 | ANALITYK OBSERWATORIUM KULTURY 123**Jak nie wylać dziecka z kąpielą? Komentarz do projektu badawczego *Poprawa jakości gromadzenia danych o publicznych i niepublicznych instytucjach kultury w Polsce***

NATALIA BRYŁOWSKA, SŁAWOMIR CZARNECKI | INSTYTUT KULTURY MIEJSKIEJ W GDAŃSKU

Po co dyrektorowi badanie kultury?	125
Czego nie wiemy?	126
Co możemy zobaczyć, gdy spojrzymy inaczej? Nowa sprawozdawczość szansą dla badaczy i dla instytucji	126
Konieczny warunek sukcesu	127
O co i jak pytać? Ku metodom jakościowym w sprawozdawczości i ewaluacji	128
Co się wymyka liczbom? Ograniczenia statystyki publicznej	129
Dostęp czy (i) uczestnictwo? Niebezpieczeństwo „filozofii usług dostępowych”	129
Poza sektor publiczny? Badania sektora pozarządowego i biznesowego w kulturze	130
Czy można badać kulturę w Internecie? Perspektywy badania działalności kulturalnej i uczestnictwa w Internecie	131
Dane zebrane i co dalej? Wykorzystanie danych w działaniu	132
Podsumowanie	133

METODOLOGIA NOWEGO MODELU SPRAWOZDAWCZOŚCI 134

Cel i zakres badania	135
Problemy obecnego modelu statystycznego	135
Nowa propozycja sprawozdawczości – potrzebna czy nie?	137
Rozwiązania problemów starego modelu	139

Logika nowego kwestionariusza	143
Rodzaj działalności	143
Infrastruktura i odbiorcy	145
Zespół i finansowanie	147
Działanie jako podstawowy element sprawozdawczości w nowym kwestionariuszu	150
Obraz kultury w danej gminie	154
PILOTAŻ I TESTY NOWEGO NARZĘDZIA	157
Prepilotaż	160
Pilotaż	162
Wyniki pilotażu	163
Ewaluacja procesu testowego	166
Dane metryczkowe	166
Doświadczenia z przygotowanym narzędziem sprawozdawczym	168
Doświadczenia ze sprawozdawczością	171
Podsumowanie	175
BADANIE DOSTĘPNOŚCI USŁUG W NOWYM MODELU SPRAWOZDAWCZOŚCI	177
Wprowadzenie – dostępność usług kulturalnych	178
Dostępność usług kulturalnych – podstawowe wymiary i modele	182
Dostępność usług kulturalnych – wybrane przykłady	187
Podsumowanie	199
ZAKOŃCZENIE I REKOMENDACJE	200
ANEKS	210
Narzędzie programistyczne – aplikacja internetowa	211
Struktura bazy instytucji kultury	213

Scenariusz wywiadu do ewaluacji narzędzia	215
Przed realizacją wywiadu.....	215
Część właściwa wywiadu.....	215
Zakończenie	227
Bibliografia	228
ENGLISH SUMMARY	235
New Reporting Rules in Cultural Institutions	236

WSTEP

W 2011 r. na stronie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) zamieszczono następującą informację:

W „Raportach o stanie kultury” przygotowanych na Kongres Kultury 2009 przez interdyscyplinarne zespoły badaczy z całej Polski wielokrotnie zwracano uwagę na niedostatki polskiej publicznej statystyki kultury. Powołany przez Ministra Kultury i Prezesa GUS Międzyresortowy Zespół ds. Statystyki Kultury prowadzi przegląd obecnej statystyki kultury i proponuje kierunki możliwych zmian w tym zakresie¹.

Zespół nadal istnieje i regularnie się zbiera². Małopolski Instytut Kultury (MIK) uczestniczył w organizowanych przez niego spotkaniach dotyczących „subsystemu informacji o usługach społecznych (w tym kulturalnych) w systemie statystyki publicznej”³ w latach 2012 i 2013. Przedstawiona wówczas diagnoza sygnalizująca brak modelowych rozwiązań oraz prac studialnych w tym zakresie skłoniła nas do podjęcia badań metodologicznych nad programem statystyki publicznej Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w dziedzinie „sieci i działalności instytucji kultury i innych jednostek prowadzących działalność kulturalną”⁴. W tym obszarze GUS, a dokładnie Ośrodek Statystyki Kultury w Krakowie, prowadzi stały, coroczny program gromadzenia i analizy sprawozdań podmiotów (instytucji kultury oraz innych jednostek prowadzących działalność kulturalną). GUS-owski program badawczy potraktowaliśmy jako punkt wyjścia do naszych prac metodologicznych poświęconych usługom kulturalnym w systemie statystyki publicznej.

-
- 1 *Prace Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury*, strona MKiDN, 10.02.2011, [online:] <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/prace-mieshdzyshyreshysorshytoshyweshygo-zeshysposhylyu-ds.-stashytshystyshyki-kulshytushyry-1595.php> [dostęp: 29.10.2015].
 - 2 W 2014 r. Międzyresortowy Zespół ds. Statystyki Kultury spotkał się sześć razy, w kolejnym roku odbyły się cztery spotkania [ustna informacja otrzymana od pracowników Urzędu Statystycznego w Krakowie].
 - 3 *Statystyka kultury*, strona Obserwatorium Kultury, [online:] <http://www.nck.pl/statystyka-kultury/> [dostęp: 29.10.2015].
 - 4 GUS, *Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2015*, Warszawa 2014, s. 185, [online:] http://bip.stat.gov.pl/files/gfx/bip/pl/defaultstronaopisowa/526/1/1/pbssp_2015.doc [dostęp: 29.10.2015].

Informacje pochodzące z kluczowego dla nas badania GUS⁵ na temat instytucji kultury służą przede wszystkim do określenia rozmiarów i zasobów sieci podmiotów prowadzących działalność kulturalną w Polsce oraz do zdobycia informacji o skali uczestnictwa w kulturze realizowanego dzięki tym podmiotom. Badanie składa się z kilku kluczowych elementów, które warunkują zakres otrzymanych informacji.

- W badaniu, co do zasady, biorą udział wszystkie podmioty (placówki) prowadzące działalność kulturalną. W praktyce będą to publiczne instytucje kultury oraz inne podmioty publiczne, prywatne i pozarządowe, które na podstawie bazy REGON (wybrane kody PKD) lub faktycznie prowadzonej działalności zostaną określone jako te, które taką działalność prowadzą. Na tej grupie podmiotów będzie spoczywał obowiązek sprawozdawczy.
- Badanie odbywa się na podstawie specjalnie opracowanych kwestionariuszy sprawozdawczych, powiązanych z ukształtowaną zwyczajowo typologią placówek prowadzących działalność kulturalną, która obejmuje muzea, teatry, biblioteki, domy kultury, galerie itp. Podział odzwierciedlają moduły i pytania poszczególnych kwestionariuszy – każdy dotyczy specyficznych i z góry określonych formatów działalności przypisywanych danemu typowi placówki. Dla przykładu: dla muzeów będą to wystawy, dla domów kultury – wydarzenia kulturalne i amatorski ruch artystyczny, dla bibliotek – wypożyczenia książek, dla teatrów – spektakle itd.
- Placówki biorące udział w badaniu często charakteryzują się złożonością funkcjonalną (dzielą się na oddziały, filie i agendy; biblioteka i dom kultury mogą wspólnie tworzyć jedną instytucję gminną) i terytorialną (podmiot może prowadzić oddziały na obszarze kilku gmin, a nawet powiatów czy województw) w ramach jednolitej struktury podmiotu prawnego. W takich przypadkach GUS otrzymuje nawet do kilkunastu sprawozdań od jednego podmiotu prawnego.

Podsumowując, można stwierdzić, że badanie GUS jest najbardziej rozbudowanym źródłem informacji o kulturze – rozumianej jako (1) działalność podmiotów prywatnych, pozarządowych

5 Tamże. Jest to badanie oznaczone symbolem 1.28.01(081).

i publicznych (2) w zinstytucjonalizowanej sferze kultury (3) mierzona liczbą odbiorców i uczestników (4) korzystających z oferty kulturalnej – w Polsce. Skupia ono jednak w sobie, jak w soczewce, problemy statystyki publicznej w dziedzinie kultury.

- Tajemnica statystyczna narzuca obowiązek agregowania danych do poziomu uniemożliwiającego rozpoznanie pojedynczych podmiotów. Dlatego nie można mieć dostępu do danych powiązanych z poszczególnymi podmiotami, nawet jeśli mają one charakter publiczny. Zazwyczaj nie można z tego powodu otrzymać pełnych informacji o pojedynczych gminach, ponieważ dany typ instytucji może reprezentować jedna placówka.
- GUS nie może informować, które instytucje zostały poproszone o wzięcie udziału w badaniu, a które nie dopełniły obowiązku sprawozdawczego lub wcale nie musiały podjąć tego działania. Nie można zatem oszacować skali „dziur w systemie” w stosunku do oczekiwanego pełnego obrazu sytuacji. Znowu jest to ważne przy analizowaniu mniejszych obszarów funkcjonalnych obejmujących np. powiat lub gminę.
- Badanie nie odróżnia zadań publicznych (czyli oferty kulturalnej realizowanej w trybie równego dostępu do dóbr kultury, gwarantowanego przez polski porządek prawny) od oferty komercyjnej. Nie można zatem w pełnym zakresie użyć tych danych do ewaluacji publicznej polityki kulturalnej⁶ państwa i samorządów.
- Badanie zostało stworzone z myślą o scentralizowanym systemie obejmującym bardzo konkretną grupę instytucji kultury podzielonych według ściśle określonej typologii funkcjonalnej. Dziś formaty te uległy „zmieszaniu”, a państwowy system centralny został zastąpiony samorządowym systemem rozproszonym. Dodatkowo zapanowała pełna dowolność w zlecaniu zadań publicznych w dziedzinie kultury podmiotom zewnętrznym. W jednej gminie zadania wykona samorządowy dom kultury, a w innej te same zadania wykona 15 organizacji pozarządowych. Tej drugiej sytuacji system już raczej nie wychwyci.

6 Koncepcji „polityki kulturalnej” używamy zgodnie z jej ujęciem przedstawionym w publikacji: Łukasz Krzyżowski [i in.], *Sceny kulturowe a polityki kultury w Małopolsce*, Kraków 2010, s. 12.

- Formularze tworzą bardzo zamkniętą strukturę formatów działalności kulturalnej, którą można określić mianem wzorca powinności kulturalnych instytucji kultury danego typu. Przykładowo: jeśli dom kultury nie pasuje do tego wzorca, nie ma możliwości wykazania swojej oferty w formularzu, a jeśli biblioteka pełni dodatkowo funkcje domu kultury, to ta część jej działalności znika z systemu sprawozdawczego.
- Formularze zmuszają do bardzo skrupulatnego zliczania odbiorców oferty. Jedynym miernikiem jest tu praktycznie skala uczestnictwa. W tak zorganizowanym systemie organizatorzy i mecenasi kultury mogą się „zmierzyć” jedynie tym wskaźnikiem, a to może inspirować do specyficznego biegu po kolejne „rekordy”. A ponieważ badania GUS to jedyny w miarę pełny system informacji o skali uczestnictwa w kulturze (obok sondaży, badań czytelnictwa, diagnozy społecznej), pozyskane w ich wyniku dane są zbyt daleko interpretowane – wykorzystuje się je m.in. do pogłębionych diagnoz kultury bez uwzględnienia specyfiki źródła informacji.
- Tylko część danych zgromadzonych w ramach badań udostępnia się bezpośrednio do analiz poprzez Bank Danych Lokalnych (BDL)⁷, czyli podstawową platformę GUS upowszechniającą opracowane dane źródłowe. Kolejną porcję danych można odnaleźć w publikacjach GUS, po inne należy się zwrócić z bezpośrednim zapytaniem do tego urzędu.

W pierwszym roku realizacji projektu poddaliśmy badanie sprawozdawcze GUS ewaluacji eksperckiej oraz ocenie interesariuszy. Chcieliśmy się dowiedzieć, na ile badacze kultury, eksperci, decydenci samorządowi i menedżerowie instytucji kultury podzielają naszą diagnozę tego systemu lub czy zadają sobie podobne (inne?) pytania sprawdzające.

Drugą częścią projektu było opracowanie nowego, eksperymentalnego programu sprawozdawczego. W niniejszym raporcie zdajemy relację z prac metodologicznych i pilotażowych, ale przede wszystkim zachęcamy do BEZPOŚREDNIEGO ZAPOZNANIA SIĘ Z NASZYM NARZĘDZEM ONLINE, udostępnionym pod adresem <http://mik.krakow.pl/nowa-sprawozdawczosc-2/>.

7 Istotny może być również system STRATEG, stworzony przez GUS na potrzeby programowania i monitorowania polityki rozwoju.

Dokonawszy pewnych wyborów metodologicznych, które przedstawiamy i uzasadniamy w kolejnych rozdziałach, stworzyliśmy eksperymentalny kwestionariusz sprawozdawczy. Projekt cechuje:

- dobór podmiotów zobowiązanych do sprawozdawczości ze względu na realizację zadań publicznych w dziedzinie kultury, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
- jednolitość formularza dotycząca działalności kulturalnej dla wszystkich typów instytucji/ organizacji kultury;
- opracowanie jednego formularza sprawozdawczego dla danego podmiotu prawnego niezależnie od liczby oddziałów i typów prowadzonej działalności;
- modularność w zakresie form prawnoadministracyjnych;
- otwartość na różne modele definiowania usług w obszarze kultury;
- ukierunkowanie na badanie dostępności kultury w ramach systemu finansowanego publicznie oraz ewaluację obowiązującej w danym momencie strategii rozwoju kultury lub – szerzej – polityki kulturalnej.

Zależy nam na tym, aby efekt naszych prac stał się podstawą do analiz metod sprawozdawczości w obszarze kultury zarówno dla gus, jak i Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury. Wyszliśmy z założenia, że oprócz (negatywistycznej) krytyki istniejącego stanu rzeczy warto dokonywać (pozytywistycznych) eksperymentów wskazujących możliwe kierunki zmian lub też ślepe zaułki pomiaru aktywności w obszarze kultury.

Jednocześnie uważamy, że opracowane przez nas **narzędzie online może być z powodzeniem wykorzystywane przez samorządy jako formularz sprawozdawczy dla publicznych instytucji kultury oraz organizacji pozarządowych realizujących zadania publiczne w dziedzinie kultury. W tym celu udostępniamy je zainteresowanym podmiotom na zasadach otwartej licencji, jako aplikację internetową na platformie WordPress.**

Więcej można się dowiedzieć z tekstu Lecha Duliana zamieszczonego w Aneksie do niniejszej publikacji. Narzędzie to można w dowolny sposób poprawiać i zmieniać. Może zwiastuje ono czas rezygnacji z papierowych sprawozdań przygotowywanych dla organizatorów instytucji kultury w Polsce i pieczętowania każdej strony!

UZASADNIENIE

REALIZACJI

PROJEKTU

Najistotniejszym celem statystyki publicznej jest „policzenie tego, co się liczy”, a zatem stworzenie obrazu statystycznego, który będzie adekwatny do zidentyfikowanych potrzeb informacyjnych. Jak zauważa Mateusz Halawa, autor pracy poświęconej badaniom statystycznym:

Tak rozumiane statystyczne opisy społeczeństwa redukują złożoność do kluczowych wskaźników, które następnie są wykorzystywane nie tylko jako podstawowe punkty wglądu w społeczeństwo, ale także jako wrażliwe obszary, w których należy działać, żeby coś zmienić¹.

Obraz statystyczny ma zatem uchwycić węzłowe kategorie opisujące daną rzeczywistość społeczną, w której zachodzą zmiany „zmuszające” do działania/interwencji. Obraz statystyczny i wizualizacje trendów mają bardzo silne konotacje performatywne i aktywizujące – jakieś działania trzeba wdrożyć, jakichś zaniechać, a w wersji minimalistycznej trzeba się przynajmniej zastanowić, dokąd to wszystko zmierza. Dla odbiorców tego obrazu, w głównej mierze decydentów i opinii publicznej, wizualizacje zmian w czasie i przestrzeni są niesłychanie silnym bodźcem.

Obraz statystyczny społeczeństwa i jego instytucji powstaje dzięki wykorzystaniu złożonych narzędzi statystycznych. Gromadzenie i przetwarzanie danych zależy w pierwszej kolejności od kształtu tychże narzędzi, w drugiej zaś od procedur ich użycia. Wywołany obraz społeczeństwa i jego instytucji może się okazać nietrafny z dwóch powodów: mogą się pojawić usterki w narzędziu i procedurach jego stosowania i/lub dane zgromadzone z jego użyciem mogą się okazać nieadekwatne do zmieniającej się rzeczywistości lub potrzeb informacyjnych. W takiej sytuacji skrupulatnie liczy się i przelicza dane, które wzbudzają wątpliwości teoretyczne, metodologiczne i/lub zarządcze. A jeśli mierzy się coś nie tak, jak się powinno (pytanie, jak to robić, pozostawiamy na razie na marginesie), otrzymuje się **nietrafną diagnozę sytuacji, ta zaś może zostać wykorzystana jako uzasadnienie nietrafnych interwencji publicznych.**

1 Mateusz Halawa, *Tylu Polaków naraz widzieć... O statystycznym wytwarzaniu społeczeństwa*, [w:] Anna Giza [i in.], *Gabinet luster. Kształtowanie samowiedzy społecznej Polaków w dyskursie publicznym*, Warszawa 2013, s. 37.

Takie wątpliwości rodzi m.in. program statystyki publicznej w obszarze kultury realizowany obecnie przez GUS. Prześledźmy teraz, posiłkując się dłuższymi cytatami, zakresy różnych wątpliwości lub problemów metodologicznych związanych z prowadzeniem statystyki w obszarze kultury.

Jednym ze wspólnych mianowników dla obserwowanych przemian jest pogłębiające się odinstytucjonalizowanie kultury. Analizy funkcjonowania instytucji kultury w Polsce pokazały, że coraz więcej reprezentantów instytucji zdaje sobie z tego sprawę i usiłuje się przed tym bronić, gwałtownie się unowocześniając. Doraźne skutki tego procesu w wymiarze aktywności kulturalnej odbiorców widać w zjawisku prosumentów, a więc podmiotów będących zarówno twórcami, jak i odbiorcami. To wyjście poza bierny odbiór jest już właściwie normą w najmłodszym pokoleniu, czego skądinąd dowodzą historie opisywane na sąsiednich stronach opracowania wyników projektu „Młodzi i media”².

Tradycyjne instytucje kultury, rozumiane jako specjalnie powołane do istnienia miejsca z ofertą kulturalną, są obecnie tylko częścią bardzo dynamicznej „sieci węzłów i przepływów kultury”³. Przykładem mogą być instytucje związane z czytelnictwem literatury, kiedyś biblioteki, księgarnie, kawiarnie, wydawnictwa, dziś również Internet z całą gamą instytucji sieciowych, czasowe festiwale literackie i targi książki oraz wiele innych rozproszonych, różnorodnych podmiotów pozarządowych związanych z poszczególnymi niszami literackimi. Coś, co kiedyś było klarowną siecią stałych adresów i funkcji, dziś jest zmienną hybrydą projektów, nieformalnych zrzeszeń i niekanonicznych instytucji. Ale statystyka publiczna jest wciąż nastawiona na zliczanie tradycyjnych instytucji według ujednoczonej i niezmiennej typologii.

Ocenność powyższych koncepcji wyraźnie ujawnia się w wartościującym języku: uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych, kulturalne intencje i cele czy chęć orientowania się w ofercie kulturalnej

-
- 2 Wojciech Burszta, *Opisać rewolucję*, [w:] Mirosław Filiciak [i in.], *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze*, Warszawa 2010, s. 142, [online:] http://www.nck.pl/media/2011-01-17/modzi_i_media__raport_copy1.pdf [dostęp: 28.10.2015].
 - 3 Zob. Anna Nacher [red.], *Spacerowicze, nomadzi i sieciowi łowcy okazji*, Kraków 2013, [online:] http://www.mik.krakow.pl/wp-content/uploads/wezly_i_przeplywy_lekki.pdf [dostęp: 29.10.2015].

stają się znaczącymi punktami dla mierzenia poziomu uczestnictwa w kulturze oraz odniesienia dla formułowania oceny, która ma służyć celom interwencyjnym państwa czy związanych z nim instytucji, skoncentrowanych na podnoszeniu poziomu kulturalnego. [...] Nie ma tu ani miejsca, ani powodu, aby omawiać inne badania tego typu, należy jednak podkreślić, że logika badań gus jest taka sama, jak w przypadku badań Tyszki czy Aleksandra: zbadać i ocenić. Na tej podstawie realizowane mogą być działania interwencyjne, np. zmierzające do podniesienia czytelnictwa, a więc poprawy stanu na lepszy, bardziej kulturalny. Trzeba powiedzieć wyraźnie: normotwórczy charakter badań gus nie wynika ze sposobu wykorzystywania wytwarzanych przez urząd danych przez inne podmioty, ale w samej konstrukcji wskaźników, efektu społecznej waloryzacji danych czynności kulturalnych⁴.

Państwo w ramach realizowanych polityk kulturalnych wycofało się właściwie z koncepcji kultury rozumianej jako kształtowanie norm kulturowych, jako upowszechnianie wzorców kulturalności, jako oświecenie publiczne. Uczestnictwo w zinstytucjonalizowanej kulturze jest nieobligatoryjne i zależy od wielu czynników, państwo tylko do niego zachęca, wspierając kulturę szeroką i żywą, wysoką i niską, popularną (masową) i elitarną, eksperymentalną (awangardową) i narodową. Jednocześnie statystyka publiczna posługuje się koncepcją kultury sprzed tej zmiany, wychwytyjąc tylko pewien wąski zakres tego, co się wspiera publicznie, i narzucając „obrazy normotwórcze”.

Wszystkie te inicjatywy, zwłaszcza te badawcze, są niezwykle ważne jako narzędzia, poprzez które można dowartościować kulturę i jej znaczenie w życiu społecznym, ale tylko niewiele z nich proponuje coś więcej niż policzenie kultury bardziej aktualne, kompletne i szczegółowe od statystyk gus. Bardzo wiele z tego typu badań opiera się na koncepcjach uczestnictwa w kulturze i samej kultury powstałych w znacznie odmiennym od współczesnego kontekście cywilizacyjnym, co skutkuje produkowaniem danych odnoszących się od rzeczywistości artefaktualnej, stworzonej na potrzeby samych badań⁵.

4 Marcin Jewdokimow, *Nowe koncepcje uczestnictwa w kulturze – od władzy symbolicznej do negocjacji i partycypacji*, „Zoon Politikon” 2012, nr 3, s. 86, [online:] http://www.decdujmyrazem.pl/files/Zoon_Politikon_netto_prev.pdf [dostęp: 29.10.2015].

5 Marek Krajewski, *W kierunku relacyjnej koncepcji uczestnictwa w kulturze*, „Kultura i Społeczeństwo” 2013, nr 1, s. 30–31, [online:] <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-58d0a83e-fa31-4027-807c-72bbob1a16a7/c/kultura-2013-0003.pdf> [dostęp: 29.10.2015].

Statystyka publiczna liczy wystąpienia pewnych zdarzeń z tzw. dziedziny kultury: „osobowej-ścią” do instytucji kultury, liczbę spektakli, liczbę opublikowanych książek, liczbę orkiestr dętych, liczbę wystaw i liczbę lekcji muzealnych. Istotna jest frekwencja i suma wydarzeń. W efekcie mamy zatem do dyspozycji zestaw wielu liczb z dziedziny upowszechnia kultury (tyle a tyle kultury zostało „wyprodukowane” i skonsumowane) oraz ograniczone szanse, aby z ich użyciem opisać znaczenie kultury w trendach rozwojowych, białe plamy nieobecności państwa, przemiany w dziedzinie animacji i edukacji kulturowej, kulturę organizacyjną w instytucjach kultury, (nie)uczestnictwo w kulturze, kulturę cyfrową, kulturą aktywność obywatelską w oparciu o zasoby instytucji publicznych itp.

Rekomendacja: Należy zbudować, dostosowany do sytuacji, system wskaźników pomiaru i oceny działań instytucji kultury uwzględniający zarówno działania masowe, jak i niszowe. Dotyczy to także danych o kulturze zbieranych przez gus!!!⁶

Podstawową jednostką sprawozdawczą w kulturze jest „wydarzenie”. Najczęściej sumuje się i podaje w statystykach produkcje kulturalne, których konsumpcję liczy się masowo. Wszelkie formy aktywności kulturalnych o charakterze niszowym nie nadają się do druków sprawozdawczych. Poniekąd zatem państwo daje znać, że nie są one tak istotne... Aktywność „obiektów kultury” może się przejawiać tylko jako produkcja i konsumpcja kulturalna, choć ich rola w życiu społecznym jest szersza i promieniuje na inne obszary.

Rekomendujemy:

- szersze wykorzystywanie zbiorów danych wytwarzanych przez instytucje publiczne (w tym gus) do badań naukowych; wymaga to udostępniania danych niezagregowanych;
- podjęcie prób w celu podniesienia jakości danych statystycznych dotyczących małych instytucji i firm oraz działalności amatorskiej⁷.

6 Barbara Fatyga, *Instytucje kultury*, [w:] Wojciech Burszta [i in.], *Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej w Polsce*, Warszawa 2009, s. 47, [online:] [http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportKult-Miej/kult.miej_raport\(1\).pdf](http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportKult-Miej/kult.miej_raport(1).pdf) [dostęp: 29.10.2015].

7 Zespół ds. Statystyki Kultury NCK, Tomasz Kukołowicz [red.], *Statystyka kultury w Polsce i Europie. Aktualne zagadnienia*, Warszawa 2015, s. 8, [online:] <http://nck.pl/media/attachments/313583/Statystyka%20>

Jedynym istotnym dysponentem danych zgromadzonych w ramach statystyki publicznej jest GUS, co znacznie ogranicza otwarcie dostępu innym podmiotom i środowiskom. Instytucja ta tworzy własne, zamknięte platformy, w ramach których upublicznia przetworzone już dane, woli również sprzedawać swoje analizy i raporty, niż kreować otwarte obiegi. W ten sposób zamyka również przestrzeń do otwartej dyskusji o metodologiach statystyki publicznej w dziedzinie kultury. Jedną instytucją ma zapewniony monopol na wiedzę, jaką wartość przedstawiają gromadzone dane na temat kultury.

Najważniejsze wnioski, jakie wynikają z oceny przedsięwzięć z zakresu monitoringu kultury (a w podobny sposób są przecież monitorowane również inne rodzaje usług), to:

1. Poważne wątpliwości budzi celowość realizacji projektów badawczych dotyczących monitorowania usług, które uwzględniają wyłącznie dane pozyskiwane z systemu statystyki publicznej.
2. Projekty z zakresu monitorowania usług, wdrażane przez korporacje samorządowe, organizacje pozarządowe czy szkoły wyższe, służą ogólnym celom badawczym i artykulacji interesów środowisk realizujących takie projekty wobec administracji centralnej. Niska jest użyteczność takich projektów dla programowania i prowadzenia polityk publicznych.
3. Z reguły są to działania nietrwałe i nieciągłe. Są uzależnione od zewnętrznych publicznych źródeł finansowania. Ich efektywność kosztowa jest niska, z racji tego, że są to liczne, kosztowne i niepowiązane ze sobą projekty badawcze, najczęściej oparte na ankietowej metodzie gromadzenia danych, w sumie o nikłej wartości poznawczej.
4. Nawet jeżeli powstają raporty z monitorowania usług publicznych, to są one rzadko wykorzystywane do podniesienia jakości tych usług. Obyczaj ignorowania opracowań analitycznych i projekcyjnych mocno zakorzenił się w postawach decydentów.

Reasumując, realizacja licznych, ale pojedynczych projektów z zakresu monitorowania jakichkolwiek usług jest marnotrawstwem pieniędzy publicznych, choć niektóre z takich projektów są na tyle wartościowe, że mogą stanowić zacznik dla tworzenia rozwiązań systemowych. [...] Potwierdza to potrzebę zbudowania publicznego systemu monitorowania usług, stanowiącego część systemu monitorowania rozwoju. Dopóki nie powstanie prawdziwy system monitorowania usług, wszelkie reformy administracji

publicznej będą podejmowane nie na podstawie racjonalnych przesłanek, ale intuicji oraz politycznego nacisku i przetargu⁸.

Samorządy określają swoją rolę jako, z jednej strony, koordynatorów rozwoju lokalnego, a z drugiej – dostawców usług publicznych warunkujących jakość życia. Z tego powodu są one (przynajmniej niektóre) bardzo zainteresowane oceną swoich lokalnych działań w sferze kultury, z uwzględnieniem poszczególnych typów usług, oraz realizowanych programów rozwojowych. Tymczasem GUS oferuje im informacje o skali i liczbie uczestników w kilku wybranych instytucjach na terenie danego samorządu, co więcej, informacje te zagregowane są w jednym pakiecie. Samorządy, które są obecnie głównymi mecenasami i koordynatorami polityk kulturalnych, nie mają z tych danych zbyt wiele pożytku.

Aktualnie lista adresatów formularza danych K-02 GUS obejmuje stosunkowo wąskie grono. Warto jednak zwrócić uwagę, że część obiektów dziedzictwa kulturowego zarządzana jest przez inne niż administracja publiczna podmioty, m.in. kościoły i związki wyznaniowe (np. obiekty architektury sakralnej), organizacje pozarządowe, osoby/przedsiębiorstwa prywatne. Również instytucje kultury i organizacje prowadzące działalność kulturalną wskazane w wytycznych GUS, a zatrudniające poniżej 5 osób, nie są zobowiązane do wypełniania formularza i udziału w badaniach statystycznych⁹. Z tego powodu dostępne dane nie pokazują faktycznej sytuacji dziedzictwa kulturowego w Polsce. Aby uzyskać pełny obraz sytuacji dziedzictwa kulturowego w Polsce w oparciu o dane statystyczne, należy rozszerzyć liczbę adresatów formularza danych K-02 GUS¹⁰.

8 Jarosław Bober [i in.], *Narastające dysfunkcje, zasadnicze dylematy, konieczne działania. Raport o stanie samorządności terytorialnej w Polsce*, Kraków 2013, s. 70, [online:] http://www.maszglas.pl/wp-content/uploads/2013/04/raport_dysfunkcje.pdf [dostęp: 28.10.2015].

9 Informacja o tym, że podmioty zatrudniające poniżej pięciu pracowników nie podlegają obowiązkowi sprawozdawczemu, nie jest prawdziwa.

10 Anna Góral, *Dostępność i zakres prowadzonych badań statystycznych w obszarze dziedzictwa kulturowego*, [w:] Zespół ds. Statystyki Kultury nck, *Statystyka kultury w Polsce i Europie...*, dz. cyt., s. 61.

Przykład kwestionariusza sprawozdawczego skierowanego do muzeów i instytucji paramuzealnych może być przykładem kłopotów systemu gromadzenia danych o obiektach kultury i ich działalności kulturalnej. Do polityk kulturalnych zostało wprowadzone np. pojęcie obiektów dziedzictwa kulturowego, a GUS posługuje się kategorią „instytucji paramuzealnych”. Miejsca rozwoju turystyki kulturowej oraz zabytkowe obiekty wspierane publicznie, ale niemające statusu muzeów nie są obecnie ujmowane w statystyce. Czy jeśli państwo w swoich politykach kulturalnych posługuje się nowymi koncepcjami/konceptami (np. dziedzictwa kulturowego), nie powinno również zadbać o wprowadzenie stosownych zmian w statystyce publicznej?

Zbierane w badaniach statystyki publicznej dane indywidualne dotyczące każdej JST [jednostki samorządu terytorialnego – dop. red.], jej instytucji lub podmiotu mającego dominującą własność samorządową (spółki prawa handlowego itd.) powinny być udostępnione w sposób zdezagregowany, czyli oddzielnie dla każdej organizacji. W tym celu musi ulec modyfikacji art. 10 ustawy o statystyce publicznej, niewłaściwie regulujący tzw. tajemnicę statystyczną. Stanowi on barierę w dostępie do indywidualnych danych instytucji najlepiej opisujących działanie sektora samorządowego. Prawo musi zagwarantować wszystkim wgląd w te informacje, tym bardziej że proces ich zbierania jest finansowany z pieniędzy podatników, zarówno po stronie struktur samorządowych, jak i gromadzącego informacje GUS. Dane o każdej z instytucji samorządowych lub podmiotów posiadających osobowość prawną muszą odwoływać się do numeru REGON „macierzystej” JST czy związku samorządowego. Wszelkie informacje powinny być w wyraźny sposób powiązane z nazwą i numerem identyfikacyjnym (REGON lub KRS) sprawozdającej się organizacji. Tajemnica statystyczna nie powinna mieć zastosowania do podmiotów publicznych, a najwyżej w stosunku do osób zatrudnionych w instytucjach publicznych, ale też w bardzo nielicznych przypadkach¹¹.

GUS traktuje tajemnicę statystyczną (zgodnie z ustawą o statystyce publicznej¹²) bardzo poważnie i obejmuje nią dane wszystkich uczestników programu statystycznego, zarówno

11 Forum Od-nowa, *Od-nowa. Samorząd 3.0*, 2013, s. 31, [online:] http://www.jawnosc.pl/wp-content/uploads/2013/11/Forum_Od-nowa_Raport_Samorzad_3-0.pdf [dostęp: 28.10.2015].

12 Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej, Dz.U. z 1995 r. Nr 88 poz. 439, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19950880439> [dostęp: 2.11.2015].

osoby prawne, jak i fizyczne. Wielu ekspertów krytykuje tę sytuację, zwracając uwagę, że podmioty publiczne nie powinny być nią objęte, szczególnie jeśli wypełniają kwestionariusze sprawozdawcze. Sprawozdawczość może być przecież traktowana jako zwyczajna procedura administracyjna związana z gromadzeniem danych w rejestrze, który może być otwarty dla wszystkich interesariuszy. Taka procedura sprawozdawczości i tak obejmuje wszystkie podmioty realizujące zadania publiczne na rzecz zamawiających takie usługi, zatem GUS (w pewnym zakresie) po prostu ją powtarza z użyciem innych narzędzi. Należy jednak zwrócić uwagę, że w badaniu obiektów kultury i ich działalności kulturalnej biorą również udział podmioty prywatne i pozarządowe prowadzące działania kulturalne niebędące zadaniami publicznymi.

Podsumowując, można stwierdzić, że zmieniły się:

- kultura i znaczenie instytucji/obiektów kultury dla aktywności kulturowej społeczeństwa i społeczności lokalnych;
- definicje uczestnictwa w kulturze oraz znacznie przypisywane kulturze w rozwoju społecznym;
- sektor kultury – wprowadzono podział na trzy sektory: prywatny, publiczny i pozarządowy, a rolę głównych mecenasów i „organizatorów” kultury przejęły samorządy;
- tradycyjne instytucje kultury – nastąpiło „zmieszanie” ich funkcji, formatów i metod działania;
- otoczenie instytucji kultury – przypisuje się im nowe funkcje, pojawiła się presja rynku oraz problemy komercjalizacji, instrumentalizacji, digitalizacji i cyfryzacji kultury;
- polityki kulturalne, charakter interwencji publicznej w tym obszarze oraz metody mecenatu publicznego – wyłonił się temat zadań publicznych i usług społecznych w dziedzinie kultury;
- zasady zarządzania publicznego – dały o sobie znać kwestie partycypacji obywatelskiej oraz otwartych danych publicznych.

Jednocześnie nadal funkcjonuje sieć stałych publicznych instytucji kultury oraz innych podmiotów komercyjnych i społecznych (pozarządowych) stanowiących razem pewną dającą się wyodrębnić całość, którą można rozpatrywać jako sieć:

- obiektów zapewniających stałą ofertę kulturalną;
- przestrzeni uczestnictwa w kulturze;
- trwałych instytucji społecznych organizujących aktywność (kulturową) środowisk i grup społecznych;
- obiektów zapewniających usługi kulturalne oraz budujących programy interwencji z użyciem narzędzi kulturowych.

Warto zadać sobie pytania, czy powinniśmy na nowo określić, co warto wiedzieć o działalności tej sieci, oraz jakie obiekty, podmioty i organizacje do niej włączyć. Zestawienie badań GUS dotyczących tego tematu z roku 1996 i z roku 2015, zaprezentowane w tabeli na następnej stronie, wskazuje na dość dużą trwałość koncepcji opisu tego fragmentu rzeczywistości społecznej oraz celów realizacji badania.

Niezmiennność metodologiczna może wynikać z słuszności pierwotnego pomysłu lub braku alternatywy albo też z bariery instytucjonalnej GUS, czyli niezdolności tego podmiotu do zaprogramowania i wdrożenia zmiany w programie statystyki publicznej. Biorąc pod uwagę zaprezentowany powyżej stały zakres badania statystycznego, zgromadzone uwagi odnośnie do programu statystyki publicznej w dziedzinie kultury oraz potrzebę przygotowania zestawu nowych koncepcji i pomysłów, które staną się podstawą do merytorycznej debaty na temat statystyki kultury, chcieliśmy się zastanowić nad następującymi kwestiami:

1. Czy dla debaty eksperckiej o zmianach w programie statystyki publicznej kluczowe jest podejście akcentujące badanie (szerokiej, żywej) kultury i zmian kulturowych, czy może znaczenie sektora kultury i polityk kulturalnych?

Tabela 1. Porównanie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 1996 i 2015

Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 1996*	Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2015**
1.08.079 Działalność instytucji i obiektów kultury	1.28.01(081) Obiekty i działalność instytucji kultury
Sprawozdania gus według stanu na dzień 31 grudnia: K-01, K-02, K-03, K-05 – zbierane corocznie, K-04 i K-07 – co dwa lata; roczne sprawozdania EN-4 MEN; dokumentacja Biblioteki Narodowej, Ośrodka Dokumentacji Zabytków; załącznik do formularzy o symbolu s dotyczący bibliotek szkolnych	Sprawozdania GUS: K-01, K-02, K-03, K-05, K-07
Badanie pełne, obejmujące narodowe, państwowe i komunalne instytucje kultury oraz inne jednostki organizujące i prowadzące działalność kulturalną: profesjonalne teatry dramatyczne i muzyczne, filharmonie, orkiestry, chóry, zespoły pieśni i tańca, przedsiębiorstwa i agencje rozrywkowe – ok. 250 jednostek; muzea (ok. 575 jednostek); biblioteki publiczne (ok. 9,5 tys. jednostek); biblioteki naukowe i towarzystw naukowych, zakładów pracy i pedagogiczne (ok. 6 tys. jednostek), biblioteki szkolne [brak liczby]; biura wystaw artystycznych oraz salony wystawiennicze (ok. 200 jednostek); domy, ośrodki i kluby kultury oraz świetlice (ok. 4,2 tys. jednostek); archiwa państwowe – podległe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (31 jednostek)	Badanie służy uzyskaniu podstawowych informacji na temat sieci i działalności instytucji kultury oraz innych jednostek prowadzących działalność kulturalną na potrzeby odbiorców krajowych. Zebrane dane o instytucjonalnych formach prowadzenia działalności kulturalnej pozwalają także na uzyskanie wielkości charakteryzujących ofertę kulturalną na potrzeby informacji bieżącej, służącej ocenie realizacji polityki kulturalnej państwa, w tym niezbędnych do monitorowania programów operacyjnych i rozwijania kultury w regionach, oraz do porównań międzynarodowych Państwowe i samorządowe instytucje kultury oraz inne jednostki organizujące i prowadzące działalność kulturalną (w tym instytucje paramuzealne: ogrody zoologiczne, botaniczne, rezerваты przyrody udostępniane w sposób rejestrowany, niebędące muzeami zamki i pałace, planetaria, miasteczka i centra techniki, podziemne trasy turystyczne)

* Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 1995 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na 1996 r., Dz.U. z 1995 r. Nr 154 poz. 796, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19951540796> [dostęp: 28.10.2015].

** GUS zamieszcza program badań statystycznych na rok 2015 w BIP: GUS, *Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2015*, Warszawa 2014, [online:] http://bip.stat.gov.pl/files/gfx/bip/pl/defaultstro-naopisowa/526/1/1/pbssp_2015.doc/ [dostęp: 28.10.2015].

<p>Jednostki prowadzące działalność kulturalną w poszczególnych formach, powierzchnia użytkowa obiektów kultury, miejsca na widowni, zrealizowane przedstawienia, koncerty, imprezy, seanse filmowe, widzowie i słuchacze, organizowane wystawy i wymiana z zagranicą, zwiedzający, zasoby muzealne, archiwalne i biblioteczne, zabytki, prace dokumentacyjne i działalność informacyjna, wybrane formy działalności oświatowej, czytelnicy, użytkownicy bibliotek, zbiory udostępniane na miejscu i na zewnątrz, pracownie specjalistyczne, zespoły artystyczne, koła, kluby i ich członkowie, zorganizowane kursy i ich absolwenci, wybrane grupy pracowników kultury</p>	<p>Rodzaje, struktura i działalność instytucji kultury, dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych, oferta i zasoby instytucji kultury, liczba uczestników, informatyzacja instytucji kultury, wielkość zasobów cyfrowych, zatrudnienie i źródła finansowania</p>
<p>Według województw; w podziale na miasto i wieś, miasta i gminy imiennie (możliwe inne przekroje terytorialne; także według poszczególnych miejscowości), według rodzajów działalności, według organu założycielskiego</p>	<p>Informacje objęte zakresem przedmiotowym badania są opracowywane według regionów, województw, podregionów i powiatów, w podziale na miasto i wieś, według rodzajów działalności i instytucji, według organu założycielskiego</p>
<p>Budżet gus: 235 443 zł</p>	<p>Budżet gus: 1 073 690 zł</p>
<p>Inne badania w obszarze kultury</p>	
<p>Działalność w zakresie kinematografii</p> <p>Środki komunikacji masowej</p> <p>Uczestnictwo ludności w kulturze</p> <p>Edukacja kulturalna dzieci i młodzieży</p> <p>Ekonomiczne aspekty funkcjonowania rekreacji, kultury i sportu</p>	<p>Działalność w zakresie kinematografii</p> <p>Środki komunikacji masowej</p> <p>Działalność archiwalna</p> <p>Masowe imprezy artystyczno-rozrywkowe oraz sportowe</p> <p>Rynek dzieł sztuki</p> <p>Badanie finansów instytucji kultury</p>

2. Jak ważny jest nowy krąg interesariuszy programu statystyki publicznej w obszarze kultury, obejmujący przede wszystkim samorządy, podmioty przygotowujące narodowe programy rozwojowe oraz szerokie grona uczestników procesów partycypacyjnych i konsultacyjnych?
3. Na ile ważne są nowe konteksty wykorzystania rezultatów programu statystyki publicznej w obszarze kultury, takie jak ewaluacja systemu publicznych usług społecznych i realizacji czasowych strategii rozwoju, prognozowanie polityk kulturalnych, analizy lokalnych „światów kultury” przez niezależnych badaczy i aktywistów społecznych?
4. Jakimi kategoriami opisuje się „temat kultury”? Co jest istotniejsze: dostępność kultury, skala instytucjonalnego uczestnictwa w kulturze, opis podmiotów/obiektów reprezentujących sektor kultury, a może jakość i zakres usług kulturalnych?
5. Czy dane o sieci podmiotów kultury i ich działalności mogą pochodzić z innych (niż badania GUS) rejestrów, baz i systemów, a może trzeba zrealizować specjalne badanie poświęcone temu tematowi? Czy warto prowadzić podwójną sprawozdawczość: na rzecz GUS i na rzecz instytucji zlecających zadania publiczne?

Odpowiedzi na te pytania szukaliśmy podczas debaty eksperckiej zorganizowanej w ramach projektu.

DEBATA

EKSPERCKA

O STATYSTYCE

KULTURY

DEBATA EKSPERCKA. WPROWADZENIE

Organizacja tego modułu badawczego polegała na realizacji trzech paneli eksperckich z interesariuszami programu statystyki publicznej w obszarze kultury (byli to decydenci, menedżerowie i specjaliści z sektora kultury oraz badacze kultury), a także na opracowaniu komentarzy¹ przez ekspertów wykorzystujących dane GUS w ewaluacji, badaniach, zarządzaniu i programowaniu polityk kulturalnych. Spotkania i komentarze były następnie analizowane w zespole projektowym. Rezultaty zostały spożytkowane w opracowywaniu nowego modelu gromadzenia danych na temat podmiotów kultury oraz w przygotowaniach pierwszej wersji kwestionariusza sprawozdawczego, w kolejnym, wdrożeniowym module projektu.

Każde z trzech spotkań było podzielone na dwie części. W ramach pierwszej przedstawialiśmy ekspertom prezentację opisującą aktualne uwarunkowania sprawozdawczości w obszarze kultury. Wprowadzenie to miało na celu stworzenie podstaw do analizy funkcjonującego obecnie systemu statystyki publicznej. Następnie przeprowadzaliśmy dyskusję ukierunkowaną na zdiagnozowanie:

- opinii na temat aktualnego modelu statystyki publicznej, przede wszystkim wskazanie jego słabych stron;
- potrzeb i oczekiwań związanych z potencjalną zmianą systemu gromadzenia danych o instytucjach kultury i ich działalności, a także wskazanie rekomendacji w zakresie poszukiwania nowych ścieżek sprawozdawczości publicznej.

Druga część każdego spotkania dotyczyła propozycji nowego modelu zbierania danych statystycznych na temat publicznych i niepublicznych instytucji kultury. Omówienie jej szczegółów przez ekspertów realizujących projekt stanowiło dla konsultantów punkt wyjścia omówienia uwag, a także wskazania propozycji usprawnienia proponowanego

1 Część komentarzy znalazła się w niniejszej publikacji, w podrozdziale *Komentarze*. Wszystkie, w wersji autorskiej, można przeczytać na stronie <http://www.badaniawkulturze.mik.krakow.pl/statystyka/komentarz/>.

Tabela 2. Zestawienie uczestników debaty eksperckiej

Uczestnicy debaty eksperckiej	
Imię i nazwisko*	Instytucja/organizacja
Natalia Bryłowska	Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku (Obserwatorium Kultury)
Sławomir Czarnecki	Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku (Obserwatorium Kultury)
Monika Czartoryjska	Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów
Agnieszka Czekaj	Urząd Statystyczny w Krakowie (Ośrodek Statystyki Kultury)
Tomasz Ignalski	Miejski Dom Kultury Batory w Chorzowie (w 2014 r.)
Krzysztof Jaszczolt	Związek Miast Polskich
Małgorzata Jezutek	Ośrodek Kultury Kraków-Nowa Huta
Joanna Kalisz-Dziki	Miejska Biblioteka Publiczna w Gorlicach
Tomasz Kukołowicz	Narodowe Centrum Kultury (Obserwatorium Kultury)
Barbara Nowak	Urząd Statystyczny w Krakowie (Ośrodek Statystyki Kultury)
Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska	Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Marcin Poprawski	Instytut Kulturoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Obserwatorium Kultury)
Agata Roman	Mazowiecki Instytut Kultury (Mazowieckie Obserwatorium Kultury)
Filip Schmidt	Instytut Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Marta Sęk	Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego
Przemysław Smyczek	Departament Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego
Joanna Szulborska-Lukaszewicz	Wydział Kultury Urzędu Miasta Krakowa
Aleksandra Szymańska	Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku
Marcin Śliwa	Mazowiecki Instytut Kultury (Mazowieckie Obserwatorium Kultury)
Zbigniew Wdowiak	Zastępca Prezydenta Miasta Kutna
Maciej Zygmunt	Regionalny Ośrodek Kultury w Katowicach (Obserwatorium Kultury)

* Pogrubioną czcionką wyróżniono osoby, które opracowały komentarze.

rozwiązania oraz pomysłów i oczekiwań dotyczących jego funkcjonalności. Rekomendacje i uwagi zaproponowane przez uczestników spotkania wiązały się z następującymi obszarami tematycznymi:

- definiowanie i operacjonalizacja pojęć związanych z nową propozycją opisu działalności podmiotów kultury na potrzeby gromadzenia danych w systemie statystyki publicznej;
- techniczne i organizacyjne kwestie gromadzenia danych zgodnie z proponowanym nowym modelem sprawozdawczości.

EWALUACJA OBECNEGO PROGRAMU STATYSTYKI

W tej części raportu zostaną zaprezentowane najważniejsze spostrzeżenia i wnioski dotyczące gromadzenia i udostępniania statystyk publicznych związanych z kulturą, które pojawiły się w trakcie paneli eksperckich.

WIELOŚĆ SPRAWOZDAŃ – NIEKOMUNIKUJĄCE SIĘ SYSTEMY SPRAWOZDAWCZOŚCI

Jednym z istotniejszych problemów, na który zwrócono uwagę podczas spotkań, jest duża liczba sprawozdań przygotowywanych przez instytucje publiczne oraz organizacje korzystające z grantów publicznych. Chodzi w tym przypadku o to, że są one zobowiązane do tworzenia sprawozdań dla różnych podmiotów (GUS, organizatora itp.) i do różnych celów (w tym do celów wewnętrznych, statystyk publicznych itp.), przy czym w każdym przypadku obowiązują inne wskaźniki, struktura oraz format danych.

Zacznę od anegdoty à propos sprawozdawczości w kulturze, bo mówiliśmy, że [mamy] różne instytucje, różną sprawozdawczość, różny format i różne wskaźniki. [...] ja pracuję w instytucji, która po zmianie dyrektora zmieniła sprawozdawczość, więc dzieje się to nawet w obrębie jednej jednostki. To my musimy porównywać różne [dane]².

2 Wszystkie cytaty pochodzą z zapisu spotkań zrealizowanych w ramach projektu w MIK.

Można by było usprawnić obecnie funkcjonujący model gromadzenia statystyk publicznych w tym zakresie. Część rozmówców zwróciła uwagę na fakt, iż podmioty działające w sektorze kultury znacznie chętniej i rzetelniej sprawozdają się ze swojej działalności swoim jednostkom nadrzędnym, w tym np. organizatorowi czy narodowym instytucjom nadzorującym dany sektor kultury. Zasugerowała w ten sposób, że warto potraktować współpracę gus z tymi jednostkami w zakresie wymiany i wykorzystania gromadzonych danych jako jeden z czynników, które mogłyby pozytywnie wpłynąć na jakość zbieranych informacji i ich zakres.

To, co jest dla nas jeszcze istotne, to możliwość kooperacji gus i narodowych instytucji kultury. Czyli Biblioteka Narodowa bada biblioteki, Narodowe Centrum Kultury bada centra kultury, NIMOS [Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów – dop. red.] bada muzea itd. One mogą to zrobić dobrze. Po pierwsze dlatego, że im na tym zależy. Po drugie dlatego, że – jak pani powiedziała – przed takimi instytucjami dobrze się wypowiadać z roli ośrodka kultury, biblioteki. To jest ich [...] naturalny partner, z którym mogliby to robić. Dla gus jest to obowiązek, a [dla tych instytucji] budowanie swojego wizerunku, marki itd.

Kłopoty z wielokrotną i powtarzalną sprawozdawczością wynikają z dużej niechęci różnego rodzaju instytucji gromadzących dane sprawozdawcze (częściowo włącznie z gus) do dzielenia się posiadanymi zasobami informacyjnymi oraz braku odpowiednich kompetencji.

Pozostałe instytucje, które gromadzą sprawozdania, gromadzą je tylko dla określonych grup. Ministerstwo gromadzi sprawozdania dla swoich instytucji; Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego dla swoich; Urząd Miasta Stołecznego Warszawa dla swoich. Po pierwsze, są to dane niekompletne. Po drugie, nikt nie chce się nimi dzielić. Jeżeli samorząd gromadzi te dane, to dla siebie. Owszem, coś w BIP-ie publikują, ale to jest pozbawiane back-upu bardzo często. Może to spowodować, że wyciąganie jakichkolwiek wniosków na tej podstawie prowadziłoby do zupełnie mylnych informacji.

Problem z łatwym dostępem do danych odczuwają nie tylko instytucje, które mogłyby na ich podstawie poszerzyć samowiedzę organizacyjną i udoskonalić swoje działania. W opinii uczestników debaty eksperckiej pogłębionych informacji oczekują także organizatorzy, finansujący i nadzorujący działania tych podmiotów, oraz obywatele, którzy często (w wyniku

braku ogólnodostępnych informacji) zwracają się do instytucji z zapytaniami w trybie dostępu do informacji publicznej i proszą o różnego rodzaju dane na temat ich funkcjonowania.

Instytut [...] jest państwową instytucją kultury, która działa niedługo [...]. Jak ten instytut powstał, to dostawaliśmy głównie z ministerstwa – ale też z instytucji samorządowych oraz od naukowców zajmujących się działalnością kulturalną – mnóstwo zapytań dotyczących działalności instytucji muzealnych. Były to pytania czasem bardziej wycinkowe, a czasem bardziej przekrojowe. Takich zapytań dostawaliśmy w ciągu roku kilkadziesiąt. W efekcie przy każdym pytaniu próbowaliśmy znaleźć źródło [informacji], co zwykle kończyło się wysłaniem ankiet wycinkowych do konkretnych instytucji. Czasami udawało nam się te dane uzyskać, ale niezwykle rzadko.

FORMULARZE SPRAWOZDAWCZE GUS – ŁATY W SYSTEMIE

Formularze GUS ulegają częstym modyfikacjom ze względu na nowe potrzeby informacyjne, co wymusza na instytucjach konieczność zmiany metodologii gromadzenia i przetwarzania danych. Dzieje się tak w konsekwencji zgłaszania przez różne podmioty swoich potrzeb informacyjnych, które urząd statystyczny wpisuje do swojego programu badawczego. GUS realizując ustawowy obowiązek gromadzenia danych i statystyk publicznych, stara się więc uwzględnić nowe potrzeby informacyjne i współpracować z innymi podmiotami. Niestety, często się okazuje, że instytucje sprawozdające mają problem z właściwym wypełnieniem formularzy. GUS reaguje wprawdzie na zmieniające się oczekiwania różnych interesariuszy, ale czasem ich spełnienie jest niemożliwe, co obciąża podmioty, które mają obowiązek składania sprawozdań.

Corocznie GUS prowadzi prace nad przygotowaniem projektu PBSSP [program badań statystycznych statystyki publicznej – dop. red.] na kolejny rok. W związku z tym jednostki spoza służb statystyki publicznej mogą przekazywać swoje uwagi, wnioski oraz opinie. W trakcie realizacji poszczególnych badań jednostki sprawozdawcze również zgłaszają swoje uwagi.

Taka sytuacja powoduje, że jednostki działające w kulturze są zobligowane do generowania znacznej liczby zestawień dla wielu różnych odbiorców. Brakuje jednolitych standardów w zakresie sprawozdawczości, czego częstym efektem jest przeciążenie instytucji w zakresie

sprawozdawczości, które dotyczy głównie czasu przeznaczanego na to zadanie, ale też nadmiaru różnych metodologii, i poczucie bezsensowności takiej pracy analitycznej.

JEDEN PODMIOT PRAWNY – WIELE FORMULARZY

Uczestnicy spotkania wskazywali dodatkowo, że ze względu na szeroki profil działalności niektóre instytucje są zobligowane do składania sprawozdań na kilku różnych formularzach, co wymaga dodatkowego nakładu pracy i w jeszcze większym stopniu obciąża kadry instytucji.

A: Jeszcze takie pytanie, znowu bardzo konkretne; jest np. centrum kultury czytelnictwa, które tak naprawdę składa się z kina, centrum kultury, czyli domu kultury, i np. biblioteki. I te trzy...

B: Trzy sprawozdania.

A: Instytucja jako całość składa trzy sprawozdania, tak?

B: Tak.

Problem dotyczy podmiotów (najczęściej ośrodków kultury, ale nie wyłącznie), które mają w swojej strukturze filie. Wówczas obowiązek sprawozdawczy dotyczy zarówno głównej (centralnej) instytucji, jak i każdej filii z osobna. Należy odnotować, że zdaniem konsultantów często prowadzi to do duplikowania imprez kulturalnych i ich uczestników w danych statystycznych, czego efektem jest wypaczony obraz kultury wyłaniający się z danych gus.

Jeszcze chciałam jedną rzecz dodać. To, co nam przeszkadza w sprawozdawczości gus-owskiej, [...] mamy 12 placówek, a gus każe nam sporządzić 12 sprawozdań. To powoduje opór i niechęć. Mój postulat: w miarę możliwości upraszczać. Takie rozbijanie jest bezzasadne – trudniej się to robi.

KARTOTEKA BADAŃ – JAK ZNALEŹĆ PODMIOTY PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNĄ?

Szereg uwag i problemów związanych z gromadzeniem danych publicznych w zakresie kultury zgłosili również reprezentanci GUS. Pierwszym, najszerzej omawianym problemem jest kompletność i aktualność rejestrów oraz baz podmiotów, które działają w sektorze kultury. GUS pozyskuje dane na temat podmiotów z różnych źródeł. Pomimo rozporządzenia MKiDN w sprawie wykazu instytucji kultury prowadzonego na poziomie gmin, powiatów i województw system ten wciąż nie działa właściwie. GUS stara się więc pozyskiwać informacje o instytucjach z wielu różnych źródeł: bazy REGON oraz danych narodowych instytucji kultury wspierających różne obszary kultury, takich jak Biblioteka Narodowa czy NIMOS. Niestety większość z tych baz nie gwarantuje odpowiedniej rzetelności i kompletności danych, dlatego i tak konieczne jest każdorazowe weryfikowanie pozyskanych informacji. Przedstawicielka Urzędu Statystycznego w Krakowie wskazała wręcz, że nie istnieje obecnie żadne źródło danych publicznych, które byłoby na tyle pewne i stabilne, żeby mogło zostać w pełni wykorzystane przy tworzeniu rejestru podmiotów podlegających obowiązkowi sprawozdawczemu.

Na chwilę obecną nie istnieje centralny rejestr instytucji kultury. Każdy organizator instytucji prowadzi odrębny i w dowolnym formacie rejestr instytucji kultury. Aktualizacja kartotek do poszczególnych badań jest utrudniona poprzez brak aktualnych wykazów, np. na stronie NIMOS-u umieszczona jest baza muzeów w Polsce, która nie jest na bieżąco weryfikowana oraz dodatkowo nie posiada numeru REGON, który ułatwiłby porównanie.

Z tym problemem wiąże się kolejny – poszukiwanie podmiotów, które powinny podlegać obowiązkowi sprawozdawczemu ze względu na profil działalności, mimo że działania w obszarze kultury stanowią zaledwie jeden z obszarów ich aktywności. Chodzi tutaj zarówno o instytucje publiczne, jak i prywatne, które np. prowadzą swoje muzea lub izby pamięci. W takich sytuacjach GUS jest zmuszony do żmudnych poszukiwań tych danych nie tylko w różnych rejestrach, ale w zasobach internetowych.

W przypadku badań z zakresu kultury przy tworzeniu kartotek do badań brana jest pod uwagę faktyczna działalność jednostki sprawozdawczej. Na przykład, jeżeli szkoła wyższa prowadzi

bibliotekę, to tej bibliotece zostanie nadany obowiązek sprawozdawczy. W pierwszej kolejności wykorzystujemy informacje, które pochodzą z baz gus, a następnie wspieramy się innymi zewnętrznymi informacjami.

OTWIERANIE DOSTĘPU DO DANYCH

Zwrócono uwagę na fakt, że jedynie wybrane dane pochodzące ze sprawozdań są udostępniane przez gus. Do części z nich można uzyskać dostęp dopiero po złożeniu oficjalnej prośby do urzędu. Ponadto niektóre statystyki pojawiają się w ogólnodostępnych bazach w postaci danych surowych lub zagregowanych (np. w Banku Danych Lokalnych (BDL), inne zaś wyłącznie w publikacjach gus. Tym samym utrudnia to pracę – porównywanie, łączenie, analizę – na tych zbiorach.

A: Kwestionariusz jest bardzo, bardzo rozbudowany, [...] a w BDL można znaleźć tak naprawdę...

B: ...część.

A: Jakąś część, małą część. I skąd się ten problem bierze, dlaczego tego wszystkiego nie można...?

B: Duża część danych jest publikowana w publikacji gus-owskiej „Kultura” w postaci tabel w Excelu. Natomiast osoby, które są zainteresowane szerszym zakresem danych, mogą zwrócić się z prośbą o udostępnienie danych.

Z informacji przekazanych przez przedstawicielkę Urzędu Statystycznego w Krakowie wynika, że obecnie prowadzone są prace zmierzające do szerokiego udostępniania gromadzonych statystyk. Nie wiadomo niestety, jak długo potrwa tworzenie tego systemu. Co więcej, niektóre dane nie są publikowane przez gus ze względu na czas potrzebny do weryfikacji ich poprawności. Problem jest szerszy i nie dotyczy wyłącznie statystyki kultury.

Wyniki pochodzące z nowego badania nie są od razu publikowane w BDL-u z uwagi na czas potrzebny do przeprowadzenia dodatkowych analiz poprawności przekazanych danych.

PRZETWARZANIE SPRAWOZDAŃ GUS DLA POTRZEB LOKALNYCH DZIAŁAŃ ANALITYCZNYCH I EWALUACYJNYCH

Zarówno zarysowany powyżej problem dostępu do danych, jak i kwestia związana z ich opracowaniem i późniejszą prezentacją mocno ograniczają zakres, w jakim różne podmioty składające sprawozdania mogą potem wykorzystać te informacje do bieżącego zarządzania swoimi instytucjami. Dane te w niewielkim stopniu służą jako wsparcie w procesie decyzyjnym. Pojawia się więc tutaj problem pogodzenia dwóch, wydawałoby się niekoniecznie sprzecznych oczekiwań – jedne są związane z potrzebami GUS w zakresie statystyk publicznych, drugie z możliwością wykorzystania pracy włożonej przez różne podmioty w tworzenie sprawozdania do ewaluacji, planowania i koordynacji własnych działań.

Przy okazji wyłania się tutaj również kwestia agregacji danych przez GUS. Instytucje i samorządy jako organizatorzy instytucji kultury oczekiwaliby dostępu do surowych danych dotyczących poszczególnych instytucji oraz, co ważne z punktu widzenia możliwości porównywania się z innymi jednostkami, dostępu do danych ze sprawozdań innych instytucji.

To jest też kolejna jakość, na której nam zależy, żeby instytucje miały dostęp do swoich danych i danych innych instytucji. [...] Ogromnie dużo kwestionariuszy się wypełnia na rzecz GUS i innych instytucji, ale do ogromnie małej części informacji ma się później dostęp. Bezpośrednio do źródeł danych. Ktoś mógłby historię instytucji z tego zbudować. Gdyby taki kwestionariusz był później przez pięć lat realizowany, można by swoją historię uzupełnić i zobaczyć. [...] Dla instytucji to są jakieś określone dane do późniejszej analizy. Wiadomo, że władze się zmieniają, zmieniają się dyrektorzy i strategie – dużo się w międzyczasie dzieje. To są bardzo cenne informacje.

Według konsultantów należy zapewnić pełny i otwarty dostęp do statystyk publicznych w takich formatach, które umożliwią dalsze opracowanie i analizę danych, a także pozwolą na wyciąganie wniosków dotyczących własnych działań i działań innych instytucji realizujących działalność kulturalną w poszczególnych obszarach, tak aby możliwe było prowadzenie analiz porównawczych (*benchmarking*) wspierających proces zarządzania. Istotne jest również, żeby uzupełnić zebrane dane odpowiednim komentarzem metodologicznym, a także pełnymi i wyczerpującymi definicjami bazującymi na zrozumiałych kategoriach pojęciowych, bez których

trudno o poprawną interpretację statystyk zewnętrznych. Ograniczenie możliwości dostępu i wykorzystania podstawowych danych dotyczą przede wszystkim organizatorów instytucji kultury na szczeblu samorządowym, dla których statystyka publiczna powinna stanowić wsparcie w procesie sprawozdawczości przed organami stanowiącymi i kontrolnymi, a nierzadko również decydującymi o budżetach instytucji (rady gminy, sejmiki województwa). Podobnie jak dla przedstawicieli władzy wykonawczej dane dostarczane przez podmioty sektora kultury powinny być dostępne dla szerokiej opinii publicznej. Tymczasem nie ma możliwości prezentowania i porównywania danych jednostek w różnych, adekwatnych do konkretnych potrzeb układach geograficznych i funkcjonalnych; chlubny wyjątek stanowią tu jedynie biblioteki.

Jak ja sobie przyglądam statystyki gus-owskie, to nic [mi to] nie mówi. A chcę dane, które będą przydatne. [...] jak ja wychodzę i przedstawiam radnym tudzież opinii publicznej, jakie są nakłady na kulturę, to jak się one mają do podobnych miejscowości w województwie czy w Polsce [...]. Jeżeli mówimy o sieci instytucji kultury, to jak to się ma do innych gmin i miast. Jeśli mówimy o pracownikach, to jak to się ma do zatrudnienia w innych instytucjach samorządowych. I tu mogę skorzystać z państwa danych, natomiast tylko powiem o bibliotekach... I to też jest dyskusyjne, bo ktoś powie, że ta analiza jest i tak bardzo pobieżna.

ILOŚCIOWY (JAKO JAKOŚCIOWY) OBRAZ KULTURY

Uczestnicy spotkania sygnalizowali także, że sam charakter gromadzonych danych, w znacznej mierze dotyczący po prostu liczby wydarzeń lub zadań z dziedziny kultury oraz liczby ich odbiorców, nie oddaje całego spektrum znaczeń, funkcji, jakości i dostępności działalności instytucji kultury, co w wielu aspektach słyca obraz ich aktywności. Ponadto, z punktu widzenia wspomnianego powyżej wykorzystywania danych gus w procesie zarządzania, dane ilościowe ograniczają możliwość wyciągania pogłębionych wniosków przez osoby kierujące instytucjami.

Można wyznaczyć obszary bardziej – że tak powiem – współczesne, to znaczy, odnoszące się do kultury w kontekście społecznym. Ale też, oczywiście, w pragmatycznym i finansowym. Tylko, że wciąż pozostaje jeden podstawowy problem: to są liczby i dane ilościowe. W ogólnej analizie, choć byśmy nie

wiem co zrobili, nie będziemy mogli opisać działalności instytucji kultury za pomocą takich narzędzi jakościowo. I to tak po prostu pozostanie. Ja rozumiem, że będziemy mogli pewien ogólny [...] trend zauważyć [...]. Natomiast do badania jakości nie dojdziemy. [...] Jeżeli akurat chodzi o instytucje kultury, to to jest najważniejsze.

Ważnym problemem dla osób opracowujących sprawozdania jest niejasność definicyjna. Przykładowo: w formularzu K-07, którym posługuje się GUS w sprawozdawczości ukierunkowanej na sektor domów kultury, zastosowano niejednoznaczne dla instytucji (na co wskazuje praktyka wypełniania formularza) kategorie pojęciowe. Mowa tu przede wszystkim o braku definicji mogących pomóc w określeniu, czym jest pojedyncze wydarzenie, kurs, działanie edukacyjne. Jak się okazuje, część podmiotów sprawozdaje się z dużych, złożonych projektów, traktując je jako jedno przedsięwzięcie, podczas gdy inne jednostki przedstawiają analogiczne projekty jako kilkadziesiąt różnych przedsięwzięć.

Na przykład miasto pyta, ile projektów edukacyjnych instytucja realizuje. Ja mam 12 placówek; w naszym sprawozdaniu podaliśmy trzy projekty edukacyjne. Inna instytucja kultury, która nie jest wiele większa, podaje 150 lub 250. Tu widać, że dochodzi do absurdu.

Prowadzi to do błędnej oceny aktywności zbliżonych (a często konkurujących) instytucji i może prowokować do „naciągania” statystyk, tj. takiej prezentacji danych, która stawia dany podmiot w możliwie najlepszym świetle (większa liczba imprez, większa liczba uczestników, uzyskana poprzez zdublowanie tych samych osób biorących udział w kilku wydarzeniach w ramach jednego szerszego przedsięwzięcia). W efekcie instytucje, które prowadzą sprawozdawczość właściwie, odchodzą od dobrych praktyk przekazywania prawdziwych danych i dostosowują zawartość swoich formularzy do sprawozdań innych instytucji, które niepoprawnie wywiązują się z tego obowiązku i są za ową niepoprawność nagradzane i wyróżniane.

SŁOWNIKI POJĘĆ, METADANE, OPISY METODOLOGICZNE

Innym wątkiem, który kilkakrotnie pojawił się w dyskusji w kontekście możliwości powtórnego wykorzystania statystyk publicznych, są definicje kluczowych pojęć. Podstawowy problem

związany z wykorzystywaniem statystyk dostępnych np. w BDL dotyczy sytuacji, w której niemożliwe jest odtworzenie kluczowych definicji niezbędnych do właściwego zinterpretowania danych. Definicje te są bądź niepełne, bądź pozbawione metadanych, czyli np. informacji o latach sprawozdawczych, w których obowiązywały te, a nie inne definicje, sposobie, w jaki gromadzono dane, oraz narzędziach (m.in. formularzach), jakie do tego wykorzystano.

Kiedy zaczęliśmy korzystać z tych danych, oczywiście korzystaliśmy też ze słownika internetowego, dołączonego do tych danych, które były wtedy dostępne w BDL-u. Ten słownik internetowy był początkowo szcątkowy w gruncie rzeczy, a bardzo trudno skorzystać z dostępnych danych, jeśli do tych danych nie ma definicji. [...] Całkowity brak bardzo wielu pojęć. [...] Proszę sobie wyobrazić takiego użytkownika. To osoba, która powinna móc zrozumieć te dane, które są prezentowane. [A pojawiają się one] bez formularzy, bez [...] informacji, jak są zbierane [...].

DOSTĘPNOŚĆ KULTURY – DEFINIOWANIE NOWEGO OBSZARU BADAWCZEGO

Ważnym wątkiem rozmowy była kwestia gromadzenia danych na temat dostępności usług kulturalnych, które pozwoliłyby na zmapowanie ich poszczególnych formatów oferowanych na konkretnym obszarze przez podmioty działające w sektorze kultury. Chodzi tu także o określenie dostępności usług w sensie ekonomicznym – w odniesieniu do informacji na temat zamożności potencjalnych usługobiorców z danego regionu – i fizycznym – co wiąże się nie tylko z odległością poszczególnych instytucji od miejsca zamieszkania, godzinami otwarcia, ale również z możliwością korzystania z oferty instytucji przez osoby o szczególnych potrzebach oraz niepełnosprawne. Tego typu informacja jest zdaniem rozmówców niezwykle istotna przy próbach oszacowania deficytów w poszczególnych obszarach usług, a także pozwala na bieżący monitoring zmian, jakie zaszły w tym zakresie w perspektywie czasowej.

Kolejna rzecz, która się tutaj pojawia, to [...] problem dostępności kultury. To znaczy tego, w jaki sposób gromadzić dane o tym zagadnieniu administracyjnie, czy też jak tworzyć pewien zbiór danych o dostępności kultury instytucjonalnej w Polsce. Tego rodzaju informacji w tym momencie brakuje. Nie jesteśmy w stanie określić, gdzie są deficyty, gdzie i jak ten proces zmian następuje; znowu mamy pewien problem, [...] są różne wymiary [...] dostępności: z jednej strony kwestie ekonomiczne, z drugiej

strony [określenie,] do czego jest dostęp, [...] do jakiego rodzaju działań kulturalnych jest lokalnie dostęp, kwestia infrastrukturalnej dostępności, kwestia tego, że pewne usługi muszą być blisko, a niektóre mogą być daleko [...]. Jeszcze choćby taka prozaiczna rzecz, czyli liczenie godzin pracy instytucji kultury, [...] czy [...] pracują wtedy, kiedy większość ludzi jest w pracy, czy [...] wtedy, kiedy ludzie są po pracy – tutaj potrzebny jest nam jakiś wskaźnik. To nie chodzi tak naprawdę [o to,] ile [jest tych zadań], ale jak są w ciągu doby [...] rozłożone.

BADANIE PODMIOTÓW SEKTORA KULTURY CZY PODMIOTÓW O CHARAKTERZE INSTYTUCJI KULTURY?

Analizując obecny system sprawozdawczości, eksperci w przeważającej mierze odnosili się nie tylko do danych zbieranych i prezentowanych przez GUS, lecz także funkcjonujących i rozwijających się alternatywnych form sprawozdawczości, np. Systemu Analiz Samorządowych Związku Miast Polskich (SASZMP). Jednym z podstawowych problemów wskazywanych jako słaba strona różnych systemów statystyki jest mocne zogniskowanie badań na publicznych instytucjach kultury i jednocześnie pomijanie takich podmiotów, jak organizacje pozarządowe i jednostki gospodarcze zaliczane do sektora przemysłów kreatywnych.

Jeżeli badamy [...] tzw. sferę kultury, od razu mówimy, że generalnie to samorządy, pieniądze publiczne. Docieramy do takiego punktu myślenia, że tylko i wyłącznie za pieniądze publiczne ona powinna funkcjonować. Tak jest zrobione nasze prawodawstwo, że umykają nam zupełnie przemysły kreatywne. My np. z poziomu regionu nie patrzymy, ile funkcjonuje podmiotów gospodarczych, które działają w tzw. sektorze kreatywnym.

W zakresie badań podmiotów innych niż publiczne instytucje kultury napotykamy nie tylko problem braku metodologicznego uzasadnienia takiej potrzeby, lecz przede wszystkim braku kompletnego wykazu jednostek, które należałoby takim badaniem objąć. Zwróciła na to uwagę jedna z uczestniczek, reprezentująca sferę samorządową:

[...] mam problem z tym, w jaki sposób [...] samorządy miałyby informować i zbierać [...] dane jakiegokolwiek typu, jeżeli chodzi o organizacje pozarządowe. Uczciwie powiem: [...] wszystkie [...] rubryki

dotyczące innych instytucji kultury [...] po prostu zostawiamy puste, bo nikt nie podejmuje się tutaj dokonywania wyliczeń. [...] przepraszam, ale nie mamy takich dokumentów, żeby teraz wyliczyć, ile jest organizacji pozarządowych, które mają w zakresie działalności [...] działalność w sferze kultury [...].

Brak możliwości precyzyjnego zdiagnozowania sektora kultury w sferze ilościowej, nawet w zakresie tak podstawowych informacji, jak liczba funkcjonujących podmiotów, zdaniem uczestników spotkania obciąża wszystkie dalsze analizy, które tym samym nie dają reprezentatywnych wyników. Wyłaniający się ze statystyk obraz sektora kultury, który w dużym stopniu pomija podmioty działające w sektorach gospodarczym i obywatelskim, utrudnia popularyzowane ostatnio ujmowanie kultury w kategoriach narzędzia zmiany społecznej i istotnego czynnika rozwoju lokalnego. Tym bardziej że zdaniem uczestników panelu w ramach obecnego systemu statystyki nie przedstawia się korzyści generowanych przez sektor kultury.

De facto nie wiemy, ile działa podmiotów, które z jednej strony funkcjonują w systemie kultury, a z drugiej strony płacą u nas podatki. Czyli my nie wiemy, ile z tego [...] mamy dochodu...

SŁABA PORÓWNYWALNOŚĆ DANYCH – SŁABE NASYCENIE RZETELNYMI INFORMACJAMI

Kolejnym kluczowym mankamentem dzisiejszego systemu sprawozdawczości są spore ograniczenia w zakresie porównywalności danych. Ze schematu wybijają się jedynie biblioteki, ponieważ dotyczący ich system sprawozdawczości kształtował się kilkadziesiąt lat, a względnie duża jednorodność instytucjonalna pozwala na dokonywanie analiz przekrojowych na poziomie różnych jednostek samorządu terytorialnego. Niemniej jednak uczestnicy panelu wskazywali, że do danych na temat dostępności usług publicznych, nawet tych generowanych przez biblioteki, podchodzić należy z dystansem.

Bo to, że w jednym mieście są dwa punkty, a w innym pięć, nie świadczy, że zakres dostępności bibliotek jest zdecydowanie lepszy. W związku z tym [...] analizy, że spadło o trzy punkty, spadło o pięć punktów, to jest problem. To się może nie przekładać na wiedzę o realnej dostępności danej usługi. Informacja dotycząca bibliotek? Myślę, że można ją uznać za generalnie dosyć konkretną [...], pozwala

na porównania. [...] Natomiast pozostałe elementy tej informacji są już na tyle nieklarowne, niedefiniowalne, że ich przydatność jest bardzo ograniczona.

STATYSTYKA NIE WSPIERA PROCESÓW ZARZĄDZANIA I ROZWOJU W INSTYTUCJACH

Tematem łączącym wiele poruszanych wątków była niska użyteczność danych statystyki publicznej w zakresie doskonalenia modeli zarządzania instytucjami kultury. Obok poruszonego już problemu wsparcia dla podmiotów organizujących, finansujących i nadzorujących instytucje kultury ważnym czynnikiem wpływającym na jakość ich funkcjonowania powinno być dostarczanie danych pozwalających na samodzielne doskonalenie swoich działań i prowadzenie opartego na faktach dialogu pomiędzy instytucją a organizatorem. Pierwszorzędną rolę w tej części dyskusji odegrały kwestie dotyczące form i skali finansowania instytucji:

Dla mnie, z punktu widzenia organizatora, jest ważne, jakie będą możliwe źródła dochodów zewnętrznych, ponieważ wiem, że moja dotacja nie wystarczy. [...] Przede wszystkim muszę wiedzieć, jaka jest [...] granica [ceny], [jaką] ludzie są skłonni zapłacić [...] za uczestnictwo w danym przedsięwzięciu [...], mówię o normalnym, regularnym widzu, który chciałby uczestniczyć, a z jakiegoś powodu nie uczestniczy. Być może z powodu bariery finansowej. Czyli chciałbym wiedzieć, na [jakim poziomie] ta instytucja może ustanowić cenę biletu, żeby ona nie była zaporowa...

Za pomocą narzędzi służących sprawozdawczości można kierować uwagę zarządzających na jakościowe aspekty działalności. Uczestnicy nie byli w stanie zdefiniować konkretnych rozwiązań w tym obszarze, wskazali jednak, że zbierane i udostępniane informacje powinny być przede wszystkim adekwatne do potrzeb kadry menedżerskiej oraz organizatorów, tak aby stanowiły element realnego wsparcia, a nie tylko cykliczną konieczność uzupełnienia formularza, który w żaden sposób nie generuje informacji zwrotnej.

[...] misja [instytucji kultury] dotyczy nie tylko ilości, ale także jakości. I tę misję potrafią one profesjonalnie realizować poprzez stworzenie odpowiedniego systemu informacyjnego, który wspiera ich zarządzanie. Które badają oczekiwania, które badają jakość? I moim zdaniem to jest bardzo ważna

perspektywa, [którą również należy] uwzględnić przy generowaniu [...] docelowego systemu [...] statystyki publicznej. Ponieważ gdybyśmy znaleźli takie dobre przykłady i sterowali w tę stronę, żeby system statystyki publicznej bazował na tym typie informacji, które powinny i tak być generowane przez prawidłowo działającą instytucję kultury, to wtedy nie mnożylibyśmy śmieci.

Uczestnicy panelu zwrócili ponadto uwagę, że już sam sposób sprawozdawczości jest metodą na wskazanie osobom zarządzającym elementom istotnych z punktu widzenia grantodawców albo celów polityki kulturalnej państwa bądź władz samorządowych.

FINASOWANIE KULTURY – UDZIAŁ MECENATU PRYWATNEGO I KOMERCJALIZACJA USŁUG PUBLICZNYCH

Jednym z niedociągnięć w sferze rzetelnej oceny ekonomicznej sfery funkcjonowania instytucji kultury, na który zwrócili uwagę uczestnicy panelu, jest niedostarczanie przez GUS informacji na temat współfinansowania wydarzeń kulturalnych przez podmioty prywatne i samych uczestników kultury:

Bardzo potrzebujemy danych na temat skali sponsoringu w Polsce. My nie jesteśmy w stanie na to odpowiedzieć dzisiaj. I oczywiście jest taka możliwość, bo te dane są już zbierane. Byłoby to bardzo ważne, żeby one zostały upublicznione. [...] Wtedy moglibyśmy się rzeczywiście dowiedzieć, jaki w skali kraju jest [...] poziom sponsorowania teatrów czy też instytucji kultury, i moglibyśmy powiedzieć, wiedzielibyśmy, co to znaczy, że ktoś ma wysoki poziom finansowania, co znaczy, że ktoś ma niski.

Należy w tym miejscu podkreślić, że uczestniczące w spotkaniu przedstawicielki Ośrodka Statystyki Kultury GUS przekazały informację, że GUS opublikuje wkrótce dane na temat sponsoringu. Niemniej w kontekście wspierania zarządzania instytucjami czy też rekomendacji dla konkretnych organizatorów wiedza ta, publikowana na wysokim poziomie agregacji, wciąż będzie mało użyteczna.

EFEKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA PODMIOTÓW KULTURY

W wypowiedziach ekspertów często powtarzał się wątek mierzenia działalności podmiotów kultury z użyciem narzędzi ekonomicznych. System statystyki publicznej powinien zapewniać możliwość porównania różnych form dostarczania usług kulturalnych, co pozwoliłoby skonfrontować instytucje publiczne z podmiotami trzeciego sektora pod względem oferty i kosztów funkcjonowania. Tego typu rozwiązania mogłyby stanowić narzędzie realnego wsparcia dla samorządowców, którzy niejednokrotnie borykają się z dylematem finansowania instytucji publicznych, ponieważ zbliżoną ofertę kulturalną są im w stanie zapewnić organizacje pozarządowe.

Ja bym chciała wiedzieć: ile kosztuje utrzymanie obiektu, w którym działa instytucja kultury, jaki procent to są etaty, a ile faktycznie kosztuje działalność. I oczywiście wtedy możemy porównywać z tym kontekstem organizacje pozarządowe czy inne podmioty, które uważają, że wiele rzeczy zrobią taniej, lepiej, ale jednocześnie czegoś nie utrzymują. Więc wydaje mi się, że to jest ten wątek, który jest ważny, jeśli myślimy o tym, jakie dane są potrzebne.

Mając na uwadze powyższą uwagę, należy zaznaczyć, że w kontekście analizowania korzyści i kosztów różnych form organizowania oferty kulturalnej podkreślano, że badania podmiotów sektora kultury nie powinny się ograniczać do tych jednostek, które prowadzą działania ze środków publicznych, ponieważ taki obraz będzie coraz mniej miarodajny.

STATYSTYKA KULTURY JAKO ELEMENT SYSTEMU EWALUACJI SPOŁECZNYCH POLITYK PUBLICZNYCH

Wskazywano na konieczność uwzględnienia w systemie zbierania danych tzw. poszerzenia pola kultury i szerokiego traktowania kultury, nie tylko jako swego rodzaju usługi publicznej, lecz także jako narzędzia zmiany społecznej.

Ale mówimy o kulturze jako o usłudze publicznej. To jest zupełnie inny punkt widzenia. Innym też punktem widzenia jest kultura jako narzędzie zmiany społecznej, o czym mówi Strategia Rozwoju Kapitału

Społecznego. A jeszcze innym taka najbardziej popularna chyba wizja kultury jako zestawu działań, zestawu zdarzeń kulturalnych. I teraz to, co jest chyba główną przeszkodą, [...] my sobie nie zadajemy pytania, po co nam te dane.

Uwzględnienie w systemie analiz tego pola nie powinno też przysłaniać innych zadań, jakie się stawia przed sektorem kultury. Uczestnicy debaty podkreślali przede wszystkim, że system statystyki publicznej musi zaspokajać rzeczywiste potrzeby badaczy i analityków, a dane powinny być dalej wykorzystywane jako część rozbudowanego systemu wiedzy na temat jakości życia i zmiany społecznej na danym obszarze terytorialnym.

[...] żeby te podstawowe informacje, z których my możemy wszyscy skorzystać, służyły temu, żeby można było je pogłębiać czy też analizować jakościowo. Żeby powstawały ciekawe systemy informacji i wiedzy. Czy też żeby można było ewaluować polityki kulturalne, porównać do zmiany społecznej. Sektor kultury żeby nie wypadł z systemu badań jakości życia, dostępności pewnych usług, zmiany społecznej, bo wiadomo, że w tym momencie kultura praktycznie w tych rankingach, systemach nie jest brana pod uwagę, ponieważ nie ma tego typu danych, które mógłby w nich być wykorzystywane.

ADEKWATNOŚĆ I AKTUALNOŚĆ GROMADZONYCH DANYCH

Na inny problem zwracały uwagę osoby związane z obszarem bibliotek. Ta grupa podmiotów jest relatywnie uprzywilejowana, jeśli chodzi o statystykę publiczną. Od 1972 r. prowadzone są regularne badania bibliotek publicznych, dzięki czemu mamy dostęp do obszernych danych na ich temat (także w ujęciu historycznym). Reprezentantka systemu bibliotek zwróciła jednak uwagę na niską przystawalność gromadzonych dziś danych do potrzeb związanych z zarządzaniem tym typem instytucji, badaniem ich społecznego i gospodarczego oddziaływania oraz międzynarodowymi standardami gromadzenia informacji na temat działalności bibliotecznej.

Śledzimy, jako stowarzyszenie, to, co się dzieje na świecie, na forum bibliotekarskim. Są międzynarodowe formy, statystyki biblioteczne oraz oceny biblioteczne [...]. Najnowsza norma, która w tym roku została zatwierdzona – o wpływie bibliotek; ekonomicznych i społecznych aspektach funkcjonowania

bibliotek – to są normy i zalecenia. To skłoniło nas do poszukiwania bardziej elastycznych i dostosowanych do zmieniającej się sytuacji metod analizy funkcjonowania bibliotek.

Zdaniem cytowanej uczestniczki spotkania niezbędna jest zmiana aktualnego podejścia sprawozdawczego. Warto wskazać, że np. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP) podjęło niezależne od GUS działania ukierunkowane na opracowanie i wdrożenie własnego systemu statystycznego, który będzie obejmował wszystkie typy bibliotek. SBP w swoich pracach wykroczyło poza podstawową działalność statystyczną. Bibliotekarze opracowali system wskaźników, które ułatwiają wstępne opracowanie i analizę danych dotyczących bibliotek. Prowadzą także badanie satysfakcji klientów bibliotek, które uzupełnia podstawowe gromadzenie danych i umożliwia kompleksową ocenę świadczonych usług – nie tylko ich dostępności i specyfiki, ale także jakości. Dzięki kontynuowaniu prac i rozwijaniu opisywanego systemu w kolejnych miejscach mogą powstawać dodatkowe systemy statystyczne omijające barierę organizacyjną, jaką dla wielu jest powolny mechanizm aktualizacji statystyk GUS.

ZMIESZANIE FORMATÓW INSTYTUCJI

Zwrócono też uwagę na specyficzną sytuację centrów (domów) kultury. Prowadzą one bardzo szeroką działalność, która często obejmuje wachlarz zadań kilku typów instytucji kultury (zdarza się, że dom kultury pełni jednocześnie funkcję centrum animacji kulturalnej, biblioteki, muzeum, kina i galerii sztuki), co sprawia, że trudno w sposób kompletny objąć w formularzu sprawozdawczym całokształt ich działań. Trudności te prowadzą do dwojakiego rodzaju problemów – wybrane instytucje bądź to nie są w stanie sprawozdać wszystkich swoich aktywności (zbyt wąski – tradycyjny – zakres pytań), bądź to otrzymują pytania nieprzystające do ich działalności (zbyt szeroki zakres pytań).

Proszę pamiętać, że w świetle obecnie obowiązującej ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej będzie powstawało coraz więcej instytucji skupiających w sobie wszystkie możliwe instytucje kultury. W tej chwili już wpływają [...] wnioski, w których są domy kultury, biblioteki i muzea; wszystko możliwe. Przygotowanie dokumentu sprawozdawczo-ankietowego dla tego typu instytucji jest wyzwaniem. Pojawia się pytanie, czy dać jeden formularz, czy dla każdego podmiotu osobno.

NOWY MODEL SPRAWOZDAWCZY. OPINIE KONSULTANTÓW

Podczas drugiej części spotkań uczestnikom zaprezentowano propozycję nowego modelu gromadzenia statystyk dotyczących działalności sektora kultury wraz z prośbą o uwagi i sugestie odnośnie do wymaganych funkcji, a także kwestii technicznych i organizacyjnych związanych z samym procesem testowania wypracowanych rozwiązań. Uczestnicy spotkania dzielili się także swoimi wątpliwościami i wskazywali problemy związane z prezentowanym modelem.

Najważniejsze elementy nowego modelu sprawozdawczego zostały przedstawione w poniższej tabeli. Całościowa informacja znajduje w kolejnym rozdziale metodologicznym.

Tabela 3. Propozycja nowego modelu sprawozdawczości

Model sprawozdawczości podmiotów z realizacji zadań publicznych w obszarze kultury. Założenia ogólne
Do badania zostaną włączone publiczne instytucje kultury oraz inne podmioty (organizacje pozarządowe i firmy) realizujące zadania publiczne w obszarze kultury, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.
Wszystkie typy instytucji i organizacji biorących udział w badaniu dostaną do wypełnienia jednolity formularz, bazujący na jednolitym opisie infrastruktury, głównych wskaźników odbiorców, działań kulturalnych (zadań publicznych).
Podmioty otrzymają modularny formularz w zakresie form administracyjnoprawnych, szczególnie w aspektach dotyczących finansowania, kształtu i kompetencji zespołu merytorycznego.
Opis działalności (zadań) podmiotów kultury będzie bazował na modelu usługowym oraz modelu dostępności (od „produkcji” ważniejsze będą kwestie modeli „dystrybucji” oferty i wybranych metadanych dla poszczególnych zadań).
Podmiot będzie się sprawozdawał z poszczególnych zadań (działań i przedsięwzięć), co oznacza, że musi on posiadać ich listę, obejmującą całość działalności (współ)finansowanej publicznie, czyli listę zadań publicznych w dziedzinie kultury.
Prowadzący badanie zapewni pełny i otwarty dostęp do informacji udostępnionych przez poszczególne podmioty w formularzach sprawozdawczych. Udostępni je w postaci danych źródłowych, bez agregowania danych do większych jednostek administracyjnych.

OPERACJONALIZACJA POJĘĆ – USŁUGI, TWÓRCZOŚĆ, ANIMACJA, ZADANIE W DZIEDZINIE KULTURY...

Tematem najszerzej dyskutowanym w tej części spotkania była kwestia właściwego definiowania kluczowych pojęć, które pozwalałoby na stworzenie możliwie najpełniejszej typologii różnych formatów działań lub usług kulturalnych wraz z ich jednoznaczными i łatwymi do określenia wskaźnikami. Problem był rozpatrywany nie tylko ze względu na samą liczbę usług, które powinny wchodzić w zakres wspomnianej typologii, ale także samych założeń dotyczących kryteriów stanowiących podstawę określania zakresu poszczególnych usług. Jednocześnie propozycja usługowego podejścia do badania sektora kultury spotkała się z ostrożną i pełną zastrzeżeń akceptacją rozmówców.

A: Czy państwo tego typu podejście, [...] że można wskazać instytucjom kultury pewne zakresy usług, wydaje się właściwe?

B: To jest bardzo fajne. Odnajduję tutaj słowa, które przewijają się w strategiach, programach na poziomie unijnym i ogólnie europejskim; światowym być może. Jak najbardziej jest to domena instytucji kultury. [...] wydaje mi się, że nie widzę tylko jednej przestrzeni, która jest istotna. Twórczości.

Szczególnie ważne w prezentowanym podejściu usługowym jest przyjęcie założenia, że pomoże ono w gromadzeniu danych o dostępności poszczególnych usług i form działalności, a ponadto umożliwi wgląd w to, na ile uczestnicy kultury sięgają po te formy i w jakim stopniu w nich partycypują. O ile dyskutanci zaaprobowali przedstawiony model, o tyle nie udało się wypracować jednolitego stanowiska w kwestii konkretnych grup usług, które mogłyby zostać włączone do typologii. Definicje poszczególnych formatów usług różniły się w zależności od formułujących je osób. Niestety podczas spotkania nie udało się wypracować wspólnych kategorii.

A: Twórczość jest czymś, co jest jak animacyjność.

B: Ja, jako pracownik samorządowej instytucji kultury, takiej typowej, chciałbym powiedzieć, że jest kategoria twórczości i odróżnia się ona od kategorii animacyjnej. Dla mnie jest to ogromna sprawa, którą warto wprowadzić na ten poziom.

A: Rozumiem problem, rozumiem rzecz. Bo idziesz innym tropem definicyjnym. To jest pewien wybór: dla mnie [...] twórczość przebija się przez wszystkie elementy; nie potrafię ci jej wskazać w jakimś konkretnym [miejscu]. Animacyjność, twórczość i menedżerskość się po prostu przewijają. Wiadomo, że wszędzie chodzi o tworzenie, jakiś aspekt społeczny; ktoś [tym] musi zarządzać, [musi to] finansować.

B: Ale poczekaj. Rozumiem, że te wskaźniki to są pewne cele, do których dąży działalność instytucji; na samym końcu ma być organizacja wiodącej sceny kulturalnej, jako cel. W ramach realizacji tego celu pojawiła się twórczość. Optuję za tym, aby celem była twórczość. [...] Czuję tutaj deficyt. Gdybym miał się mierzyć z takim formularzem, szukałbym również twórczości.

C: Ja [...] pomyślałam o wspieraniu dostępności dla osób niepełnosprawnych. Można [ją] znaleźć oczywiście w wielu z tych punktów, ale... tak samo jak z twórczością...

A: Ja tutaj widzę kształtowanie przyjaznej przestrzeni publicznej i obywatelskiej, ale wielu twórców, których znam, nie zmieściłoby się.

Kluczowym zagrożeniem są zatem trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu pojęć i kategorii, które będą stanowić oś sprawozdawczości w proponowanym modelu. Ekspertci stwierdzili np., że podstawowe i kluczowe pojęcie działania w nowym formularzu sprawozdawczym może być rozumiane wieloznacznie, w zależności od osoby, która go będzie wypełniać.

Istotnie ryzykowne jest sądzenie, że przez pojedyncze działanie wszyscy będą rozumieć to samo. Bo ja z własnego podwórka wiem, że to, co dla jednych instytucji jest pojedynczym działaniem, dla innych może być tylko fragmentem.

Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być wprowadzenie do systemu sprawozdawczego jednoznacznego słownika pojęć, który umożliwiłaby standaryzację zbieranych danych dzięki wprowadzeniu wyraźnych granic stosowanych kategorii pojęciowych.

Przydatne są rodzaje tezaursów. Hasła przedmiotowe takie jak edukacja – to wypełnią bez problemu; edukacja artystyczna obejmuje sztuki tak różne... Gdybyście stworzyli [tezaurs], to polepszyłoby to jakość następujących analiz.

USŁUGI W KULTURZE – POMOCNA KATEGORIA CZY EKSPERCKA NOWOMOWA?

Przy okazji dyskusji o typologii usług i ich zakresach pojawił się ogólny komentarz dotyczący samego pojęcia usługi, wykorzystywanego w kontekście zbierania danych o działalności pomiotów sektora kultury. Zdaniem jednego z uczestników sformułowanie to, wykorzystywane w formularzach do zbierania danych, może zostać źle zrozumiane przez pracowników instytucji kultury i w konsekwencji wpływać negatywnie na realizację badań. Wskazywano w tym przypadku na różnice między podejściem pracowników podmiotów z sektora kultury do realizowanych działań a ich definiowaniem np. przez organizatorów.

Zgłaszam tylko jedną uwagę; ona zahacza trochę o jedną właściwość ludzi, którzy będą to uzupełniać. [...] To samorząd zamawia usługę publiczną. [...] jeśli w obrocie jest [...] pieniądź publiczny, instytucja nie ma świadomości, że realizuje usługę publiczną. Ona realizuje swoją działalność. Natomiast usługę publiczną realizuje ten, kto ma pieniądze, np. samorząd. [...] Instytucja kultury realizuje swoją działalność, realizuje swoją misję. A tę misję w ramach usługi publicznej kupuje sobie samorząd. Postawienie sprawy w tę stronę mogłoby stworzyć narzędzie bardziej przyjazne światopoglądowo dla użytkowników. [...] Instytucje nie realizują usługi publicznej, samorząd realizuje usługę publiczną.

Wśród podstawowych korzyści uczestnicy panelu eksperckiego wymienili próbę zdiagnozowania instytucji kultury z punktu widzenia ich oferty usługowej. Dzisiejsze instytucje kultury w coraz większym stopniu wychodzą poza zakres intuicyjnie rozumianych formatów działalności kulturalnej, angażując się w różnorodne przedsięwzięcia kulturowo-społeczne:

Bardzo ciekawy jest pomysł popatrzenia na życie kulturalne od strony usług. Bardzo ciekawe byłoby zobaczenie rzeczywiście, że mamy – ja teraz miałem dużo kontaktów z ludźmi w Radomsku: tam są trzy instytucje samorządowe, rzeczywiście biblioteka jest zarazem galerią sztuki, dom kultury prowadzi kino, robi przekrój sztuki, od sztuki najbardziej popularnej do sztuki najbardziej ambitnej [...] – nie tylko typy instytucji, ale [...] też usługi. I te instytucje realizują różne usługi.

ZMIENNE WPŁYWAJĄCE NA DOSTĘPNOŚĆ KULTURY

W trakcie dyskusji wskazano również na dodatkowe obszary i informacje, które powinny zostać uwzględnione w przedstawionym modelu gromadzenia danych. W pierwszej kolejności zwrócono uwagę na potrzebę zbierania danych na temat dopłat do usług oferowanych przez instytucje kultury. Chodzi tutaj o możliwość wychwycenia sytuacji, w których uczestnictwo w danym działaniu wiąże się z koniecznością wniesienia wkładu finansowego.

A: Dla nas na pewno istotną kwestią jest kwestia dopłat do usług publicznych. [...] Tu jest problem, bo te dopłaty i opłaty są bardzo różne. Bo jest system tzw. dopłat, czyli wszystko opłacono, ale wszystkie dzieci muszą się złożyć na swoje np. farbki [...] po 1,5 zł czy po 2 zł.

B: To nie musi być wykluczające, bo jeśli jest przedszkolanka czy animatorka, a w grupie jest 15 dzieci, z czego 11 faktycznie w tym uczestniczy, nie jest takim rzadkim zjawiskiem [...], że za tę czwórkę ktoś zakłada.

A: To nie jest koniec. To jest problem pełnej płatności. [...] Są zajęcia pełnopłatne; [...] instytucja podpisuje umowę-zlecenie na 300 zł miesięcznie i mówi „zbierz sobie grupę; wszystko idzie do twojej kieszeni albo dzielimy się jakąś częścią”, czyli wszystko jest przerzucone na barki instruktorów, a zajęcia są odpłatne w pełni. A równocześnie one są wykazywane przez instytucje jako własne.

WOLONTARIAT I PARTYCYPACJA SPOŁECZNA W WYTWARZANIU OFERTY

Ważnym obszarem wymagającym analizy jest także szeroko rozumiany wolontariat i nieodpłatne zaangażowanie różnych osób, grup i podmiotów w realizację działań kulturalnych. Ich wkład często pozostaje niezauważony, ponieważ obecne modele gromadzenia statystyk publicznych nie uwzględniają tego zjawiska w pełnym zakresie.

Są grupy wolontariuszy, które coś robią – tego nie będzie po stronie instytucji, bo to nie są pracownicy. Nie będzie tego również po stronie środków, bo nawet złotówki nikt nie wydał [na to], że na świniobiciu pani Marlena co roku [rozdaje] trzy blachy ciasta, a pani Genowefa skrzynkę jabłek, a pan Krzysztof jeszcze coś. Tego nie widać.

PROBLEM „DZIAŁANIA” JAKO JEDNOSTKI SPRAWOZDAWCZEJ

Uczestnicy spotkania przekazali również uwagi dotyczące rozwiązań technicznych związanych z funkcjonalnościami proponowanego narzędzia do gromadzenia danych. Zwrócono uwagę na problem dysproporcji w nakładach pracy niezbędnych do właściwego wypełnienia formularza zgodnie z podejściem usługowym między instytucjami różniącymi się wielkością oraz formatem działalności. Zgodnie z przyjętymi założeniami modułowego wypełniania danych o każdym typie usługi, działania lub projektu duże podmioty niejednokrotnie byłyby zmuszone do wpisywania kilkudziesięciu różnych elementów swojej oferty. Rozwiązaniem tego problemu byłaby funkcja umożliwiająca kopiowanie wprowadzonych danych do kolejnego modułu, dzięki czemu podawanie informacji dotyczących działań o podobnym charakterze mogłyby być mniej czasochłonne. Ze względu na cykliczność niektórych działań zasugerowano również umożliwienie ponownego wykorzystania raz stworzonych opisów w kolejnych latach sprawozdawczych.

Ja się zastanawiam nad możliwością – w przypadku większych instytucji, które mają dużo inicjatyw – stworzenia takiego formatu, który jest częściowo zachowywany na następne lata, żeby nie tworzyć wszystkiego znowu od początku, tylko żeby modyfikować to, co było, [żeby] wybrane kategorie, niektóre projekty, które się zaznacza jako wieloletnie, były przenoszone do sprawozdawczości.

Jeden z uczestników spotkania w ramach podsumowania części dyskusji dotyczącej rekomendacji i oczekiwań względem tworzonego narzędzia wskazał również na pewne zagrożenie. Chodzi o to, że nadmierne rozbudowanie formularza o różne ciekawe, lecz poboczne wątki – często dane jakościowe – spowoduje zatarcie podstawowej funkcji proponowanego rozwiązania, czyli gromadzenia danych o charakterze ilościowym, statystycznym.

Możemy teraz dyskutować o kolejnych, dodatkowych problemach badawczych w tej ankiecie, w tym narzędziu. [...] Ja rozumiem [...] kwestie terapeutyczne, bo w instytucjach kultury byłaby [...] taka funkcja w tym narzędziu. Ale też żeby nie rozcieńczyć tej podstawowej funkcji statystycznej, to jest ważne.

Problemem jest zatem czasochłonność sprawozdawczości. Teoretycznie można sobie przecież wyobrazić sytuację, w której osoba sprawozdająca byłaby zobowiązana do zrelacjonowania kilkuset pojedynczych zadań – czy to wydarzeń, czy kursów edukacyjnych, czy to innych działań.

NARZĘDZIE DO EWALUACJI DZIAŁALNOŚCI KULTURALNEJ I ZADAŃ PUBLICZNYCH

Ekspertów zainteresował problem otwartego i w pełni dostępnego systemu przekazywania informacji zwrotnej, która jednocześnie stałaby się narzędziem samokontroli zarządczej. Jest to szczególnie ważne, jeśli weźmie się pod uwagę opinie – przekazywane przez podmioty zarządzające instytucjami – o braku jakiegokolwiek informacji zwrotnej od podmiotów, którym przekazuje się sprawozdania, zarówno w przypadku GUS, jak i organizatorów instytucji.

Ale to, co jest dobre i wydaje się użyteczne w tym eksperymencie, to to, że i organizatorzy, i instytucje kultury otrzymają pewnego rodzaju – nawet [...] graficzne – przedstawienie tych mocnych i słabych cech. W dotychczasowych sprawozdawczościach tej informacji zwrotnej nie otrzymywaliśmy. To, co jest główną wadą całej sprawozdawczości, i tej realizowanej przez organizatorów, i przez GUS itd., [to to,] że my nie dostajemy dobrej informacji zwrotnej. Bardzo pozytywne w tym projekcie wydaje się to, że jest element informacji zwrotnej, co stanowi bardzo dużą [...] zachętę do przystąpienia do tego programu.

PRZEDSIĘWZIĘCIE SPRAWOZDAWCZE – PODZIAŁ CAŁEJ OFERTY NA POSZCZEGÓLNE ZADANIA

Dla uczestników panelu niezrozumiała była ponadto linia podziału pomiędzy poszczególnymi działaniami (zadaniami, które są opisywane jako oddzielne), tj. zdefiniowanie pojedynczego przedsięwzięcia będącego przedmiotem sprawozdawczości. Dla instytucji niejednoznaczna może być granica między tym, co jest, a tym, co jeszcze nie jest pojedynczym wydarzeniem. Co więcej, nieostre kryterium podziału może skłaniać osoby sprawozdające do dzielenia złożonych wydarzeń na mniejsze kategorie, wyłącznie w celu wykazania korzystniejszych efektów funkcjonowania instytucji. Konieczność zapewnienia takiego samego rozumienia podstawowych kategorii wydaje się kluczowa, jeśli weźmie się pod uwagę zgłaszane w pierwszej części uwagi o braku porównywalności usług pogrupowanych w ramach dotychczas stosowanych formularzy GUS.

Sprawozdawanie z każdego wydarzenia wydaje mi się niemożliwe z co najmniej dwóch powodów: byłoby niezwykle czasochłonne – to jest pierwszy powód. A drugi jest taki, że [...] dokonanie podziału na to, co już jest wydarzeniem, a to, co jeszcze nie jest wydarzeniem, to jest tak niejasna kategoria [...]

Rozwiązanie ostatniego dylematu wydaje się kluczowe dla stworzenia poprawnego metodologicznie formularza sprawozdawczego.

KULTURA W INTERNECIE – NIEZBADANY OBSZAR

Uczestnicy spotkań zespołu wskazywali również na praktycznie całkowity brak danych na temat kultury i praktyk kulturowych w Internecie. Tego rodzaju informacje wymykają się aktualnemu systemowi statystyki publicznej, choć – zdaniem zgromadzonych – stanowią coraz istotniejszy element wiedzy o dostępności usług kulturalnych oraz uczestnictwie w kulturze i jako takie powinny zostać włączone do projektów ukierunkowanych na doskonalenie istniejącego systemu gromadzenia danych.

Kończąc, chciałam odpowiedzieć na państwa pytanie: jakich informacji najbardziej brakuje państwu obecnie? Mówię tu w kontekście bibliotek, ale myślę, że może to dotyczyć innych instytucji. Kultura przenosi się do Internetu – jest coraz więcej działań cyfrowych. Jest pewien problem z nadążeniem oraz nazwaniem tych zjawisk. Jakieś próby są: chodzi o bazę danych i dostęp do bibliotek cyfrowych. Ale wydarzenia z pogranicza są bardzo trudne do opisanie. Tego mi brakuje; to jest bardzo trudne. Jest to odrębny problem badawczy.

WALOR PORÓWNYWALNOŚCI – BENCHMARKING

Wartością dodaną systemu otwartego, nastawionego na analizy wspólnego obszaru usług w kulturze, jest możliwość uzyskania punktu odniesienia, który wskaże, jak instytucja x wypada na tle innych instytucji o zbliżonym: (1) formacie, (2) lokalizacji bądź (3) przedmiocie działalności. Wątek ten wpisuje się w szerszy – wskazywany przez uczestników spotkania – problem niskiej wartości zwrotnej sprawozdawczości dla realizujących ją podmiotów. Instytucje

deklarowały, że wkładają wiele wysiłku w przygotowanie rzetelnych danych na potrzeby obligatoryjnej sprawozdawczości, tymczasem w odpowiedzi dostają jedynie zdawkowe informacje prezentowane w Banku Danych Regionalnych GUS oraz jeden zbiorczy raport o kulturze sformułowany na bardzo wysokim poziomie ogólności. Taki stan rzeczy zniechęca do rzetelnej sprawozdawczości.

Z mojego punktu widzenia – instytucji kultury – chciałbym się porównać z inną instytucją kultury, ale jest to niemożliwe.

UWZGLĘDNIENIE DANYCH FINANSOWYCH

Dużą wagę uczestnicy spotkania przywiązywali także do kwestii związanych z gromadzeniem danych finansowych na temat instytucji kultury (ich charakteru i ulokowania w proponowanym systemie). W opinii zgromadzonych uwzględnienie tego obszaru jest niezbędne do prowadzenia statystyki kultury i pozyskania realnej wiedzy na temat całego sektora i jego specyfiki.

To, co interesuje organizatora, to też codzienne funkcjonowanie instytucji – mało wdzięczne, ale pochłania mnóstwo zasobów. To jest mnóstwo pracy. Funkcjonowanie instytucji, związane np. z utrzymaniem odpowiednich warunków klimatycznych w magazynach, to jest gigantyczny koszt; nawet jeśli ta instytucja jest zamknięta z punktu widzenia widza.

Aspektem, który jest w tym kontekście ważny i który także pojawiał się w uwagach uczestników spotkania, jest struktura finansowania zadań realizowanych przez podmioty kultury.

Wydaje mi się, że byłoby wartościowe, gdyby była informacja, czy to zadanie jest realizowane ze środków własnych czy z dotacji zewnętrznej. Ta informacja miałaby duże znaczenie. To jest proste do wykonania.

Tego rodzaju informacja pozwoliłaby zyskać wiedzę na temat przedsiębiorczości podmiotów kultury lub ich zdolności do pozyskiwania grantów. Możliwe byłoby również tworzenie modeli instytucji kultury związanych z ich zarządzaniem lub finansowaniem.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW DEBATY

Kluczowe, w opinii zespołu projektowego, są trzy ustalenia wynikające z przeprowadzonej debaty.

Po pierwsze, nowe narzędzie sprawozdawcze nie może się posługiwać zamkniętym schematem usług w obszarze kultury, a odwrotnie – powinno wykorzystywać otwarty zestaw danych umożliwiający ich wykorzystanie w bardzo różnych konfiguracjach interwencji publicznych i modelach usługowych, ponieważ są one zmienne i zależą od wielu czynników. To ustalenie wzmacnia opinia ekspertów, którzy zauważają, że dla wielu sprawozdawców z sektora kultury pojęcie usług publicznych będzie obce i „opresyjne”. Należało zatem znaleźć inne rozwiązanie, które umożliwi zbieranie informacji o usługach.

Po drugie, najbardziej problematyczne w nowym modelu sprawozdawczym jest pojęcie działania (zadania), czyli pojedynczego przedsięwzięcia (liczba n zadań będzie obejmowała całość działalności kulturalnej danego podmiotu) podlegającego sprawozdawczości. Podział całej działalności na poszczególne działania będzie zależał od tego, w jaki sposób dany podmiot zarządza zadaniami, projektami, programami, przedsięwzięciami. Można tu wyróżnić następujące czynniki kształtujące dane zadanie: cel interwencji, miejsce realizacji, budżet, zespół, zakres i typ działalności. Pewne podmioty będą wyróżniały poszczególne projekty, inne poszczególne wydarzenia, jeszcze inne poszczególne pola interwencji. Już sam podział działalności na konkretne zadania będzie interesującą informacją, ale pytanie brzmi, na ile spójny, miarodajny i porównywalny obraz aktywności podmiotów kultury może dać tak otwarty na różne rozwiązania model gromadzenia danych o działalności kulturalnej.

Po trzecie, debata ekspercka nie doprowadziła do konkluzji w obszarze dotyczącym wyboru pomiędzy administracyjną procedurą gromadzenia danych o podmiotach realizujących zadania publiczne w dziedzinie kultury a społecznym badaniem dotyczącym funkcjonowania instytucji kultury i prowadzonej przez nie działalności kulturalnej. Pierwszy model w żaden sposób nie definiuje pola kultury, tylko skupia się na działaniach, które organizator publiczny (państwo i samorządy) uznał za kulturę, nadając danym interwencjom i udzielonym zasobom „status” kultury. Ten model podąża zatem za dotacjami publicznymi mieszczącymi się administracyjnie

w dziedzinie kultury. Kto po nie sięga, ten sprawozdaje się z działalności kulturalnej. Drugi model musi się opierać na definicji (jakiegokolwiek typu) instytucji kultury, działalności kulturalnej i praktyk/uczestnictwa w kulturze. Dopiero na ich podstawie można stworzyć „kartotekę badań”, czyli zaliczyć jakieś podmioty do grona „instytucji kultury” lub „obiektów kultury”. Model ten podąża za funkcjami społecznymi pewnych instytucji aktywnych w polu kulturalnym.

W opinii ekspertów uczestniczących w debacie oba modele są równie pożądane. Pierwszy umożliwia ewaluację publicznych polityk kulturalnych i opis interwencji państwa w kulturze. Drugi pozwala na stworzenie pełnego obrazu instytucjonalnego kultury i sektorowych „pod-obrazów” różnych systemów kultury (teatry, muzea, edukacja artystyczna, kultura ludowa, instytucje muzyczne itd.), niezależnie od tego, czy bazują na modelu działalności gospodarczej, prywatnego mecenatu, czy nawet na nieodpłatnej pracy wolontariuszy.

Pierwszy model nie będzie adekwatny do opisu całego pola kultury rozumianego jako przestrzeń aktywności publicznych, prywatnych i pozarządowych instytucji kultury. Drugi nie odda dynamiki zmian w obszarze kultury dotowanej publicznie i z definicji będzie naznaczony normatywnością: tylko wybrane instytucje będą instytucjami kultury, pomimo że dziś wiele przedsięwzięć ma status sieciowych projektów realizowanych na pograniczu wielu instytucji – społecznych, publicznych, prywatnych – wykorzystujących mecenat publiczny.

Inne ustalenia, ważne dla funkcjonowania adekwatnego i funkcjonalnego systemu statystyki publicznej dotyczącej instytucji (podmiotów) kultury, zostały uporządkowane w poniższej tabeli.

Tabela 4. Funkcje i użyteczności nowego systemu statystyki publicznej

Funkcje i użyteczności
Kluczowymi interesariuszami programu są: państwo i jego agendy, samorządy, menedżerowie, dyrektorzy i kierownicy podmiotów kultury, badacze i eksperci, instytucje i organizacje reprezentujące poszczególne środowiska i sektory kultury, społeczności lokalne i opinia publiczna. Należy zatem wziąć pod uwagę wiele różnorodnych potrzeb informacyjnych i metod pracy z danymi statystycznymi.

Zebrane dane powinny umożliwić działania badawcze i diagnostyczne dotyczące: opisu polityk kulturalnych państwa i samorządów, ewaluacji różnego typu czasowych strategii rozwoju, określania dostępu do kultury, w tym do zdefiniowanych usług kulturalnych, mierzenia efektywności zapewniania usług kulturalnych, analiz socjologicznych kultury, tworzenia syntez dla wybranych „systemów” kultury. Ponadto powinny umożliwiać rozwój metod zarządzania opartych na wiedzy.

W ramach tego programu sprawozdają się instytucje. Praktycznie robią to wyznaczone osoby we współpracy z dostawcami poszczególnych danych. Formularz online wraz z dodatkowymi materiałami (słownik pojęć, tutoriale, materiały metodyczne) musi być dla nich zrozumiały, klarowny, możliwy do wypełnienia. Ważne jest zatem podejście o charakterze *user experience design*, ponieważ bez dobrej współpracy z tymi osobami nie uda się nam zebrać pełnych i rzetelnych danych. Należy przy tym wziąć pod uwagę, że ich kompetencje w zakresie obsługi aplikacji internetowych, wiedzy o kulturze i administracji itp. zawsze będą bardzo zróżnicowane.

Sprawozdawcom trudność sprawia spora liczba odrębnych druków gus, które musi wypełnić jeden podmiot prawny dla swoich filii, oddziałów, rodzajów działalności. Wymusza to zwielokrotnianie informacji o prowadzonej działalności oraz kilkukrotne wykazywanie tych samych imprez i zadań. Jeden modułowy formularz zwiększy rzetelność zgromadzonych danych i uczytelni sprawozdawcom ich zadanie.

Wszyscy interesariusze oczekują pełnej otwartości danych i ich szerokiej dostępności oraz możliwości wykorzystania. Najwartościowszy byłby dostęp od poziomu pojedynczej instytucji. Ważny jest porządek w metadanych i zróżnicowane metody upowszechniania informacji, od portali z wizualizacjami po udostępnianie baz danych w różnych przyjaznych formatach.

Zestaw danych o instytucjach (podmiotach) kultury powinien dotyczyć: ich położenia na mapie, infrastruktury, finansowania, prowadzonej działalności, dostępności, zespołu, sieci powiązań. Powinien on wykorzystywać różne modele i narzędzia opisu, przydatne w analizach o różnorodnym zakresie czy metodologii. Instytucjom „przyglądają” się ekonomiści, socjologowie, kulturoznawcy, badacze niepełnosprawności, rozwoju lokalnego itp.

gus dysponuje dużymi możliwościami rozwoju współpracy z narodowymi instytucjami kultury i branżowymi organizacjami sektora kultury. Stały program sprawozdań gus funkcjonuje dziś obok innych systemów gromadzenia danych o kulturze, obejmujących cały kraj. Należy ustalić wspólny plan działań i wzajemne możliwości wykorzystania danych.

Zadania w dziedzinie kultury realizowane w Internecie powinny być równoważne innym działaniom, a program badań powinien uwzględniać specyfikę relacji online/offline w kulturze.

KOMENTARZ #1

SAMORZĄDOWY
ORGANIZATOR
KULTURY

CZY STATYSTYKA PUBLICZNA MOŻE BYĆ NARZĘDZIEM WSPIERAJĄCYM ZARZĄDZANIE KULTURĄ?

PRZEMYSŁAW SMYCZEK | Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzenia na pytanie, czy aktualny system statystyki publicznej realizowany przez GUS może być narzędziem przydatnym w systemie zarządzania kulturą – głównie z punktu widzenia jednostek samorządu terytorialnego? Czy zbiór dostępnych danych jest wystarczający i czy opisuje większość zjawisk występujących we współczesnej kulturze, a także czy na podstawie dostępnych materiałów statystycznych możemy zidentyfikować główne ryzyka występujące w systemie zarządzania kulturą oraz wskazać narzędzia pomocne w ich unikaniu oraz minimalizacji skutków ich występowania?

JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO JAKO GŁÓWNI ZARZĄDZAJĄCY SYSTEMEM KULTURY W POLSCE

Dlaczego w dalszych rozważaniach należy się skupić na jednostkach samorządu terytorialnego? Powody są dwa. Jeden natury ustrojowej, a drugi finansowej.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, zalicza się więc do nich m.in. kultura, w tym prowadzenie bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z kolei ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym oraz ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa opisują sferę działania samorządów wyższego szczebla, wymieniając wśród ich zadań własnych kulturę oraz ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.

W art. 9 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej czytamy natomiast, że „jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym”¹. A nieco dalej, w art. 12, że: „Organizator zapewnia instytucji kultury środki niezbędne do rozpoczęcia i prowadzenia działalności kulturalnej oraz do utrzymania obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona”², przy czym organizatorami są podmioty administracji publicznej tworzące instytucje kultury.

Od strony finansowej wygląda to następująco. W Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonuje 2479 gmin, w tym 1566 gmin wiejskich, 608 gmin miejsko-wiejskich oraz 305 gmin miejskich, spośród których 66 ma jednocześnie status miasta na prawach powiatu, a ponadto 314 tzw. powiatów ziemskich i 16 województw³. Daje to w sumie 2809 jednostek samorządu terytorialnego, które są organizatorami dla znaczącej większości instytucji kultury w kraju i których budżety stanowią główne źródło finansowania sektora kultury. Drugim ważnym organizatorem dla instytucji kultury są ministerstwa i urzędy centralne ze szczególnym udziałem MKiDN.

W 2013 r. wydatki sektora publicznego (administracji państwowej i samorządowej) na kulturę wyniosły 8 212 696 000 zł, z czego 1 512 114 000 zł (18,4%) stanowiły wydatki budżetu państwa, a 6 700 582 000 zł (81,6%) wydatki wszystkich jednostek samorządu⁴. Ta proporcja wyraźnie wskazuje, na kim spoczywa główny ciężar finansowania kultury w Polsce. Oczywiście różne jest nasycenie instytucjami kultury poszczególnych gmin, powiatów i województw. Zależy

1 Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz.U. z 1991 r. Nr 114 poz. 493, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19911140493> [dostęp: 20.12.2015].

2 Tamże.

3 Samorząd terytorialny w Polsce, [online:] <http://administracja.mac.gov.pl/adm/baza-jst/843,Samorzad-terytorialny-w-Polsce.html> [dostęp: 20.12.2015].

4 gus, *Kultura w 2013 r.*, Warszawa 2014, [online:] <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2013-r-,2,11.html> [dostęp: 20.12.2015].

to głównie od ich wielkości, liczby mieszkańców i zasobności budżetów. Istnieją na terenie kraju gminy, w których jedyną instytucją kultury jest biblioteka publiczna, a pozostałą działalnością w opisywanej sferze zajmuje się wydział urzędu właściwy do spraw kultury, ale są też i takie, w których funkcjonuje mocno rozbudowana sieć instytucji, w tym teatrów i instytucji muzycznych, muzeów, bibliotek wraz z filiami oraz instytucji upowszechnieniowych. Dlatego należy uznać, że to jednostki samorządu terytorialnego w znaczącej części zarządzają sektorem kultury w Polsce, i to od przyjętych przez nie sposobów organizacji i finansowania instytucji oraz innych podmiotów działających w sferze kultury zależy będzie kondycja całego sektora. Rzecz jasna instytucje kultury nie są jedynymi podmiotami działającymi w opisywanym obszarze. Są w nim również aktywne organizacje pozarządowe, w tym stowarzyszenia i fundacje, kościoły i związki wyznaniowe, indywidualni twórcy, grupy nieformalne, a także podmioty gospodarcze działające w celu osiągnięcia zysku, jednakże to instytucje i ich organizatorzy stanowią trzon systemu kultury w naszym kraju. Bardzo ważne jest zatem, aby miały one dostęp do jak najszerszej gamy danych statystycznych, w tym do danych porównawczych, niezbędnych do stymulowania działań pożądanych oraz definiowania i eliminowania zagrożeń.

NAJWAŻNIEJSZE ZADANIA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO JAKO KREATORÓW POLITYKI KULTURALNEJ ORAZ ORGANIZATORÓW INSTYTUCJI KULTURY

Na potrzeby niniejszego opracowania ograniczymy definiowanie zadań jednostek samorządu terytorialnego jako zarządców systemu kultury w Polsce do pięciu zasadniczych obszarów. Są to: (1) dbałość o poziom i jakość oferty kulturalnej, (2) minimalizowanie oraz znoszenie barier dostępu do kultury, (3) edukacja do kultury, (4) wspieranie środowisk twórczych, a także (5) ochrona i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego.

Pod pojęciem dbałości o poziom i jakość oferty kulturalnej rozumiemy nie tylko odpowiedni poziom finansowania instytucji kultury, ale przede wszystkim uzgadnianie z ich dyrektorami i zarządcami takiego programu działania, który będzie odpowiadał oczekiwaniom odbiorców, ale jednocześnie nie będzie się ograniczał do dostarczania rozrywki, tylko będzie zachęcał do aktywności i angażowania się w dyskusje na ważne tematy. Odpowiednie zapisy można

wprowadzić zarówno do statutu instytucji, jak i do umowy z kandydatem na dyrektora, o której stanowi art. 15 ust. 5 cytowanej ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej w brzmieniu: „Organizator przed powołaniem dyrektora zawiera z nim odrębną umowę w formie pisemnej, w której strony określają warunki organizacyjno-finansowe działalności instytucji kultury oraz program jej działania. Umowa wchodzi w życie z dniem powołania dyrektora. Odmowa zawarcia umowy przez kandydata na stanowisko dyrektora powoduje jego niepowołanie na to stanowisko”⁵. Ważne jest również, aby wspierając inne podmioty działające w sferze kultury, głównie w drodze otwartych konkursów ofert realizowanych na podstawie przepisów ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, tak definiować kryteria wyboru projektów, by decydujące znaczenie przy decyzji o przyznaniu dotacji miała ich jakość. Wbrew pozorom nie jest to ani powszechne, ani łatwe. Należy przy tym tak prowadzić politykę wsparcia, aby podmioty działające w sferze kultury nie tyle konkurowały ze sobą w walce o dotacje (choć oczywiście konkurencja może sprzyjać podnoszeniu jakości oferty), ile współpracowały ze sobą w celu osiągnięcia jak najwyższego poziomu realizacji projektów. Szczególnie pożądana jest kooperacja instytucji kultury z organizacjami pozarządowymi oraz twórcami czy grupami twórczymi, która umożliwi bardziej efektywne wykorzystanie infrastruktury oraz kadry instytucji utrzymywanych ze środków publicznych, a także „przywyczaja” odbiorców do korzystania z oferty w określonym miejscu – co jest również ważne z punktu widzenia zarządcy.

Drugim obszarem działania jednostek samorządu terytorialnego w sferze kultury jest minimalizowanie i znoszenie barier dostępu do kultury. Chodzi tu o bariery różnego rodzaju. Możemy mówić o barierach terytorialnych, a więc związanych z odległością odbiorcy od ośrodków i centrów kultury. Bardzo często cierpią z ich powodu mieszkańcy obszarów wiejskich lub gmin miejsko-wiejskich położonych w znacznym oddaleniu od dużych miast odgrywających rolę ważnych ośrodków kulturalnych, co wynika nie tylko z problemów związanych z dojazdem do wybranych miejsc, ale również, co w dobie Internetu może nieco dziwić, z ograniczonym dostępem do informacji o ofercie (chaos informacyjny panujący w przestrzeni wirtualnej nie sprzyja mniej wyrobionym odbiorcom lub osobom o nieskonkretyzowanych planach i preferencjach, więc mogą one przeoczyć wiele interesujących propozycji). Kolejna jest bariera finansowa – cena biletów oraz koszt dojazdu. Wiele osób, szczególnie rodziny o niskim poziomie dochodów lub wielodzietne,

5 Ustawa [...] o organizowaniu..., dz. cyt.

rezygnuje z udziału w płatnych wydarzeniach kulturalnych, wybierając ofertę nieodpłatną, która ogranicza się najczęściej do festynów organizowanych przy okazji święta miasta lub gminy. Nadal – mimo gruntownych remontów i modernizacji wielu instytucji, które udało się zrealizować dzięki ogromnemu wysiłkowi finansowemu jednostek samorządu terytorialnego, często wspomaganych dofinansowaniem ze środków z Unii Europejskiej – występują też utrudnienia architektoniczne lub funkcjonalne dla osób niepełnosprawnych. Jedną z najważniejszych barier, choć rzadko wymienianą, jest jednak niedopasowanie oferty do poziomu i oczekiwań odbiorców. Przedsięwzięcia podejmowane w instytucjach kultury, w tym propozycje repertuarowe instytucji artystycznych, często nie wynikają z rozpoznania oczekiwań odbiorców, ale są wypadkową preferencji dyrektora lub pracowników. Zdarza się również, że pewne projekty realizuje się siłą rozpędu lat poprzednich, nie bacząc na to, że ze względu na zmieniające się otoczenie pożądana byłaby modyfikacja formuły, sposobu programowania lub organizatora. Powoduje to zmniejszające się zainteresowanie ich daną propozycją. Nierzadko wartościowe wydarzenie nie trafia w gust odbiorcy, ponieważ nie został on do jego odbioru przygotowany. W związku z tym zanim zacznie się rozszerzać ofertę o kolejne pozycje wykraczające ponad poziom łatwej i niewymagającej większego obycia rozrywki, należałoby podjąć odpowiednie działania edukacyjne.

W ten sposób przechodzimy do trzeciego obszaru zdefiniowanego jako zadanie zarządcy systemu kultury. Jeżeli przyjmiemy, że oferta kulturalna w przeważającej części jest finansowana ze środków publicznych, to dostęp do niej powinien mieć ogół społeczeństwa. Lecz aby tak się stało, poza usunięciem opisanych barier, konieczna jest edukacja do kultury adresowana do wszystkich, bez względu na wiek, poziom wykształcenia, wykonywaną pracę czy miejsce zamieszkania. Jeżeli zgodzimy się, że uczestnictwo w kulturze to nie tylko dostęp do rozrywki, ale przede wszystkim kształcenie pożądanых postaw społecznych, rozwijanie kompetencji i osobowości, umiejętności radzenia sobie w otaczającej rzeczywistości oraz dokonywania jej właściwej oceny, dostrzeżemy bardzo ważną rolę edukowania do uczestniczenia w kulturze w każdym wieku. Ważne jest, aby edukacja ta objęła nie tylko odbiorców, ale także twórców i animatorów, których również należy nauczyć dostrzegać zmiany zachodzące w społeczeństwie oraz jego percepcji. Konieczne jest ponadto przygotowanie kreatorów treści kulturowych do radzenia sobie w aktualnych realiach prawno-ekonomicznych, ponieważ system wsparcia dla osób zajmujących się działalnością artystyczną praktycznie nie istnieje, co wywołuje problemy z odnalezieniem się w nowej rzeczywistości. Użycie w tym kontekście słowa „nowej” jest

jak najbardziej zasadne z uwagi na to, że wiele osób zajmujących się działalnością artystyczną rozpoczęło swoją aktywność w innym systemie polityczno-gospodarczym, a zatem można je zdefiniować jako „ofiary transformacji”. A ponieważ system kultury nie może funkcjonować bez twórców, konieczne jest stworzenie adresowanego do nich systemu wsparcia.

W systemie prawnym Rzeczypospolitej Polskiej pojęcie twórcy funkcjonuje w bardzo ograniczonym zakresie⁶. O osobach zajmujących się twórczością artystyczną wspomina art. 7b ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej w następującym brzmieniu:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami.
2. Stypendium, o którym mowa w ust. 1, polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury.
3. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, a organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego, w drodze uchwały, określają szczegółowe warunki i tryb przyznawania stypendiów, o których mowa w ust. 1, oraz ich wysokość, mając na uwadze wspieranie rozwoju umiejętności artystycznych oraz upowszechnianie kultury i opieki nad zabytkami⁷.

Z przytoczonego przepisu wynika jedynie, że jednostki samorządu terytorialnego mogą wspierać rozwój osób zajmujących się twórczością artystyczną. Niestety nie narzuca on takiego

6 Pojęcie to występuje przede wszystkim w kontekście praw autorskich w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych, a także w Ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych i ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych.

7 Ustawa [...] o organizowaniu..., dz. cyt.

obowiązku, w związku z powyższym wiele jednostek samorządu terytorialnego nie korzysta z tej możliwości, a co za tym idzie, nie stwarza sobie warunków do wykorzystania potencjału środowisk twórczych w rozwijaniu i promocji swoich działań. Co więcej, wiele osób zajmujących się twórczością artystyczną nie może startować w przetargach organizowanych przez jednostki administracji publicznej (np. na wykonanie materiałów promocyjnych, gadżetów itp.), ponieważ nie prowadzi działalności gospodarczej. W związku z tym jesteśmy zalewani byle jakimi produktami promocyjnymi, kupowanymi hurtowo w krajach azjatyckich i nic nie mówiącymi o miejscu, które powinny przybliżyć. Brak współpracy ze środowiskami twórczymi wpływa również na psucie jakości przestrzeni publicznej, w której spójne, kompleksowe koncepcje architektoniczno-przestrzenne, przedyskutowane w drodze konsultacji społecznych z udziałem środowisk twórczych i uwzględniające potrzeby mieszkańców, zostały zastąpione przez oderwane od siebie projekty, realizowane w drodze przetargów, w których jedynym kryterium wyboru oferty jest cena.

Piątym, zdefiniowanym na potrzeby niniejszego opracowania, obszarem działalności jednostek samorządu terytorialnego jako kreatorów polityki kulturalnej jest wreszcie ochrona i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, rozumiana zdecydowanie szerszej niż tylko ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Pod pojęciem tym należy rozumieć zespół działań mających na celu zachowanie, upowszechnianie oraz wykorzystanie do celów edukacyjnych i promocyjnych wszystkich elementów dziedzictwa materialnego i niematerialnego występujących na określonym obszarze terytorialnym, takich jak m.in. zabytki oraz inne budynki charakterystyczne dla określonego terenu, układy urbanistyczne, ruralistyczne i przestrzenne, kompozycje krajobrazowe, eksponaty muzealne, gwary i dialekty regionalne lub lokalne, tradycje, obrzędy, wierzenia, elementy stroju, piosenki, przysłowia, potrawy, legendy itd. Wiele z tych dóbr zanika, ulega przekształceniu, zniszczeniu lub zapomnieniu, dlatego dbanie o nie powinno być dla jednostek samorządu lokalnego szczególnie ważnym zadaniem. Interesującym i efektywnym sposobem zachowania i promocji dziedzictwa jest tworzenie szlaków kulturowych, zwanych też turystycznymi trasami tematycznymi, ścieżek edukacyjnych oraz innych sieciowych produktów kulturowo-turystycznych, które oddziałują nie tylko na obiekty wchodzące w ich skład, ale również znajdujące w ich bezpośrednim otoczeniu, co zwiększa atrakcyjność turystyczną obszarów, na których zostały utworzone. Wszystkie te działania powinny stanowić część szeroko rozumianej edukacji regionalnej realizowanej przez jednostki samorządu terytorialnego przy

udziale instytucji kultury, jednostek edukacyjnych i naukowych oraz organizacji pozarządowych, grup twórczych, zespołów lokalnych itd. Tylko tak prowadzona działalność, angażująca wiele podmiotów, może prowadzić do skutecznej ochrony dziedzictwa i przynosić wymierne efekty społecznościom lokalnym oraz regionalnym.

STAN STATYSTYKI PUBLICZNEJ SEKTORA KULTURY W POLSCE

W poprzedniej części niniejszego opracowania wykazano, dlaczego można uznać, że głównymi zarządzającymi sferą kultury w zakresie organizacyjnym i finansowym w Polsce są jednostki samorządu terytorialnego, a także jakie są ich podstawowe zadania w kreowaniu polityki kulturalnej. Teraz spróbujemy dokonać analizy badań statystycznych w sferze kultury, które realizuje GUS. Analiza zostanie przeprowadzona na podstawie opublikowanego przez ten urząd raportu *Kultura w 2013 r.*

W przedmowie do tego wydawnictwa czytamy, że:

[...] źródłem prezentowanych danych jest przede wszystkim roczna sprawozdawczość Głównego Urzędu Statystycznego, dotycząca działalności: artystycznej i rozrywkowej [...], wystawienniczej (muzea i instytucje paramuzealne [...]), galerie i salony sztuki [...], biblioteczno-informacyjnej (biblioteki publiczne, pedagogiczne oraz ich filie, naukowe, biblioteki zakładów pracy – fachowe, fachowo-beletrystyczne, ośrodki informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej oraz biblioteki towarzystw naukowych [...]), domów kultury, ośrodków kultury, klubów, świetlic [...] oraz jednostek zajmujących się produkcją filmów, usługami filmowymi [...] i publiczną projekcją filmów [...]. Dane o organizacji imprez masowych, pozyskiwane z urzędów miast i gmin [...], uzupełniają wielkości charakteryzujące aktywność kulturalną, zarówno podmiotów organizujących, jak i uczestników imprez”⁸.

Ponadto znaleźć w nim można informacje o wydatkach publicznych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2013 r. oraz wybrane dane o gospodarstwach domowych w latach 2011–2013. Dane zostały zaprezentowane w 11 działach, które pokrótce omówimy.

8 GUS, *Kultura w 2013 r.*, dz. cyt., s. 3.

Dział I dotyczy wydatków publicznych. Znajdujemy w nim wykaz wydatków ponoszonych przez budżet państwa i jednostki samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego według źródeł finansowania, wybranych rozdziałów klasyfikacji budżetowej, a także wybranych form działalności.

Dział II dotyczy wydatków na kulturę ponoszonych przez jedną osobę w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych, wybranych artykułów i usług kulturalnych, wielkości zamieszkiwanych miejscowości oraz wyposażenia gospodarstw w sprzęt audiowizualny.

Dział III opisuje działalność bibliotek. Uwzględnia on m.in. sieć i działalność bibliotek publicznych, wpływ i ubytkowanie materiałów bibliotecznych, wielkość księgozbioru, liczbę czytelników, wiek czytelników, wypożyczanie i udostępnianie księgozbiorów, liczbę godzin działalności, użytkowanie budynków i lokali, komputeryzację, zbiory naukowe, wypożyczenia międzybiblioteczne, działalność bibliotek pedagogicznych, zbiory fachowe, biblioteki towarzystw naukowych. Należy przy tym podkreślić, że spośród wszystkich instytucji kultury poddanych badaniom statystycznym spektrum danych o działalności bibliotek i korzystających z ich pracy odwiedzających jest najpełniejsze.

Dział IV odnosi się do wydawnictw. Zawiera informacje na temat wydawanych książek, broszur, gazet i czasopism.

Dział V dotyczy działalności domów i ośrodków kultury, klubów oraz świetlic. Znajdujemy w nim informacje dotyczące ich liczby oraz obiektów, które wykorzystują na swoją działalność, z uwzględnieniem powierzchni użytkowej oraz wyposażenia, a także najczęściej realizowanych form działalności, takich jak: seanse filmowe, wystawy, występy zespołów amatorskich, występy artystów i zespołów zawodowych, dyskoteki, prelekcje, spotkania, wykłady, imprezy turystyczne i sportowo-rekreacyjne, konkursy, pokazy teatralne, festiwale, konferencje, imprezy plenerowe, imprezy interdyscyplinarne wraz z liczbą uczestników. Ponadto opisano w nim najczęściej organizowane w ramach działalności kursy – języków obcych, plastyczne, nauki gry na instrumentach, wiedzy praktycznej, tańca, komputerowe, przygotowujące do nauki w szkołach artystycznych – wraz z liczbą uczestników. Możemy tu również znaleźć dane na temat pracowników tych instytucji oraz zespołów, kół i klubów, a także działających w nich bibliotek .

Dział VI opisuje szkolnictwo artystyczne. Jak powszechnie wiadomo, organem prowadzącym dla większości szkół artystycznych jest MKiDN, jednakże wiele szkół artystycznych pierwszego i drugiego stopnia działa pod auspicjami jednostek samorządu terytorialnego. Znajdziemy tu dane o liczbie szkół oraz liczbie uczniów i absolwentów.

Dział VII dotyczy wystawiennictwa i dzieli się na trzy podkategorie: muzea, instytucje paramuzealne (ogrody zoologiczne, ogrody botaniczne, rezerваты przyrody, parki narodowe i kulturowe oraz inne jednostki, obejmujące m.in. planetaria, centra techniki, a także niebędące muzeami ekspozycje stałe przedstawiające osiągnięcia, odkrycia i ciekawostki z dziedziny historii, archeologii, kultury, przyrody, techniki itp.) oraz galerie. Oprócz liczby tego rodzaju podmiotów, z uwzględnieniem podziału na dyscypliny, które reprezentują, możemy tu znaleźć informacje o liczbie muzealiów, w tym depozytów, ruchu muzealiów oraz działalności wystawienniczej, oświatowej, wydawniczej i usługowej.

Dział VIII odnosi się do teatrów, instytucji muzycznych i rozrywkowych. Znajdziemy tu informacje o ich liczbie (w podziale na: teatry dramatyczne, lalkowe i muzyczne, filharmonie, orkiestry symfoniczne i kameralne oraz chóry), liczbie scen, którymi dysponują, liczbie przedstawień i koncertów (wraz z liczbą widzów i słuchaczy), a także dane dotyczące działalności wydawniczej oraz innych formy aktywności przedsiębiorstw (agencji) widowiskowych. Możemy się stąd również dowiedzieć o liczbie przedstawień zespołów i artystów zagranicznych oraz działalności zagranicznej rodzimych instytucji.

Dział IX opisuje działalność kin z uwzględnieniem liczby stałych instytucji kinowych, liczby sal, jakimi dysponują, miejsc na widowni, seansów, form własności i rodzaju aparatury projekcyjnej. Obejmuje on również kina ruchome.

Dział X odnosi się do abonentów radiowych i telewizyjnych i pokazuje, jaki odsetek mieszkańców kraju płaci abonament radiowo-telewizyjny.

Dział XI podaje liczbę imprez masowych z uwzględnieniem ich rodzajów, takich jak: koncerty, przedstawienia i spektakle, pokazy/seanse filmowe, festiwale, kabarety, widowiska cyrkowe, imprezy łączone, inne imprezy artystyczno-rozrywkowe, także według typów organizatora.

BRAKUJĄCE ELEMENTY STATYSTYKI PUBLICZNEJ Z PUNKTU WIDZENIA ZARZĄDZAJĄCYCH SYSTEMEM KULTURY

Z powyższej, uproszczonej analizy badań statystycznych wynika, że dane gromadzone przez gus można określić jako „statyczne”. W dużej mierze skupiają się na sferze infrastrukturalnej, ilościowej, nie mówiąc nam praktycznie nic o odbiorcy, jego preferencjach, oczekiwaniach, wieku (wyjątkiem są tu dane dotyczące bibliotek), wykształceniu itd., podobnie jak nie odnoszą się do jakości oferty, nie pokazują rozmieszczenia instytucji w terenie ani ich dostępności. Nie znajdują w nich również odzwierciedlenia najnowsze zjawiska w kulturze, związane z dynamicznym rozwojem multimediiów, szybkiego Internetu oraz coraz większej liczby kanałów tematycznych w telewizji. Zebranie tych danych na pewno nie jest łatwe, ale nie jest również niemożliwe. Spróbujmy zatem wskazać, jakie informacje będą przydatne z punktu widzenia zarządzającego sferą kultury, odnosząc się do zadań, które zdefiniowaliśmy powyżej.

W zakresie danych dotyczących wydatków publicznych brakuje wskazania, jakie kwoty z ogólnie podanej sumy zostały przeznaczone na działalność instytucji kultury, w podziale na dotacje na działalność statutową oraz inwestycje i remonty, a jakie na zadania zlecone organizacjom pozarządowym i innym podmiotom działającym w sferze kultury. Nie ma również kosztów funkcjonowania instytucji w stosunku do dotacji, które wykazywałoby, jaką część wydatków instytucja pokrywa z dochodów własnych, czyli działalności statutowej oraz majątku, ani informacji na temat kwot dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Próżno również szukać zestawienia stypendiów fundowanych przez MKiDN oraz jednostki samorządu terytorialnego. Można z dużą pewnością założyć, że pewnego rodzaju wydarzenia o charakterze rozrywkowym są finansowane przez jednostki samorządu nie jako wydarzenia kulturalne lecz np. jako działania promocyjne, więc prawdopodobnie wydatki na kulturę są wyższe, niż wskazują dane.

W przypadku danych dotyczących gospodarstw domowych nie znajdujemy odpowiedzi na pytanie, zasadnicze z punktu widzenia ograniczania barier dostępu, jaka jest przeciętna odległość między miejscem zamieszkania mieszkańca a wybranymi rodzajami instytucji kultury, takimi jak np. teatr dziecięcy, teatr dramatyczny, opera czy filharmonia. Nie znamy również przeciętnej ceny biletów na określone rodzaje wydarzeń w poszczególnych regionach. Nie wiemy też nic

o programach edukujących do kultury realizowanych przez różne podmioty ani o zmianie kompetencji i oczekiwań uczestników tych programów.

Badania statystyczne w żaden sposób nie zajmują się również szlakami kulturowymi. Nie wiemy, ile ich jest na obszarze kraju, ile skupiają obiektów, kto nimi zarządza, jakie kwoty przeznacza się rocznie na ich utrzymanie, rozwój i promocję, a wreszcie jaka część lokalnej społeczności oraz instytucji i podmiotów gospodarczych angażuje się w ich funkcjonowanie, ile osób je odwiedziło w skali roku oraz – to najbardziej interesująca informacja – ile pieniędzy przeciętny turysta wydaje podczas ich zwiedzania. Taka wiedza na pewno zachęciłaby wiele jednostek samorządu terytorialnego i inne podmioty do tworzenia nowych szlaków albo podnoszenia jakości obsługi na szlakach już istniejących.

Badania statystyczne powinny wreszcie zacząć obejmować nowe formy uczestnictwa w kulturze związane z nowoczesnymi technologiami i sposobami przekazywania treści, takimi jak rynek e-booków i audiobooków, dostępność szerokiej oferty kulturalnej w Internecie, na którą składają się np. transmisje spektakli teatralnych, operowych, koncertów itd. (znajdują one pokażne grono odbiorców, często w zorganizowanych grupach), debiuty (i nie tylko) literackie, reżyserskie, muzyczne, prasa krytyczna i opiniotwórcza (praktyczne w całości przeniesiona do cyberprzestrzeni), wirtualne muzea i wiele innych. Zmienia się model korzystania z kultury i należy tę zmianę zacząć badać i opisywać.

Należy również pamiętać o ofercie pozainstytucjonalnej, która jest dostępna w wielu miejscach i przestrzeniach. Wielość pozainstytucjonalnych teatrów i muzeów (często bardzo profesjonalnych, tworzonych przez ludzi z pasją i doświadczeniem, działających w formie stowarzyszeń i podmiotów gospodarczych), klubów muzycznych oraz różnorodnych grup nieformalnych (zespoły muzyczne, taneczne, grupy plastyczne, fotograficzne, filmowe, grupy rekonstrukcyjne itd.) świadczy o tym, że wiele osób nie poprzestaje na konsumowaniu kultury, ale pragnie ją tworzyć i czynnie w niej uczestniczyć. Takie uczestnictwo staje się coraz bardziej dostępne i powszechne.

PODSUMOWANIE

Na początku niniejszego opracowania postawiliśmy pytanie: czy aktualny system statystyki publicznej realizowany przez GUS może być narzędziem przydatnym w systemie zarządzania kulturą – głównie z punktu widzenia jednostek samorządu terytorialnego? Jak wynika z przeprowadzonej analizy, system statystyki publicznej nie tylko może, ale i powinien być wsparciem i pomocą podczas kreowania polityki kulturalnej. Narzędzie to jednak nie jest doskonałe i należy je w sposób ciągły ulepszać i rozwijać przy udziale wszystkich zainteresowanych stron. Immanentną cechą kultury jest jej ciągła zmienność, przekraczanie granic i korzystanie z najnowocześniejszych technologii, co powoduje, że wymyka się ona stałym i konwencjonalnym sposobom badań. Należy jednak pamiętać również o tym, że to, co dziś jest nowoczesne, jutro może być – i często faktycznie się staje – standardem. Narzędzia należy więc unowocześniać, aby obraz, jaki otrzymamy w wyniku badań, jak najwierniej odzwierciedlał opisywaną rzeczywistość.

KOMENTARZ #2

MENEDŻER
INSTYTUCJI
KULTURY

JAK WYGLĄDA „ZŁOTY RÓG”?

PYTANIA O STATYSTYKĘ PUBLICZNAJĄ W OBSZARZE KULTURY

TOMASZ IGNALSKI | Miejski Dom Kultury Chorzów-Batory

Jak powinno się prowadzić statystykę publiczną w obszarze kultury? Jaki cel przyświeca gromadzeniu danych o kulturze? Czego chcemy się dowiedzieć o zmianach kulturowych i w jaki sposób wiedzę tę zamierzamy wykorzystać?

Jako uczestnik i animator kultury jestem zainteresowany osadzoną w lokalnych kontekstach i układach odniesienia odpowiedzią na zasadnicze pytanie: czy jako społeczeństwo posiadamy kompetencje kulturowe odpowiednie do czasów, w których żyjemy, oraz czy państwo zapewnia nam możliwie najefektywniejsze rozwijanie tych kompetencji. Korzystając z przerośni Stanisława Wyspiańskiego, mógłbym w uproszczeniu zapytać, na ile jesteśmy jeszcze w posiadaniu „złotego rogu” i czy wciąż potrafimy na nim grać? A może „ostał nam się ino sznur”?

Wobec tak postawionych pytań wydaje się, że statystyka w kulturze powinna obejmować dwa obszary:

- kompetencje kulturowe mieszkańców Polski (subiektywne wybory kulturowe, uwarunkowania środowiskowe, styl życia, nowe, alternatywne, pozainstytucjonalne formy uczestnictwa w kulturze);
- strukturę, stan i rozwój organizacji świadczących usługi w zakresie szeroko rozumianej kultury (modele organizacyjne, infrastruktura, nakłady, oferowane możliwości, poziom wiedzy

o potrzebach środowiskowych w zakresie kultury, ilościowe dane dotyczące uczestnictwa i ekonomiczne aspekty organizacji kultury).

W każdym z tych obszarów rodzą się wątpliwości związane z zakresem badań, możliwościami organizacyjnymi i technicznymi. Nie bez znaczenia są również pytania o to, jak rozwój technologiczny może zmienić techniki badawcze oraz na ile sposoby prowadzonych obecnie badań statystycznych zostały dostosowane do naszych możliwości, efektywności i użyteczności, a na ile są efektem nawyków organizacyjnych.

Stawiam tezę, że wiele pytań i odpowiedzi związanych z prowadzeniem statystyki publicznej wynika z konformizmu organizacji. Zarówno pytani, jak i pytający uwikłani są w pewien usankcjonowany prawnie rytuał, który pozwala w miarę celnie odpowiedzieć na w miarę bezpiecznie zadane pytania. Bez nadmiernego niepokojenia respondentów i ich mocodawców.

Aby wyjść poza zestaw nawyków, warto dopytać o luki informacyjne – zadać pytania o kwestie, których nie poruszono w obowiązującym zestawie badań statystycznych. Należy rozpocząć dyskusję na temat tego, co w statystyce mogłoby zainteresować badaczy, organizatorów, polityków, odbiorców kultury, i zastanowić się, czy statystyka publiczna daje nam faktyczny obraz rzeczywistości, czy raczej wolimy przeglądać się w niej jak w lustrze, „ustawiając się” tak, aby wyglądać jak najlepiej.

KOMPETENCJE KULTUROWE

Indywidualne i grupowe wybory w dziedzinie kultury są przedmiotem wielu badań, zarówno tych prowadzonych systemowo przez wyspecjalizowane jednostki, jak i lokalnie – przez instytucje potrzebujące danych o kulturze i diagnoz lokalnych. Pytając o narzędzia i obszary badawcze, warto porównać nasze sposoby prowadzenia statystyki do podobnych działań w innych krajach europejskich. Ciekawa może być obserwacja zmian przepisów w tym zakresie oraz narzędzi badawczych i sposobów upowszechniania danych. Porównania te można rozpocząć oczywiście od statystyki Unii Europejskiej, prowadzonej przez Eurostat, choć interesujące mogą być również przykłady państw spoza jej obszaru (Norwegia, Szwajcaria, Islandia, Stany Zjednoczone,

Australia), dla których większym niż dla Polski wyzwaniem jest zróżnicowanie kulturowe, etniczne, językowe itp.

Zastanawia mnie również przydatność statystyki publicznej do monitorowania programów polityki państwa w zakresie kultury czy rozwoju kapitału społecznego. Czy można już dziś połączyć działania strategiczne państwa z bieżącym gromadzeniem danych statystycznych w obszarze kultury? Jeżeli zaś monitorujemy sytuację społeczną Polaków na różne sposoby, to czy wyniki badań statystycznych można łatwo zestawiać z innymi źródłami danych administracyjnych i czy można z nich łatwo tworzyć tematyczne bazy danych?

Wobec zmian kulturowych, społecznych i politycznych istotny wydaje się postulat, aby pracę nad nową statystyką w kulturze rozpocząć od dyskusji nad tym, jakie narzędzia analizy statystycznej mogłyby zastąpić te, które nie pozwalają nam uzyskać pełnej odpowiedzi na stawiane pytania. Kto ma prowadzić taką dyskusję? Czy proces doboru narzędzi w statystyce publicznej może i powinien być realizowany w sposób partycypacyjny, z udziałem zarówno dostarczycieli danych, jak i ośrodków badawczych? Jakie ośrodki mogą być zainteresowane taką dyskusją i jak zacieśnić współpracę ze wszystkimi uczestnikami procesu gromadzenia danych statystycznych – praktykami, którzy nie badają, i badaczami, którzy nie praktykują?

Moje dotychczasowe doświadczenia we współpracy z GUS skłaniają mnie do wniosku, że kierując lokalną instytucją kultury, jestem raczej przedmiotem niż podmiotem w procesie monitorowania zmiany w polskiej kulturze. Po tej, być może pochopnej, ocenie przychodzi zaraz druga refleksja, że za każdym razem, kiedy sięgam po dane GUS, traktuję ten urząd wyłącznie jako usługodawcę, narzędzie do realizacji bieżących zadań, nie zaś partnera, z którym chciałbym się dzielić doświadczeniami. W tej relacji nie ma dziś miejsca ani na współpracę opartą na dwukierunkowej komunikacji, ani na współodpowiedzialność za jakość wiedzy dotyczącej kondycji kultury w naszym kraju. Z pewnością nie jest możliwe w pełni partycypacyjne określenie zakresu działań statystycznych, bowiem każdy głos w tej dyskusji będzie przywoływał interesy poszczególnych grup i środowisk. Czy możliwe jest jednak badanie kultury bez jej indywidualnych, lokalnych, środowiskowych i społecznych kontekstów?

DEMOGRAFIA I CZAS WOLNY

Bardzo interesujący wydaje się dziś kontekst demograficzny. Na naszych oczach zmienia się struktura społeczna, a nakładają się na to międzypokoleniowe różnice w sposobie uczestniczenia w kulturze. Statystyka publiczna powinna pytać, na ile współczesna kultura łączy, a na ile dzieli dzieci, ich rodziców i dziadków. Wydaje się, że coraz lepiej poznajemy kontekst społeczny związany z uwarunkowanym demograficznie poziomem wykształcenia i środowiskiem (miasto/wieś), pojawiają się natomiast w tym obszarze nowe pytania: o stosunek między ilością czasu przeznaczanego na pracę (Polacy są jednym z najbardziej zapracowanych narodów Unii Europejskiej) a jakością wyborów kulturowych, o wpływ ekspansji handlu wielkopowierzchniowego na nawyki organizowania czasu wolnego, o sposób usamodzielniania się młodych, ilość czasu spędzanego wspólnie przez rodziny itp. Wszystkie one mają związek z wyborami w dziedzinie kultury i mogą trafnie wskazywać, jak nasze uczestnictwo w kulturze będzie się rozwijać w najbliższej przyszłości.

EKONOMIA

Wątki ekonomiczne również domagają się pogłębionej analizy. Poza procentowym udziałem wydatków na kulturę w portfelu Polaków jako organizatora projektów kulturalnych interesuje mnie, co w opinii moich odbiorców jest priorytetem w wydatkach na kulturę, co traktują jako inwestycję, a co jako luksus i z jakich pobudek wybierają wydatki na kulturę zamiast innych. Związana z poprzednim tematem zmiana demograficzna również ma swoje konotacje ekonomiczne i łączy się np. z samodzielnością ekonomiczną czy bezrobociem absolwentów. Ciekawe są również dane na temat wydatków biznesu przeznaczanych na usługi w zakresie szeroko rozumianej kultury. Usługowy i podporządkowany potrzebie generowania zysku charakter kultury zmienił również sposób funkcjonowania artystów oraz instytucji artystycznych. Coraz wyraźniej dają się słyszeć głosy ludzi teatru, którzy mówią o zagrożeniach wynikających z dużej ilości objazdowych, rozrywkowych realizacji teatralnych z udziałem aktorów znanych z ekranów telewizyjnych. Spektakle te budują potężną grupę widzów pseudoteatru, utwierdzonych w przekonaniu, że aktywnie uczestniczą w życiu kulturalnym swoich społeczności. Czy nie powinniśmy dla wspólnego dobra trzymać ręki na pulsie takich zjawisk?

„NOWA KULTURA”

W polu zainteresowań powinna się też znaleźć wiedza o nowych zjawiskach w kulturze i sztuce. Godna uwagi jest dynamika, z jaką wychodzimy z utartych ram. Wiedza o nowych formach zbiorowego i indywidualnego uczestnictwa w kulturze mogłaby być barometrem przyszłych zmian w innych dziedzinach życia, takich jak edukacja, ekonomia społeczna, rynek pracy itp. Aby za nimi nadążyć, potrzebne są narzędzia umożliwiające respondentom udzielanie otwartych wypowiedzi i aktywne, fokusowe metody badawcze. Niezwykle ciekawe są prowadzone już statystyki w zakresie kultury w odniesieniu do innych danych społecznych (wykształcenie, poziom zdrowia, poziom zatrudnienia itp.). To, co mogłoby uczynić te zestawienia jeszcze bardziej atrakcyjnymi, to intuicyjny, oparty na obrazach, wykresach, infografikach sposób prezentowania i upowszechniania zebranych informacji. W dobie wirtualnych, demokratycznych narzędzi komunikacji można sobie wyobrazić, że dane statystyczne uzupełnione o czytelne odkodowanie ich znaczeń mogłyby być użyteczne w upowszechnianiu wiedzy o naszym społeczeństwie. To zadanie oczywiście zmuszałoby do prowadzenia pogłębionych analiz oraz stworzenia nowego systemu komunikacji w obszarze statystyki, ale wydaje się to warte pewnych nakładów, bo zaowocuje większą świadomością zarówno organizatorów, jak i odbiorców kultury.

Osobnej analizie warto poddać kulturę w Internecie, zwłaszcza zaś przejawy indywidualnej twórczości, która w sieci znalazła dla siebie przyjazne miejsce. Wyjście poza ilościowe badanie artefaktów kulturowych i przeanalizowanie, jak kształtują one naszą świadomość, daje wiedzę tyleż ciekawą, co użyteczną przy budowaniu polityk kultury.

ROZWÓJ KULTURY INSTYTUCJONALNEJ

Drugim, na pozór bardziej rozpoznany przez statystykę publiczną obszarem, jest działalność instytucji kultury. Czy możemy mieć jednak pewność, że osławiony formularz K-07, stanowiący sprawozdanie z działalności ośrodka kultury, da nam odpowiedź na pytanie, jak te instytucje wpływają na indywidualny i społeczny rozwój swoich odbiorców? Czy 15 zaproponowanych w formularzu rodzajów klubów i kół zainteresowań istotnie wyczerpuje możliwy katalog odpowiedzi na pytanie, jak działają dziś instytucje upowszechniania kultury? Oczywiście łatwo można

uczynić z tego narzędzia przedmiot kpín i udowadniać jego zawodność, np. zapytać, jak sprawozdawać ma się ośrodek kultury realizujący międzypokoleniowe spotkania dziadka i wnuczka, skoro autorzy dokumentu uniemożliwili zaznaczenie udziału dzieci poniżej 15. roku życia w statystyce spotkań seniorów. Narzekania nie pomogą nam jednak w poszukiwaniu odpowiedzi na zasadnicze pytanie: jakie narzędzia analizy statystycznej sprostająby nowym czasom.

CZY JESTEŚMY GOTOWI NA ZMIANĘ?

Obawy budzi również poziom gotowości respondentów do korzystania z nowych narzędzi statystyki. Na ile wszystkie te organizacje – poczynając od dużych, narodowych instytucji kultury, a na małych pozarządowych organizacjach bez infrastruktury i zaplecza kadrowego kończąc – są w stanie wdrożyć nowe technologie komunikacyjne, pozwalające radykalnie zmienić sposób zbierania i gromadzenia danych statystycznych? Do zestawu pytań dochodzą jeszcze i te związane z ciągle ewoluującą (być może zbyt wolno) strukturą organizacji zajmujących się kulturą. Obok samorządowych instytucji kultury powstają organizacje społeczne o szerokim oddziaływaniu lokalnym i dużych budżetach, obok bibliotek publicznych pojawiają się biblioteki sąsiedzkie, biznes realizuje często zamówienia lokalnych samorządów na działania w obszarze kultury, za największe przedsięwzięcia festiwalowe odpowiadają wyspecjalizowane podmioty prywatne, a liczba ich uczestników i zmiany społeczne będące wynikiem tych wydarzeń są nie do przecenienia. Sieć prywatnych klubów muzycznych, edukatorów artystycznych oraz animacja kultury realizowana w szkołach i na uniwersytetach to wciąż słabo zbadane obszary aktywności w dziedzinie kultury. Już sama statystka udziału ludności w wydarzeniach wykraczających poza wąsko rozumianą działalność kulturalną wymyka się dotychczasowej kategoryzacji.

PYTANIA O JAKOŚĆ

Sprawą najbardziej ważką w statystyce publicznej jest jednak – w mojej opinii – to, czy instytucje dobrze wypełniają swoją misję, czy diagnozują zjawiska społeczne i kulturowe, czy potrafią kreować pozytywną zmianę oraz jaki cel przyświeca ich działaniom. Liczba pracowni i fakt posiadania sali widowiskowej (formularz K-07) nic nam o tym nie powiedzą. Instytucje kultury

można natomiast w prosty sposób zapytać o ilościowy bilans kultury zglobalizowanej i lokalnej w ich ofercie, rodzaje działań neutralizujących niepożądane zjawiska społeczne, liczbę i rodzaje inicjatyw zapobiegających skutkom agresji w kulturze masowej, komercjalizacji kultury itp. Wiąże się z tym ważne pytanie związane z programowaniem oferty kulturalnej: na ile działania organizatorów kultury wynikają z planowania strategicznego w kulturze, jaki odsetek działań zaplanowano w systemie wieloletnim, a w jakim stopniu są one bieżącymi eventami. Czy instytucje kultury opracowują programy realizujące lokalne strategie rozwoju społecznego? Można również już dziś pytać instytucje kultury o poziom i sposób wykorzystania narzędzi kreatywnych w ich codziennej pracy (zamiast tego formularz K-07 pyta o liczbę konferencji, choć wiedza ta, przy braku jednoznacznych definicji, jest bezużyteczna).

PYTANIE O SENS DZIAŁAŃ

Ciekawych wniosków może nam dostarczyć odpowiedź na pytanie, czy mieszkańcy poszukują dziś oferty kulturalnej we własnym małym środowisku lokalnym, czy też skłonni są – korzystając z coraz większych możliwości komunikacyjnych – dojeżdżać do dużych ośrodków. Wiedza ta mogłaby skłonić niektórych decydentów do inwestowania raczej w środki komunikacji, niż w budowę dużych sal widowiskowych, które w niektórych środowiskach nie mają szans zapełnić się widownią. Instytucje kultury powinny analizować również sezonowość kultury i wpływ tego czynnika na dynamikę uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, która zależy nie tylko od kalendarza urlopów i świąt, ale również od lokalnych uwarunkowań i tradycji.

Nie powinno też zabraknąć pytań o przestrzeń w instytucji kultury. Czy znalazło się w niej miejsce na wspólną sferę publiczną? Czy odbiorcy instytucji kultury mają warunki, by stać się nadawcami przekazu kulturowego? Paradoksalnie mam wrażenie, że duża liczba pracowni i kół zainteresowań wykazanych w formularzach GUS może świadczyć o zawłaszczaniu przestrzeni i narzucaniu instruktorskiego, autorytarnego ładu, w którym nie ma już miejsca na własną inicjatywę społeczną czy zindywidualizowaną ekspresję twórczą. Monitorowanie zmian modelu działania instytucji kultury może być związane z postulatami *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, które również mówią o tworzeniu wspólnej przestrzeni („Instytucje tworzą przestrzenie wspólnych wartości, wzmacniając więzi społeczne, afirmację i dumę

z przynależności do wspólnoty. Różnorodność talentów, umiejętności, kompetencji i punktów widzenia znajduje wspólną przestrzeń aktywności, służąc tworzeniu innowacji w sferze społecznej, gospodarczej i kulturowej”¹). Z postulatami tymi może się również wiązać badanie sposobu, w jaki organizacje wspomagają swobodną migrację twórców (czy umożliwiają rezydencje artystyczne, wymianę twórców, międzynarodowe spotkania młodzieży itp.).

FINANSE W INSTYTUCJI KULTURY

Kolejnym zagadnieniem godnym uwagi statystyków wydają się przepływy finansowe z instytucji do grup i środowisk tworzących kulturę, w tym mikrogranting, stypendia, partycypacyjne budżety instytucji kultury itp. Analiza zatrudnienia w instytucjach kultury powinna zostać pogłębiona o szczegółowe badanie wykształcenia animatorów. Z danych statystycznych wynika, że ilościowy udział szkolnictwa artystycznego w polskim systemie edukacji jest jednym z najmniejszych w całej Unii Europejskiej. Ciekawe byłoby zestawienie tych danych z informacjami o procentowym udziale absolwentów szkół artystycznych w kadrach instytucji upowszechniania kultury oraz formie zatrudnienia tych osób (proporcja umów o pracę do umów cywilnoprawnych), wysokości zarobków, zarządzaniu czasem pracy itp.

RÓWNY DOSTĘP DO KULTURY

Statystyka publiczna powinna badać działania mainstreamingowe na rzecz osób o utrudnionym dostępie do kultury, w tym osób z niepełnosprawnością i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Wykluczeni z lokalnej kultury mogą być również odbiorcy z jasno określonymi potrzebami. Osoby z wysokimi aspiracjami i poziomem wiedzy o kulturze mogą nie znaleźć dla siebie oferty ani miejsca w lokalnej instytucji kultury. Wykluczeni z głównego obiegu kultury mogą się również czuć lokalni twórcy. Ważne wydają się ponadto dane na temat

¹ MKiDN, *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, Warszawa 2013 [online:] http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf [dostęp: 20.12.2015].

zróźnicowania uczestnictwa w kulturze z uwagi na płeć. Pobieźne obserwacje pozwalają podejrzewać, że grupa osób uczestniczących w kulturze jest w Polsce w znacznym stopniu sfeminizowana i dotyczy to zwłaszcza małych środowisk. Statystyka powinna pytać, czy organizacje lokalne monitorują środowisko, w którym realizują swoją misję, i czy angażują do swoich działań nowe osoby.

DANE STATYSTYCZNE I NOWE TECHNOLOGIE

Wyobrażam sobie animację komputerową, w której na ekranie monitora pojawia się las. Jak Polska długa i szeroka. Podobnie jak w serwisie Google Maps można zmieniać perspektywę, przybliżyć się nawet do jednego konkretnego drzewa. Kiedy zmieniam punkt odniesienia, zmienia się krajobraz. Każde drzewo to osobna, pojedyncza instytucja kultury. Tu i ówdzie górują wysokie dęby – duże instytucje w metropoliach, a ich otoczenie stanowią niewielkie drzewka bonsai. Gałęzie mogą obrazować rodzaje i liczbę prowadzonych przedsięwzięć, grubość konarów i wysokość mogą natomiast odzwierciedlać ich sytuację finansową. Jest też dostępna opcja zmiany pryzmatu, przez który oglądamy „las kultury”. Może to być np. edukacja kulturalna, zaplecze merytoryczne, udział różnych grup społecznych w działaniach instytucji, współpraca z organizacjami pozarządowymi itp. Z całego spektrum danych możemy wybrać jedną i również przyjrzeć się jej za pośrednictwem intuicyjnej, działającej na naszą wyobraźnię i syntetyzującej informacje grafiki. Możemy wreszcie przywrócić obraz lasu sprzed kilku lat i porównać, w jakich przestrzeniach urósł, a w jakich skarłowaciał, gdzie się zageęścił, a gdzie przerzedził.

Jestem przekonany, że taka wizualizacja kultury instytucjonalnej wygenerowana przez statystykę publiczną, przetwarzająca ponadto dane dotyczące wielu innych aspektów kultury, jest już dziś możliwa do zrealizowania. Pozwala na to technologia, pozwalają również nasze kompetencje związane z pracą na tak przygotowanych dokumentach. Tego rodzaju transkrypcja – lub inna, oparta na symbolicznym, uproszczonym obrazowaniu danych – wcale nie musi być wyłączenie popularnonaukowym gadżetem. Mogłaby się stać pełnowartościowym, a jednocześnie demokratycznym źródłem danych, z którego – za pośrednictwem sieci – można w szybki, a zarazem precyzyjny sposób pozyskać zbiory liczbowe, by móc je dowolnie zestawiać, przetwarzać w formie wykresów, tabel czy grafik. Podobne transkrypcje mogłyby również ujednoclić takie

przestrzenie badań, jak indywidualne kody kulturowe różnych środowisk, tradycje czy działania z zakresu edukacji artystycznej.

Z podobnych rozwiązań korzysta się już w innych dziedzinach życia. Funkcjonują też społeczne narzędzia oceny pracy jakościowej, np. w przypadku usług turystycznych czy medycznych. Kiedy wyjeżdżamy na wakacje, poszukujemy w Internecie opinii o biurze podróży, przewoźniku, a wreszcie hotelu, w którym będziemy odpoczywać. Serwisy z ocenami jakości pracy są coraz bardziej ustrukturyzowane (oceniają organizację w zdefiniowanych, ujednoczonych aspektach) i zobiektywizowane. Już sama ich liczba może świadczyć o sile marki. Gus pyta dziś o adres strony internetowej instytucji kultury. Być może w niedalekiej przyszłości powinien pytać o adres miejsca, w którym można wyrażać swoją opinię na temat danej jednostki, oraz o liczbę opinii, które przybyły na koncie instytucji w ciągu danego roku.

JAK BADAĆ ZNACZENIE INSTYTUCJI KULTURY?

Aby instytucja miała znaczenie dla środowiska, w którym pracuje, trzeba czasem zrezygnować z form organizacyjnych, które zawłaszczają przestrzeń swobodnej ekspresji twórczej mieszkańców. W takim przypadku – jak już wcześniej sugerowałem – zbyt duża liczba kół zainteresowań i pracowni może hamować rozwój lokalnej kultury. Nie musi być to jednak reguła. Różnorodność form edukacji kulturalnej prowadzonej przez instytucje kultury może stanowić też odpowiedź na potrzeby mieszkańców i niezastąpione narzędzie rozwoju kompetencji kulturowych. Wyzwaniem dla statystyki publicznej jest więc badanie wpływu, jaki mają organizacje kultury na rozwój społeczny, analizowanie, jak zmieniają życie pojedynczych ludzi i czy czynią je wartościowym (opartym na wartościach).

Sokratejski postulat „Poznaj samego siebie” stoi w zasadniczej opozycji do obowiązującego dziś powszechnie na rynku pracy – ale również w sferze edukacji i kultury – nakazu „Dostosuj się do wymagań rynku”. Organizacje zajmujące się kulturą są być może ostatnimi świeckimi ośrodkami, które prowadzą debatę na temat wartości. Czy jakość tej debaty może być badana przez statystykę publiczną? Wydaje się, że powinniśmy podejmować kolejne próby, aby tak się działo. Pytajmy, czy artyści w instytucjach kultury są autorami, czy jedynie wykonawcami,

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

czy hołdujemy kulturze okazjonalnej i większość budżetu przeznaczamy na celebrowanie świąt i dożynek, czy też pracą instytucji kultury rządzi ich własny, niezależny rytm. Pytajmy o jakość kadr kultury, o ustawiczny rozwój animatorów, o działania podejmowane poza murami ośrodków kultury, o lokalne polityki kultury i pomysły na zmianę. Możemy robić to już dziś, skupiając się na jakości kultury, zamiast na jakości usług kulturalnych.

KOMENTARZ #3

BADACZ

KULTURY

EDUKACJA I ANIMACJA JAKO DZIAŁALNOŚĆ WYMYKAJĄCA SIĘ STATYSTYKOM

FILIP SCHMIDT | Instytut Socjologii UAM w Poznaniu

Komentarz powstał przede wszystkim na podstawie wyników badań zrealizowanych w projekcie badawczym MIK *Animacja/edukacja. Możliwości i ograniczenia edukacji i animacji kulturowej w Polsce*¹. Ilekroć mowa w nim o badaniach – chodzi właśnie o to przedsięwzięcie. Z niego również pochodzą wszystkie przytaczane wypowiedzi edukatorów i animatorów oraz dane procentowe.

FETYSZ FREKWENCJI I PRZEKLEŃSTWO STANDARYZACJI ORAZ AGREGACJI

Statystyki publiczne dotyczące kultury (ale też wielu innych dziedzin życia) są obarczone trudnymi do usunięcia ograniczeniami. Służą nie tylko celom badawczym, ale – i przede wszystkim – uzasadnieniu istnienia instytucji i wywiązywania się z zaplanowanych obowiązków oraz zasadności i wysokości jej finansowania, a dostępność usług kulturalnych i edukacyjnych utożsamiana jest najczęściej z możliwie najwyższą liczbą wydarzeń i ich uczestników.

Badania pokazują, że zarówno na poziomie starań o dotację władz lokalnych, jak i w konkursach grantowych, aż po konkursy ministra kultury, jedną z podstawowych trosk jest uzyskanie jak

¹ Raporty z projektu można pobrać ze strony: <http://badania-w-kulturze.mik.krakow.pl/2014/12/12/5351/> [dostęp: 20.12.2015].

najwyższych wskaźników ilościowych. Z kolei na poziomie władz lokalnych mamy często do czynienia z upolitycznieniem zarządzania instytucjami, co wymusza wykazywanie się przez instytucję – przynajmniej „na papierze” – taką działalnością, którą uznaje się za słuszną lub która choćby w części została „zamówiona” przez władze lokalne albo jest wykonywana na potrzeby celebrowania różnych uroczystości cyklicznych.

Druga potencjalna przeszkoda na drodze do gromadzenia niezafałszowanych informacji polega na różnicach w jakości zbierania danych między instytucjami a gminami. Ten problem dobrze ilustruje przypadek pogłębionej diagnozy sektora kultury Warmii i Mazur, wykonanej przez zespół Barbary Fatygi na potrzeby polityki kulturalnej kształtowanej przez Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego². W statystykach sporządzonych dla tego województwa pojawiły się tak znaczące różnice w sprawozdaniach poszczególnych gmin i liczbach podawanych w kolejnych latach przez te same instytucje, że trudno je uznać za wiarygodne.

Trzeci problem polega na różnej interpretacji tych samych wskaźników, w tym także tych samych kategorii osób, na czele z liczbą uczestników danego wydarzenia. W obecnej sytuacji mamy do czynienia z co najmniej dwoma problemami: (1) uznawaniem za uczestników („klientów” instytucji) bardzo różnych osób – od tych, które otarły się o festyn organizowany przez dany podmiot, po tych, którzy przez cały rok uczestniczyli w prowadzonym przez niego projekcie animacyjnym – i nieinformowaniem o tym, jakie są ich proporcje; (2) ogromnym napęcznieniem i mętnością obecnych we wnioskach i sprawozdaniach grantowych kategorii tzw. odbiorców pośrednich oraz – przykładowo – liczby odwiedzin.

O ile trudno w tym miejscu zaproponować rozwiązanie, które eliminowałoby tego typu zjawiska, o tyle można rozważyć podjęcie pewnych działań zmniejszających ograniczenia wartości danych, które wynikają z samej ich konstrukcji.

2 Barbara Fatyga [i in.], *„Kultura pod pochmurnym niebem”. Dynamiczna diagnoza stanu kultury województwa warmiński-mazurskiego*, Olsztyn–Warszawa 2012, [online:] <http://jakakultura.warmia.mazury.pl/wp-content/uploads/2014/08/ksiazka-ceik-korekta.pdf> [dostęp: 20.12.2015].

Po pierwsze, chodzi o:

- rozszerzenie zagregowanych danych na temat liczby uczestników (widzów, zwiedzających, słuchaczy itp.) oraz wydarzeń (spektakli, imprez, koncertów itd.) o podział tych ostatnich według liczby uczestników (0–10, 11–50, 51–100 itd.) oraz intensywności kontaktu (w taki sposób, aby odróżnić bycie biernym świadkiem od aktywnego uczestnictwa, a wydarzenia wymagające krótkiego, punktowego kontaktu od długofalowych projektów polegających na systematycznej pracy);
- podział przedsięwzięć na różne typy jakościowe, nie tylko według kryterium formy (spektakle, lekcje, odczyty itd.), ale także przyświecających im celów oraz rodzaju kontaktu z widzem (zob. fragment *Rodzaje działań – profile edukacji i animacji* na stronie 104).

Dysponując takimi danymi, można byłoby dyskutować nad tym, w jakim kierunku powinna zmierzać polityka kulturalna na analizowanym obszarze – w jakich proporcjach należy wspierać wydarzenia masowe, a w jakich niszowe, w jakich te, które polegają raczej na pokazie, a w jakich te, które wymagają współtworzenia, w jakich edukację artystyczną, a w jakich animację. Tego typu wskaźniki mogłyby służyć również do monitorowania zakresu działań skierowanych do osób o szczególnych potrzebach. Jak mówi jeden z licznych edukatorów pracujących z osobami niepełnosprawnymi:

Problem jest taki, że grupa, na której my pracujemy, jest bardzo mała. Chociaż jest bardzo dotknięta wykluczeniem, czyli [...] defaworyzacja, [...] jest bardzo mała [...] i bardzo trudno zrozumieć, że trzeba na to dawać więcej pieniędzy.

Po drugie, wartość danych statystycznych byłaby nieporównywanie większa, a jednocześnie szansa na prawidłowość sprawozdawania wyższa, gdyby gromadzono je na bieżąco, w postaci karty informacji statystycznych sporządzanej dla każdego przedsięwzięcia. Agregacja danych do postaci formularza gus następowałaby wówczas automatycznie, a jednocześnie możliwe byłoby uzyskanie informacji o określonym rodzaju przedsięwzięć, np. wyłącznie o uczestnikach działań animacyjnych, oraz krzyżowanie ze sobą różnych kategorii danych. Taka formuła zbierania danych może się wydawać pracochłonna, ale prawdopodobnie obecne formularze również

powstają przez zsumowanie wielu pomniejszych zbiorów danych, gromadzonych dla poszczególnych przedsięwzięć, tyle że dzieje się to w sposób mniej systematyczny, a do GUS przekazuje się jedynie ostateczny efekt agregacji w postaci jednego formularza, z którego nie da się już wyodrębnić cech interesującej nas kategorii działań czy uczestników.

Po trzecie, zamiast tworzyć skomplikowane typologie, warto nadać niektórym kategoriom zbieranych informacji charakter tagów, umożliwiając oznaczenie tych samych działań wieloma różnymi określeniami i zakwalifikowanie ich do kilku różnych kategorii naraz.

RÓŻNE WYMIARY KULTURY I JEJ DOSTĘPNOŚCI ORAZ UŻYWANIA

Centralnym założeniem projektu *Poprawa jakości gromadzenia danych...* jest konieczność wprowadzenia takiego sposobu zbierania danych statystycznych o działalności kulturalnej, który będzie uwzględniał wymiar terytorialny tego typu działań. Zgodnie z tą ideą instytucje kultury oraz inne podmioty związane z tym sektorem dostarczają usługi, które mają określonych odbiorców (albo też: które powinny znaleźć swoich odbiorców) i których nasycenie można mierzyć w odniesieniu do poszczególnych jednostek terytorialnych, uzyskując wiedzę o tym, gdzie i co się dzieje, a więc dane o „usługach publicznych” lub „profilach działalności”, badane w kontekście społeczności terytorialnych, które z nich korzystają.

Badania w projekcie *Animacja/edukacja* wskazują z jednej strony na słuszność myślenia o działaniach kulturalnych, edukacyjnych lub animacyjnych przez pryzmat lokalnych społeczności, odsłaniając znaczące dysproporcje w obecności tego typu działań na różnych obszarach Polski, a także w ośrodkach o różnej wielkości. Z drugiej strony, sygnalizują szereg powodów, dla których terytorialność, dostępność i używanie kultury są zjawiskami problematycznymi.

OBIEGI KULTURY A KONTEKST TERYTORIALNY

Obiegi kultury, uwidaczniające się w finansowanych przez ministra projektach z zakresu edukacji i animacji kulturalnej, wydają się w dużej mierze oderwane od konkretnego terytorium

i lokalnej społeczności. Po pierwsze, spora ich część funkcjonuje w postaci dostępu cyfrowego i sieciowego. Sugestywną ilustracją obecności tego zjawiska w działaniach animacyjnych może być klub filmowy dla osób niewidomych powołany do życia przez płockie stowarzyszenie De Facto, które przygotowuje i udostępnia filmy z audiodeskrypcją oraz prowadzi dyskusje na ich temat. Jak tłumaczy jeden z organizatorów:

Teraz nie ma pojęcia miejsca realizacji. [...] Stowarzyszenie ma siedzibę główną w Toruniu i [w statystykach] musimy zawsze podać Toruń. Ale klubowicze są w całej Polsce i pracują w całej Polsce. Ja pracuję w Warszawie, w innej siedzibie stowarzyszenia, główny serwer stowarzyszenia siedzi w Poznaniu. A w ogóle wszystko się dzieje w chmurze internetowej, tam się to odbywa. Czyli tak naprawdę miejsce[m] organizacji jest [...] cała Polska.

Po drugie, uczestnikami wielu konkretnie zlokalizowanych przedsięwzięć są nie tylko osoby zamieszkujące na danym terenie, ale – i to przede wszystkim, a nieraz wyłącznie – przyjezdni. Taki charakter mają w szczególności liczne projekty polegające na wspólnej pracy i wymianie osób z różnych krajów lub środowisk albo na gromadzeniu jakiejś kategorii uczestników z wielu różnych ośrodków w Polsce (np. osób o jakimś rodzaju niepełnosprawności, reprezentantów lokalnych grup teatralnych, finalistów przeglądów twórczości czy przedstawicieli zawodów kreatywnych). Oto jedna z bardzo wielu ilustracji:

Wszyscy uczestnicy byli spoza miejscowości, to byli uczestnicy z całej Polski. My nie prowadzimy jakiegoś ośrodka, gdzie mamy swoich podopiecznych [...] Kiedy ktoś się zakwalifikuje, przyjeżdża na czas realizacji projektu.

Po trzecie, część edukatorów i animatorów pracuje poza terenem, na którym znajduje się ich instytucja. Chodzi tu głównie o wyjazdy młodych animatorów z wielkomiejskich organizacji pozarządowych do mniejszych miejscowości, ale podobny problem dotyczy coraz częściej także instytucji kultury, w szczególności tych, które podlegają władzom marszałkowskim, a nie miejskim. Jak streszcza to zjawisko jeden z edukatorów:

Ta współpraca polega na tym, że my prowadzimy zajęcia z dotacji, którą my zdobyliśmy, u nich w świetlicy.

Opisane wyżej zjawiska sugerują, że aby terytorialne przedstawienie danych nie produkowało artefaktów, w formularzach gus warto uwzględnić kategorię miejsca prowadzonych działań i miejsca zamieszkania ich uczestników.

POKRYCIE TERYTORIALNE A DOSTĘPNOŚĆ USŁUG KULTURALNYCH

Sama obecność pewnych działań na określonym obszarze nie jest tożsama z wywieraniem przez nie zamierzonych skutków, a nawet z ich dostępnością. Po pierwsze, różnice w dostępności usług kulturalnych wiążą się nie tylko z ich fizycznym istnieniem w danym środowisku, ale także z wiedzą, gdzie znaleźć potencjalnie dostępne zasoby i w jaki sposób z nich czerpać, oraz stopniem zmotywowania, by z nich korzystać. Jednym z powtarzających się problemów zaobserwowanych w badaniach *Animacja/edukacja...* były trudności z zachęceniem do uczestnictwa w zaplanowanych działaniach. Niejednokrotnie okazywało się, że grupa, której potrzeby miało zaspokajać przedsięwzięcie edukacyjne lub animacyjne, nie wzięła w nim udziału – lokalni autorzy prac i nielegalnych napisów na murach nie zjawili się na warsztatach ze street artu, przedstawiciele środowisk kibicowskich nie wzięli udziału w projekcie edukacyjnym na temat wielokulturowości, a mieszkańcy wsi, w której nagrano opowieści na temat szczególnych miejsc w okolicy, nie wybrali się na audiospacer, pojawili się na nim natomiast liczni notable, organizatorzy i garstka turystów. Tymczasem sens animacji kultury polega w dużej mierze na tworzeniu pomostów między różnymi obiegami kultury, nie na ukulturalnianiu niekulturalnych, a – tym bardziej – formalnym dostarczaniu „produktu kulturowego”, który nie pozostawi po sobie żadnego śladu i nie znajdzie się nawet w polu percepcji lokalnej społeczności.

Omówione zjawiska wskazują na to, że trzeba zachować ostrożność w utożsamianiu obecności pewnych działań z ich dostępnością czy skutecznością, a ponadto uzupełniać statystyki gus o badania ewaluacyjne oraz gromadzić ich wyniki (obecnie najczęściej nie opuszczają szuflad, traktowane jako nikogo nieinteresująca formalność).

W kontekście formularzy gus warto natomiast rozważyć wprowadzenie rubryk dotyczących charakterystyki uczestników prowadzonych działań (w tym m.in. ich miejsca zamieszkania, pozycji w porządku społecznym, ewentualnych niepełnosprawności i jej rodzajów), w podziale

na plany i ich realizację. Wprowadzenie takich kategorii stanowiłoby też formę zachęty do częstszego praktykowania diagnoz i badań wśród uczestników oraz doskonalenia i wykorzystywania technik ewaluacyjnych – obecnie ewaluacja jest bardzo często zabiegiem rytualnym lub w ogóle nieobecnym.

Wszystko, co powiedziano powyżej, pomaga zrozumieć, jak bardzo anachroniczne w mierzeniu kultury jest jej zbyt wąskie rozumienie, które pozostawia poza obrębem zainteresowania liczne praktyki kulturalne i miejsca ich realizacji, skupiając się na dostępności rozumianej jako liczba książek lub scen teatralnych przypadających na mieszkańca. Takie myślenie wyklucza ze statystyk działania z zakresu animacji i edukacji, które polegają na wykorzystaniu lokalnych zasobów (a więc np. gromadzeniu historii mówionych, wspólnym gotowaniu i wymianie przepisów, wspólnym malowaniu przystanku będącego miejscem spotkań i naniesieniu na jego ściany tekstów wyrażających marzenia jego użytkowników itp.), a także inicjatywy podobne do klasycznie rozumianych praktyk kulturalnych, ale podejmowane poza kontekstem instytucjonalnym (np. tworzenie spektakli teatralnych i nagrań na prowizorycznie stworzonej scenie).

W KIERUNKU POSZERZONEGO ROZUMIENIA INSTYTUCJI ORAZ KULTURY

Badania animacji i edukacji wskazują na kilka powodów, dla których klasycznie rozumiane instytucje kultury stanowią tylko jeden z rodzajów aktorów pośredniczących w obiegach kulturowych.

Po pierwsze, instytucja kultury jest często zastępowana lub uzupełniana przez obiegi cyfrowe, a więc to, co leży „ponad nią”.

Po drugie, kultura jest obecna także „poniżej” poziomu instytucji – tam, dokąd nie sięgają tradycyjne statystyki. Okazuje się zatem, że instytucja kultury – rozumiana jako miejsce gromadzenia się i oddawania szeroko rozumianym praktykom kulturalnym – jest często czymś znacząco innym niż klasyczna instytucja. Taką funkcję odgrywają w niektórych miejscach stare amfiteatry i sceny w parkach, klubokawiarnie lub puby przy rynku albo nawet przystanki

autobusowe. Można też odnaleźć grupy i działania kulturotwórcze, które nie funkcjonują w oficjalnym obiegu – nie współpracują z domami kultury czy innymi instytucjami ani nie zostały sformalizowane w postaci organizacji pozarządowej – a mimo to odgrywają znaczącą rolę w lokalnym środowisku, czasem przybierając w końcu jakąś sformalizowaną postać (np. fundacji lub stowarzyszenia).

Po trzecie, niezwykle ważne jest to, co istnieje „obok” instytucji kultury, zwłaszcza organizacje pozarządowe. Z punktu widzenia edukacji artystycznej i kulturalnej oraz animacji kultury uwzględnianie w statystykach publicznych wyłącznie instytucji kultury lub wyłącznie sprawozdań składanych przez organizacje pozarządowe mija się z celem i nie pozwala na mapowanie intensywności i rodzaju tego typu działań. Choć modelowa instytucja kultury kładzie większy nacisk na działalność ciągłą, a organizacja pozarządowa – na działalność projektową, podział ten jest coraz częściej płynny. Instytucje kultury aplikują wprawdzie o środki grantowe i pracują częściowo w trybie projektowym (nieraz z konieczności – gdy dotacje pokrywają jedynie części kosztów ich funkcjonowania), ale jednocześnie wiele organizacji pozarządowych tworzy projekty całoroczne oraz łączące się w kilkuletnie łańcuchy, finansowane z kolejnych grantów, które uda się pozyskać, a także realizuje zadania w obszarze kultury zlecane przez samorządy.

O skali przenikania się metod działalności obu rodzajów instytucji świadczą choćby dane dotyczące prowadzonego przez MKiDN programu *Edukacja kulturalna na 2012 r.* – choć teatry stanowiły jedynie 3,5% wnioskodawców, w próbie 300 wniosków poddanych analizie treści aż 40% przynajmniej częściowo odnosiło się do tej dziedziny twórczości lub typowych dla niej metody pracy. Z kolei wśród najbardziej innowacyjnych w skali kraju projektów z zakresu edukacji teatralnej lub animacji z użyciem środków teatralnych, które znalazły się wśród 80 przedsięwzięć poddanych analizie w trakcie wywiadów telefonicznych, co najmniej kilka prowadzonych było nie przez samorządowy teatr, lecz przez stowarzyszenia i fundacje.

Zatarcie granicy między instytucjami kultury a organizacjami pozarządowymi wyraża się także w tym, że te pierwsze ubiegają się o środki na działania za pośrednictwem tych drugich: zaprzyjaźniona organizacja składa wnioski na projekt, który w rzeczywistości będzie realizować w dużej mierze instytucja kultury, co sprawia, że faktyczny odsetek instytucji startujących

w programach grantowych, choćby takich jak organizowane przez MKiDN, okazuje się wyższy, niż to wynika z oficjalnych danych³.

Wreszcie po czwarte, w wielu lokalnych kontekstach istotnym aktorem w obszarze działań edukacyjnych stają się podmioty prywatne.

Wydaje się zatem, że zintegrowany system zbierania statystyk powinien zbierać dane od wszystkich rodzajów podmiotów działających w obszarze kultury, edukacji lub animacji⁴ oraz postęgiwać się w tym celu tymi samymi narzędziami. W chwili obecnej mamy jednak do czynienia z sytuacją, w której nawet poszczególne typy instytucji kultury stosują odmienne formularze, co uniemożliwia agregowanie i porównywanie danych gromadzonych w formularzach GUS⁵.

-
- 3 Zob. Marek Krajewski, Filip Schmidt, *Raport z II etapu badań w ramach projektu Animacja/Edukacja. Możliwości i ograniczenia edukacji i animacji kulturowej w Polsce. Internetowe badanie ankietowe wśród wnioskodawców w programie Edukacja kulturalna 2012*, Poznań 2014, s. 17–18, [online:] http://e-sklep.mik.krakow.pl/ebooks/animacja-edukacja_internetowe-badanie-ankietowe.pdf [dostęp: 20.12.2015].
 - 4 W przypadku organizacji pozarządowych mogłyby to być organizacje, które wśród celów statutowych wymieniają działalność kulturalną, edukacyjną lub animacyjną, ale z uwagi na liczbę takich podmiotów można się też ograniczyć do tych, które kiedykolwiek aplikowały o środki publiczne na realizację zadań w obszarze kultury, edukacji lub animacji. Doświadczenia z badań przeprowadzonych w ramach projektu *Animacja/edukacja* oraz diagnozy wykonywanej na potrzeby Centrum Praktyk Edukacyjnych sugerują, że większość takich podmiotów przynajmniej raz próbuje swoich sił w jakimkolwiek konkursie na poziomie swojej miejscowości, województwa lub kraju, nawet jeśli często nie uzyskuje dofinansowania.
 - 5 W ramach pracy badawczej pt. *Wsparcie systemu monitorowania polityki spójności i polityki przestrzennej w obszarze dostępności usług publicznych z zakresu kultury* wypracowano katalog usług publicznych, który posłuży do przetworzenia danych z zakresu kultury pochodzących ze sprawozdawczości GUS. Zob. GUS, *Dezagregacja wskaźników z zakresu usług publicznych*, [online:] <http://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/statystyka-dla-polityki-spojnosci/realizacja-prac-metodologicznych-analiz-ekspertyz-oraz-prac-badawczych-na-potrzeby-polityki-spojnosci/dezagregacja-wskaznikow-z-zakresu-uslug-publicznych/?pdf=1> [dostęp: 20.12.2015].

Jest to tym bardziej niewskazane, że różnice i sztywne granice między poszczególnymi instytucjami również uległy zatarciu.

Zasadne wydaje się podjęcie dwóch rodzajów działań:

- objęcie tym samym systemem gromadzenia danych statystycznych instytucji kultury oraz organizacji zajmujących się kulturą i/lub edukacją albo animacją kulturową;
- ujednoczenie głównej części formularzy dla wszystkich rodzajów podmiotów.

CO WARTO WIEDZIEĆ O DZIAŁANIACH Z ZAKRESU EDUKACJI KULTUROWEJ I ANIMACJI KULTURY?

Badania pokazują, że edukacja i animacja kultury to pole bardzo dynamicznie się rozwijające i coraz częściej obecne także w instytucjach kultury. Coraz częściej zdarza się też, że instytucje kultury wchodzą w kontakt z animatorami albo osoby, które określały się dotąd mianem instruktorów, mówią o sobie jako o animatorach. Tymczasem istniejące formularze nie poświęcają edukacji i animacji wiele uwagi. Kryje się ona w różnych zbiorczych pozycjach; pojawia na dalekich miejscach formularzy (np. w formularzu dla bibliotek wszystko, co wykracza poza samodzielne korzystanie ze zbiorów bibliotecznych lub Internetu, zostało opisane w pozycji „Dział 9. Inne formy działalności biblioteki”, podzielone na bardzo ogólne kategorie działań, takie jak szkolenia, imprezy, konferencje), w dodatku bardzo skąpo scharakteryzowana (np. tylko poprzez liczbę spotkań i uczestników warsztatów, lekcji muzealnych czy imprez plenerowych).

Wprowadzenie informacji o działaniach z zakresu edukacji i animacji kultury wydaje się zatem bardzo potrzebne, choć trudne z uwagi na to, że są to pola bardzo heterogeniczne, o słabo zarysowanych granicach. Tak jak pojęcie „warsztat” stało się pustym słowem, pod którym może się kryć zarówno jednogodzinne spotkanie polegające na prezentacji organizatora i pytaniach uczestników, jak i wielomiesięczny proces współtworzenia, tak i określenie „animator” bywa rozumiane na szereg różnych sposobów, a czasem obejmuje po prostu bardzo wiele różnych elementów naraz, jak w definicji podanej przez przedstawiciela jednego z wiejskich stowarzyszeń:

[Animator to] ktoś, kto w razie potrzeby sam przygotowuje wydarzenie artystyczne, wcielając się po kolei w role pedagoga, menedżera, reżysera, scenografa, kostiumologa, technicznego, wodzireja, na obsłudze widowni i byciu odźwiernym skończywszy.

Dlatego ważne jest, aby w statystykach uwzględnić kilka opisanych poniżej kluczowych zmiennych, które stanowią o różnicach w sposobie działania edukatorów i animatorów oraz rozumienia edukacji i animacji.

1. DYSPONOWANIE WŁASNĄ SIEDZIBĄ, JEJ ROZMIAR, STANDARD I FUNKCJE

Dysponowanie własną siedzibą jest istotne wówczas, gdy włączamy do systemu zbierania statystyk organizacje pozarządowe, z których część boryka się z jej brakiem. Także w przypadku klasycznych instytucji kultury istotną zmienną różnicującą jest jednak rozmiar siedziby, jej standard oraz to, do jakich funkcji się nadaje. Z uwagi na to, że są to kwestie mniej istotne od innych kluczowych zmiennych, zwłaszcza w kontekście animacji kultury, a także na to, że wiele działań edukacyjnych i animacyjnych funkcjonuje w wielu różnych miejscach, ma charakter wyjazdowy lub nawet internetowy, nie będziemy bardziej rozwijać tego tematu.

2. RODZAJ ZATRUDNIANYCH PRACOWNIKÓW

Badania sondażowe pokazują, że wśród edukatorów i animatorów obok profesjonalistów istnieje szeroka grupa osób, które zajmują się taką działalnością w ramach pracy dodatkowej lub dorywczej, czasem wolontariackiej, i poświęcają jej bardzo różną liczbę godzin. Statystyki podkreślają ponadto problem prekaryzacji tej profesji oraz często występujące zjawisko zatrudniania edukatorów i animatorów z większych ośrodków, dla wielu instytucji miarą sukcesu wydarzenia jest bowiem to, na ilu i jakich tego typu wykonawców ich stać. Wreszcie zwracają uwagę na uaktywnianie się wielu podmiotów (zwłaszcza organizacji pozarządowych) w pewnych okresach roku, kiedy pojawia się dofinansowanie, a następnie ograniczanie lub zawieszanie działalności do momentu zdobycia kolejnego wsparcia. Jak tłumaczy jeden z animatorów:

To jest tak, że my możemy działać w takiej sytuacji, kiedy pozwalają nam na to fundusze. Poza funduszami nie mamy żadnego budżetu, trzeba pracować, życiem się trzeba zajmować [śmiej].

Wydaje się, że warto rozważyć dodanie do formularzy adresowanych do wszystkich rodzajów instytucji następujących wskaźników:

- liczba osób zatrudnionych na umowy cywilnoprawne i szacunkowa liczba godzin ich pracy;
- liczba wolontariuszy i szacunkowa liczba godzin ich pracy;
- dane na temat edukatorów i animatorów spoza instytucji, zatrudnionych (także na podstawie umów cywilnoprawnych) przy realizacji działań (np. ich liczba oraz wielkość ośrodków, z których pochodzą te osoby)⁶.

Tego rodzaju dane są częściowo pozyskiwane za pośrednictwem niektórych istniejących formularzy, np. K-02 (Dział 9), przeznaczonego dla muzeów, oraz K-05 (Dział 6), wypełnianego przez instytucje prowadzące działalność wystawienniczą. Wystarczyłoby więc udoskonalić ich odpowiednie fragmenty i wykorzystać je we wspólnym formularzu dla wszystkich.

3. SPOSÓB FINANSOWANIA DZIAŁAŃ

Obecne formularze rozliczeń finansowych zawierają ogromną liczbę informacji o charakterze rachunkowym i jedynie kilka pozycji pozwalających na rozdzielenie różnych źródeł finansowania (wysokość środków z dotacji budżetu państwa, z jednostek samorządu terytorialnego oraz ze środków europejskich). Z kolei formularze dla poszczególnych typów jednostek albo pozwalają tylko na umieszczenie części tego typu informacji, albo w ogóle pomijają takie rozróżnienia.

6 W obowiązujących w 2015 r. wzorach formularzy K-01, K-02, K-05, K-06, K-07, K-08 dział dotyczący pracujących został ujednoczony. Oprócz osób pozostających w stosunku pracy badane są osoby zatrudnione na umowę-zlecenie/umowę o dzieło, a także pracownicy kontraktowi, wolontariusze i stażyści.

Proponowana zmiana polegałaby na dodaniu następujących wskaźników:

- wysokość dotacji stałej z budżetu jednostek samorządu terytorialnego;
- liczba aplikacji złożonych w konkursach, z podziałem na konkursy krajowe, lokalne (gminne, powiatowe sołeckie, miejskie), wojewódzkie i europejskie;
- liczba grantów otrzymanych w konkursach, z podziałem na konkursy krajowe, lokalne, wojewódzkie i europejskie;
- wysokość środków otrzymanych w konkursach, z podziałem na konkursy krajowe, lokalne, wojewódzkie i europejskie.

Pozyskane w ten sposób dane mogłyby znaleźć zastosowanie m.in. w śledzeniu procesów metropolizacyjnych; mierzeniu stopnia przestrzennej kumulacji działań; uzyskiwaniu wiedzy o tym, które rodzaje podmiotów i które regiony kraju oraz społeczności radzą sobie na poszczególnych rynkach grantowych, a które wymagają podjęcia innego rodzaju działań; porównywaniu polityki kulturalnej oraz finansowania w różnych regionach i na różnych szczeblach. Wiedza z zakresu wyżej wymienionych tematów wydaje się bardzo potrzebna w świetle problemów zgłaszanych przez animatorów⁷.

4. MIEJSCE PROWADZENIA DZIAŁAŃ

W animacji kultury kluczowe znaczenie ma społeczność lokalna. Animatorzy nieraz prowadzą jednak swoje działania poza siedzibą instytucji, z którą są związani. Najczęściej jest to najbliższa okolica, ale np. aż jedna trzecia uczestników programu *Edukacja kulturalna* stale lub często realizuje swoje przedsięwzięcia w różnych miejscach na terenie swojego regionu lub wojewódz-

7 W obowiązujących w 2015 r. wzorach formularzy K-01, K-02, K-05, K-06, K-07 i K-08 dział dotyczący źródeł finansowania został ujednoczony.

stwa, a co siódmy także w innych regionach i województwach⁸. Praca poza miejscem zamieszkania rodzi nieraz rozmaite problemy, nie tylko logistyczne, ale i związane z rozliczaniem działań. Jak tłumaczy instruktorka i animatorka zatrudniona w instytucji kultury w mieście średniej wielkości:

[...] moja instytucja podlega pod władze wojewódzkie, nie pod miejskie. Jest konflikt interesów. Ja jestem instruktorem teatralnym, [...] chciałabym działać kameralnie, w moim mieście. Ale dostaję informacje zwrotne, że powinnam działać w terenie. Czyli powinnam wyjeżdżać w teren i prowadzić zajęcia. Dobrze, ja jestem na to przygotowana, przykładem może być właśnie moja praca [animacyjna] w [wymienia nazwy okolicznych wsi] czy w różnych innych miejscowościach. Natomiast okazuje się, że te małe miejscowości nie mają pieniędzy, żebym ja jako instruktor do nich przyjechała, a co dopiero żeby zapłacili za warsztaty. Natomiast mój szef nie wyśle mnie na warsztaty za darmo, bo ja muszę zarabiać na siebie jako instruktor. No i w tym momencie ja mam [bardzo trudną] sytuację [...] Tam są stowarzyszenia, oni się bardzo często do mnie zwracają z prośbą, „może pani przyjedzie [...], poprowadzi pani warsztaty”, [a zaraz] mówią, że naprawdę tych pieniędzy nie ma. Jest to trudne.

Miejsce prowadzenia działań odegra szczególnie istotną rolę, jeśli założeniem nowego systemu zbierania statystyk będzie terytorialne zestawianie informacji o realizowanych przedsięwzięciach.

Propozycja: warto rozważyć zbieranie informacji o tym, gdzie realizowane są poszczególne działania (w miejscowości, w której znajduje się siedziba podmiotu, w najbliższej okolicy/powiecie, w regionie/województwie, w innych regionach/województwach, za granicą). Jeśli system ma umożliwiać analizę działań określonego rodzaju w przekroju terytorialnym, potrzebne byłoby także gromadzenie informacji o nazwach gmin lub miejscowości, w których się pracowało.

5. WSPÓŁPRACA I STOPIEŃ USIECIOWIENIA DZIAŁAŃ

Bardzo ważną kategorią decydującą o powodzeniu działań edukacyjnych i animacyjnych jest rodzaj i zakres współpracy zawiązywanej przy ich tworzeniu. Animacja z definicji oznacza

8 Zob. Marek Krajewski, Filip Schmidt, dz. cyt., s. 24–25.

pracę z lokalną społecznością, a szanse na trwałość jej efektów rosną, jeśli udaje się znaleźć lokalnych sojuszników i kontynuatorów podjętych działań. Studia przypadków⁹ wskazują też na to, że częstym hamulcem działań animacyjnych jest brak współpracy lub wręcz konflikt między różnymi aktorami, zwłaszcza jeśli znajdują się oni poza głównym obiegiem informacji, nie uczestniczą w wymianach, nie dysponują rozbudowaną siecią kontaktów. W badaniach uwidacznia się też duże znaczenie kanałów upowszechniania nowych trendów i wiedzy, czasem przydatnej w lokalnym kontekście, a czasem przyczyniającej się raczej do procesów kolonizacyjnych. Uwzględnienie relacji między aktorami byłoby istotne dla analizowania powyższych zjawisk, ale też ułatwiłoby odejście od podejścia atomizującego obecnego w dzisiejszym sposobie zbierania danych.

Propozycja: warto rozważyć zbieranie informacji o liczbie i rodzajach partnerów, charakterze współpracy (techniczna/merytoryczna) oraz o działaniach, np. w podziale na działania:

- podejmowane bez udziału partnerów;
- podejmowane w sieciach poziomych (przykładem może być Zachodniopomorskie Forum Kultury, zrzeszające szereg domów i centrów kultury, ale też mniej formalne inicjatywy, takie jak spotkania sołtysów i przedstawicieli instytucji kultury z gminy Orneta i wspólne wypracowywanie pomysłów pod auspicjami stowarzyszenia Tratwa),
- podejmowane w sieciach pionowych, polegające zwykle na współpracy pomiędzy organizacją wielkomiejską a podmiotem małomiasteczkowym lub wiejskim albo na pełnieniu funkcji inicjatora i partnera w działaniach na terenach wiejskich za pośrednictwem organizacji lub instytucji znajdującej się w pobliskim ośrodku miejskim.

Warto ponadto zbierać informacje o liczbie i rodzaju podmiotów, z którymi podjęto współpracę, oraz o jej rodzaju. Jedną ze szczególnie ważnych danych byłoby także określenie zakresu współpracy edukatorów i animatorów z przedszkolami i szkołami. Oddzielenie sektora edu-

9 Tamże.

kacji od sektora kultury jest bowiem jedną z podstawowych przeszkód na drodze do rozwoju edukacji i animacji kulturowej¹⁰.

6. LOGIKA CZASOWA

W statystykach na temat kultury, edukacji i animacji widnieją zwykle liczby zrealizowanych przedsięwzięć i ich odbiorców oraz wydatkowanych środków. Zarówno analiza wniosków grantowych, jak i faktycznie realizowanych przedsięwzięć pokazuje jednak, że za tymi samymi kwotami i liczbami kryją się często działania o radykalnie różnym czasie trwania, różnej długości i głębokości kontaktu z uczestnikami, a także różnej genezie.

Propozycja: wprowadzenie podziału przedsięwzięć według:

- czasu trwania (np. 1–3 dni, 4–7 dni, 8–15 dni, 16–30 dni, 1–3 miesiące, 4–6 miesięcy, 7–12 miesięcy, ponad rok);
- sposobu powstania i funkcjonowania (nowe działanie, działanie cykliczne, np. coroczna odsłona tego samego projektu: XVII Biennale..., XIII Przegląd..., działanie wyrosłe z wcześniejszych działań, stała i bieżąca działalność podmiotu, np. całoroczne pracownie).

7. RODZAJE DZIAŁAŃ – PROFILE EDUKACJI I ANIMACJI

Omówione powyżej charakterystyki działań edukacyjnych i animacyjnych uwzględniają parametry decydujące o ich ogólnym kształcie, brakuje w nich natomiast tego, co stanowi sedno poszczególnych przedsięwzięć – ich przedmiotu, celu, formy i sensu. Te ostatnie oczywiście trudno uchwycić w prostych wskaźnikach statystycznych.

¹⁰ Por. Rafał Koschany [i in.], *Edukacja kulturowa w Poznaniu. Raport z pierwszego etapu badań*, Poznań 2014, [online:] http://cpe.poznan.pl/wp-content/uploads/2014/12/CPE_RAPORT-Z-PIERWSZEGO-ETAPU-BADA%C5%83-EDUKACJA-KULTUROWA-W-POZNANIU-2014.pdf [dostęp: 20.12.2015].

W analizowanych formularzach zastosowano kilka różnych typologii dotyczących formy działania. Po pierwsze, należałoby je ujednoczyć, aby umożliwić porównywanie oraz agregowanie danych dla różnych typów instytucji. Po drugie, warto jednak rozważyć wprowadzenie zamiast lub obok listy możliwych form działania kilku innych wymiarów, które w połączeniu z informacją o uczestnikach pozwoliłyby na określenie sedna realizowanego przedsięwzięcia. Jak pokazują badania, takie pojęcia, jak „warsztat”, „ impreza plenerowa” czy „wystawa”, są bardzo wieloznaczne, a ponadto wiele przedsięwzięć łączy w sobie kilka różnych form wyrazu. Z punktu widzenia filozofii przyświecającej działaniom edukacyjnym i animacyjnym, która wyłania się z analizy aplikacji składanych w programie *Edukacja kulturalna*, można zaproponować opisane poniżej kryteria.

Najpierw należy się skoncentrować na formie przedsięwzięcia z uwagi na rodzaj relacji wykonawców i uczestników, dzieląc je na przedsięwzięcia o charakterze:

- prezentacyjnym – polegające przede wszystkim na prezentacji przygotowanego wcześniej materiału, z mniej lub bardziej sztywnym podziałem na wykonawcę i widownię (przedstawienia, wystawy, koncerty, seanse, występy, pokazy, odczyty itp.);
- prezentacyjno-konkursowym (rywalizacyjnym) – polegające przede wszystkim na prezentacji przygotowanego wcześniej materiału i efektów pracy, które są oceniane przez inną grupę osób, takich jak organizatorzy, opiekunowie czy jurorzy (konkursy, przeglądy, olimpiady, talent show itp.);
- dyskusyjnym – polegające przede wszystkim na prezentacji różnych stanowisk i dyskusji nad nimi (dyskusje, seminaria, sympozja, spotkania dyskusyjne z gościem, debaty przy okazji budżetów obywatelskich itp.);
- współtwórczym – polegające przede wszystkim na współtworzeniu, uczeniu się poprzez tworzenie; wymagające wyraźnie aktywnej postawy uczestników, w tym warsztatowe oraz akcyjne (happeningi, performance itp.);
- dokumentacyjnym – polegające przede wszystkim na wspólnym gromadzeniu, archiwizowaniu, przetwarzaniu jakiejś wiedzy przez uczestników, a także wspólnym zwróceniu uwagi

na otaczające ich obiekty lub ludzi (tworzenie przewodników po okolicy, wywiady biograficzne z mieszkańcami i praca z pamięcią itp.);

- interakcyjnym – polegające przede wszystkim na wymianie, kontakcie międzyludzkiem, którego sednem nie jest prezentacja, dyskusja, rywalizacja czy wspólne tworzenie albo dokumentowanie, lecz przede wszystkim samo spotkanie ludzi reprezentujących różne sposoby myślenia;
- festiwalowym – polegające na połączeniu różnych typów przedsięwzięć i nagromadzeniu wielu działań dotyczących wybranego tematu w jednym miejscu i czasie;
- festynowym – polegające przede wszystkim na zgromadzeniu wielu ludzi w jednym miejscu; celem takich wydarzeń jest rozrywka i wchodzenie w różne interakcje; nie mają one żadnego wyraźnego profilu (festyny, potańcówki itp.).

Kolejne kryterium dotyczyłoby relacji między efektami artystycznymi, kulturalnymi i społecznymi. Na jego podstawie można wyróżnić przedsięwzięcia:

- mistrzowskie – polegające przede wszystkim na przekazywaniu i prezentowaniu wysokiej klasy umiejętności (najczęściej artystycznych) lub wiedzy o sztuce i jej upowszechnianiu, a także doskonaleniu poziomu ich wykonania, opanowania, zastosowania (konkursy i olimpiady; warsztaty z udziałem specjalistów z danej dziedziny i/lub selekcją uczestników na podstawie ich wstępnych kompetencji albo przynależności do grupy predestynowanej do zajmowania się sztuką, jak grupy teatralne; szkolenia z zakresu różnych umiejętności adresowane do kadr kultury itp.);
- rozwojowe – polegające przede wszystkim na rozwijaniu różnych umiejętności kulturowych i artystycznych oraz wiedzy o sztuce jako środka wyrażania i wzbogacania siebie, a także na budowaniu relacji z innymi lub poznawaniu nowych środków wyrazu i ich zastosowań, działania aktywizujące i inspirujące, bez silnego nacisku na możliwie najwyższy poziom wykonania i znanstwo (np. działania skupione wokół zachęt do wyrażania siebie przez muzykę hiphopową, eksperymentowania z fotografowaniem swojej okolicy, tworzenia murali na swoim osiedlu, zawiązania klubu filmowego dla niepełnosprawnych, przeglądy

twórczości, których głównym celem nie jest wyłonienie najlepszych prac, lecz raczej dowartościowanie uczestników, czy arteterapia itp.);

- animacyjne – polegające przede wszystkim na rozwijaniu i dowartościowaniu umiejętności nieuznawanych za elitarne – codziennych i potocznych albo zaliczanych do pobocznych obiegów kultury; kładące nacisk na sam proces i spotkania międzyludzkie, a za nieco mniej istotne uznające stopień profesjonalizmu ich materialnych efektów;
- pozaedukacyjne – polegające przede wszystkim na stworzeniu pretekstu do spotkania i ewentualnego kontaktu z treściami artystycznymi, bez stawiania szczególnych celów edukacyjnych lub animacyjnych (do tej kategorii zalicza się wiele festynów i imprez okolicznościowych, a także część festiwali).

Zaletą takich typologii jest możliwość ograniczenia liczby zmiennych wymienianych w formularzu oraz ich syntezy charakter. Wadą zaś to, że część działań łączy w sobie cechy kilku modeli (co można częściowo rozwiązać, traktując wymienione kategorie jako tagi/pytania z możliwością wielokrotnego wyboru). Alternatywą może być wypracowanie z przedstawionych wyżej typów działań węższych zmiennych (np. obecność jurorów, rodzaj efektów działań, zakres sprawczości uczestników itp.) i ocenianie każdego przedsięwzięcia przez pryzmat zestawu takich kryteriów.

DZIAŁANIA DO KOŁA DZIAŁAŃ: DIAGNOZA I EWALUACJA

Badania wskazują na to, że dość rzadko dokonuje się diagnozy potrzeb społeczności, w której planuje się realizację swoich przedsięwzięć, natomiast ewaluacja przybiera często formę rytualnego wypełniania kwestionariuszy, niedostosowanych do charakteru działań. Uczestnicy badań wskazywali też na to, że ewaluacja nie ma żadnego znaczenia dla finansowania ich działań, a nieraz ubolewali nad brakiem zainteresowania merytoryczną stroną swoich projektów. Jednym z kroków prowadzących ku zmianie tego stanu rzeczy oraz wypracowaniu sposobu oceny jakości przedsięwzięć może być umieszczenie w formularzach pola służącego do zbierania informacji o liczbie oraz – co bardzo ważne – o formie przeprowadzonych badań diagnostycznych i ewaluacyjnych.

ZAKOŃCZENIE

Jak powiedziano we wprowadzeniu, na drodze do tego, aby systemowo zbierane statystyki mogły trafnie odzwierciedlać to, co się dzieje w instytucjach kultury, zwłaszcza na polu animacji kulturowej, napotykamy liczne trudności. Dzieje się tak nie tylko z powodu niedoskonałości wiążących się z samą procedurą gromadzenia danych i presji wywieranej na instytucje (choćby poprzez „pompowanie frekwencji”), ale też dlatego, że to, co najcenniejsze, rodzi się nieraz wbrew założeniom projektu, obok niego i poza zliczanymi przez organizatora wskaźnikami, jak w opowieści o wydarzeniu, które pierwotnie miało być po prostu warsztatem teatralnym:

Ja byłam bardzo pozytywnie zaskoczona tą współpracą [...] pojechałam [tam] kilka dni przed naszym przyjazdem, do tej stodoły i ona była trochę nowoczesna, bo na dole był beton. Była dwupiętrowa, [...] na drugim piętrze było poddasze, z belkami i gumoleum. Tam nic nie było. Natomiast ci wszyscy mieszkańcy przytargali tam jakieś łóżka, jakieś łóżka polowe, [...], żebyśmy mogli tam spać. I [zorganizowali] taki kącik do siedzenia, ze stolikami, fotelami, książkami. Jakies kwiaty na nas czekały. [...] Ponadto mieszkańcy przychodzili do nas i tym bardziej byłam zaskoczona, bo jedna pani przyniosła nam chleb, inna ciasto, co chwilę do nas zaglądali. Mieli taką potrzebę. Ja jestem instruktorem teatralnym i mam takie poczucie, że warsztaty muszą być zamknięte [i] nie jest za dobrze, kiedy są obserwatorzy. Ale ci mieszkańcy byli tak ciekawi tych warsztatów, że przychodzili, podglądali nas. Patrzyli, jak to wygląda, jak to się dzieje. Warsztaty były skierowane do młodzieży, takiej już gimnazjalno-licealnej, natomiast przychodziły kilkuletnie maluszki i dla nich też musieliśmy coś wymyślić. Bo one przychodziły, też bardzo chciały coś robić. [...] Wzięły udział na koniec w takim wielkim, uroczystym podsumowaniu, zakończonym [...] pokazem wszystkich naszych prac, [...] koncertem. I ci ludzie tańczyli do białego rana przy tej orkiestrze. Później jeszcze była muzyka i wspólnie się wszyscy bawiliśmy. Nie było podziału na mieszkańców i nas. Zainteresowanie było ogromne [...].

Dlatego też wydaje się, że system zbierania statystyk powinien zostać uzupełniony o bazę innego rodzaju wiedzy na temat poszczególnych regionów, miejscowości i społeczności, zwłaszcza tej, którą uzyskano dzięki rozmaitym przedsięwzięciom badawczym oraz ewaluacji o charakterze jakościowym.

KOMENTARZ #4

BADACZ

SEKTORA

KULTURY

SEKTOR KULTURY JAKO WYZWANIE DLA STATYSTYKÓW

JOANNA SZULBORSKA-ŁUKASZEWICZ | Instytut Kultury UJ

Z jednej strony dążenie do zapewnienia porównywalności danych w dłuższych odstępach czasu powoduje, że niechętnie zmieniamy instrumenty wykorzystywane podczas ich gromadzenia. Z drugiej strony zmiana tych instrumentów i pojęć jest niezbędna, jeśli procedury gromadzenia danych mają nadążać za zmianami w obrębie badanej dziedziny.

J. Mark Schuster¹

Cieszy mnie ogromnie inicjatywa zespołu w składzie Piotr Knaś, Wojciech Kowalik, Krzysztof Malczyk, Łukasz Maźnica, który podjął niełatwą próbę zaprojektowania nowego podejścia do danych statystycznych w obszarze kultura, w centrum zainteresowania stawiając dostępność usług. Od lat śledzę sytuację statystyki dotyczącej sektora publicznego, analizując dane zbierane i udostępniane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), System Analiz Samorządowych Związku Miast Polskich (SAS ZMS), a także – w węższym zakresie – samorządy (m.in. raporty roczne) i lokalne obserwatoria w ramach pojedynczych projektów badawczych. Uważam, że choć od przełomowego 1989 r. minęło ponad ćwierć wieku, nie wypracowaliśmy w Polsce jednolitego, spójnego systemu sprawozdawczości, który wspomagałby monitorowanie zmian zachodzących w sektorze kultury, w celu ewaluacji zachodzących procesów i ewentualnej ingerencji w ich przebieg, zgodnie z uzgodnionym kierunkiem, dla osiągnięcia pożądanego stanu w bliższej lub dalszej przyszłości. Systemu wspomagającego nie tylko władze publiczne, polityków i decydentów, lecz także przedstawicieli innych sektorów (szczególnie

1 J. Marc Schuster, *Informacja w polityce kulturalnej. Infrastruktura informacyjna i badawcza*, Kraków 2007, s. 18.

pozarządowego, ale i komercyjnej branży kreatywnej) albo obywateli zainteresowanych sposobem wydatkowania środków publicznych i efektywnością ich wykorzystania.

Generalnie nie można narzekać na brak danych. Gromadzi się ich wiele. Nie zawsze są one jednak przedmiotem analiz i rzadko służą ewaluacji. Rzadko też sięgają do nich nie tylko politycy, ale i gromadzący je (jeśli spojrzeć na sektor publiczny) urzędnicy. Często dane te są nieporównywalne (na różnych poziomach, czy to innych instytucji, czy regionów). Niejednokrotnie dyskutowano ten temat na wielu forach, podkreślając m.in. brak czytelnych kryteriów ewaluacji publicznych instytucji kultury, a co więcej – brak związku pomiędzy ewaluacją ich działalności a wysokością dotacji przydzielanej im z budżetu organizatora.

Jak podkreśla Małgorzata Kisilowska, dane winny być kompletne, a więc adekwatne do zdefiniowanego wcześniej zakresu badań, aktualne i regularnie aktualizowane, a także archiwizowane w celu uzyskania materiału porównawczego o charakterze retrospektywnym². Wielość ośrodków zbierających dane, będąca konsekwencją procesu decentralizacji systemu zarządzania kulturą po 1989 r., nie sprzyja wypracowaniu spójnego i jednolitego systemu gromadzenia danych, stąd statystyki dotyczące sektora kultury są obecnie rozproszone, niespójne i niepełne. Nie można ich porównywać ani wyciągać z nich wniosków. Rozproszone, ponieważ gromadzą je różne podmioty (w tym organy różnych szczebli samorządu); niespójne, ponieważ gromadzą je według różnych kluczy, i niepełne, ponieważ gromadzą je bez jednolitej definicji pojęć (w tym uzgodnionych porównywalnych mierników i wskaźników) oraz wytycznych, jak dane winny być gromadzone i klasyfikowane już na poziomie instytucji kultury czy jednostki samorządu terytorialnego.

W ostatniej dekadzie szczególnie wzrosło zainteresowanie „opomiarowaniem” sektora kultury, zaczęto intensywniej myśleć, w jaki sposób (za pomocą jakich mierników) najskuteczniej oddać jego istotę i specyfikę. Jak przedstawiać liczby, by udowodnić politykom zasadność finansowania kultury z budżetu publicznego? Jeśli to w ogóle jest możliwe, bowiem w opinii

2 Małgorzata Kisilowska, *Obserwatorium kultury jako ośrodek zarządzania wiedzą*, Warszawa 2005, s. 11, [online:] http://www.nck.pl/media/obserwatorium_kultury_jako_orodek_zarządzania_wiedz_copy1.pdf [dostęp: 16.12.2014].

wielu działaczy sektora kultury, ze względu na ulotność przedmiotu badań, żadne statystyki nie spełnią tego zadania³. Cel był jednak od początku słuszny – chodziło przecież o przedstawienie istoty kultury tym, którzy choć w niej słabo uczestniczą, przesądzają o jej kondycji. Potem dopiero pojawił się argument, że pochodzące z monitoringu dane, statystyki i ich analizy stanowią punkt wyjścia do ewaluacji procesów, zmian oraz wypracowania skutecznego, opartego na wiedzy modelu zarządzania.

Choć już w 2001 r. politycy przekonywali samych siebie, że „kultura nie jest już kulą u nogi”, a jej pracownicy nie są pracownikami pomocy socjalnej, o udziale tego sektora w kształtowaniu PKB wspomniano dopiero w *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury*⁴, mimo iż brakowało wówczas metodologii wyliczania tego udziału, która byłaby spójna dla różnych krajów Unii Europejskiej.

Na szczeblu centralnym w Polsce gromadzeniem danych zajmuje się GUS, a ściślej funkcjonujący w jego strukturach Ośrodek Statystyki Kultury⁵ z siedzibą w Krakowie. Od kilku lat corocznie podejmuje on trud opracowywania i publikowania raportów pt. *Kultura*, lecz zakres przedstawianych w nich danych nie jest jednolity, co utrudnia obserwowanie tendencji i badanie dynamiki zmian. Dla przykładu w raporcie *Kultura w 2010 r.*, dotyczącym przełomowego, bo przecież

-
- 3 Znamienne było wystąpienie Waldemara Dąbrowskiego na Kongresie Kultury Polskiej w 2009 r. w Krakowie. Zastanawiając się nad tym, jak wyliczyć wpływ Chopina na polską kulturę, były minister kultury protestował przeciwko jakimkolwiek wskaźnikom wartościującym efektywność sektora kultury i podkreślał bezużyteczność i nieprzystawalność narzędzi ekonomicznych do badania sektora kultury oraz bezradność ekonomistów wobec problemu oszacowania wartości społecznego oddziaływania dzieł wybitnych autorów w przestrzeni czasowej. „Policzcie, ile jest warte dzieło Chopina z perspektywy budowania wizerunku Polski?” – proponował. Zob. Joanna Szulborska-Łukasiewicz, *Kultura to proces dochodzenia do wartości*, [w:] Emil Orzechowski [red.], Katarzyna Plebańczyk [red.], *Zarządzanie w kulturze*, t. 10, Kraków 2009, s. 345–354.
 - 4 mkiDN, *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013*, [b.d.] [online:] http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf [dostęp: 20.12.2015].
 - 5 Ośrodek Statystyki Kultury funkcjonuje w strukturze Urzędu Statystycznego w Krakowie, który podlega GUS, ale nie jest jego częścią.

zamykającego dekadę roku 2010, w odniesieniu do domów kultury posłużono się danymi za rok 2009⁶, choć instytucje te corocznie sprawozdają się GUS, wypełniając formularz K-07⁷.

Badania GUS obejmują przede wszystkim podmioty działające w sektorze publicznym. W niewielkim tylko zakresie dotyczą części przemysłów kultury (kino, kinematografia, radio, telewizja, działalność wydawnicza⁸) czy organizacji pozarządowych⁹. Brakuje statystyk dotyczących sektorów prywatnego i pozarządowego. A przecież podmioty tych właśnie sektorów zaczynają odgrywać w sferze kultury coraz większą rolę – jako producenci i dostawcy usług publicznych.

W ciągu ostatnich 26 lat w sferze kultury zaszło wiele zmian. Podmioty publiczne nie są już jedynym dostawcą usług kulturalnych na rzecz lokalnej społeczności, liczne organizacje pozarządowe, które zaczęły powstawać w latach 90. XX w., wypracowały sobie pozycję i przejęły część zadań publicznych w sferze kultury, dotąd zleczanych wyłącznie publicznym instytucjom kultury. Dzięki temu w istotny sposób współtworzą one i wzbogacają ofertę kulturalną miast i regionów. Konkuruje na tym polu z publicznymi instytucjami kultury, z którymi prześcigają się wzajemnie w atrakcyjności działań, zabiegając o bardzo ograniczony – w obliczu szybkiego tempa życia – czas wolny potencjalnych odbiorców. Wiele organizacji pozarządowych prowadzi działalność w sferze kultury nie tylko okazjonalnie, ale w sposób ciągły – wypracowało rozpoznawalną markę i zgromadziło wokół siebie grono interesariuszy. Wzrastają nie tylko liczba organizacji pozarządowych i ich kreatywność, ale i poziom profesjonalizacji działań

6 GUS, *Kultura w 2010 r.*, Warszawa 2011, s. 88–89, [online:] http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/kts_kultura_w_2010.pdf [dostęp: 20.12.2015].

7 Do 2009 r. (włącznie) badanie K-07, dotyczące działalności domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic, było realizowane – zgodnie z *Programem badań statystycznych statystyki publicznej (PBSP)* – co dwa lata. W 2010 r. nie było badania K-07, dlatego w publikacji *Kultura w 2010 r.* podano dane za ostatni badany rok, czyli 2009. Od 2011 r. badanie K-07 jest badaniem corocznym.

8 Dorota Ilczuk opracowała tabelę, zestawiającą zakres tematyczny danych GUS w latach 2003–2009. Zob. Dorota Ilczuk, *Ekonomika kultury*, Warszawa 2012, s. 2004.

9 Zob. GUS, *Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008 r.*, Warszawa 2010, [online:] http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/gs_stow_fun_i_spol_podm_wyz_w_2008.pdf [dostęp: 20.12.2015].

(choć zróżnicowanie w tym obszarze jest wciąż bardzo duże). Pozycję organizacji pozarządowych jako dostawców (na zlecenie samorządów) usług publicznych na rzecz społeczności lokalnej wzmocniła ponadto ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁰.

Coraz częściej i z sukcesem działalność w sferze kultury podejmują także podmioty komercyjne: agencje artystyczne¹¹, impresariaty, galerie sztuki¹², wydawcy i księgarnie¹³. Ich rola jako dostawców usług w sferze kultury rośnie wraz ze wzrostem poziomu zamożności polskiego społeczeństwa, bowiem widzowie, odbiorcy i uczestnicy coraz chętniej płacą za bilet. Zmieniają się utrwalone w dobie PRL nawyki, że dobra i usługi w sferze kultury należą nam się za darmo. Mimo to bardzo niewiele podmiotów gospodarczych korzysta ze wsparcia ze środków publicznych. Nie mogą liczyć na dotacje z budżetu samorządów¹⁴, mogą natomiast pełnić funkcję wykonawców usług na ich zlecenie na podstawie ustawy Prawo zamówień publicznych¹⁵, co – dzięki jej ostatniej nowelizacji (podniesienie progu zamówień publicznych do kwoty przekraczającej 30 tys. euro¹⁶) – stanie się nieco łatwiejsze pod względem proceduralnym.

10 Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2014 r. poz. 1118 [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140001118> [dostęp: 20.12.2015].

11 Dla przykładu producentem spektaklu *Chopin bez fortepianu* Michała Zadary została Agencja GAP.

12 Wprawdzie nie wszystkie galerie sztuki radzą sobie z płaceniem komercyjnych czynszów najmu, dlatego już w 1996 r. krakowski samorząd wprowadził program wsparcia dla galerii, obniżając stawki czynszowe.

13 Andrzej Rottermund, *Przedmowa*, [w:] Jacek Purchla, *Dziedzictwo a transformacja*, Kraków 2005, s. 12.

14 W konkursach o dotacje z budżetu samorządów mogły brać udział do końca lat 90. xx w. Dziś mogą uczestniczyć w konkursach ogłaszanych przez MKiDN, które jest zwolnione ze stosowania ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2003 r. Nr 96 poz. 873 z późn. zm., [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20030960873> [dostęp: 20.12.2015].

15 Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych, Dz.U. z 2007 r. Nr 223 poz. 1655 z późn. zm., [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU20072231655&type=3> [dostęp: 20.12.2015].

16 Ustawa Prawo zamówień publicznych nie stosuje się do zamówień, których przedmiotem są dostawy lub usługi z zakresu działalności kulturalnej związanej z organizacją wystaw, koncertów,

Wszystkie wymienione grupy podmiotów działających w sferze kultury obejmie przygotowany przez MIK nowy model sprawozdawczości, w którym jako kryterium doboru zastosowano partycypację w realizacji zadań publicznych w ramach środków publicznych.

Za sprawą Internetu i nowych mediów zmienił się sposób uczestnictwa w kulturze. Inaczej postrzegamy rolę i zadania instytucji kultury wobec zróżnicowania grup realnych i potencjalnych interesariuszy we współczesnym świecie. System gromadzenia danych statystycznych powinien zostać dostosowany do nowej rzeczywistości, w której uczestnictwo nie ogranicza się już tylko do odbioru jednokierunkowego przekazu.

Warto w tym miejscu przywołać słowa Marka Krajewskiego, który w artykule *Od odbiorcy do uczestnika. Znikający widz i jego współcześni następcy*¹⁷ pisze o nowym postrzeganiu kompetencji i roli odbiorcy we współczesnym świecie. Zwraca uwagę na fakt, iż dzisiejszy odbiorca odzyskał głos i może wchodzić w różnorodne role: konsumenta, dla którego sztuka jest źródłem przyjemności; narzędzia, które pozostaje instrumentem w rękach artysty; routera, którego podstawowym zadaniem jest wprawianie dzieła w ruch, a nie kontemplacja, dzięki czemu dzieło „zaczyna [...] krążyć w globalnych sieciach komunikacyjnych i w efekcie tego ruchu obrasta w nowe sensy, użytki, zmienia się jego forma, jest aplikowane do nowych, nieoczekiwanych kontekstów, przepisywane na inne od pierwotnych media, miksowane z przemieszczającymi się w podobny sposób treściami kulturowymi”¹⁸; a wreszcie uczestnika, który podejmuje dialog,

konkursów, festiwali, widowisk, spektakli teatralnych, przedsięwzięć z zakresu edukacji kulturalnej lub z gromadzeniem materiałów bibliotecznych przez biblioteki lub muzealiów, jeżeli zamówienia te nie służą wyposażeniu zamawiającego w środki trwałe przeznaczone do bieżącej obsługi jego działalności i ich wartość nie przekracza wyrażonej w złotych równowartości kwoty 30 tys. euro. Zob. Ustawa z dnia 14 marca 2014 r. o zmianie ustawy Prawo zamówień publicznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2014 r. poz. 423, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=wDU20140000423> [dostęp: 20.12.2015].

17 Marek Krajewski, *Od odbiorcy do uczestnika. Znikający widz i jego współcześni następcy*, [w:] Monika Kędziora [red.], Witold Nowak [red.], Justyna Ryczek [red.], *Co z tym odbiorcą? Wokół zagadnienia odbioru sztuki*, Poznań 2012, s. 84–88.

18 Tamże.

nie godząc się na jednokierunkowy przekaz z perspektywy rozumniejszego i wiedzącego więcej. Odbiorca wykorzystuje zasoby kulturowe, tworząc na ich bazie własne dzieła i przekazy, znacznie różniące się – co nie może być dla nas obojętne – jakością. Obecny system gromadzenia danych zupełnie nie przystaje do takiego rozumienia roli odbiorcy.

Instytucje kultury i podmioty działające w sferze kultury muszą sprostać nowym wyzwaniom, także w zakresie statystyki. Dotychczasowy system gromadzenia danych, jak słusznie zauważa Barbara Fatyga, jest anachroniczny i w żaden sposób nie oddaje rzeczywistości sektora kultury¹⁹. Cennym działaniem podjętym w ramach realizacji *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* jest program *Obserwatorium kultury*²⁰, prowadzony przez Narodowe Centrum Kultury. W ten sposób z udziałem publicznych środków prowadzone są liczne badania i powstają liczne raporty, będące podsumowaniem ich wyników, obejmujące zarówno dane ilościowe, jak i jakościowe. Choć te często są przedmiotem wielu kontrowersji, uzupełniają obraz otrzymywany na podstawie twardych danych statystycznych i mogą wzbogacić wiedzę decydentów. Badania podejmowane w ramach funduszy programu *Obserwatorium kultury* dotyczą tylko wybranych obszarów, zarówno pod względem zakresu badań, jak i zasięgu geograficznego, stąd też porównywalność pozyskiwanych informacji jest zazwyczaj niewielka.

W polskich miastach monitorowaniem usług publicznych w kilku sektorach, w tym kultury, od 1997 r. zajmuje się ZMP, działający w ramach SAS. Mało kto jednak – oprócz bezpośrednio zainteresowanych – wie o jego istnieniu. Znaczna część mierników i wskaźników dotyczy instytucji kultury. Poziom dostępności usług jest oceniany na podstawie danych pozyskanych od samorządów gminnych. Dane te dotyczą jednak wyłącznie tych instytucji kultury, dla których te samorzady są organizatorem, z pominięciem innych publicznych instytucji kultury funkcjonujących na terenie danej gminy oraz podmiotów sektora kultury o innym

19 Barbara Fatyga, *Koncepcja badania „Mapa wiedzy i niewiedzy o współczesnej kulturze polskiej (moduł infrastruktura żywej kultury)”*, [online:] <http://ozkultura.pl/sites/default/files/strona-archiwum/%20Koncepcja%20badania%20infrastruktury%20%C5%BCywej%20kultury%20-%20BF.pdf> [dostęp: 20.12.2015].

20 MKiDN, *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020*, Warszawa 2005, s. 84 [online:] <http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf> [dostęp: 20.12.2015].

charakterze formalno-prawnym²¹. Dla przykładu: mówiąc o dostępności teatrów w gminie miejskiej Kraków, pomija się dane dotyczące Narodowego Starego Teatru im. H. Modrzejewskiej, Teatru im. J. Słowackiego, Opery Krakowskiej czy Krakowskiego Teatru Scena STU. Nie uwzględnia się także usług oferowanych w tym zakresie przez organizacje pozarządowe czy podmioty komercyjne.

Wobec powyższego w odniesieniu do miast, w których funkcjonują instytucje kultury wpisane do rejestrów innych organizatorów, a dane statystyczne obejmują jedynie instytucje miejskie, otrzymamy przekłamany obraz, ponieważ liczba miejsc w teatrach w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców będzie dotyczyła tylko miejsc w teatrach miejskich. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że dla wielu obywateli kwestie organizatorów instytucji kultury są zupełnie niejasne albo obojętne, dostrzeżemy, że uzyskane dane mogą stanowić podstawę do błędnych interpretacji²². Tak więc, choć usługi i ich dostępność były i są istotnym obszarem

21 Zob. opracowania na temat wskaźników powstających na podstawie danych zebranych w ramach SAS: Grażyna Praweńska-Skrzypek, *Monitoring usług publicznych w miastach*, Poznań 2003, tom II: SAS, ZMP.

22 Wśród szeregu wskaźników dotyczących różnych sektorów życia publicznego sformułowano i zdefiniowano i zewidencjonowano ponad 160 wskaźników służących monitorowaniu rozwoju w sektorze kultury. Podporządkowano je dziewięciu kategoriom: (1) wydatki miejskie na kulturę, (2) centra kultury, (3) biblioteki, (4) teatry, (5) instytucje muzyczne, (6) muzea, (7) centra sztuki i galerie, (8) programy dofinansowań, (9) programy stałych dofinansowań obcych instytucji kultury. Znalazły się wśród nich m.in.: koszty bieżącej działalności w przeliczeniu na jednego użytkownika instytucji (w zł); koszty działalności statutowej w przeliczeniu na jednego użytkownika instytucji (w zł); koszty bieżącej działalności w przeliczeniu na jedną wystawę (w zł); koszty działalności statutowej w przeliczeniu na jedną wystawę (w zł) [dot. muzeów]; liczba zatrudnionych (w etatach przeliczeniowych) w jednej placówce; udział wynagrodzeń pracowników (wraz ze świadczeniami na ich rzecz) w kosztach bieżącej działalności instytucji muzealnych (w %); średnie wynagrodzenie jednego zatrudnionego (etat przeliczeniowy) wraz ze świadczeniami na jego rzecz (w zł); struktura źródeł finansowania (dla jednego wybranego miasta); struktura źródeł finansowania (dla grupy wybranych miast); efektywność muzeów w pozyskiwaniu i wypracowywaniu środków (dla jednego wybranego miasta); efektywność muzeów w pozyskiwaniu i wypracowywaniu środków (dla grupy wybranych miast). Zob. Joanna Szulborska-Łukaszewicz, *Monitoring i ewaluacja jako podstawowe narzędzia skutecznego zarządzania w sektorze publicznym. Zadania z obszaru kultury na przykładzie Gminy Miejskiej Kraków*, [w:] Bożena

zainteresowania ZMP i uwzględnia je prowadzony przez tę organizację SAS, to dane dotyczą publicznego sektora kultury.

Punktem zwrotnym w zakresie monitorowania i ewaluacji zmian poprzez analizę dostępnych danych dotyczących poszczególnych obszarów sektora kultury w Polsce były raporty przygotowane na Kongres Kultury Polskiej 2009²³. Dostarczyły one wielu cennych informacji o sektorze, także o jego potrzebach i brakach w statystyce. Niektóre z dostrzeżonych wówczas luk zostały już uzupełnione, inne – wciąż na to czekają. Co ciekawe, wciąż – mimo że żyjemy w dobie Internetu – brakuje nam jednolitego aktualnego wykazu publicznych instytucji kultury.

Opisane powyżej przykładowe praktyki w zakresie gromadzenia danych dotyczących sektora kultury okazały się bardzo cenne z wielu perspektyw. Ograniczały się jednak do wyspecjalizowanych obszarów lub wybranych usług. Dostarczały wiedzy na temat podejścia władz publicznych do sektora kultury, informacji o instytucjach sektora publicznego, ich efektywności, zasięgu oddziaływania, zdolności do osiągania przychodów, wreszcie efektywności funduszy wydatkowanych przez samorządy na ich utrzymanie (choć ten obszar wciąż wymaga wypracowania lepszej metodologii, czemu mogą służyć proponowane przez MIK badania sektora kultury z perspektywy usług).

Dane statystyczne, które gromadzono dotychczas w ramach monitoringu, to przede wszystkim liczby: podmiotów, wydarzeń i projektów, uczestników i odbiorców kultury, w tym głównie kultury oferowanej przez publiczne instytucje kultury. Na tej podstawie możemy obserwować dynamikę zmian w zakresie poziomu aktywności instytucji, umiemy szacunkowo określić liczbę realizowanych imprez oraz poziom zainteresowania odbiorców. Nie wiemy jednak, co kto rozumie pod pojęciem imprezy, czy to jedno wydarzenie dla 30 osób, czy dla 300 tys., a może jest to projekt, na który składa się wiele małych wydarzeń. Istotnym problemem jest

Pietras-Goc [red. nauk.], *Ewaluacja jako standard zarządzania w sektorze publicznym*, Kraków 2008, s. 179–210.

23 Raporty można pobrać ze strony: http://www.kongreskultury.pl/title,Raporty_o_stanie_kultury,pid,135.html [dostęp: 20.12.2015].

niejednorodność danych, która uniemożliwia ich porównywanie. Gdyby nawet były porównywalne, otrzymalibyśmy rozproszone informacje na temat usług świadczonych przez różne podmioty na rzecz lokalnych społeczności. Nie uzyskujemy wiedzy o rodzajach usług świadczonych na terenie danej gminy, więc nie możemy ocenić, których usług brakuje, a których jest wystarczająco, a być może nawet zbyt dużo, co mogłoby stanowić cenną wskazówkę zarówno dla decydentów mających wpływ na ofertę usług: polityków, urzędników, jak i pracowników organizacji oraz instytucji kultury.

W mojej opinii obecnie nie wykorzystujemy danych, którymi dysponujemy bądź dysponować możemy. Nie dokonujemy ich analiz ani ewaluacji. Liczba kierowanych do różnych podmiotów w sferze kultury zapytań o udostępnienie danych nie przekłada się na liczbę raportów i opracowań prezentujących efekty, które utwierdzałyby przekazujące je podmioty w przekonaniu o zasadności udostępniania żądanych informacji, po to, by zostały one w rzetelny sposób zebrane i zinterpretowane.

To, że informacja o wynikach analizy danych statystycznych rzadko wraca do samych zainteresowanych, o ile w ogóle dochodzi do ewaluacji, nie sprzyja budowaniu poczucia odpowiedzialności za rzetelne ich gromadzenie ani przekazywanie. Istotne są tu jednak kompetencje podmiotów dostarczających dane w zakresie umiejętności ich gromadzenia i sposobu pozyskiwania, nade wszystko zaś odpowiedzialność za rzetelność przekazu. Dziś dane zbiera się i przekazuje bez zachowania należytej staranności. Kiedy obowiązek ich przygotowania spada na osoby niekompetentne, zależy im przede wszystkim na załatwieniu sprawy, nie na przekazaniu wiarygodnych informacji. Potwierdza to fakt, iż niektóre instytucje przygotowując odpowiedzi na te same pytania w różnych układach, na potrzeby różnych podmiotów, podają inne dane.

Jakich informacji najbardziej brakuje obecnie? Aby odpowiedzieć sobie na to pytanie, z pewnością najpierw trzeba uzgodnić, co chcemy wiedzieć i czemu gromadzone dane mają służyć. Czy chcemy pozyskiwać wiedzę o zasobach sektora kultury (potencjale instytucjonalnym, infrastrukturze instytucjonalnej lub w ogóle materialnej infrastrukturze kultury²⁴, zasobach

24 Barbara Fatyga podkreśla kwestię konieczności precyzowania i zwraca uwagę na fakt, iż infrastruktura materialna kultury i instytucjonalna to dwa szerokie zagadnienia. Zob. Barbara Fatyga, dz. cyt.

i potencjale kadr sektora kultury, środkach finansowych przeznaczanych na kulturę), aktywności podmiotów w sferze kultury (w tym ich ofercie kulturalnej, edukacyjnej, artystycznej), czy też o uczestnictwie społeczeństwa w kulturze, poziomie zainteresowania kulturą, preferencjach i dostępności oferty kulturalnej (lub usług, co proponują autorzy raportu będącego przyczynkiem do napisania niniejszego tekstu). Czy chcemy pozyskać dane i wiedzę na temat efektywności wydatkowania środków publicznych, czy wiedzę na temat całego sektora, bez względu na źródło finansowania działalności podmiotu? Czy, jak to krótko ujęła Barbara Fatyga, poszukujemy wiedzy o systemie, czy może wiedzy o uczestnictwie?

Czy szukamy informacji, ponieważ chcemy zbadać, co i jak zmienić, jak poprzez narzędzia polityki kulturalnej wpłynąć na poprawę sytuacji w konkretnym obszarze? Czy chcemy przedstawić istotę sektora kultury, jej wpływ na inne obszary życia (np. kontekst przemysłów kultury)? Czy myślimy o kontrolowaniu płynności funkcjonowania organizacji i instytucji kultury jako zakładów pracy (*controlling*), czy też chcemy w centrum naszych zainteresowań postawić obywatela, uczestnika, podatnika, pochylając się nad dostępnością infrastruktury i realizowanych na jego rzecz usług?

Jeśli zastanawiamy się nad dostępnością infrastruktury, ważne, byśmy uściślili, czy chodzi tylko o jej istnienie w otoczeniu potencjalnego uczestnika/odbiorcy, w tym osób niepełnosprawnych, **czy może o dostępność infrastruktury instytucjonalnej dla organizacji pozarządowych lub nieformalnych grup lokalnych społeczności, czyli o współpracę publicznych instytucji kultury z innymi niż publiczne podmiotami?** Mówimy bowiem o potrzebie współpracy międzysektorowej, ale nie mamy podstaw do rzetelnej oceny obecnej sytuacji.

W obliczu nieustannie, począwszy od lat 90. XX w., prowadzonej debaty na temat prywatyzacji sektora kultury, szczególnie kwestii, czy instytucje kultury powinny być publiczne czy prywatne (problem nowelizacji ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej²⁵), zdecydowanie brakuje bazy danych dotyczącej kosztów działalności instytucji kultury

25 Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 marca 2012 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz.U. z 2012 r. poz. 406, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120000406> [dostęp: 20.12.2015].

(z wyodrębnieniem kosztów utrzymania infrastruktury, etatów i faktycznej aktywności merytorycznej). Z przyjemnością bym zestawiała te dane z danymi dotyczącymi kosztów działania organizacji pozarządowych dysponujących własną infrastrukturą. Takich informacji jednak także nam brakuje, zarówno w kontekście podmiotów sektora prywatnego, jak i pozarządowego. Prawie nic nie wiemy na temat podmiotów komercyjnych działających w sferze kultury i nie dysponujemy narzędziami, dzięki którym można by w jakimkolwiek zakresie nałożyć na te podmioty obowiązek udostępniania danych.

Podsumowując, największą częścią wiedzy statystycznej, jaką dziś dysponujemy, jest wiedza na temat publicznych instytucji kultury. Mimo tego ograniczenia nie jest ona satysfakcjonująca. Nie ma zbiorczych zestawień dotyczących podmiotów komercyjnych działających w sferze kultury, w tym z obszaru przemysłów kultury, nie ma jednolitego wykazu publicznych instytucji kultury – każdy samorząd, podobnie jak ministerstwo, prowadzi rejestr instytucji kultury, dla których jest organizatorem. Prywatne podmioty, w tym m.in. galerie, impresariaty, muzea i biblioteki, podmioty w strukturach związków kościelnych i wyznaniowych, nie są instytucjami kultury w rozumieniu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej²⁶, stąd nie podlegają rejestracji w rejestrach prowadzonych przez organy władzy publicznej. Nie mamy wiedzy o ich zasobach (m.in. o bogatych zasobach bibliotek oraz muzeów kościelnych i klasztornych) ani o świadczonych przez nie usługach.

Czy usługi mogą się stać podstawą sprawozdawczości instytucji i podmiotów sektora kultury? Założenia proponowanych badań są bardzo cenne pod względem ideologicznym, widzę tu jednak wiele problemów do rozwiązania w praktyce. Badania sektora kultury pod względem dostępności usług na terenie gminy wydają się niezwykle interesujące. Skoro, jak słusznie zauważają autorzy przedmiotowego projektu, zadaniem samorządu jest zaspokajanie potrzeb lokalnej społeczności (zgodnie z zapisem art. 7 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym²⁷), m.in. w zakresie kultury, rozpoznajmy potrzeby realnych i potencjalnych odbiorców/uczestników i sprawdźmy,

26 Tamże.

27 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm., [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU20011421591&type=3> [dostęp: 20.12.2015].

w jakim stopniu się je zaspokaja, pamiętając jednak, by w procesie budowania oferty domino-
wało myślenie o podaży, a nie popycie.

Badanie proponowane przez Piotra Knasia i jego zespół nie rozwiąże wszystkich problemów, wiele pytań nadal pozostanie bez odpowiedzi, nie określimy i nie opiszemy potencjału sektora kultury z perspektywy podmiotów pozarządowych lub prywatnych. Pozyskamy jednak wiedzę na temat tych instytucji, które zostaną uwzględnione w podziale środków publicznych na kulturę i będą się czuły zobligowane do udzielenia odpowiedzi na postawione im pytania. Nawiązując do słów zacytowanego we wstępie niniejszego tekstu J. Marca Schustera, warto jednak podkreślić, że nowe czasy wymagają nowych metod badania i nowych kategorii w statystykach. Nie wypracujemy nowego modelu drogą inną niż tradycyjna – metodą prób i błędów. Oby tylko podejmować te próby. A pomysł autorów – mimo wielu kwestii, które wymagają doprecyzowania, uściślenia, a nawet zmiany – wydaje się niezwykle cenny i wart uwagi ze względu na nową perspektywę, czyli postrzeganie kultury poprzez pryzmat usług świadczonych na rzecz lokalnych społeczności. Osobiście chętnie skorzystam z mapy usług, kiedy już zostanie wypełniona treścią.

KOMENTARZ #5

ANALITYK

OBSERWATORIUM

KULTURY

JAK NIE WYLAĆ DZIECKA Z KĄPIELĄ? KOMENTARZ DO PROJEKTU BADAWCZEGO POPRAWA JAKOŚCI GROMADZENIA DANYCH O PUBLICZNYCH I NIEPUBLICZNYCH INSTYTUCJACH KULTURY W POLSCE

NATALIA BRYLOWSKA, SŁAWOMIR CZARNECKI | Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku

Obserwatorium Kultury przy Instytucie Kultury Miejskiej w Gdańsku działa od 2012 r. We współpracy z badaczami zrealizowaliśmy m.in. badania *Poszerzenie pola kultury. Diagnoza potencjału sektora kultury w Gdańsku* oraz *Punkty styczne – między kulturą a praktyką (nie)uczestnictwa*. Nasze analizy skupiają się na styku uczestnictwa w kulturze i działalności kulturalnej prowadzonej przez podmioty z tzw. poszerzonego pola kultury. Drugim interesującym nas tematem jest rola nowych mediów w kulturze i to, jak kształtują one sposoby korzystania i współtworzenia kultury.

Przyglądając się współczesnej rzeczywistości kulturowej z perspektywy badawczej, chcemy jednocześnie, aby zgromadzona w ten sposób wiedza miała realne przełożenie na kształtowanie polityki kulturalnej na różnych szczeblach. Rolą obserwatoriów jest przecież nie tylko badanie i gromadzenie danych, ale przede wszystkim próba ich interpretacji i udostępnianie wyników szerokiemu gronu odbiorców, wśród których znajdują się zarówno osoby kształtujące politykę kulturalną, przedstawiciele sektora kultury, jak i dziennikarze oraz obywatele zainteresowani kulturą.

Niniejszy tekst jest naszym komentarzem do realizowanego przez Małopolskie Obserwatorium Kultury projektu poświęconego analizie publicznej statystyki kultury i wyznaczeniu kierunków zmian, które pozwoliłyby szerzej spojrzeć na sytuację sektora kultury w Polsce i uchwycić to, co do tej pory wymykało się narzędziom badawczym niedostosowanym do specyfiki współczesnej kultury – jej organizacji czy praktyk uczestnictwa. Przedstawiony komentarz stanowi przegląd problemowy i w sposób syntetyczny stara się ująć zagadnienia związane z tematem statystyki publicznej, badań kultury w Polsce, relacji między wiedzą i badaniami a zarządzaniem kulturą.

W naszym ujęciu statystyka publiczna jest uzupełniania przez działalność obserwatoriów kultury, których rolą jest także interpretowanie i tłumaczenie wyników badań na język praktyki kultury. Myśląc szeroko o sektorze kultury i jego badaniu, staramy się definiować nowe obszary tematyczne (np. wpływ nowych mediów na modele uczestnictwa w kulturze) oraz zakres badanych podmiotów (sektor pozarządowy i biznesowy).

PO CO DYREKTOROWI BADANIE KULTURY?

Tworzenie i działalność obserwatoriów kultury są więc ściśle związane z nurtem odpowiedzialnego zarządzania kulturą – zarówno w sektorze prywatnym, pozarządowym, jak i publicznym – opartego na wiedzy. Jako część miejskiej instytucji kultury w naturalny sposób staliśmy się mediatorem pomiędzy twórcami lokalnej polityki kulturalnej a środowiskiem badaczy i praktyków kultury. W zarządzaniu publicznym opartym na wiedzy decyzje dotyczące kierunków rozwoju polityki kulturalnej powinny wynikać z obserwacji i analizy sytuacji w obszarze, którego dotyczą, co niestety nadal jest praktyką rzadką. W tym ujęciu statystyka publiczna stanowi wsparcie w procesie podejmowania decyzji. Obserwatoria powinny być ekspertami nie tylko w gromadzeniu danych, ale głównie w ich interpretowaniu w kontekście szerokiej wiedzy na temat kultury, społeczeństwa i specyfiki lokalnej miejsc, których dotyczą.

CZEGO NIE WIEMY?

Statystyka publiczna skupia się na badaniu sektora kultury z perspektywy organizatora. Dane gromadzone przez GUS pochodzą z obowiązkowych sprawozdań składanych przez organizatorów instytucji kultury. Dane dotyczące uczestnictwa w kulturze również dostarczane są przez instytucje, które deklarują liczbę uczestników organizowanych przez siebie wydarzeń i działań, takich jak warsztaty, koła zainteresowań itp. Brakuje ogólnych badań kultury uwzględniających perspektywę uczestnika. System prowadzenia takich badań na szczeblu ogólnopolskim mógłby bazować na rozbudowanej sieci lokalnych „korespondentów”, korzystających z oferty kulturalnej na danym obszarze – co postuluje np. sieć badawcza Obserwatorium Żywej Kultury.

Biorąc pod uwagę ograniczenia publicznych badań kultury, być może najbardziej przydatne okazałoby się prowadzenie standaryzowanych badań uczestników przez same instytucje. Dzięki temu organizatorzy zyskiwaliby przydatną wiedzę na temat swoich odbiorców, a jednocześnie dostarczaliby materiał do szerszych opracowań.

CO MOŻEMY ZOBACZYĆ, GDY SPOJRZYMY INACZEJ? NOWA SPRAWOZDAWCZOŚĆ SZANSĄ DLA BADACZY I DLA INSTYTUCJI

Jednym ze źródeł danych, obok bazy gromadzonej przez GUS, jest sprawozdawczość podmiotów sektora publicznego. W sprawozdaniach zebranych w uporządkowany i, do pewnego stopnia, ujednolicony sposób tkwi ogromny potencjał wiedzy. Coroczne sprawozdania instytucji prowadzących działalność kulturalną składane do organizatora przedstawiają obecnie bardzo różny stopień szczegółowości i skupiają się głównie na finansowych aspektach działalności podmiotów. Sprawozdanie rozbudowane o uporządkowane wątki działalności merytorycznej może być narzędziem ewaluacji działalności kulturalnej prowadzonej przez podmioty sektora kultury z punktu widzenia organizatora, ale może też dostarczyć wielu danych na temat uczestnictwa w kulturze i kierunków rozwoju lokalnej sceny kulturalnej. Nowy formularz sprawozdawczy mógłby gromadzić dane dotyczące np. grup odbiorców, obszarów działalności oraz współpracy z innymi podmiotami poszerzonego pola kultury. Trzeba także kłaść nacisk na uproszczenie sposobu składania sprawozdań, choćby poprzez wprowadzenie systemu

elektronicznego – ułatwi to prace zarówno osobom odpowiedzialnym za przygotowanie sprawozdania ze strony instytucji, jak i analizującym je później badaczom i organizatorom.

KONIECZNY WARUNEK SUKCESU

Równolegle do nowej sprawozdawczości powinno się rozpocząć działania na rzecz zmiany klimatu wokół dokonywania oceny (ewaluacji) instytucji, a także odejścia od „fetyszu wielkiej liczby”. Dostarczanie większej porcji bardziej precyzyjnych danych, bez jednoczesnych zmian w zasadach oceny instytucji, może budzić uzasadniony opór instytucji, jeśli nie wprowadzi się jednocześnie miar jakościowych. Nowe dane mogą bowiem posłużyć do bezrefleksyjnej oceny instytucji i uzasadniać negatywne sądy oraz idące za nimi decyzje. Obciążanie osób zarządzających publicznymi instytucjami kultury dodatkowym obowiązkiem gromadzenia danych statystycznych nie może się sprowadzać do wymagania tylko i wyłącznie danych liczbowych wykazujących nieustanny „wzrost” i „rozwój”.

Procesowi wprowadzania zmian powinien towarzyszyć dialog między organizatorami a dyrektorami instytucji kultury, który ukazywałby potencjał wykorzystania zdobytej w ten sposób wiedzy przez menedżerów kultury w ich codziennej działalności. Warto szukać korzyści z wdrażania nowych procedur nie tylko dla decydentów, ale i samych instytucji kultury. W nowej sprawozdawczości te ostatnie będą mogły wykazać to, co angażuje ich zasoby, co robią dodatkowo, z pasji, a co być może nie jest widoczne w obecnych sprawozdaniach. Ukierunkowanie na dane dotyczące grup odbiorców może zachęcić instytucje do głębszego przyjrzenia się lokalnym społecznościom, w których działają, dzięki czemu ich oferta mogłaby być kształtowana w sposób bardziej przemyślany.

Przykładem takiego działania mogą być programy grantowe na szczeblu krajowym, np. Akademia Orange, Dom Kultury+, w których ocena pełni swoją właściwą funkcję, jako rodzaj „ewaluacji towarzyszącej”, i wspiera projekt już w czasie jego realizacji. Podobnym przykładem dobrej praktyki jest ewaluacja przedsięwzięć finansowanych z ministerialnego programu edukacji kulturalnej, w którym wymaga się sprawozdania uwzględniającego ewaluację, ale jednocześnie udostępnia się wspierające ją narzędzia i porady dotyczące

jej prowadzenia w postaci podręcznika ewaluacji przygotowanego przez Pracownię Badań i Inicjatyw Społecznych „Stocznia”.

O CO I JAK PYTAĆ? KU METODOM JAKOŚCIOWYM W SPRAWOZDAWCZOŚCI I EWALUACJI

Poznanie sposobów uczestnictwa w kulturze wymaga zastosowania metod badań jakościowych, często o charakterze etnograficznym. Są one trudne do realizowania z poziomu jednostek samorządowych będących organizatorami instytucji kultury, ale zejście na poziom konkretnych podmiotów działających w kulturze daje już możliwość prowadzenia ich na mniejszą skalę i poznania najbliższego otoczenia organizacji.

Gdański Instytut Kultury Miejskiej może się podzielić doświadczeniem prowadzenia badań ewaluacyjnych przedsięwzięć, takich jak akcja miejska Streetwaves czy festiwal Narracje, Instalacje i Interwencje w Przestrzeni Publicznej. Oba te wydarzenia wykorzystują przestrzeń publiczną jako przestrzeń kultury i sztuki – co roku odkrywając nowe oblicza Gdańska. Każda edycja obu imprez odbywa się w innej dzielnicy. Staramy się w ten sposób lepiej poznać miejsce i jednocześnie zobaczyć je oczami uczestników i mieszkańców. Prowadząc ewaluację, wykorzystujemy proste badania jakościowe, takie jak obserwacja uczestnicząca, pogłębione wywiady z mieszkańcami dzielnic oraz krótkie rozmowy z uczestnikami wydarzeń. Staramy się uzupełniać metody jakościowe o techniki wykorzystujące metodologię ilościową (np. ankiety), dzięki którym szacujemy liczbę uczestników, strukturę demograficzną badanej grupy i próbujemy poznać opinie na temat wydarzenia.

Statystyka ma jednak ograniczone zastosowanie w badaniach ewaluacyjnych konkretnych przedsięwzięć kulturalnych – nigdy nie będzie tak elastyczna w gromadzeniu danych jak badania ewaluacyjne dostosowane do specyfiki konkretnych wydarzeń, instytucji czy potrzeb organizatorów. Przy zachowaniu niezmiennego charakteru badań ewaluacyjnych co roku staramy się dopasowywać je do środowiska, w jakim realizowane są wydarzenia, oraz celów, jakie stawiają sobie kuratorzy i organizatorzy danej edycji. Utrzymujemy ogólne ramy badań i metodologii, co pozwala nam na porównywanie danych z różnymi latami.

CO SIĘ WYMYKA LICZBOM? OGRANICZENIA STATYSTYKI PUBLICZNEJ

Gromadzenie danych dotyczących kultury przez jednostki samorządu terytorialnego będące organizatorami instytucji kultury ma pewne ograniczenia. Przykład Trójmiasta pokazuje, że uczestnictwo w kulturze ma inny zasięg terytorialny niż podziały administracyjne. Sprawozdawczość publiczna będzie się ograniczała do jednego poziomu administracji, konkretnego szczebla samorządu, gminy i podlegających im instytucji – tutaj pojawia się problem instytucji o zasięgu regionalnym albo mających status instytucji narodowej, ale działających w konkretnym miejscu.

Z punktu widzenia dostępności usług publicznych nie ma znaczenia, jakiej administracji podlegają, a raczej to, kto korzysta z ich oferty. Należałoby się zatem zastanowić: czy w sprawozdaniu powinny się znaleźć pytania zobowiązujące instytucje do gromadzenia danych o miejscu zamieszkania osób korzystających z ich usług? Jeśli tak, to w jaki sposób uchwycić fakt korzystania z oferty usług publicznych jednej gminy przez mieszkańców gminy sąsiedniej? Jak gromadzić, analizować i prezentować takie dane, by wzajemnie się uzupełniały, były zrozumiałe i użyteczne dla odbiorców?

DOSTĘP CZY (I) UCZESTNICTWO? NIEBEZPIECZEŃSTWO „FILOZOFII USŁUG DOSTĘPOWYCH”

Prowadzenie badań kultury z perspektywy użytkownika daje szerokie możliwości wglądu w życie kulturalne danego obszaru. Jednakże ograniczenie się tylko do jednego punktu widzenia i jednego kryterium dostępności usług kulturalnych na danym terenie wprowadza ryzyko wykorzystania tego podejścia do marginalizacji instytucjonalnych form działalności kulturalnej, form bardziej kosztownych, zorientowanych na proces albo mających charakter artystyczny.

Czy celem badań jest tylko mierzenie poziomu dostępu do usług i sprawdzenie, czy gmina/miasto wypełnia obowiązek ich dostarczenia, a może raczej dowiedzenie się, w jaki sposób korzystają z nich uczestnicy kultury? Rezultat prowadzenia statystyki publicznej skonstruowanej w ten sposób nie może się ograniczać do stwierdzania faktu zaspokojenia dostępu

do oferty kulturalnej. Stąd konieczność uzupełniania jej jakościowymi badaniami sposobów uczestnictwa w kulturze. Niechętnie mówi się obecnie o jakości kultury i odchodzi się od używania terminów kultura „wysoka” czy „niska”, można się więc skupić na mniej kontrowersyjnej kategorii różnorodności. Czy osoby zainteresowane różnymi dziedzinami i nurtami kultury – czy to tradycyjnej, regionalnej, rozrywkowej, czy to alternatywnej – znajdują wydarzenia i instytucje zaspokajające na ich potrzeby, czy raczej polityka kulturalna jest nastawiona na minimalny zakres realizowania zadań z zakresu kultury i kierowania oferty do tzw. wszystkich, czyli nieistniejącej grupy mieszkańców (odbiorców) homogenicznej pod względem gustów i sposobów uczestnictwa. Dostęp nie może być traktowany zero-jedynkowo, a spojrzenie ze strony twórców polityki kulturalnej musi ujmować perspektywę rozwoju kultury szerzej, także pod względem różnorodności i twórczego wykorzystania potencjałów.

POZA SEKTOR PUBLICZNY? BADANIA SEKTORA POZARZĄDOWEGO I BIZNESOWEGO W KULTURZE

Jako obserwatorium kultury jesteśmy zainteresowani nowymi perspektywami badania kultury, zarówno w obszarze metod, jak i obszarów badawczych. W swoich projektach badawczych poruszamy się w poszerzonym polu kultury, w którym przez instytucje kultury rozumie się nie tylko instytucje zarządzane publicznie, ale wszystkie podmioty, których działalność ma charakter kulturalny: organizacje pozarządowe, grupy nieformalne oraz artystów, niezależnych animatorów i menedżerów kultury. Jeśli przyjmujemy perspektywę uczestnika życia kulturalnego, kwestia formalno-organizacyjna podmiotu, z którego działalności korzysta, lub źródeł jego finansowania jest drugorzędna, a często nawet znajduje się poza wiedzą i świadomością osoby biorącej udział w danym koncercie, warsztacie czy wernisażu. Tak rozumiany sektor kultury jest trudny do uchwycenia w statystyce publicznej.

Pewien dostęp do niego dają konkursy grantowe, prowadzone na różnych szczeblach administracji publicznej. Dane na temat tego obszaru mogą być gromadzone w procesach ubiegania się o dotację, a także rozliczania. Również tutaj elektroniczny system składania aplikacji i sprawozdań, uzupełniony o dane interesujące z punktu widzenia statystyki, znacznie ułatwia ich gromadzenie i interpretację.

Nadal jednak trzeba pamiętać, że kultura dzieje się również poza sektorem finansowanym publicznie (także w efekcie świadomej decyzji rezygnowania z takich dotacji). Być może niepubliczne instytucje kultury zawsze będą się wymykać statystyce publicznej prowadzonej odgórnie i należałoby raczej wspierać badania, skupione na tych obszarach z punktu widzenia uczestnika i samych podmiotów niepublicznych, które stanowiłyby uzupełnienie wiedzy na temat całościowo rozumianego poszerzonego sektora kultury. Zbadanie niepublicznego sektora kultury ma znaczenie nie tylko poznawcze, ale też praktyczne. Z punktu widzenia obszarów interwencji polityki publicznej buduje ono całościowy obraz obszaru, którego dotyczą strategiczne decyzje. Dotyczą one nie tylko podmiotów bezpośrednio podlegających samorządowi, ale też tych, na które może on wpływać pośrednio, budując sprzyjający klimat działania. Przykładowo: co się stanie, gdy wprowadzimy kategorię sektora kultury czy sektora kreatywnego i będziemy brać pod uwagę aspekt ekonomiczny tego sektora oraz niefinansowe mechanizmy wsparcia przedsiębiorczości, w tym przypadku kulturalnej.

Jeśli za cel tworzenia polityk publicznych, np. w zakresie kultury, stawiamy sobie wzrost jakości życia mieszkańców danego obszaru, to na jego realizację wpływa całe otoczenie, a nie tylko sektor zarządzany publicznie. Stąd dane łączące różne obszary działania wydają się konieczne do podejmowania odpowiedzialnych decyzji strategicznych opartych na wiedzy.

Odpowiedź na pytanie, jak łączyć i uzupełniać badania dotyczące różnych obszarów prowadzenia działalności kulturalnej sektora publicznego, pozarządowego i biznesowego, jest wyzwaniem dla badaczy kultury, w szczególności dla regionalnych obserwatoriów kultury.

CZY MOŻNA BADAĆ KULTURĘ W INTERNECIE? PERSPEKTYWY BADANIA DZIAŁALNOŚCI KULTURALNEJ I UCZESTNICTWA W INTERNECIE

Kolejnym wyzwaniem o dużej wadze, jeszcze niedostatecznie rozpoznany, jest uwzględnienie aktywności kulturalnej uczestników i instytucji w Internecie jako przedmiotu badań i sprawozdawczości instytucji. Jest to o tyle trudne, że obecnie dyskusje i badania poświęcone tej tematyce pozostają raczej na etapie ustalania, czy i w jakim sensie Internet jest „miejscem” uczestnictwa w kulturze. W ujęciu publicystycznym dodatkowo silny jest element wartościujący,

od ocen skrajnie pesymistycznych („Internet niszczy kulturę”), po skrajnie optymistyczne („w Internecie każdy jest twórcą”). Na dodatek słychać już pierwsze głosy podkreślające, że żyjemy w epoce „postcyfrowej”, że „nowe media” w takim stopniu przeniknęły codzienność, że nie są już „nowe”.

Niezależnie od tych dyskusji i stanu ich zaawansowania już teraz należy przemyśleć miejsce i rolę aktywności internetowych w monitoringu i sprawozdawczości. Po jednej stronie mielibyśmy „działalność kulturalną prowadzoną w Internecie”, po drugiej „uczestnictwo w kulturze w Internecie”. Nie ma tu jeszcze jasnych odpowiedzi i wzorów postępowania. Z naszych obserwacji wynika, że warto szukać inspiracji w branży komercyjnej i przyglądać się zastosowanym w nich rozwiązaniom, np. w zakresie monitoringu Internetu. Ważne jest też znalezienie odpowiednich wskaźników aktywności i efektywności instytucji w Internecie, co wymaga na bieżąco aktualizowanej wiedzy, m.in. na temat mediów społecznościowych. Na przykład uznanie tzw. liczby fanów za miarę skuteczności działań instytucji kultury w Internecie byłoby nieadekwatnym kryterium oceny, od którego odchodzi się nawet w sektorze komercyjnym.

W dłuższej perspektywie należy rozważyć badanie nowych ról instytucji kultury w Internecie, np. postulowanej w rekomendacjach projektu badawczego *Punkty styczne: między kulturą a praktyką (nie)uczestnictwa* roli instytucji jako „kuratora treści”. Już teraz można za to sprawdzać stopień i standardy udostępniana zbiorów online przez biblioteki, muzea, galerie, archiwa itp.

DANE ZEBRANE I CO DALEJ? WYKORZYSTANIE DANYCH W DZIAŁANIU

Zgodnie z naszym rozumieniem roli obserwatoriów kultury chcielibyśmy mocno zaakcentować stopniowość korzystania z danych. Uważamy, że samo wdrożenie nowej sprawozdawczości i zapewnienie publicznej dostępności danych nie wystarczą. Konieczne jest ułatwienie dostępu do danych, zarówno poprzez spełnianie standardów technicznych dostępności w Internecie, jak i aktywną promocję. Następnym krokiem jest stworzenie odpowiednich warunków do interpretacji i analizy danych. Tylko jednoczesne myślenie o tych trzech poziomach, czyli sprawdzanie, czy (1) „dane są dostępne”, czy (2) „łatwo do nich dotrzeć” i czy (3) „wiadomo,

co z nimi zrobić”, może zapewnić sukces wdrażania nowych standardów sprawozdawczości instytucji kultury. Działania na poziomie drugim i trzecim również wymagają zaangażowania zasobów, np. wprowadzenia programu wspierającego prowadzenie analiz, pisanie artykułów problemowych na podstawie danych. Być może potrzebny byłby również program edukacyjny dla przedstawicieli mediów.

Ważne, by nawet koncentrując się w tej chwili na trudnej materii modyfikacji samych formularzy sprawozdań, nie tracić z oczu szerszej perspektywy tego, co się stanie z danymi potem, by pamiętać o kompleksowości przedsięwzięcia.

PODSUMOWANIE

W komentarzu dokonaliśmy przeglądu zagadnień, które – z naszej perspektywy i na podstawie naszych doświadczeń – są istotne dla poprawy jakości gromadzenia danych o instytucjach kultury. Zdajemy sobie sprawę z tego, że wiele z nich raczej komplikuje zadanie, niż ułatwia jego realizację. Głęboko wierzymy, że poprawa jakości gromadzenia danych może być wielką szansą na poprawę jakości zarządzania kulturą. Gdyby jednak nowe formy sprawozdawczości zostały wprowadzone wycinkowo, mogą się stać dla sektora kultury zagrożeniem. A tego wszyscy chcemy uniknąć.

METODOLOGIA
NOWEGO
MODELU
SPRAWO-
ZDAWCZOŚCI

CEL I ZAKRES BADANIA

W ramach niniejszego projektu poddaliśmy obecny model statystyki publicznej analizie i ewaluacji. Pozwoliło to stwierdzić, że aktualny system obarczony jest licznymi brakami i trudnościami. GUS z różnych względów (częściowo niezależnych od tej instytucji) utrzymuje stary model (choć dostrzega problem i deklaruje, że trwają prace nad usprawnieniem obowiązujących rozwiązań). Prowadzi to do sytuacji, w której statystyka publiczna w obszarze kultury coraz bardziej odstaje od realnych potrzeb osób działających na tym polu badawczym bądź wykorzystujących zgromadzone dane w działaniach dotyczących programowania i ewaluacji polityk kulturalnych. Informacje znajdujące się w systemie GUS (przekazywane przez instytucje w związku z ustawowym obowiązkiem sprawozdawczym) stopniowo tracą reprezentatywność i adekwatność względem rzeczywistości. Podobny problem dotyczy wielu różnorodnych modeli sprawozdawczości dokonywanym przez podmioty kultury na rzecz organizatorów (jednostek samorządu terytorialnego przekazujących dotacje na utrzymanie danej instytucji) albo grantodawców (tu informacje dostarczane są w związku z realizacją zadań publicznych). Jednocześnie, jako że brakuje alternatywnych źródeł wiedzy o „systemie kultury” w Polsce, zafałszowany obraz wyłaniający się z danych staje się podstawą nieprecyzyjnych diagnoz i rekomendacji zgłaszanych przez badaczy, ekspertów oraz zarządzających z tego obszaru.

PROBLEMY OBECNEGO MODELU STATYSTYCZNEGO

Jakie dokładnie mankamenty uznajemy za kluczowe dla naszych dalszych prac dotyczących statystyki publicznej w obszarze kultury? Wskazać można tutaj kilka obszarów problemowych.

Pierwszym jest niespójność oraz rozproszenie danych o sektorze kultury. Wiedzę o jednostkach tego sektora kumuluje wiele różnych podmiotów – GUS prowadzi sprawozdawczość w ramach statystyki publicznej; urzędy wojewódzkie, powiaty czy gminy proszą instytucje kultury o przekazywanie informacji, aby sprawować ustawową kontrolę nad podmiotami, dla których są organizatorem; analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku MKiDN i finansowanych centralnie instytucji narodowych. W tak skonstruowanym systemie każdy zbiera swoje dane, dopasowując je do własnych potrzeb i stosując na własny użytek. Prowadzi to do tworzenia

wielu alternatywnych baz danych, z których każda zawiera fragment całej wiedzy o sektorze kultury. Dodatkowo są to zbiory zupełnie do siebie nieprzystające, np. przez wzgląd na różne metodologie, różnice w zadawanych pytaniach itp.

W najszerszym – gus-owskim – systemie sprawozdawczości brakuje także przejrzystości. Odbiorca danych nie ma dostępu do informacji, jakie jednostki przestały do gus informacje na swój temat w danym roku, ponieważ z uwagi na obowiązującą tajemnicę statystyczną urząd chroni tego rodzaju wiedzę. Utrudnia to ocenę rzetelności danych znajdujących się np. w BDL. Uniemożliwia także wyjaśnienie wielu zjawisk (czy wstępnych intuicji), które można zaobserwować podczas analizy zgromadzonych w niej liczb.

Kolejnym problemem jest ograniczona reprezentatywność danych, jeśli chodzi o moc wyjaśniania i tłumaczenia zjawisk w sektorze kultury. Trudności w tym zakresie wynikają z kilku wspólnie występujących czynników:

1. W sektorze kultury coraz większą aktywność wykazują organizacje z sektora pozarządowego oraz prywatnego, które sprawozdawczości gus podlegają jedynie w ograniczonym zakresie (tj. urząd prowadzi poszukiwania podmiotów aktywnych na tym polu i prosi o przesłanie sprawozdania wyłącznie te jednostki, które uda mu się zdiagnozować; niestety brakuje informacji, które to podmioty, gdyż – o czym wspomnieliśmy wcześniej – obejmuje je tajemnica statystyczna).
2. System bazuje na archaicznych formularzach k. W tym modelu biblioteki, muzea czy domy kultury składają zupełnie różne sprawozdania. W zależności od oficjalnego sprofilowania dana instytucja odpowiada na wybraną pulę pytań. Pula ta została zdefiniowana i przypisana do poszczególnych formatów instytucji wiele lat temu i dziś wydaje się nie przystawać do realiów działalności wielu instytucji kultury. Nietrudno wyobrazić sobie sytuację, w której biblioteka prowadzi także działania edukacyjne, organizuje wystawy czy seanse filmowe. Jeśli tak się dzieje (a ma to miejsce wielokrotnie zarówno w dużych miastach, jak i bardzo małych gminach wiejskich), instytucja taka nie ma możliwości wykazania większości swoich inicjatyw w sprawozdaniu. Może to prowadzić do wypaczonego obrazu dostępności kultury (czy uczestnictwa w kulturze) na danym obszarze funkcjonalnym. Może być

także źródłem błędnej oceny, pozytywnej bądź negatywnej, programu aktywności danego podmiotu.

3. Obecna sprawozdawczość sprzyja zjawisku, które można określić mianem „mnożenia bytów”. Jedno wydarzenie może się znaleźć w sprawozdaniach wielu instytucji – np. współorganizatorów dużego festiwalu. Jeśli tak się stanie, kilka podmiotów raportuje jednocześnie dublujących się uczestników oraz pokrywające się wydarzenia. W ten sposób jeden festiwal trafia do bazy danych ilościowych wielokrotnie, mnożąc wartości przyjmowane przez poszczególne rekordy z bazy danych.

NOWA PROPOZYCJA SPRAWOZDAWCZOŚCI – POTRZEBNA CZY NIE?

Zdiagnozowane problemy sugerują, że statystyka publiczna w obszarze kultury wymaga poprawy. Trudności zbliżone do opisanych powyżej nie są jedynie polską specyfiką. Pojawiają się one na całym świecie. Znany badacz instytucji kultury J. Marc Schuster już przed kilku laty postawił następującą tezę:

Z jednej strony dążenie do zapewnienia porównywalności danych w dłuższych odstępach czasu powoduje, że niechętnie zmieniamy instrumenty wykorzystywane podczas ich gromadzenia. Z drugiej strony zmiana tych instrumentów i pojęć jest niezbędna, jeśli procedury gromadzenia danych mają nadążać za zmianami w obrębie badanej dziedziny¹.

Słusznie zauważa on, że nowe czasy wymagają nowych metod badawczych – aktualnych i adekwatnych do dzisiejszych potrzeb. Metodą prób i błędów należy poszukiwać nowości i usprawnień nawet w tak usystematyzowanej dziedzinie jak statystyka. Należy przy tym oczywiście pamiętać, że prowadzenie statystyki publicznej w tak dużej skali nabiera właściwego sensu i wymiaru wówczas, gdy przez dłuższy czas gromadzi się dane za pomocą jednego instrumentu – otwiera to bowiem chociażby możliwość analizy trendów (przy ciągłej zmianie formularzy pożytek

¹ J. Marc Schuster, *Informacja w polityce kulturalnej. Infrastruktura informacyjna i badawcza*, Kraków 2007, s. 18.

z uzyskiwanych danych jest mocno ograniczony). Niniejszy projekt i opisywane na kolejnych stronach narzędzie należy traktować właśnie jako eksperyment w tym obszarze; próbę znalezienia rozwiązań lepszych i doskonalszych od obecnie istniejących. Autorzy liczą się z możliwością częściowego niepowodzenia – pomyłek w wysuwanych propozycjach. Wierzymy jednak, że prowadzone prace przyczynią się do rozwoju nowych metod badania statystycznego sektora kultury.

Korzystając z „laboratoryjnych” warunków projektu badawczego, stworzyliśmy narzędzie statystyczne służące pozyskiwaniu i wstępnej analizie danych ilościowych na temat działalności instytucji kultury. W naszym zamierzeniu ma ono odpowiadać na pytania, które zostały określone na poprzednich stronach. Wyeliminowanie barier zdiagnozowanych w statystyce publicznej to pierwszy krok do stworzenia modelu lepiej zaspokajającego potrzeby wszystkich zainteresowanych stron.

Zastrzegamy jednak, że zarówno w starym, jak i w nowym systemie nie chodzi o „policzenie wszystkiego”. Kultura to obszar, który jak żaden inny nie może zostać zamknięty w ciasne ramy algorytmów i zmatematyzowanych schematów. Nie sposób prowadzić oceny instytucji kultury czy ewaluacji jej działań wyłącznie na podstawie danych ilościowych. Te mogą nam służyć jako narzędzie do formułowania pewnych wstępnych intuicyjnych wniosków, które powinny być następnie weryfikowane przez bardziej szczegółowe badania. Czy bowiem premiera teatralna dla 200 widzów jest gorsza od tej dla 300? A jeśli tak, to czy wciąż będzie gorsza, jeśli okaże się, że była trzykrotnie tańsza? Lub: jak odnieść jej wartość do wartości pracy animatora z grupą kilkorga dzieci? Pytania te wydają się retoryczne, a odpowiedź na nie oczywista, niemniej jednak wielokrotnie można się spotkać właśnie z takim, zero-jedynkowym postrzeganiem statystyki (i ekonomii) kultury. To bardzo błędne podejście, wskazujące na niezrozumienie charakteru tego sektora. Przypadek każdej instytucji – jej działania i sposobu zarządzania – powinien być (na poziomie szczegółowym) każdorazowo analizowany oddzielnie. Nie znaczy to, że wiarygodne i rzetelne dane ilościowe nie są sektorowi kultury potrzebne. Wprost przeciwnie, ich pozyskanie to przełomowy krok na drodze do wzmocnienia i doskonalenia tego sektora. Dopasowana do potrzeb statystyka pozwoli m.in.:

- trafnie wykrywać i opisywać ogólne tendencje oraz trendy rządzące działaniami instytucji kultury;

- konstruować trafniejsze i lepiej zaspokajające potrzeby sektora strategie oraz programy operacyjne na poziomie krajowym, regionalnym czy lokalnym;
- pozyskiwać instytucjom wiedzę na swój temat, co z kolei stanowi podstawę do doskonalenia i korygowania prowadzonych działań.

To zaledwie początek długiej listy korzyści płynących z odpowiednio zaprogramowanej statystyki kultury. Jej znaczenie jest bardzo duże, i to nawet wówczas (a być może właśnie szczególnie wtedy), kiedy porzucamy tzw. fetysz wskaźników².

ROZWIĄZANIA PROBLEMÓW STAREGO MODELU

Poszukując odpowiedzi na pytanie, jak udoskonalić obowiązujący obecnie model statystyki, zdefiniowaliśmy kilka kluczowych obszarów wymagających zmiany postępowania w ramach procesu pozyskiwania danych statystycznych. Dotyczą one przede wszystkim poszerzenia obecnie istniejącej wiedzy w zakresie dostępności publicznej kultury³. Uznaliśmy, że właśnie badanie dostępności powinno być celem współczesnej statystyki opartej na systemie raportów przekazywanych przez rozmaite instytucje kultury. Wynika to w dużej mierze z istnienia wielu komplementarnych programów badawczych w sektorze kultury.

-
- 2 Mowa o zjawisku oceny instytucji przez pryzmat wyłącznie danych ilościowych, co prowadzi do zawyżania liczby uczestników w sprawozdaniach składanych przez wiele podmiotów czy liczby zrealizowanych wydarzeń. W ten sposób instytucja kultury prezentuje się lepiej w oczach zarządzających (tymi ostatnimi mogą być: grantodawcy albo – w przypadku podmiotów publicznych – jednostki organizujące daną instytucję).
 - 3 Przez dostępność publicznej kultury rozumiemy tu – za Barbarą Kożuch i Antonim Kożuchem – dostępność usług, które jednocześnie są: ukierunkowane na spełnianie celu społecznego, związane z sektorem kultury i realizowane w ramach publicznego finansowania bezpośrednio przez administrację publiczną bądź na jej zlecenie. Por. Antoni Kożuch [red.], Barbara Kożuch [red.], *Usługi publiczne. Organizacja i zarządzanie*, Kraków 2011, s. 34.

Skupiając się na dostępności, mniej uwagi będziemy przywiązywać bezpośrednio do uczestnictwa w kulturze. Aspekt ten jest bowiem analizowany i opisywany w innych programach badawczych, które lepiej odgrywają swoją rolę. Tworzenie modelu statystycznego obejmującego wszelkie możliwe aspekty działania instytucji kultury zakończyłoby się naszym zdaniem porażką. Liczba danych koniecznych do sprawozdania byłaby bowiem tak duża, że wpłynęłaby negatywnie na stopień zwrotności ankiet sprawozdawczych oraz na rzetelność podawanych w nich informacji.

Podobne przyczyny stoją za świadomym wykluczeniem z głównego pola naszych dociekań szeroko rozumianego sektora kreatywnego. Interesujemy się wyłącznie sektorem kultury finansowanym publicznie, ponieważ GUS rozpoczyna obecnie program mapowania sektora przemysłów kreatywnych⁴ i ponownie rodzi się ryzyko dublowania danych w dwóch programach badawczych oraz zwiększenia objętości ankiety sprawozdawczej.

Wszystko to składa się na pierwszą poważną zmianę w proponowanym tu nowym systemie sprawozdawczości. Zdecydowaliśmy się: (1) włączyć do naszego badania – w szerokiej skali – podmioty pozarządowe i firmy oraz (2) skupić się wyłącznie na kulturze finansowanej publicznie, przy czym punkt drugi stanowi tu zawężenie pierwszego. Oznacza to, że w naszym modelu badaniem statystycznym obejmujemy wyłącznie te organizacje pozarządowe (NGO) i te przedsiębiorstwa, które podejmują działania realizowane ze środków z publicznych przetargów czy konkursów. Podążanie śladem pieniędzy publicznych wydaje nam się jedyną skuteczną strategią, kiedy myślimy o jednoczesnym: (1) uwzględnieniu w badaniu podmiotów niebędących wąsko rozumianymi instytucjami kultury (firmy, NGO) oraz (2) zachowaniu reprezentatywności i porównywalności danych. Jednocześnie zastosowanie takiego podejścia wzmocni państwo oraz jednostki samorządu terytorialnego w prowadzeniu polityki kulturalnej i rozwojowej opartej na faktach. Wydaje się nam, że powinien to być jeden z głównych celów statystyki publicznej, stąd taka właśnie konfiguracja naszego modelu statystycznego. Jego zastosowanie pozwoli na wykorzystanie uzyskanych danych przez:

4 GUS, *Wstępne wyniki satelitarne rachunku kultury za 2008 r.*, Kraków 2014, [online:] <http://stat.gov.pl/z-prac-studialnych/wstepne-wyniki-satelitarnego-rachunku-kultury-za-2008-r-1,1.html> [dostęp: 28.10.2015].

- badacze kultury, którzy zdobędą wiedzę o różnicach w specyfice polityki kulturalnej w różnych obszarach, co w dalszej kolejności może posłużyć do sformułowania wskazań, które modele działają lepiej, a które gorzej w określonych warunkach;
- jednostki samorządu terytorialnego, które zyskają potencjał do porównywania się z innymi jednostkami funkcjonalnymi; zarządzający daną jednostką samorządu terytorialnego otrzymają dane, które pozwolą im świadomie korygować prowadzoną politykę i niwelować niepewność w podejmowaniu decyzji;
- instytucje kultury, które będą mogły odnosić swoje działania do innych, zbliżonych profilem podmiotów, a także podnosić samoświadomość, wzmacniać racjonalność zarządzania i poprawiać realizowaną ofertę.

Najważniejszą zmianą, jaką chcemy zaoferować instytucjom poprzez nasze badanie, jest udostępnienie możliwości sprawozdawania różnych typów realizowanych zadań. W starym modelu np. biblioteka na koniec każdego roku zobligowana była do uzupełniania bardzo konkretnego formularza (K-03 Sprawozdanie biblioteki), w którym wykazywała m.in. wielkość posiadanego księgozbioru, jego strukturę, liczbę czytelników, dostępność katalogu online oraz zasoby infrastrukturalne. Tego rodzaju dokument pozwalał bibliotece kompleksowo „opowiedzieć danymi” o swojej wąskiej działalności, uznawanej tradycyjnie za biblioteczną. Jak pokazują jednak liczne badania, wiele dzisiejszych bibliotek ma w swojej ofercie znacznie szerszy wachlarz aktywności kulturalnej, dalece wykraczającej poza wypożyczanie książek. Biblioteki organizują pokazy filmowe, prowadzą prelekcje, warsztaty, konkursy czy wystawy, realizując zadania przypisywane tradycyjnie domom kultury. Z kolei wiele domów kultury przypomina dziś bardziej jednostki impresaryjne organizujące różne wydarzenia na zlecenie gminy. Przykłady tego rodzaju sytuacji można mnożyć praktycznie w nieskończoność. Jesteśmy bowiem świadkami procesu zrywania ze starymi modelami oferty usługowej realizowanej przez instytucje kultury. Format danej instytucji kultury to dziś niewiele więcej niż wymagany przez ustawę zapis w statucie i – co za tym idzie – element nazwy. Wyznacza on pewne kierunki głównej działalności (biblioteka – wypożyczanie księgozbioru, muzeum – prezentacja zbiorów/ekspozycji), ale nie mówi nic na temat kompleksowego charakteru oferty.

W odpowiedzi na te zmiany proponujemy porzucenie systemu „zdefiniowanego kwestionariusza” (w którym instytucja znajduje pytania ściśle przypisane do zadeklarowanego formatu). Jesteśmy przekonani, że dostępności kultury nie można utożsamiać – jak się to robi w starym systemie – z dostępnością formatów/typów instytucji kultury. Proponujemy w zamian system otwarty, w którym każda instytucja może przedstawić realizowane działania, wybierając je spośród licznych możliwości przypisywanych różnym formatom podmiotów. Upraszczając – osoba prowadząca dom kultury może w nowym modelu formularza wskazać, że w ramach swojej działalności jej jednostka jednocześnie: realizuje wystawy, prowadzi małą bibliotekę, organizuje warsztaty dla dzieci i seniorów, obsługuje koncerty, lokalne seanse filmowe oraz spektakle teatralne. Wszystko to w jednym formularzu, dla jednej i tej samej instytucji. Oferta horyzontalna nie jest wszak zabroniona i nowa propozycja sprawozdawczości korzysta z braku tego rodzaju ograniczenia.

Wprowadzenie tego rodzaju zmiany jest możliwe wyłącznie dzięki wykorzystaniu w sprawozdawczości modularnego formularza internetowego. Jak to należy rozumieć? Modularność formularza oznacza, że sprawozdająca się instytucja nie będzie musiała wypełniać każdorazowo setek rubryk (w tym również takich, które w żadnym stopniu nie dotyczą jej działalności), co będzie możliwe dzięki dostosowywaniu się formularza internetowego do pewnych podstawowych kategorii wybieranych przez użytkownika (mowa tu szczególnie o części poświęconej działalności i świadczonym usługom). Szerzej opiszemy ten problem w drugiej części dokumentu, gdzie krok po kroku wyjaśnimy przyjęty schemat postępowania przy sprawozdawaniu realizowanej oferty.

Nakreśliśmy dotychczas szeroki kontekst, w jakim realizowany jest nasz projekt. Najpierw skrótowo wskazaliśmy największe mankamenty dzisiejszej statystyki kultury. W drugiej kolejności wskazaliśmy główne obszary zmiany jakościowej, jaką chcemy zaproponować w ramach naszego modelu sprawozdawczości sektora kultury. Dalsza część raportu poświęcona zostanie z kolei przybliżeniu – w sposób operacyjny – metody wypełniania przygotowanego przez nas kwestionariusza. Będziemy także szczegółowo wyjaśniać, dlaczego poszczególne jego części zostały skonstruowane w taki, a nie inny sposób.

LOGIKA NOWEGO KWESTIONARIUSZA

Jak zostało wspomniane powyżej, przygotowany przez nas formularz ma być elastycznym narzędziem, które dostosuje się do specyfiki badanego podmiotu kultury. Z góry założyliśmy, że z badania wykluczamy przedsiębiorstwa sektora kreatywnego i podążamy śladem funduszy publicznych. Aby zmapować, jakiego rodzaju podmioty korzystają z różnych form finansowania publicznego, w pierwszej kolejności prosimy wypełniających formularz o wskazanie właściwej formy organizacyjno-prawnej podmiotu.

RODZAJ DZIAŁALNOŚCI

Proponujemy katalog możliwych form organizacyjnych, starając się uwzględnić wszelkie obserwowane współcześnie podmioty, które oferują usługi z zakresu szeroko pojętej działalności kulturalnej. Dlatego oprócz zdefiniowanych ustawowo publicznych instytucji kultury otwieramy się na różnego rodzaju formy aktywności społecznej (organizacje pozarządowe, organizacje non profit, przedsiębiorstwa społeczne, organizacje kościelne lub wyznaniowe), spółdzielczej oraz prywatnej (przedsiębiorstwa oraz spółki prawa handlowego). Uwzględniamy także sytuację, że działalność kulturalna może być organizowana w szkołach i placówkach oświatowych, a także przez jednostki naukowe oraz na uczelniach wyższych. Tę część formularza pozostawiamy otwartą, zakładając, że sprawozdający się podmiot może się charakteryzować jeszcze inną niż uwzględnione w arkuszu odpowiedzi formą organizacyjną.

W kolejnym kroku prosimy o wypełnienie winiety instytucji, czyli podanie szczegółowych informacji precyzujących status organizacyjny danej jednostki. W pierwszej kolejności oczekujemy podania numeru REGON. Mamy świadomość, że część podmiotów może nie posiadać osobowości prawnej i nie będzie wpisana do rejestru podmiotów gospodarki narodowej, niemniej jednak uznajemy, że w zdecydowanej większości przypadków numer REGON będzie stanowił skuteczny operat badawczy. Osoba sprawozdająca proszona jest o uzupełnienie pełnej nazwy instytucji, a także podanie danych teleadresowych jej siedziby, włącznie z adresem poczty elektronicznej oraz strony www.

Dalsza część formularza jest uzależniona od wybranej uprzednio formy organizacyjno-prawnej. Publiczne instytucje kultury mają za zadanie wskazać głównego organizatora, jego charakter (państwowy lub odpowiedni szczebel samorządu terytorialnego), a także ewentualnych współorganizatorów. W przypadku organizacji społecznych logika dalszego wyboru uwzględnia różne formy działalności, określone m.in. w ustawie o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, tj. stowarzyszenia, fundacje oraz organizacje kościelne. W takiej sytuacji pytamy ponadto, czy organizacja posiada status organizacji pożytku publicznego, a także czy prowadzi działalność gospodarczą. Podmioty komercyjne oraz przedsiębiorstwa społeczne prosimy z kolei o samodzielne wskazanie formy organizacyjno-prawnej. W przypadku szkół i placówek oświatowych interesuje nas, czy dana jednostka posiada status szkoły publicznej. Dodatkowo podmioty będące szkołami artystycznymi zostaną w kolejnym kroku poproszone o wybranie z listy dokładnego typu placówki, zgodnie z rozporządzeniem MKiDN⁵.

Kolejny arkusz formularza dotyczy specyfikacji danej instytucji. Wspominaliśmy, że nie powie-lamy formularzy gus-owskich, dzielących instytucje na sztywne kategorie. Uznajemy jednak, że sprawozdające się podmioty mogą być skoncentrowane tematycznie na określonym typie działalności kulturalnej. Dla przykładu: lokalne kino będzie tematycznie skoncentrowane na „filmie”, miejska biblioteka na „literaturze i czasopiśmie”, a stowarzyszenie działające na rzecz ochrony zabytków danej miejscowości z przedstawionej grupy możliwych wariantów odpowiedzi wybierze „dziedzictwo kulturowe”. Nie oznacza to jedynej działalności instytucji, ale działalność główną, podstawową, najczęściej określoną w statucie danej jednostki. Na podobnej zasadzie prosimy o charakterystykę typu działań instytucji, obszaru działania oraz grup odbiorców.

Mając na uwadze wielotematyczność działalności współczesnych podmiotów kultury, pola wyboru w tej części arkusza pozostawiamy otwarte, co więcej, uznajemy za naturalną możliwość wybrania więcej niż jednej odpowiedzi. Celem takiego postępowania jest z jednej strony zbadanie, w jakim stopniu współczesne instytucje kultury w swoim rzeczywistym profilu działalności

5 Rozporządzenie MKiDN z dnia 6 sierpnia 2015 r. w sprawie typów szkół artystycznych publicznych i niepublicznych, Dz.U. z 2015 r. poz. 1210, [online:] <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2015/1210> [dostęp: 28.10.2015].

odbiegają od założeń organizatora, z drugiej strony – uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu działania instytucji (sprawozdawane w ostatnim kroku formularza) są trafne z punktu widzenia określonej przez nią samą specyfikacji działalności.

INFRASTRUKTURA I ODBIORCY

Pytając o koncentrację ze względu na obszar działania, rozróżniamy instytucje działające ściśle lokalnie, w ramach jednej jednostki pomocniczej (sołectwo, osiedle, dzielnica), oraz podmioty obejmujące zasięgiem większy obszar, czyli kolejno: gminę, powiat, subregion, województwo, a w końcu podmioty o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym. Najczęściej, aczkolwiek nie zawsze, obszar działania instytucji kultury będzie związany z obszarem działania jej organizatora.

Zakładamy jednak, że korespondencja pomiędzy główną siedzibą instytucji a deklarowanym obszarem jej oddziaływania nie oddaje w pełni informacji o wpływie danego podmiotu na ofertę usług kulturalnych w wybranej jednostce samorządu terytorialnego. Dlatego też, aby doprecyzować te zależności, w kolejnym kroku arkusza sprawozdawczego prosimy o wskazanie obszaru działania podmiotu ze względu na obiekty, w których stale prowadzi on swoją działalność. Przypuszczamy, że w większości przypadków wszystkie obiekty danej instytucji znajdują się będą na terenie jednej gminy (nawet jeśli dany podmiot obejmuje zasięgiem swojej działalności większe terytorium). Jeśli placówki, obiekty bądź oddziały znajdują się na terenie więcej niż jednej gminy, osoba sprawozdająca proszona jest o wskazanie wszystkich jednostek terytorialnych, w których rozmieszczone są obiekty infrastrukturalne danego podmiotu.

W kolejnej karcie kwestionariusza prosimy o wskazanie i opisanie wszystkich obiektów związanych z oferowaniem usług lub prowadzeniem działalności kulturalnej. Przedmiotem badania są te budynki i pomieszczenia, którymi w sposób stały zarządza dana instytucja i które wykorzystuje do swojej bieżącej działalności. Należy scharakteryzować rodzaj każdego obiektu (samodzielny budynek, lokal w innym budynku), określić jego powierzchnię użytkową, w tym powierzchnię przeznaczoną na działalność podmiotu, a także wybrać główny format prowadzonej placówki. W tym miejscu dopuszczamy szereg możliwych rozwiązań, począwszy od obiektów

stricte administracyjnych (w których odbywa się jedynie zarządzanie instytucją), na tradycyjnie rozumianych instytucjach kultury, jak biblioteki, teatry czy muzea, skończywszy.

W ramach pytań o infrastrukturę każdego obiektu będącego w zarządzie danej instytucji chcemy jednocześnie pozyskać informacje na temat jego dostępności dla poszczególnych grup odbiorców, tym samym dostępności usług oferowanych przez dany podmiot. Dlatego też jednocześnie prosimy sprawozdającego o wskazanie, czy przy danym obiekcie znajdują się stojaki na rowery albo parkingi z miejscami postojowymi dla osób niepełnosprawnych. W dalszej kolejności pytamy, czy infrastruktura wewnątrz budynku wspiera jego dostępność dla osób niesprawnych ruchowo, poruszających się na wózku inwalidzkim, niedosłyszących i niedowidzących (wejścia, toalety, sale i pomieszczenia na wszystkich poziomach, urządzenia i narzędzia).

Inny wymiar dostępności określają godziny otwarcia obiektu. Mamy na uwadze, że część instytucji nie ustala i nie podaje odbiorcom ram czasowych swojej dostępności, jeśli jednak zostały one zakomunikowane potencjalnym klientom, ważne jest, aby możliwość skorzystania z oferty była dostosowana do docelowych grup odbiorców. Dlatego też w kolejnym pytaniu prosimy o dookreślenie, przez jaki czas obiekt jest otwarty dla uczestników w soboty i niedziele (czyli dni wolne od pracy), jaki jest przeciętny czas otwarcia w tygodniu, a także o której godzinie najpóźniej zamyka się obiekt w dni robocze. Jeśli nie ma wyznaczonych godzin otwarcia lub zmieniają się one w zależności od sezonu, również prosimy o zaznaczenie takiej informacji. Skorelowanie tych danych z deklarowaną uprzednio koncentracją podmiotu danej grupie odbiorców pozwoli odpowiedzieć na pytanie, w jakim zakresie oferta instytucji została dostosowana do możliwości docelowych grup.

O liczbę osób, które w rzeczywistości korzystają z oferty instytucji, pytamy w dalszej kolejności. Zakres pytania zależy od charakteru działalności instytucji. Ponieważ zakładamy, że profil działalności każdego podmiotu może być zróżnicowany, prosimy o podanie liczby osób, które wzięły udział we wszystkich przedsięwzięciach pasujących do profilu organizacji. Co ważne, w tym miejscu wymagamy wskazania rzeczywistej liczby osób, które w sposób fizyczny skorzystały z oferty instytucji. Odbiorców działalności prowadzonej w sposób elektroniczny (online, w sieci) klasyfikujemy w osobnej kategorii, ale i oni są sprawozdawani jako uczestnicy poszczególnych przedsięwzięć. Sprawozdawczość odbiorców instytucji podzieliłiśmy na następujące kategorie:

- odbiorcy ogółem – sumaryczna liczba osób, które były uczestnikami przedsięwzięć, odbiorcami wydarzeń, widzami wystaw, klientami usług itp.;
- uczestnicy działań edukacyjnych – określona liczba uczestników przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym (podnoszenie kompetencji, poszerzanie wiedzy w ramach zajęć, lekcji, szkoleń, warsztatów, seminariów, wykładów, zajęć praktycznych, z udziałem trenerów, instruktorów, szkoleniowców, edukatorów), w tym dzieci i młodzież (jeśli to możliwe, z ogólnej liczby uczestników działań edukacyjnych wybrać należy osoby niepełnoletnie);
- czytelnicy (charakterystyczne dla obiektów typu wypożyczalnie i biblioteki) – liczba osób, które zostały zarejestrowane jako użytkownicy różnego typu wypożyczalni zbiorów lub skorzystały z nich na miejscu (mogą to być posiadacze aktywnych kart użytkowników oraz osoby zapisane w rejestrach biblioteki);
- uczestnicy wydarzeń: koncertów, spektakli i seansów, uroczystości i prezentacji – liczba osób biletowanych lub posiadających miejscówki bądź karnety, uczestniczących w wydarzeniach i imprezach kulturalnych (dane te powinny być określone na podstawie rzeczywistej liczby wejść na dane wydarzenie, a nie pochodzić z szacunków);
- zwiedzający wystawy i ekspozycje – liczba widzów biletowanych (podobnie jak w kategorii powyżej) wystaw i ekspozycji;
- uczestnicy w sieci – użytkownicy, którzy odwiedzili portale i strony www instytucji kulturalnych przynajmniej jeden raz w roku sprawozdawczym.

ZESPÓŁ I FINANSOWANIE

Dwie ostatnie kwestie określające charakter danego podmiotu kultury dotyczą zespołu oraz źródeł finansowania działalności, czyli – używając języka ekonomicznego – kapitału ludzkiego i kapitału finansowego. Na podstawie tych danych mamy zamiar zbadać efektywność

zarządzania instytucją oraz stopień, w jakim jej zasoby, w połączeniu z określoną wcześniej infrastrukturą (kapitałem rzeczowym), przekładają się na poziom oferty kulturalnej.

W pierwszym etapie pytamy o liczbę pracowników zatrudnionych w instytucji na podstawie umowy o pracę oraz o liczbę etatów na koniec roku rozliczeniowego. Na tej podstawie określimy przeciętny wymiar zatrudnienia pracownika etatowego instytucji. Mając na uwadze specyfikę pracy w podmiotach sektora kultury, dodatkowo prosimy o wskazanie liczby osób świadczących pracę na rzecz podmiotu na podstawie umów cywilnoprawnych. Tę wielkość chcemy określić na podstawie informacji o liczbie deklaracji PIT-11 wystawionych przez podmiot takim osobom. Taka forma sprawozdawczości pozwoli na niepowielanie liczby współpracowników danego podmiotu (zakładamy bowiem, że każda osoba fizyczna otrzymuje w danym roku podatkowym jeden PIT-11, bez względu na liczbę zawartych umów).

Kwestie sprawozdawczości finansowej również zależą od rodzaju podmiotu kultury, który wskazuje się na początku wypełniania formularza. Instytucje publiczne prosimy o wskazanie źródeł dochodów, przy uwzględnieniu podziału z uwagi na organizatora oraz ze względu na źródło finansowania. W pierwszym przypadku dostrzegamy możliwość finansowania instytucji poprzez dotacje od organizatora głównego oraz ewentualnych współorganizatorów. Możliwe jest ponadto przekazanie środków publicznych przez inne jednostki samorządu terytorialnego, przede wszystkim w formie dotacji celowych na realizację konkretnego przedsięwzięcia. Ponadto pytamy szczegółowo o środki wypracowane przez samą instytucję. Do tej kategorii zaliczamy fundusze pozyskane z otrzymanych grantów i wygranych konkursów, dochody z prowadzonej działalności gospodarczej, a także darowizny i sponsoring. Tym samym przez środki wypracowane rozumiemy wszystkie te źródła finansowania, które zależą od zdolności i kompetencji pracowników lub współpracowników danego podmiotu.

Inny zastosowany podział dochodów podmiotów sektora publicznego dotyczy źródeł finansowania. W tym wypadku rozróżniamy podział na dochody płynące z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, funduszy zagranicznych (w tym osobno środków pochodzących z funduszy unijnych), a także inne dotacje pochodzące od podmiotów niepublicznych. Zastosowanie tego kryterium pozwoli określić, jaka jest struktura finansowania publicznego danej instytucji kultury.

Nieznacznie uprościliśmy ten schemat w formularzach adresowanych do podmiotów z sektora pozarządowego. Prosimy je o wskazanie sumy przychodów stanowiących roczny budżet danej organizacji, a także procentowy podział dofinansowania ze względu na źródło pochodzenia. Zakładamy, że dochody podmiotów społecznych mogą pochodzić ze składek członkowskich, dotacji (grantów lub konkursów), działalności odpłatnej lub gospodarczej, darowizn i sponsoringu, zbiorów publicznych, a w przypadku podmiotów posiadających status organizacji pożytku publicznego – odpisów 1% podatku od osób fizycznych. Jeśli dana organizacja korzystała z innych niż wymienione źródeł dochodów, istnieje możliwość samodzielnego wskazania donatora.

Wszystkie inne podmioty proszone są o podanie budżetu instytucji w sposób przedziałowy. Ten sposób sprawozdawczości może się okazać bardziej przyjazny, szczególnie w odniesieniu do podmiotów sektora prywatnego, nie wymaga bowiem ujawniania informacji będących tajemnicą firmy.

Mając na uwadze rosnącą rolę konkursów i grantów, z których korzystają nie tylko podmioty pozarządowe, ale coraz częściej również instytucje publiczne, a nawet podmioty prywatne, w szczególności pytamy o źródła finansowania zewnętrznego tego typu. W razie wskazania przez instytucję takiego źródła przychodów dodatkowo prosimy o podanie liczby dofinansowanych zadań, w podziale na wymienione poniżej kategorie konkursów:

- organizowane przez samorządy gminne;
- organizowane przez samorządy powiatowe;
- organizowane przez samorządy województw;
- organizowane przez MKiDN (programy ministra i inne);
- organizowane przez inne ministerstwa – programy rządowe i dotacyjne (np. Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych);

- organizowane przez instytucje międzynarodowe – międzynarodowe programy grantowe (np. Fundusz Szwajcarski, mechanizm finansowy EOG);
- organizowane przez narodowe instytucje kultury (np. Narodowe Centrum Kultury, Muzeum Historii Polski, Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego);
- organizowane przez instytucje unijne – fundusze unijne i programy wspólnotowe UE (np. Grundtvig, Młodzież w Działaniu);
- organizowane przez wyspecjalizowane fundacje i społeczne programy dotacji (np. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Fundacja PZU, Fundacja Orange).

Obok szczegółowego opisu źródeł finansowania prosimy również o rozdzielne podanie informacji o przychodach z działalności bieżącej i inwestycyjnej (majątkowej). W ten sposób możemy rozpoznać aktywność podmiotów w związku z rozwojem zasobów. Tak skonstruowany schemat sprawozdawczości zamyka etap ogólnego opisu podmiotu kultury. Ostatnim krokiem jest sprawozdanie jego działań.

DZIAŁANIE JAKO PODSTAWOWY ELEMENT SPRAWOZDAWCZOŚCI W NOWYM KWESTIONARIUSZU

W pierwszej części niniejszego raportu wskazaliśmy, że żadnej instytucji nie narzucamy określonego formatu sprawozdawczości. Proponowany formularz ma zatem charakter otwarty. Każda instytucja może w nim przedstawić realizowane działania, co więcej – to sama instytucja określa, co w jej przekonaniu jest działaniem podstawowym. Z badawczego punktu widzenia kluczowe jest zastosowanie się do dwóch wytycznych:

1. Instytucja powinna sprawozdać wszystkie realizowane działania kulturalne, czyli opisać całą swoją działalność kulturalną. Nie należy wykazywać działań niepolegających na działalności kulturalnej.

2. Każde działanie powinno zostać wykazane raz oraz w sposób rozłączny z innymi działaniami, tzn. raz sprawozdane elementy jednego działania nie mogą być wykazywane po raz kolejny jako elementy innego działania. Dla przykładu: jeśli dany podmiot jako pojedyncze działanie określi zorganizowanie festiwalu filmowego, to nie powinien osobno wykazywać seansów filmowych, które się podczas tego festiwalu odbyły.

Przestrzeganie powyższych reguł powinno pozwolić na precyzyjne zdefiniowanie całej oferty kulturalnej danego podmiotu. Trudno natomiast przedstawić jednoznaczną definicję samego działania. Podział działalności w każdej instytucji zależy bowiem od tego, w jaki sposób podmiot zarządza realizowanymi przez siebie zadaniami, projektami, programami, przedsięwzięciami. Odbiorcy działalności mogą mieć charakter indywidualny, grupowy oraz instytucjonalny. Ważne jest, aby działania były spójne i zintegrowane wewnętrznie z uwagi na cel, miejsce realizacji, budżet, zakres i typ działalności. Każde działanie powinno dodatkowo realizować co najmniej jeden z formatów działań wskazanych w formularzu. Formaty zostały podzielone na szersze kategorie według schematu, który przedstawia tabela na następnej stronie.

Nazwę działania sprawozdający wprowadza samodzielnie. Możliwe jest, że pojedyncze działanie będzie realizowało wyłącznie jeden z potencjalnych typów działalności. Bardziej jednak prawdopodobne, że dane działanie będzie składową wielu elementów, które będą realizowały różne typy działalności, należące do różnych kategorii. Taka sytuacja może mieć miejsce w przypadku dużych podmiotów, sprawozdających zagregowane działania, np. całe realizowane projekty.

W zależności od liczby typów działalności wskazanych przez sprawozdającego dla danego działania zdefiniowany zostanie formularz zawierający pytania adekwatne do tego konkretnego zadania. Pytania zostaną wybrane z puli ponad 70 pytań zdefiniowanych w systemie. Najczęściej są to pytania wielokrotnego wyboru ze zdefiniowanej listy odpowiedzi. Czasem sprawozdający proszony jest o samodzielne wskazanie wartości liczbowych, szczególnie w przypadku określania uczestników działań. W formularzu występują też pytania dychotomiczne (np. czy dane działanie ma charakter płatny czy bezpłatny). Niektóre pytania pojawiają się w zależności od udzielonej wcześniej odpowiedzi (np. jeśli sprawozdający wskaże, że dane działanie miało charakter płatny, w dalszej kolejności zostanie poproszony o udzielenie odpowiedzi, czy odpłatność była pełna, czy częściowo dofinansowana).

Tabela 5. Typologia działań w proponowanym narzędziu nowej sprawozdawczości

Kategoria działalności	Typ działalności
Księgozbiory, kolekcje i archiwa	Udostępnianie i pozyskiwanie księgozbiorów, multimediiów, bibliotek cyfrowych i baz informacji Udostępnianie i pozyskiwanie archiwaliów Udostępnianie i pozyskiwanie muzealiów
Edukacyjna	Warsztaty, lekcje Trening, coaching Spotkania, odczyty, prelekcje Sesje, seminaria naukowe, kongresy, konferencje Koła, kluby Prowadzenie zespołów, grup Konkursy, przeglądy
Badania i analizy	Badania naukowe i inne Badania potrzeb i diagnozy Badania jakości usług i ewaluacyjne
Działania wydawnicze	Publikacje książkowe (z ISBN) Periodyki i czasopisma (z ISSN) Aplikacje mobilne i serwisy internetowe Pozostała działalność wydawnicza
Ochrona dziedzictwa	Konserwacja zbiorów Digitalizacja zbiorów
Wydarzenia	Wystawy, ekspozycje Seanse filmowe Spektakle Koncerty, wydarzenia muzyczne Prezentacje, rekonstrukcje, uroczystości
Udostępnianie infrastruktury i zasobów	Udostępnianie zasobów: ludzkich, rzeczowych, finansowych, informacyjnych

Zdefiniowany formularz został oparty na strukturze modularnej, uwzględniającej zróżnicowanie działań zgodnie z poniższymi kategoriami.

1. Zakres czasowy i cykliczność działania – sprawozdawca powinien zdefiniować, czy projekt był realizowany jednorazowo, czy jest stałym elementem funkcjonowania instytucji lub czy jest realizowany cyklicznie (regularnie bądź w stałych odstępach czasu). Ponadto sprawozdawca powinien zaznaczyć, w których miesiącach działanie było realizowane.
2. Bezpośrednie prowadzenie działania – w tym miejscu należy określić, czy danemu działaniu przewodził animator lub inna osoba pełniąca funkcję prowadzącego. Jeśli tak, w dalszej kolejności respondent proszony jest o doprecyzowanie charakteru tego zaangażowania (pracownik etatowy instytucji, osoba wynajęta na podstawie odrębnej umowy, wolontariusz). Ponadto w ramach tej grupy pytań wskazać należy sumaryczną liczbę pracowników zaangażowanych w organizację działania, z uwzględnieniem liczby wolontariuszy.
3. Odbiorcy działania – sprawozdający proszony jest o wskazanie przedziału wartości definiującego planowaną grupę odbiorców, a jeśli to możliwe, również jej charakterystyki (np. dzieci i młodzież, osoby aktywne zawodowo, seniorzy). Jeśli to możliwe, zdefiniować należy rzeczywistą liczbę uczestników danego projektu, a także wskazać, czy uczestnictwo miało charakter rejestrowany.
4. Organizacja działania – w ramach tej grupy pytań należy określić sposób realizacji działania. Możliwe, że projekt realizowany jest wyłącznie przez instytucję, a także że działanie było usługą realizowaną odpłatnie przez inny podmiot lub na rzecz innego podmiotu albo że projekt był współorganizowany przez inne podmioty. W takiej sytuacji wskazać należy liczbę partnerów działania w podziale ze względu na ich charakter (instytucje publiczne, organizacje pozarządowe, prywatne podmioty gospodarcze, grupy nieformalne).
5. Finansowanie działania – zgodnie z przyjętym założeniem przedmiotem zainteresowania badawczego są działania finansowane ze środków publicznych. Zdarza się jednak, że dla uczestników projektu działanie ma charakter płatny lub częściowo płatny. Aspekt ten

również jest przedmiotem badania. Dodatkowo pytamy, czy w organizację działania zaangażowani byli sponsorzy prywatni.

Przedstawione kategorie są w praktyce właściwe zdecydowanej większości działań, bez względu na typ działalności kulturalnej. Niemniej jednak należy wskazać, że istnieje szereg pytań przypisanych wyłącznie do konkretnej kategorii. Ich celem jest uchwycenie specyfiki wydarzenia, a w dalszej perspektywie dokonywanie pogłębionych porównań i analiz tematycznych. Choć wymienianie wszystkich jednostkowych kategorii wydaje się zbędne, dla przykładu można wskazać, że w ramach kategorii wydarzeń muzycznych respondent ma możliwość doprecyzowania charakteru wydarzenia, uwzględniając podział na koncerty jednodniowe, festiwale muzyczne, imprezy taneczne i uroczystości szkolne. W przypadku kategorii ochrony dziedzictwa sprawozdający może określić liczbę zbiorów, z uwzględnieniem podziału na zbiory biblioteczne, muzealne, archiwalne, a także wskazać, jaki ich odsetek jest udostępniany nieodpłatnie w Internecie. Na tej zasadzie skonstruowano pytania odnoszące się do wszystkich typów działalności, zgodnie z przedstawioną tabelą. Ta część formularza w naszym zamierzeniu powinna być elementem względnie elastycznym, dającym się modyfikować wraz ze zmieniającym się charakterem form usług sektora kultury.

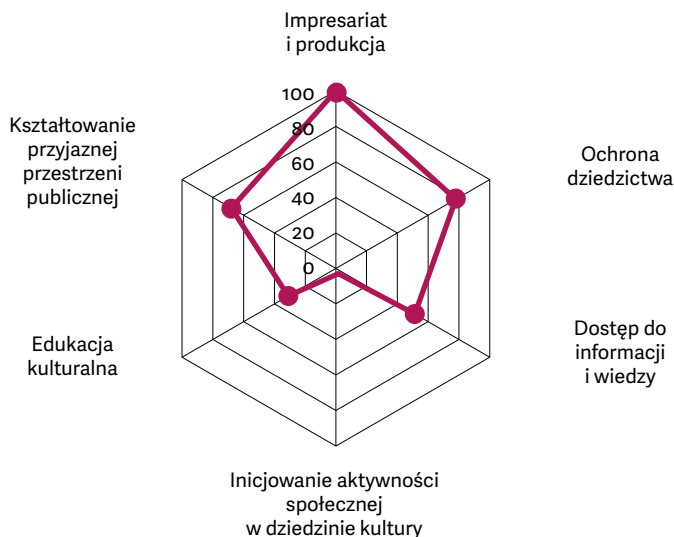
Podsumowując: instytucja powinna sprawozdać wszystkie działania zrealizowane w całym okresie sprawozdawczym. Po wyczerpaniu pytań dotyczących jednego działania należy zdefiniować kolejne i tym sposobem sprawozdać listę wszystkich działań kulturalnych zrealizowanych przez dany podmiot.

OBRAZ KULTURY W DANEJ GMINIE

Kluczowym efektem nowego podejścia jest stworzenie modelu publicznego finansowania działalności kulturalnej na różnych obszarach terytorialnych. Przyjmując założenie, że instytucje sprawozdają swoje zasoby infrastrukturalne, finansowe i ludzkie w podziale na poszczególne gminy, a jednocześnie pytając o wymiar terytorialny w ramach definiowania poszczególnych działań, zdobywamy wiedzę o realnej polityce kulturalnej realizowanej na danym obszarze, jej mocnych i słabych stronach. W rezultacie zyskujemy podstawę do wzajemnych porównań

Schemat 1. Przykład modelu dostępności usług kulturalnych na podstawie wyników badań przeprowadzonych w ramach pilotażu

Model dostępności usług kulturalnych w teoretycznej gminie X uzyskany w ramach badania

pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego. Co ważne, wskazujemy na dostępność usług, a nie poszczególnych formatów instytucji. Tym samym jesteśmy w stanie w przybliżony sposób zdefiniować ofertę kulturalną każdej gminy biorącej udział w badaniu. Dane, ze względu na rozłączność sprawozdawczości działań, możemy agregować w ramach większych grup (związków gmin, obszarów funkcjonalnych, powiatów itd.).

Wydaje się to szczególnie ważne, gdy popatrzymy na współczesną praktykę samorządów w zakresie realizowania polityki kulturalnej i uwzględnimy duże zróżnicowanie sposobów

dostarczania usług kulturalnych mieszkańcom. Z jednej strony obserwujemy samorządy, w których prawie wszystkie środki publiczne wydatkowane są przez samorządowe instytucje kultury. Z drugiej – spotykamy jednostki, które istotny strumień finansów kierują do sfery pozarządowej i zlecają realizację zadań publicznych podmiotom trzeciego sektora. Inny aspekt zróżnicowania wprowadza ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, narzucająca samorządom formaty działalności nieprzystające do potrzeb i realnie spełnianych funkcji (np. warszawskie Centrum Nauki Kopernik funkcjonuje formalnie jako muzeum, a popularne w samorządach centra kultury, czytelnictwa i sportu działają jako instytucje kultury). Dotychczasowa sprawozdawczość była dotąd na tę elastyczność samorządów niewrażliwa.

Na schemacie zamieszczonym na poprzedniej stronie obrazujemy jeden z efektów badania. Nie prezentujemy tutaj ilościowych efektów poszczególnych działań, ale sumaryczne, przykładowe kategorie usług kulturalnych. Poszczególne działania, na podstawie udzielonych odpowiedzi, zostały bowiem przypisane do szerszych kategorii funkcjonalnych.

Schemat ten prezentuje jeden z możliwych wymiarów benchmarkingu. W analogiczny sposób porównywać można zdefiniowane zasoby rzeczowe, finansowe i ludzkie. Obrazować można również efektywność ekonomiczną poszczególnych form działalności kulturalnej, zestawiając skalę zaangażowanych zasobów ze skalą osiąganých efektów. Zastrzegamy przy tym, że celem prezentowanego narzędzia nie jest określanie możliwości – mówiąc wprost – cięcia kosztów finansowych, lecz takie kształtowanie oferty kulturalnej, które pozwoli w najlepszy sposób wzmacniać potencjał rozwojowy danej jednostki samorządu terytorialnego. Nie wskazujemy gotowych narzędzi i nie wartościujemy konkretnych polityk, programów czy projektów, staramy się natomiast dostarczać obiektywną wiedzę, adekwatną do współcześnie obserwowanych form działalności kulturalnej.

PILOTAŻ
I TESTY NOWEGO
NARZĘDZIA

Projektując założenia działania badawczego, którego finalne efekty prezentujemy w niniejszym opracowaniu, uznaliśmy, iż kluczowym ich elementem – obok samego stworzenia narzędzia sprawozdawczego – powinno być przeprowadzenie kompleksowych testów nowo powstałego rozwiązania. W tym celu, w ramach przyjętej procedury działań analitycznych, przewidziano realizację trzystopniowego pilotażu narzędzia, który obejmował:

- prepilotaż – bazujący na indywidualnych wywiadach pogłębionych i zrealizowany na wąskiej grupie czterech wytypowanych celowo podmiotów;
- zasadnicze testy pilotażowe – oparte na rozestaniu do dużej grupy wytypowanych podmiotów gotowego narzędzia sprawozdawczego w wersji beta¹ wraz z zaproszeniem do jego uzupełnienia, przetestowania i podzielenia się ewentualnymi uwagami; do tej fazy testów zaproszono łącznie 318 jednostek (instytucji kultury oraz organizacji pozarządowych i firm prywatnych aktywnych w sferze kultury i korzystających ze środków publicznych);
- ewaluację procesu testowego i jego efektów – badanie przeprowadzone metodą CATI na próbie 100 podmiotów kulturalnych, wylosowanych spośród ogólnej puli jednostek zaproszonych do zasadniczych testów pilotażowych.

W tej części opracowania chcemy zaprezentować ustalenia stanowiące efekt wszystkich powyższych działań. Ich głównym celem była weryfikacja skuteczności opracowanego narzędzia²

- 1 W cyklu funkcjonowania programów komputerowych program/aplikacja internetowa/aplikacja mobilna itd. w fazie beta jest programem, który ma już swoich pierwszych użytkowników (tzw. beta-testerów), ale nie jest jeszcze ostateczną wersją rozwiązania. W wersji beta wyłapywane są błędy związane z różnymi środowiskami. (mowa tu przede wszystkim o kwestiach technicznych – w naszym przypadku analiza środowiska polegała na testach narzędzia na komputerach o różnych parametrach sprzętowych, na różnych systemach operacyjnych i przeglądarkach internetowych itd., z których korzystali beta-testerzy) i warunkami pracy programu (analiza koncentruje się tu przede wszystkim na użytkownikach i ich interakcjach z programem – weryfikuje się m.in., na ile postępowanie użytkowników zgodne jest z oczekiwaniami twórców oraz w których punktach następują ewentualne rozbieżności).
- 2 Przez skuteczność rozumiemy tu prawidłowe wypełnianie poszczególnych elementów stworzonego narzędzia sprawozdawczego, którego wykorzystanie ma docelowo doprowadzić do uzyskania

Schemat 2. Proces testowy opracowanego narzędzia statystycznego w podziale na kolejne kroki i uzyskane efekty

Źródło: opracowanie własne

oraz pozyskanie wiedzy, która – finalnie – miała pozwolić na skorygowanie i udoskonalenie przygotowanych rozwiązań oraz umożliwić ocenę jego potencjału wdrożeniowego w kontekście zastąpienia dotychczas istniejących rozwiązań sprawozdawczych. Dodatkowym celem podjętych działań testowych było pozyskanie wiedzy na temat postrzegania statystyki publicznej realizowanej w tej sferze życia społecznego przez przedstawicieli organizacji kulturalnych.

kompleksowej wiedzy na temat sektora kultury (możliwość w tym zakresie także stanowiły przedmiot pogłębionej refleksji zespołu badawczego).

PREPILOTAŻ

Prepilotaż został zrealizowany w okresie jednego miesiąca na przełomie czerwca i lipca 2015 r. Podstawą badania były indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone przez członków zespołu badawczego z wytypowanymi podmiotami prowadzącymi działalność kulturalną na terenie województwa małopolskiego. Badane jednostki dobrano w sposób celowy, a kluczowym kryterium ich selekcji było dążenie do uzyskania – w obrębie wąskiej próby – możliwie dużego nasycenia typologicznego badanych organizacji. W efekcie w grupie podmiotów objętych pre-pilotażem znalazły się:

- Wadowickie Centrum Kultury – samorządowa instytucja kultury, działająca jako lokalny dom kultury i centrum aktywności kulturalnej (w strukturze tej jednostki – obok samego domu kultury – znajdują się także m.in. kino oraz muzeum); jednostka dysponuje budżetem przekraczającym 2 mln zł i odpowiada m.in. za prowadzenie życia kulturalnego w mieście Wadowice oraz koordynację działań związanych z ruchem turystycznym na terenie tej gminy;
- Dom Kultury INSPIRO – organizacja pozarządowa prowadząca gminne centrum kultury w Podłężu (gmina Niepołomice) jako tzw. niepubliczna instytucja kultury, co oznacza, że funkcjonuje ona w dość szczególny sposób, tj. dzięki wieloletniej publicznej dotacji finansowej, połączonej z udostępnieniem podmiotowi infrastruktury, w której ma on prowadzić działalność kulturalną; tego rodzaju rozwiązanie z zakresu zarządzania publicznego w sferze kultury umożliwia art. 15a ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (INSPIRO jest jednym z nielicznych podmiotów w Polsce, który funkcjonuje w ten sposób); INSPIRO koncentruje się w swoich działaniach na szerokiej i różnorodnej animacji kulturalnej;
- Muzeum Etnograficzne w Krakowie – samorządowa instytucja kultury; jedno z większych muzeów działających na terenie miasta; obok działań *stricto* muzealnych prowadzi szeroką działalność badawczą, wydawniczą i społeczną;
- Fundacja Teatr Figur Kraków – drugi w badanym gronie przedstawiciel trzeciego sektora; jednostka koncentruje się w swojej działalności na przedsięwzięciach teatralnych, tj. produkcji i wystawianiu spektakli, oraz edukacyjnych bazujących na sztuce teatralnej.

Prepilotaż był pierwszą formą „konfrontacji” przygotowanego narzędzia z osobami spoza zespołu badawczego. Miało ono pozwolić na wyłapanie podstawowych błędów, których – na skutek wspólnego sposobu myślenia – nie dostrzegali twórcy narzędzia statystycznego. Procedura działań testowych w ramach prepilotażu zakładała realizację trzech zasadniczych kroków.

1. Wysłanie zaproszenia do czterech (wskazanych powyżej) podmiotów, które uprzednio wyraziły zgodę na wzięcie udziału w procesie badawczym. W zaproszeniu, obok ogólnych informacji na temat samego badania, wytypowane organizacje otrzymały link wraz z danymi do logowania, które pozwalały im skorzystać z przygotowanego narzędzia.
2. Na przestrzeni trzech tygodni od wysłania zaproszenia, w umówionym terminie, członek zespołu badawczego spotykał się z przedstawicielem/przedstawicielami podmiotu biorącego udział w prepilotażu i przeprowadzał indywidualny wywiad pogłębiony, nastawiony na uzyskanie wiedzy o: (1) mocnych i słabych stronach przygotowanego narzędzia; (2) ewentualnych błędach, które zostały dostrzeżone przez badanych; (3) rekomendacjach poprawek zgłaszanych przez respondentów, których zespół badawczy postrzegał jako osoby o dużym i wieloletnim doświadczeniu w sprawozdawaniu realizowanej działalności kulturalnej różnym podmiotom – urzędowi statystycznemu, organizatorowi, grantodawcom itd. Rozmowa była połączona z aktywnym wykorzystaniem testowanego narzędzia, dzięki czemu możliwe było dokładne zrozumienie poszczególnych (często zaawansowanych technicznie) aspektów funkcjonowania omawianego rozwiązania.
3. Po realizacji wszystkich rozmów spisano wszystkie sugestie zgłaszane przez badanych. Następnie zespół badawczy odbył warsztat, podczas którego zdecydowano o zakresie i sposobie wdrożenia pozyskanych wniosków do narzędzia.

Należy podkreślić, że wszelkie poprawki wdrażano do przygotowanego narzędzia sprawozdawczego jeszcze przed rozpoczęciem fazy testowej. Uwagi i sugestie respondentów koncentrowały się przede wszystkim na stosunkowo prostych omyłkach. I tak poprawki wprowadzone w następstwie pilotażu objęły przede wszystkim:

- poprawki redakcyjne:

- precyzujące wybrane (budzące niejasności) zagadnienia pojawiające się w kwestionariuszu;
- polegające na zmianie stylu komunikacji z osobami uzupełniającymi kwestionariusz we fragmentach, które budziły u respondentów negatywne skojarzenia;
- poprawki techniczne – tu zmiany dotyczyły przede wszystkim błędnych procedur przejścia w ramach kwestionariusza, które zmuszały respondentów np. do dwukrotnego odpowiadania na tożsame pytania.

PILOTAŻ

Kolejną fazą realizowanego procesu testowego był szeroki pilotaż opracowanego narzędzia sprawozdawczego. Zaproszono do niego łącznie 318 podmiotów kulturalnych zlokalizowanych w czterech powiatach na terenie dwóch województw. Mowa tu o:

- powiatach oświęcimskim i chrzanowskim w województwie małopolskim (135 jednostek);
- powiatach pszczyńskim i tyskim w województwie śląskim (183 jednostki).

W pierwszej kolejności – bezpośrednio przed realizacją pilotażu – zespół badawczy wykonał badanie *desk research*. Stworzono dzięki niemu kompletną listę jednostek, które jednocześnie prowadziły działalność kulturalną na terenie wytypowanych powiatów oraz realizowały przynajmniej część swoich zadań dzięki dofinansowaniu publicznemu. Elementem kwerendy było pozyskanie adresów mailowych do wszystkich wytypowanych podmiotów, co pozwoliło w kolejnym kroku zrealizować akcję mailingową, w ramach której wszystkie jednostki otrzymały zaproszenie do udziału w badaniu.

Razem z tą wiadomością każdy podmiot otrzymał indywidualne dane do logowania, dzięki czemu zespół badawczy zyskał możliwość obserwowania aktywności poszczególnych użytkowników w systemie sprawozdawczym. Obok samego narzędzia sprawozdawczego

wszystkim testerom udostępniono także raport metodologiczny (w którym zespół badawczy opisał, jakie są podstawy i uzasadnienie stworzenia prezentowanego rozwiązania) oraz dane kontaktowe, aby badani mogli przekazać organizatorom badania ewentualne uwagi. Dodatkowo, na przestrzeni siedmiu dni od przeprowadzonej akcji mailingowej, zrealizowana została także szeroka akcja telefoniczna – członkowie zespołu badawczego dzwonili do jednostek wytypowanych do testów, aby poinformować je o badaniu, omówić jego cele oraz rozwiązać ewentualne niejasności.

Należy w tym miejscu podkreślić, że w związku z niewielką skalą udziału wytypowanych podmiotów w testach narzędzia akcja telefoniczna została ponowiona mniej więcej sześć tygodni później. W międzyczasie podmioty włączone do testów otrzymywały regularnie przypomnienia mailowe o kończącym się okresie testowania dostarczonego im narzędzia.

WYNIKI PILOTAŻU

Finalnie wszystkie wskazane powyżej działania skłoniły do uzupełnienia narzędzia – w różnym stopniu – łącznie 39 podmiotów. Kolejne kilkadziesiąt jednostek logowało się do systemu, przeglądało jego zasoby, ale nie pozostawiło żadnych danych. Wynik ten rozczarowuje, ponieważ oznacza, że zaledwie nieco ponad 12% podmiotów zdecydowało się realnie włączyć do prowadzonych testów.

W pewnym zakresie można tłumaczyć ten efekt realizowaniem procesu pilotażowego w czasie wakacyjnym, niemniej jednak wydaje się, że okres testów był na tyle długi (pierwotnie planowany był na cztery tygodnie, ale ostatecznie objął dziewięć tygodni), że wyjaśnienie to nie powinno zostać uznane za wystarczające. Dodatkowym elementem wpływającym na ograniczoną aktywność testerów mogła być czasochłonność procesu sprawozdawczego. I ten czynnik może jednak odpowiadać za niską aktywność testerów jedynie w ograniczonym stopniu, co tym razem wynika z faktu, że spora ich część nie zdawała sobie sprawy z czasu potrzebnego na wypełnienie formularza, bowiem – o czym pisaliśmy wcześniej – nie przejrzała przesłanego im narzędzia sprawozdawczego.

Rekapitułując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że większość jednostek zaproszonych do udziału w pilotażu nie wzięła w nim udziału z pobudek pragmatycznych. Można domniemywać, że przedstawiciele tych podmiotów nie są zainteresowani doskonaleniem systemu sprawozdawczości, jaki funkcjonuje w ramach sektora kultury, co jest o tyle zaskakujące, że – jak pokażą wyniki ewaluacji procesu testowego (prezentowane na kolejnych stronach) – większość badanych nie jest usatysfakcjonowana aktualnym systemem sprawozdawania działalności kulturalnej.

Tak niska zwrotność uzupełnionych ankiet sprawozdawczych w oczywisty sposób utrudnia dokonywanie wiążących i twardych ocen skuteczności stworzonego narzędzia. Na podstawie wyników wprowadzonych do bazy przez 39 podmiotów możemy stwierdzić, że przygotowane rozwiązanie w pełni sprawdza się na poziomie uzupełniania przez organizacje kulturalne podstawowych danych na swój temat. Żadna z badanych jednostek (dotyczy to zarówno podmiotów publicznych, jak i innego rodzaju osób prawnych) nie miała trudności z wypełnieniem pól, w których prosiliśmy o wskazanie: formy organizacyjnej podmiotu, danych na temat poziomu zatrudnienia, posiadanej infrastruktury, skali i źródeł finansowania oraz specyfiki odbiorców. Za uprawniony postrzegamy w związku z tym wniosek, iż udało nam się stworzyć – we wskazanych obszarach – ujednolicone, modułarne narzędzie, umożliwiające prowadzenie podstawowej sprawozdawczości podmiotom różnego typu (zróżnicowane ze względu na formaty działalności, jej skalę oraz strukturę organizacyjno-prawną).

Musimy tu jednak zastrzec, iż trudności – w niektórych przypadkach znaczące – pojawiały się na etapie uzupełniania informacji w kluczowym dla całego narzędzia obszarze, w którym testerzy proszeni byli o sprawozdanie się z realizowanych przez siebie działań kulturalnych i ich specyfiki. Tę część ankiety wypełniła niewielka część jednostek (10, co przekłada się na mniej więcej 3% ogólnej puli testerów), które zdecydowały się wziąć udział w testach. W tym kontekście ocena wyników uzyskanych w tym obszarze jest dodatkowo utrudniona.

Analiza zgromadzonych danych wskazuje, że narzędzie znacznie lepiej sprawdza się w przypadku podmiotów, w których zarządza się finansami, bazując na budżecie zadaniowym. Ta grupa jednostek nie miała problemów z wyróżnieniem (w sposób rozłączny) realizowanych zadań oraz sprawozdaniem się z ich efektów (jedno zadanie odpowiadało jednemu sprawozdawalnemu działaniu). Brak budżetu zadaniowego przekładał się z kolei na konieczność trudnej,

subiektywnej i mocno zindywidualizowanej agregacji danych na temat zróżnicowanych (w wielu wymiarach) przedsięwzięć. W efekcie testerzy wprowadzali do uzupełnianych ankiet bardzo różne i wzajemnie nieprzystające informacje. Działo się tak mimo umieszczenia w narzędziu sprawozdawczym obszernej instrukcji (bazującej na praktycznych przykładach), która wskazywała, jak należy uzupełniać tę część opracowanego rozwiązania³. Warto podkreślić, że w opisywanej grupie jednostek znaczna część danych sprawozdawczych (dotycząca realizowanych działań) wprowadzona została w sposób nieprawidłowy⁴ (tj. taki, który pozwala ocenić ogólną aktywność danej organizacji, ale jednocześnie uniemożliwia realną ocenę szczegółowej specyfiki dostępności oferty kulturalnej generowanej przez jednostkę), co skłania do refleksji na temat doskonalenia przygotowanego narzędzia.

Podsumowując ten fragment rozważań, należy stwierdzić, iż o ile przygotowane narzędzie dobrze sprawdza się w przypadku pozyskiwania od badanych podmiotów podstawowych danych na ich temat, o tyle zaproponowana forma uniwersalnego formularza do sprawozdawania realizowanych działań kulturalnych nie zadziałała w sposób zgodny z oczekiwaniami zespołu badawczego. Znaczna część testerów – o czym piszemy powyżej – nie była w stanie wypełnić tego obszaru ankiety sprawozdawczej w sposób prawidłowy. W pewnym stopniu oznacza to, że próba pełnej uniwersalizacji narzędzia sprawozdawczego nie powiodła się w proponowanej formie⁵. Tego rodzaju wnioskowanie – zgodnie z tym, co sygnalizowaliśmy wcześniej – jest jednak utrudnione ze względu na bardzo małą próbę podmiotów, które podjęły się wprowadzenia do narzędzia danych na temat swojej działalności merytorycznej.

-
- 3 Zespół badawczy nie dysponuje jednak wiedzą na temat stopnia, w jakim instrukcje te stanowiły przedmiot analizy ze strony osób uzupełniających formularz sprawozdawczy.
 - 4 Rozumiemy przez to agregację i wspólne sprawozdawanie bardzo różnorodnych przedsięwzięć, np. adresowanych do różnych grup wiekowych, różniących się powtarzalnością (projekty cykliczne i jednorazowe) czy typem (tu np. wspólne prezentowanie danych dotyczących projektów o charakterze edukacyjnym i wystawienniczym) itp.
 - 5 Dotyczy to szczególnie podmiotów, wciąż licznych w sferze kultury, które nie pracują w oparciu o budżet zadaniowy i w związku z tym mają znaczne trudności z wypełnianiem formularza w obecnej formie.

EWALUACJA PROCESU TESTOWEGO

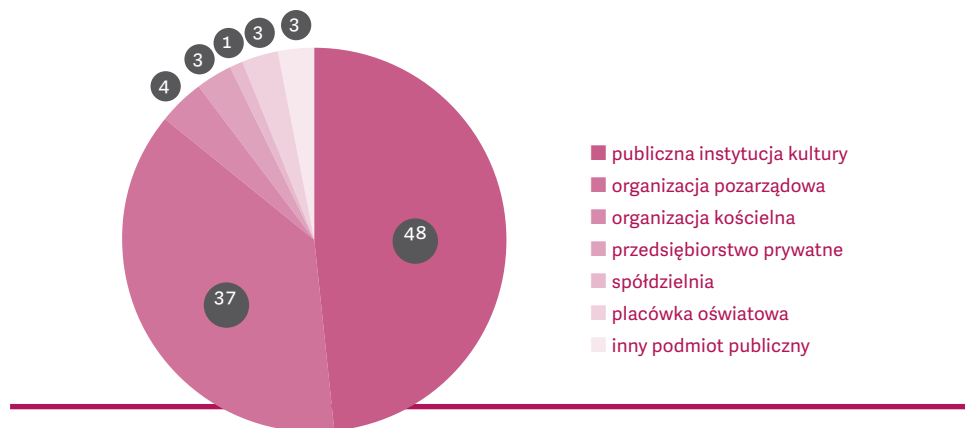
By pogłębić wnioski ze zrealizowanego procesu testowego, po przeprowadzeniu prepilotażu oraz pilotażu zaplanowano ewaluację obu tych etapów. Bazowała ona na ankiecie telefonicznej, w której udział wzięło 100 losowo wytypowanych podmiotów (wyłonionych z bazy 318 jednostek zaproszonych do testów internetowego narzędzia sprawozdawczego). Poniżej prezentujemy najważniejsze wnioski z tej części procesu testowego.

W pierwszej kolejności przybliżymy podstawowe dane na temat badanej grupy. Następnie skoncentrujemy się na zaprezentowaniu interakcji, jakie zaszły pomiędzy respondentami oraz przygotowanym narzędziem sprawozdawczym. W tej części wskażemy m.in., ilu spośród badanych deklaruje, że zalogowało się do systemu ankietowego, oraz jakie były ich odczucia związane z korzystaniem z przygotowanego rozwiązania. Kolejnym elementem prezentowanego podsumowania wyników działań ewaluacyjnych będzie omówienie szerszego kontekstu doświadczeń respondentów z różnego rodzaju systemami sprawozdawczymi, z którymi mają oni styczność w związku z prowadzoną działalnością kulturalną (tu m.in. liczba wypełnianych przez dany podmiot sprawozdań oraz czas niezbędny na dopełnienie obowiązków sprawozdawczych). Ostatnim elementem niniejszego podrozdziału będzie z kolei prezentacja wyników wskazujących, w jaki sposób respondenci postrzegają stopień użyteczności różnego rodzaju działań sprawozdawczych (szczególnie związanych ze sprawozdawczością na potrzeby statystyki publicznej) w kontekście innych realizowanych przez nich zadań.

DANE METRYCZKOWE

Zgodnie z tym, co pisaliśmy powyżej, ankieta telefoniczna objęła łącznie 100 podmiotów, przy czym badanie ewaluacyjne udało się zrealizować w przypadku 99 (1 nie wyraził zgody na uczestnictwo w procesie). Blisko połowę respondentów stanowiły instytucje kultury (48,5%), drugą liczącą się grupą były organizacje pozarządowe (37,4%). Ankieta telefoniczna objęła ponadto przedsiębiorstwa, organizacje kościelne, spółdzielnie, placówki oświatowe oraz innego rodzaju podmioty publiczne – udział żadnej z tych grup nie przekracza jednak 5% ogółu respondentów. Dokładne dane zaprezentowano na wykresie 1 na następnej stronie.

Wykres 1. Struktura podmiotów biorących udział w ankiecie telefonicznej ze względu na typ jednostki (dane w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI

Uzupełniając dane o charakterze metryczkowym, warto podkreślić, że wśród grupy badanych przedstawiciele podmiotów zaproszonych do udziału w badaniu dominowali dyrektorzy lub inne osoby z kierownictwa danej jednostki (60% respondentów). Relatywnie rzadziej przeprowadzono rozmowę ewaluacyjną z osobami z działu księgowości danego podmiotu (20%) albo z pracownikami zatrudnionymi w innych działach lub na innego rodzaju stanowiskach (20%). Należy tu zastrzec, że ankieterzy realizujący badanie każdorazowo prosili, by ich rozmówcą była osoba odpowiedzialna za realizację testów przesłanego narzędzia sprawozdawczego w poszczególnych jednostkach.

DOŚWIADCZENIA Z PRZYGOTOWANYM NARZĘDZIEM SPRAWOZDAWCZYM

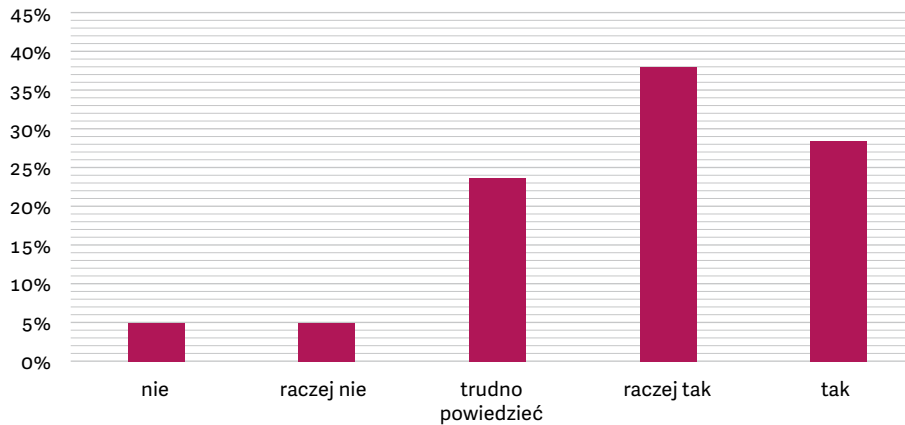
Przechodząc od omówienia zasadniczej części wyników, należy stwierdzić, że uzyskane odpowiedzi potwierdzają niewielkie zainteresowanie procesem pilotażowym ze strony jednostek, które zostały zaproszone do udziału w testach. Za tego rodzaju tezę przemawia fakt, że zaledwie 23 respondentów zadeklarowało, że po otrzymaniu zaproszenia zalogowało się do systemu. Jeszcze mniej – bo 20 osób – wskazało, że podjęło próbę wypełnienia jakichkolwiek pól w przesłanym formularzu.

Jednocześnie – co warte podkreślenia – wąska grupa osób, która zdecydowała się zapoznać z narzędziem sprawozdawczym, ocenia je zdecydowanie pozytywnie. W opinii ponad 66% badanych umożliwia ono sprawozdanie całej działalności merytorycznej instytucji. Przeciwnego zdania jest mniej niż 10% respondentów, a pozostała grupa zdecydowała się na wskazanie odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Dokładne dane w tym zakresie zaprezentowano na wykresie 2.

W powyższym pytaniu umożliwiono ankietowanym, którzy udzielili odpowiedzi negatywnej lub neutralnej, wskazanie dowolnej liczby ewentualnych braków dostrzeżonych w opracowanym rozwiązaniu. W ten sposób uzyskano łącznie 16 uwag o charakterze precyzyjnych wskazań na elementy, których brakowało badanym w prezentowanym narzędziu. Odpowiedzi w tym zakresie koncentrują się przede wszystkim na trzech deficytach.

1. Respondenci wskazywali, że istnieją działania, których nie udało im się sprawozdać za pośrednictwem udostępnionego rozwiązania, a które uważają oni za ważny element funkcjonowania reprezentowanego przez nich podmiotu; większość tego rodzaju wskazań dotyczy jednak działalności niezwiązanej wprost ze sferą kultury (przykładowo mowa tu m.in. o organizowaniu akcji z zakresu profilaktyki zdrowia czy terapii uzależnień).
2. Część badanych wprost stwierdziła, że proponowane narzędzie nie spełnia ich oczekiwań, bowiem znacząco odstaje od rozwiązań przyjętych w dotychczasowej statystyce publicznej i – tym samym – jest dla nich niezrozumiałe i nieintuicyjne.

Wykres 2. Rozkład odpowiedzi ankietowanych na pytanie: „Czy za pomocą nowego narzędzia jest możliwe sprawozdanie całej działalności merytorycznej instytucji?” [odsetek odpowiedzi dla grupy respondentów, która zadeklarowała podjęcie próby wypełnienia formularza sprawozdawczego]

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI

- Przedmiotem kilku uwag respondentów był także poziom szczegółowości proponowanego narzędzia, przy czym szczególnie interesująca jest taka sama liczba opinii wskazujących, że rozwiązanie jest zbyt szczegółowe i nadmiernie powierzchowne.

W dalszej części badania ankietowani zostali poproszeni o ocenę wybranych szczegółowych aspektów funkcjonowania nowego narzędzia sprawozdawczego. Pytania dotyczyły obszarów, które z różnych względów były istotne dla zespołu badawczego. Większość odnosiła się do wyznaczników nowego myślenia o działaniach sprawozdawczych, jakie zostały przyjęte w ramach realizowanego i opisywanego tu projektu. Badani odpowiadali kolejno na pytania, w których proszono ich o ocenę następujących elementów opracowanego rozwiązania: (1) metody wypełniania formularza online (tj. przez Internet); (2) intuicyjności obsługi; (3) klarowności pytań; (4)

jakości materiałów pomocniczych; (5) czasochłonności; (6) sposobu ujęcia tematu działalności kulturalnej; (7) możliwości pobrania pliku csv; (8) sposobu logowania do systemu. Szczegółowe dane obrazujące uzyskane wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 6.

Odpowiedzi ankietowanych ponownie świadczą o tym, że badani oceniają nowe narzędzie sprawozdawcze pozytywnie. Jedynie w trzech pytaniach pojawiły się odpowiedzi o charakterze negatywnym (czasochłonność – 4 osoby; możliwość pobrania pliku csv z wynikami badań – 2 osoby; logowanie do systemu – 1 osoba). Tym samym w każdym z badanych wymiarów związanych z funkcjonowaniem opracowanego narzędzia ocena respondentów jest pozytywna. Szczególnie korzystnie (co najmniej 16 pozytywnych wskazań) postrzegane są cztery elementy

Tabela 6. Rozkład ocen ankietowanych, jeśli chodzi o wybrane szczegółowe komponenty opracowanego narzędzia sprawozdawczego [odpowiedzi dla grupy 20 respondentów, którzy zadeklarowali podjęcie próby wypełnienia formularza sprawozdawczego]

Komponent narzędzia/ocena	bardzo źle	raczej źle	ani źle, ani dobrze/ trudno powiedzieć	raczej dobrze	bardzo dobrze
metoda wypełniania online	0	0	1	4	15
intuicyjność obsługi	0	0	4	8	8
klarowność pytań	0	0	3	12	5
jakość materiałów pomocniczych	0	0	4	10	6
czasochłonność	1	3	6	7	3
sposób ujęcia tematu działalności kulturalnej	0	0	6	10	4
możliwość pobrania pliku csv z wynikami badań	0	2	3	6	9
logowanie do systemu	0	1	0	2	17

Źródło: opracowanie własne

nowego rozwiązania: (1) sposób logowania do systemu (19 wskazań); (2) metoda wypełniania online (19 wskazań); (3) klarowność pytań (17 wskazań); (4) intuicyjność obsługi (16 wskazań). Uśredniając wszystkie wskazania respondentów, należy stwierdzić, że narzędzie uzyskało notę 4,15 w skali od 1 do 5, gdzie 1 stanowi ocenę zdecydowanie negatywną, a 5 zdecydowanie pozytywną. Uzupełniając prezentowane wyniki, warto dodać, że w ramach prowadzonej ewaluacji respondenci zostali także poproszeni o ocenę, czy w ich opinii testowane rozwiązanie mogłoby skutecznie zastąpić dotychczasową sprawozdawczość z zakresu prowadzenia działalności kulturalnej realizowaną przez Główny Urząd Statystyczny (GUS). Uzyskane odpowiedzi pokazują, że według 15 badanych jest to możliwe, przeciwnego zdania było 3 respondentów, a 2 nie podjęło się tego rodzaju oceny⁶.

DOŚWIADCZENIA ZE SPRAWOZDAWCZOŚCIĄ

Ważnym uzupełnieniem prezentowanych wyników wydaje się nam diagnoza poziomu doświadczeń ankietowanych w różnego rodzaju aktywnościach sprawozdawczych. Można zakładać, że różnorodność tego rodzaju doświadczeń powinna im pozwolić na bardziej pogłębioną i obiektywną ocenę opisywanego tu narzędzia (dzięki możliwości odniesienia zaproponowanych rozwiązań do praktyk innych podmiotów, które obligują jednostki kulturalne do działań o charakterze sprawozdawczym). Pytania z tego zakresu powinny być także pomocne w określaniu roli, jaką badane podmioty przypisują procesowi sprawozdawczemu.

Zrealizowana ankieta wskazuje, że blisko 89% badanych podmiotów prowadzi jakąkolwiek formę obligatoryjnej sprawozdawczości. Wśród jednostek, które najczęściej są wskazywane jako adresaci dokumentów sprawozdawczych, dominują cztery rodzaje podmiotów:

- organizatorzy – 55,7% respondentów wskazuje, że co roku przygotowuje sprawozdania z wykonania planu finansowego dla organizatora (mowa tu przede wszystkim o jednostkach

6 Podobnie jak to miało miejsce w przypadku wcześniejszych pytań, grupa respondentów odpowiadających na to pytanie ograniczała się do osób, które zadeklarowały, iż w jakikolwiek sposób podjęły próbę wypełnienia formularza sprawozdawczego.

samorządu terytorialnego); tego rodzaju aktywność w sposób oczywisty dotyczy instytucji kultury i innych podmiotów publicznych;

- Krajowy Rejestr Sądowy – 25% badanych deklaruje, że wypełnia sprawozdania finansowe dla KRS;
- grantodawcy – łącznie 60,3% ankietowanych wskazuje, że wypełnia sprawozdania dla grantodawców: publicznych (48,9%; dominują tu organy administracji centralnej bądź samorządowej) bądź niepublicznych (11,4%; głównie fundacje i inne organizacje prowadzące nabory grantowe dla instytucji kultury bądź organizacji pozarządowych);
- Urząd Statystyczny – łącznie 81,8% badanych podmiotów deklaruje, że uzupełnia różne wersje formularzy κ⁷.

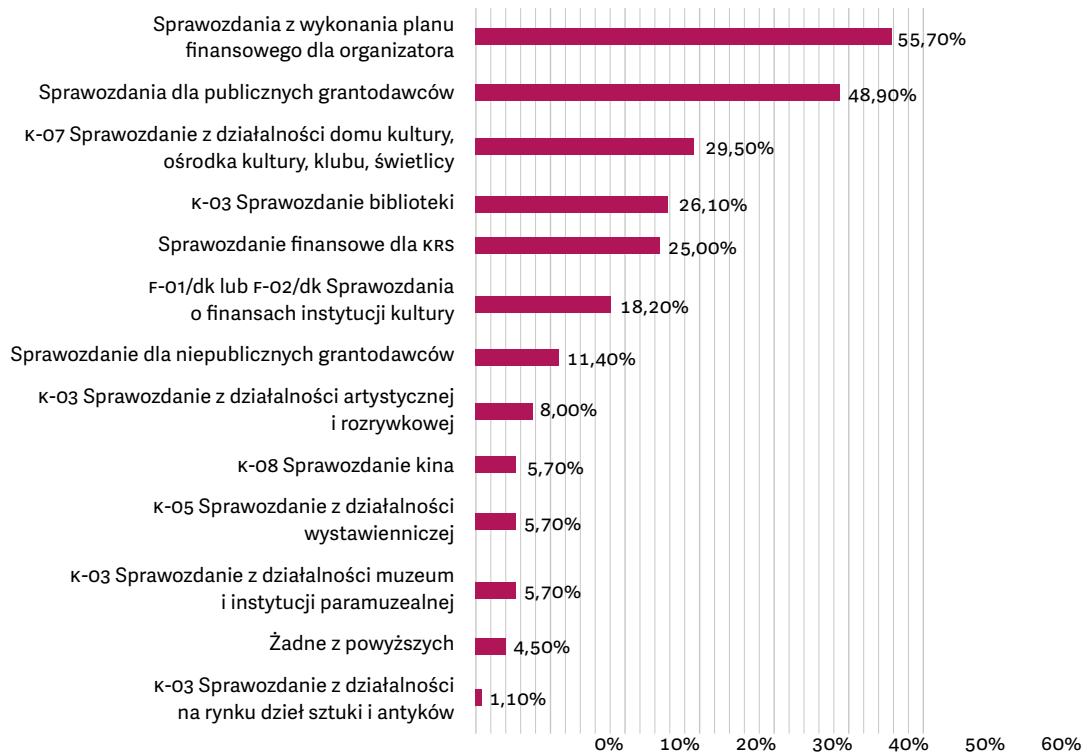
Dokładne dane w tym zakresie zaprezentowano na wykresie 3 na następnej stronie.

Uzyskane dane wskazują, że doświadczenie respondentów związane z realizacją procesu sprawozdawczego może być oceniane jako bogate. Jeden respondent wskazywał średnio trzy typy formularzy sprawozdawczych, które reprezentowany przez niego podmiot zobligowany jest uzupełniać w każdym roku. Dominują tu formularze przekazywane GUS, więc to właśnie na nich skoncentrujemy dalszą uwagę w ramach prowadzonych rozważań.

Aby pogłębić dotychczasową wiedzę, zapytaliśmy respondentów o osoby odpowiedzialne za wypełnienie dokumentów sprawozdawczych oraz o czas, jaki przeznaczają na wypełnienie formularzy przeznaczonych dla GUS.

7 Tego rodzaju wyniki są zaskakujące, bowiem w świetle obowiązującego prawa obligatoryjna sprawozdawczość w obszarze kultury (właśnie przy wykorzystaniu formularzy κ) powinna być prowadzona przez 100% badanych podmiotów. Uzyskane dane mogą wskazywać, że respondenci albo nie mają świadomości całokształtu procesu sprawozdawczego, który jest realizowany przez ich organizację, albo też nie dotrzymują obowiązku sprawozdawczego, który nakłada na nich prawo.

Wykres 3. Odpowiedzi respondentów na pytanie: „Dla jakich podmiotów organizacja wypełnia sprawozdania?”

Źródło: opracowanie własne

W przypadku pierwszego pytania odpowiedzi respondentów wskazują, że praktyki przyjmowane przez podmioty kulturalne przy uzupełnianiu ankiet sprawozdawczych są bardzo różne. W przypadku 37% jednostek odpowiedzialny za ten proces jest dyrektor organizacji lub inna osoba z jej ścisłego kierownictwa; analogiczna grupa badanych wskazała, że sprawozdawczość prowadzona jest przez głównego księgowego lub inną osobę z działu księgowego danego podmiotu. W pozostałych jednostkach badani stwierdzali, iż analizowane tu obowiązki pozostają w kompetencjach innych pracowników wyznaczonych do tego celu (26%).

Odpowiadając na drugie pytanie, większość respondentów wskazała, że na przygotowanie dokumentów sprawozdawczych na potrzeby statystyki publicznej przeznaczają od jednego do trzech dni. Na taki zakres wskazuje łącznie 53,1% badanych (29,2% zdecydowało się na odpowiedź „1 dzień roboczy”, a 22,9% na odpowiedź „2–3 dni robocze”). Zdaniem 16,7% respondentów na sprawozdanie prowadzonej działalności GUS wystarcza im mniej niż dzień roboczy. Jednocześnie jeden na ośmiu badanych (12,5%) deklaruje, iż w przypadku jego podmiotu poziom czasochłonności związany z opisywanym obowiązkiem sprawozdawczym przekracza trzy dni robocze. Pozostała grupa ankietowanych twierdzi, że nie jest w stanie ocenić nakładu czasu niezbędnego do sprawozdania działalności realizowanej przez ich podmiot.

Ostatnim elementem prowadzonej ewaluacji była próba oceny użyteczności procesu sprawozdawczego z perspektywy podmiotów kulturalnych. W tym celu zapytano badanych o szersze wykorzystywanie przez nich danych, które (1) sami kompletują w ramach procesu sprawozdawczego oraz (2) które – już w zagregowanej formie – prezentuje im GUS oraz inne jednostki naukowe i analityczne na podstawie zrealizowanego procesu sprawozdawczego.

Uzyskane wyniki wskazują, że ok. 40% badanych podmiotów deklaruje, że dane z formularzy wypełnionych dla GUS wykorzystuje także w innych celach – do własnych działań analitycznych i pozostałych sprawozdań (przy pogłębianiu wskazanych odpowiedzi ankietowani podają najczęściej, że informacje na temat prowadzonej działalności wykorzystują do wewnętrznych analiz, np. porównań międzyokresowych). Nieco ponad 44% podmiotów wykorzystuje dane gromadzone na potrzeby uzupełnienia formularzy K jedynie przy uzupełnieniu ankiety sprawozdawczej.

Jeszcze mniejsza grupa badanych podmiotów deklaruje jakikolwiek sposób wykorzystania kompleksowych danych na temat sektora kultury, które prezentowane są w różnego rodzaju opracowaniach przygotowywanych przez GUS. Zaledwie 20 respondentów wskazało, iż sięga po tego rodzaju materiały (w 13 przypadkach były to raporty GUS, w 5 dane z BDL, a w 2 inne materiały). Wedle ich deklaracji służą one przede wszystkim do konstruowania uzasadnień w różnego rodzaju wnioskach projektowych oraz podczas przygotowywania innego typu diagnoz, planów rozwoju czy raportów.

PODSUMOWANIE

Wszystkie przedstawione w tym fragmencie dane zdają się potwierdzać sformułowaną wcześniej w sposób ostrożny tezę, że za niewielkie zainteresowanie wsparciem procesu testowego nowego narzędzia sprawozdawczego odpowiadają (po stronie badanych jednostek) względy pragmatyczne. Jak pokazują uzyskane wyniki, podmioty prowadzące działalność kulturalną rzadko wykorzystują dane, które zmuszone są generować podczas sprawozdawania przedsięwzięć realizowanych w ciągu roku. Swoista nieużyteczność i jednoczesna – relatywnie duża – czasochłonność związana z procesem sprawozdawczym (kilka dni roboczych) nie motywują organizacji kulturalnych do angażowania się w jakiegokolwiek nieobligatoryjne działania związane ze sprawozdawczością. Można zakładać, że znakomita większość badanych podmiotów nie tylko nie czuje się beneficjentami działań sprawozdawczych, ale też nie widzi w ogóle szansy, aby czerpać z tego procesu korzyści. W takich warunkach trudno nie tylko testować jakiegokolwiek nowe narzędzia w tym obszarze, ale też – co ważniejsze – skutecznie wprowadzać w nim zmiany i nową jakość do sprawozdawczości w sferze kultury.

W tym kontekście niezbędne i kluczowe wydaje się wyposażenie przygotowanego i opisywanego w niniejszym opracowaniu narzędzia sprawozdawczego w rozwiązania umożliwiające łatwą i zrozumiałą analizę, która służyłaby podmiotowi uzupełniającemu formularz z danymi na swój temat. Realizowany projekt nie obejmował tego rodzaju prac. Warto je rozważyć, myśląc o rozwoju przygotowanego rozwiązania.

Dodatkowo niezbędne wydaje się przemyślenie uproszczenia narzędzia z myślą o podmiotach, które sygnalizowały problemy z uzupełnianiem formularza sprawozdawczego (mowa tu o jednostkach bez budżetu zadaniowego). Tego rodzaju ułatwienia byłyby możliwe w przypadku zmiany charakteru narzędzia. Obecnie miało ono pełnić funkcję uniwersalnego formularza do ogólnej sprawozdawczości ukierunkowanej na badanie dostępności kultury. Być może jednak lepiej sprawdzi się jako bardziej sprofilowane narzędzie (wykorzystywane np. przez organizatora) do ujednoczonego pozyskiwania danych (szerokich bądź punktowych) na temat poszczególnych formatów instytucji.

Niezależnie od tych uwag zapraszamy do testów prezentowanego narzędzia. Efekty naszych prac dostępne są w sposób otwarty. Liczymy, że umożliwi to pozyskiwanie dalszych danych, które pozwolą na ciągłe udoskonalenie rozwiązania, a docelowo także jego wdrażanie przez różnego rodzaju podmioty odpowiedzialne za gromadzenie danych statystycznych i sprawozdawczych w sektorze kultury.

BADANIE
DOSTĘPNOŚCI
USŁUG W NOWYM
MODELU
SPRAWO-
ZDAWCZOŚCI

WPROWADZENIE – DOSTĘPNOŚĆ USŁUG KULTURALNYCH

W tej części opracowania przybliżymy zagadnienie dostępności usług kulturalnych, które stanowi trzon prezentowanej tu koncepcji nowego typu sprawozdawczości.

Pojęcie usług kulturalnych wpisuje się w szersze zagadnienie usług publicznych. Zgodnie z klasyczną definicją usługi publiczne związane są z dostarczaniem dóbr, z których konsumpcji nie można wykluczyć żadnego członka społeczeństwa. Dobra te powstają z wykorzystaniem publicznych środków i w zamyśle służą zbiorowości lokalnej lub całemu społeczeństwu¹. Barbara Kożuch i Antoni Kożuch w cytowanej już w części metodologicznej definicji wskazują również na to, że dostarczaniem usług publicznych zajmować się może zarówno bezpośrednio administracja publiczna, jak i inne podmioty realizujące zadania publiczne na jej zlecenie². Tak więc usługi publiczne mogą być dostarczane bądź przez administrację wyższego szczebla (głównie administracja rządowa) lub administrację niższego szczebla (władze lokalne), bądź przez inne, pozarządowe podmioty. Szczególnie ważne jest zwrócenie w obu przywołanych definicjach uwagi na fakt, że omawiane tutaj dobra i usługi, niezależnie od ich dostarczyciela, finansowane są ze środków publicznych. Prezentowany w tym opracowaniu model gromadzenia statystyk zakłada bowiem, że podstawowym kryterium włączania podmiotów w system sprawozdawczości jest właśnie korzystanie ze środków publicznych w realizacji usług w obszarze kultury.

Generalnie rzecz ujmując, usługi publiczne podzielić można na trzy podstawowe kategorie:

- usługi o charakterze administracyjnym – związane w sposób bezpośredni z realizacją funkcji administracyjnych i zarządczych na rzecz społeczeństwa; wykonywane są z urzędu bądź na wniosek zainteresowanej strony (np. obywatela) i wiążą się z takimi obszarami, jak wydawanie dokumentów (tożsamości i innych, np. potwierdzających kwalifikacje), pozwoleń, odpisów aktów urodzenia, wpisów rejestracyjnych czy publikacja prawa miejscowego;

1 Stanisław Flejterski [i in.; red. nauk.], *Współczesna ekonomika usług*, Warszawa 2005, s. 454.

2 Antoni Kożuch [red.], Barbara Kożuch [red.], *Usługi publiczne. Organizacja i zarządzanie*, Kraków 2011., s. 34.

- usługi o charakterze technicznym (komunalnym) – związane przede wszystkim z działaniami administracji publicznej, nakierowanymi na zarządzanie infrastrukturą oraz jej zasobami, w pierwszej kolejności transportem, gospodarką wodną, energetyczną oraz gospodarką odpadami;
- usługi o charakterze społecznym – związane z wychowaniem, oświatą i szkolnictwem wszystkich szczebli, ochroną zdrowia i innymi obszarami, takimi jak zabezpieczenie społeczne, bezpieczeństwo publiczne, a wreszcie kultura i rekreacja³.

Jak więc można zauważyć, interesujące nas tutaj usługi kulturalne lokują się w jednym z obszarów związanych z usługami publicznymi o charakterze społecznym. Są one ukierunkowane w pierwszej kolejności na zaspokajanie potrzeb społecznych, a w szerszym ujęciu służą także rozwojowi społecznemu, co wydaje się szczególnie istotne z punktu widzenia długoterminowego zarządzania publicznego. Zainteresowanie prorozwojowym potencjałem usług kulturalnych jest obecne w światowym dyskursie dotyczącym polityki kulturalnej mniej więcej od przełomu lat 60. i 70. XX w. Pojawienie się tego zagadnienia wiązało się z coraz szerszym postrzeganiem kultury jako szczególnego rodzaju siły, uruchamiającej potencjał kreatywności, zdolnej do wpływu na kierunki rozwoju ekonomicznego i społecznego. Począwszy od lat 80. koncepcja zakładająca powszechny dostęp do kultury, połączona z możliwością udziału obywateli w procesie podejmowania decyzji, stała się istotnym elementem kształtowania polityki z obszaru kultury. Co więcej, dostęp do usług publicznych, a w interesującym nas tutaj przypadku kulturalnych, postrzega się obecnie jako jeden z fundamentów praw obywatelskich⁴.

Tak zarysowane tło, wskazujące na istotę i rolę usług kulturalnych, wydaje się właściwym punktem wyjścia do przybliżenia kwestii dostępu do tychże usług oraz uzasadnienia wyboru rodzaju gromadzonych danych, którego dokonaliśmy w opisywanym modelu sprawozdawczości.

3 Krzysztof Opolski, Piotr Modzelewski, *Zarządzanie jakością w usługach publicznych*, Warszawa 2008, s. 18.

4 Annamari Laaksonen, *Making culture accessible. Access, participation and cultural provision in the context of cultural rights in Europe*, Strasbourg 2010, s. 15–16.

To od dostępności bowiem, a w szczególności od dostępności usług kulturalnych tworzonych przy wykorzystaniu środków publicznych, w dużym stopniu zależy zarówno skala uczestnictwa w kulturze, jak i forma praktyk kulturalnych. Rzetelna wiedza o dostępności tych usług połączona z dodatkowymi danymi stanowi naszym zdaniem niezbędny element poprawnego formułowania programów prorozwojowych oraz ewaluacji i ewentualnej korekty wdrażanych strategii i polityk publicznych. Na ten aspekt zwrócono również uwagę podczas spotkania funkcjonującego w ramach Rady Europejskiej think-tanku CultureWatchEurope (cwe), postulując konieczność wypracowania nowych wskaźników i gromadzenia statystyk obejmujących dane dotyczące z jednej strony partycypacji w kulturze, z drugiej zaś dostępności usług kulturalnych⁵.

Również w polskich dokumentach strategicznych, takich jak choćby *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, odnaleźć można szereg wskazań na kapitało- i więziotwórczą rolę kultury. W cytowanym dokumencie podkreśla się, że możliwości wykorzystania tego potencjału zależą w dużej mierze od dostępności usług kulturalnych. Wykluczenie niektórych grup z możliwości biernego lub czynnego uczestnictwa w kulturze stanowi jedno z istotnych zagrożeń rozwoju oraz spójności społecznej⁶. To podejście przyświecało także wdrożonemu przez Narodowe Centrum Kultury programowi *Kultura Dostępna*. W raporcie badawczym, stworzonym na potrzeby wsparcia działań tego programu, autorzy zwracają uwagę, że dostępność kultury powinna być definiowana poprzez możliwość uczestnictwa, a nie jego poziom⁷. Stwierdzenie to wydaje się kluczowe, stawia bowiem dostępność usług kulturalnych wśród podstawowych wskaźników mówiących o stanie kultury oraz o jej realnym potencjale oddziaływania na różne wymiary życia społecznego.

5 Tommi Latito, *Counting what counts. Report on the CultureWatch Europe conference on 'Cultural Access and Participation – from Indicators to Policies for Democracy'*, Helsinki 2012, [online:] http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cwe/HelsinkiReport_en.pdf [dostęp: 20.12.2015].

6 MKiDN, *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, Warszawa 2013, s. 23, [online:] http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf [dostęp: 20.12.2015].

7 MKiDN, *Skrót z eksploracyjnych badań terenowych i analizy źródeł na potrzeby projektowania portalu kulturadostepna.pl oraz usługi publicznej „Kultura Dostępna”*, Warszawa 2015, s.3, [online:] http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/2015/20150623_KulturaDostepna_BADANIA.pdf [dostęp: 20.12.2015].

Tymczasem obecnie funkcjonujący system wskaźników i danych na temat sektora kultury bazuje na sztywno zdefiniowanych formatach instytucji działających w tym sektorze. W naszym odczuciu sytuacja taka powoduje, że uzyskany obraz dostępności usług kulturalnych jest niepełny, a czasem po prostu wypaczony. Formularze GUS (tzw. formularze K) przygotowywane są oddzielnie dla każdego typu instytucji (dom kultury, muzeum, biblioteka itp.). Tymczasem obecnie dość powszechnie obserwuje się, że instytucje kultury o zdefiniowanym profilu (np. biblioteki) prowadzą działalność wykraczającą poza obszar związany z tradycyjnymi funkcjami. Sytuację komplikuje przywoływana już w tym opracowaniu zmiana struktury i charakteru podmiotów świadczących usługi w sektorze kultury. Obecnie coraz więcej podmiotów wymykających się formalnej klasyfikacji instytucji kultury (organizacje trzeciego sektora, przedsiębiorstwa prywatne) oferuje usługi kulturalne, które – na podstawie różnych mechanizmów administracyjnych – są finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych. Tym samym obecnie funkcjonującej statystyce publicznej niejednokrotnie wymyka się duża część działań prowadzonych przez instytucje kultury oraz inne podmioty funkcjonujące w tym sektorze. W konsekwencji pojawia się problem z pełną i rzetelną oceną efektywności wydatkowania środków publicznych w obszarze kultury, a brak pełnych danych na temat dostępności usług kulturalnych utrudnia, a czasem wręcz uniemożliwia prowadzenie skutecznej ewaluacji polityk publicznych, niezbędnej do prawidłowego zarządzania w sektorze kultury na każdym szczeblu administracyjnym (centralnym, regionalnym i lokalnym).

Wprowadzenie sprawozdawczości opartej na analizie dostępności usług kulturalnych, w połączeniu z innymi danymi, gromadzonymi choćby w BDL, służyć może także szerokiej grupie badaczy do prowadzenia pogłębionych analiz poświęconych sektorowi kultury, a także efektem prowadzonych polityk kultury w różnych obszarach funkcjonalnych. Dane te można by także wykorzystać do analizy jakości życia i rozwoju społecznego, co wydaje się szczególnie istotne z punktu widzenia weryfikacji stopnia wdrażania *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*. Tak zdefiniowana sprawozdawczość może wreszcie służyć samym instytucjom kultury jako narzędzie do porządkowania i pogłębiania wiedzy o swoich działaniach, porównywania własnych profili działalności z innymi, podobnymi podmiotami czy analizy komplementarności oferty kulturalnej różnych podmiotów działających w określonym obszarze funkcjonalnym. Tego typu dane wydają się istotne z punktu widzenia tworzenia strategii działania instytucji, a także bieżącego zarządzania.

DOSTĘPNOŚĆ USŁUG KULTURALNYCH – PODSTAWOWE WYMIARY I MODELE

Głównym wyzwaniem związanym z analizą dostępności usług kulturalnych jest stworzenie typologii poszczególnych usług kulturalnych w taki sposób, żeby była ona wyczerpująca, zgodna z rzeczywistością, a zarazem na tyle uniwersalna, by można ją było zastosować do analizy działalności podmiotów i instytucji różnego typu. Próby stworzenia takiej typologii, niezbędnej do przygotowania systemu statystyki publicznej z zakresu dostępności usług kulturalnych w formie, która byłaby dostosowana do różnych formatów instytucji i przewyżczała ograniczenia dotychczasowo funkcjonujących systemów statystyki publicznej, podjęły m.in. Związek Miast Polskich (ZMP) oraz Departament Mecenatu Państwa (DMP) MKiDN. Własny katalog usług w obszarze kultury opracował także GUS.

Każdy z wymienionych powyżej podmiotów inaczej definiował poszczególne typy usług. ZMP przyjął perspektywę ukierunkowaną na ogólne pogrupowanie usług ze względu na typ instytucji, które zajmują się ich świadczeniem, i zaproponował, aby system gromadzenia statystyk publicznych skupiał się na monitorowaniu wskaźników związanych z realizacją jakości usług kulturalnych dostarczanych w ramach siedmiu formatów instytucjonalnych, takich jak:

- domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby;
- biblioteki;
- muzea;
- teatry;
- instytucje muzyczne;
- galerie i instytucje wystawiennicze;
- mecenat kultury.

Podejście tego typu jest motywowane koniecznością uspołnienienia danych i możliwości włączenia ich do już istniejącego SAS. Zgodnie z przyjętymi założeniami ZMP wskazuje, iż: „działalność kulturalna może przybierać bardzo wiele form organizacyjnych, z których niektóre – np. opery, filharmonie, ośrodki badań i dokumentacji – występują jedynie w niewielkiej liczbie ośrodków (głównie w dużych miastach). Opierając się na doświadczeniach z funkcjonowania SAS oraz mając świadomość istnienia ograniczeń w stałej ewolucji BDL, proponujemy, aby ocena jakości usług publicznych w obszarze kultury koncentrowała się na przede wszystkim na tych formach działalności, które są najbardziej powszechne i wywierają największy wpływ na jakość życia mieszkańców większości polskich gmin i powiatów”⁸. System ten, niewątpliwie przydatny do prowadzenia ewaluacji polityk publicznych, nie obejmuje jednak wspomnianych innych podmiotów świadczących usługi kulturalne przy wsparciu środków publicznych, a tym samym nie do końca spełnia przyjęte przez nas założenia projektowanego systemu sprawozdawczości.

Inną propozycję definiowania usług kulturalnych proponują Departamentu Mecenatu Państwa (DMP) MKiDN oraz GUS. Wychodzą one z podobnych założeń, definiując w pierwszej kolejności ogólne formaty usług z perspektywy ich celu lub/i funkcji, a w następnym kroku uszczegóławiając każdy format o bardziej konkretne zadania. W przypadku GUS zdefiniowano łącznie 11 formatów usług, w tym 7 z obszaru określonego jako „edukacja kulturalna i upowszechnianie dóbr kultury/upowszechnianie dóbr kultury i kompetencji kulturalnych” oraz 4 z obszaru „ochrona dóbr kultury”. DMP MKiDN zaproponował 6 grup usług, w których skład wchodzi łącznie 13 konkretnych zadań⁹. W tabeli na następnych stronach znajduje się zestawienie obu propozycji.

Jak można zauważyć, w obu modelach usług kulturalnych przyjęto inną perspektywę, choć wiele kategorii opracowanych w ramach przedstawionych typologii pokrywa się w obu propozycjach. Zakres usług opracowany przez ZMP jest bardziej szczegółowy, choć nie wyczerpujący. Brakuje m.in. usług związanych z badaniami potrzeb i ewaluacji stanu ich zaspokajania oraz usług związanych z tworzeniem przestrzeni publicznej. Wydaje się więc, że oba modele

8 Opracowanie ZMP, prezentowane na spotkaniach Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury.

9 Opracowanie DMP MKiDN, prezentowane na spotkaniach Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury.

Tabela 7. Propozycja typologii usług kulturalnych ZMP i DMP MKiDN

GUS		DMP MKiDN	
Organizacja wydarzeń kulturalnych (w tym związanych z tradycjami lokalnymi i regionalnymi)	<ul style="list-style-type: none"> • organizacja koncertów • organizacja seansów filmowych • organizacja przedstawień artystycznych/teatralnych • organizacja festiwali • organizacja wystaw • organizacja aukcji dzieł sztuki • organizacja performance'ów • organizacja występów zespołów amatorskich 	Obsługa użytkowników	<ul style="list-style-type: none"> • świadczenie szeroko rozumianych usług kulturalnych • badanie stanu i stopnia zaspokajania potrzeb użytkowników
Zapewnienie dostępu do rodzimej twórczości kulturalnej i artystycznej	<ul style="list-style-type: none"> • finansowanie produkcji filmowej • finansowanie produkcji radiowej • finansowanie produkcji telewizyjnej • finansowanie produkcji muzycznej • finansowanie twórczości literackiej 	Tworzenie przestrzeni publicznej	<ul style="list-style-type: none"> • udostępnianie miejsc publicznych • zapewnianie dostępu do Internetu
Kształcenie artystyczne i edukacja kulturalna	<ul style="list-style-type: none"> • kształcenie artystyczne i szkolna edukacja kulturalna • organizacja pozaszkolnych zajęć artystycznych i kulturalnych 	Rozwój kompetencji artystycznych (weryfikacja zdolności)	<ul style="list-style-type: none"> • organizacja ognisk artystycznych dla dzieci i młodzieży • organizacja wyjazdów łączących aktywny wypoczynek z różnymi formami zajęć kulturalnych dla dzieci i młodzieży

BADANIE DOSTĘPNOŚCI USŁUG W NOWYM MODELU SPRAWOZDAWCZOŚCI

Animacja kulturalna	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie klubów/kół/sekcji • prowadzenie zespołów artystycznych • organizacja konkursów • organizacja imprez • organizacja występów zespołów amatorskich 	Rozwój aktywności społecznej (funkcja społeczno-kulturalna)	<ul style="list-style-type: none"> • organizacja imprez rozrywkowych (koncertów, pikników, pokazów) • organizacja kół zainteresowań • zaspokajanie potrzeb kulturalnych i dostępu do wiedzy osobom 50+ • działania wspierające rozwój zawodowy (organizacja szkoleń, doradztwo zawodowe)
Stwarzanie możliwości rozwoju kompetencji społeczno-kulturalnych	<ul style="list-style-type: none"> • zapewnianie dostępu do licencjonowanych zbiorów elektronicznych • umożliwianie korzystania z Internetu 	Rozwój kompetencji kulturalnych (kształcenie w zakresie kultury) oraz kształtowanie wzorców aktywnego uczestnictwa w kulturze	<ul style="list-style-type: none"> • organizacja wydarzeń kulturalnych (np. wystawy, spektakle, odczyty, spotkania z autorami książek) • organizacja ognisk artystycznych dla dorosłych
Udostępnianie zbiorów	<ul style="list-style-type: none"> • udostępnianie zbiorów bibliotecznych • udostępnianie zasobów archiwalnych 	Udostępnianie zbiorów	
Popularyzacja dóbr kultury	<ul style="list-style-type: none"> • działalność wydawnicza • cyfryzacja kin 		

Pozyskiwanie i gromadzenie dóbr kultury	<ul style="list-style-type: none"> • pozyskiwanie i gromadzenie zasobu archiwalnego • pozyskiwanie i gromadzenie dzieł sztuki i muzealiów • pozyskiwanie i gromadzenie zbiorów książek i czasopism • pozyskiwanie i gromadzenie zasobów audiowizualnych oraz elektronicznych i nieelektronicznych zasobów bibliotecznych • prowadzenie prac archeologicznych • prowadzenie programów badawczych 	
Konserwacja dóbr kultury	<ul style="list-style-type: none"> • konserwacja zasobu archiwalnego • konserwacja dzieł sztuki i muzealiów • konserwacja zbiorów bibliotecznych • konserwacja zabytków 	
Digitalizacja dóbr kultury	<ul style="list-style-type: none"> • digitalizacja zasobu archiwalnego • digitalizacja dzieł sztuki i muzealiów • digitalizacja zbiorów bibliotecznych • digitalizacja zabytków 	
Ochrona miejsc pamięci narodowej		

Źródło: opracowanie własne

są wobec siebie komplementarne i dopiero połączenie obu w jedną całość daje możliwość analizy dostępności usług kulturalnych w najszerszym spektrum.

Mając na uwadze powyższe konstatacje, zaproponowaliśmy narzędzie gromadzenia danych z zakresu dostępności usług kulturalnych bazujące właśnie na obu przedstawionych modelach i łączące je w całościowy zbiór, zdefiniowany przez 7 kategorii działań i 22 konkretne typy działalności. Pełny wykaz przyjętej przez nas typologii został już zaprezentowany w rozdziale metodologicznym, nie będziemy go więc przywoływać powtórnie w tym miejscu. Wydaje nam się jednocześnie, że tak zdefiniowane narzędzie może stanowić pierwszy krok do stworzenia nowego modelu sprawozdawczości, który będzie umożliwiał mapowanie oraz analizę dostępności usług kulturalnych w poszczególnych obszarach funkcjonalnych, z przyjęciem różnych perspektyw oraz wymiarów.

DOSTĘPNOŚĆ USŁUG KULTURALNYCH – WYBRANE PRZYKŁADY

Tak jak już kilkakrotnie wspomniano, omawiane narzędzie sprawozdawcze daje możliwość tworzenia różnorodnych analiz. Dzięki opcji generowania plików z surowymi danymi, które obejmują zakodowane informacje z każdego elementu sprawozdania na poziomie poszczególnych podmiotów, dane te mogą zostać przekonwertowane i wykorzystane w oprogramowaniu analitycznym. Możliwość ich agregowania ze względu na przyjęte kryteria (typ podmiotu, obszar geograficzny itp.) czy integrowania z innymi bazami w znacznym stopniu zwiększa użyteczność narzędzia. Dzięki temu jego funkcjonalność wykracza poza proste analizy poszczególnych charakterystyk i szczegółów działalności pojedynczych podmiotów i znacznie poszerza spektrum potencjalnych zastosowań. Poniżej chcielibyśmy zaprezentować kilka wybranych sposobów wykorzystania informacji, które zostały zgromadzone w trakcie pilotażu systemu sprawozdawczego. Do celów demonstracyjnych wykorzystaliśmy podstawowe zestawienia dotyczące niektórych wymiarów dostępności usług kulturalnych, kilka przykładów analiz porównawczych na poziomie podmiotów, a także opcji generowania zbiorczych informacji na temat poszczególnych zadań realizowanych przez sprawozdające się podmioty.

Przykładową analizę zaczniemy od zagadnienia dostępności usług kulturalnych. Pojęcie to można rozumieć na kilka sposobów. W literaturze problem dostępności rozpatrywany jest

z trzech głównych perspektyw. Mówi się więc o dostępności przestrzennej, ekonomicznej oraz społecznej, a elementem decydującym o rodzaju jest w tym przypadku kryterium, które określa możliwość lub szanse skorzystania z określonej usługi¹⁰.

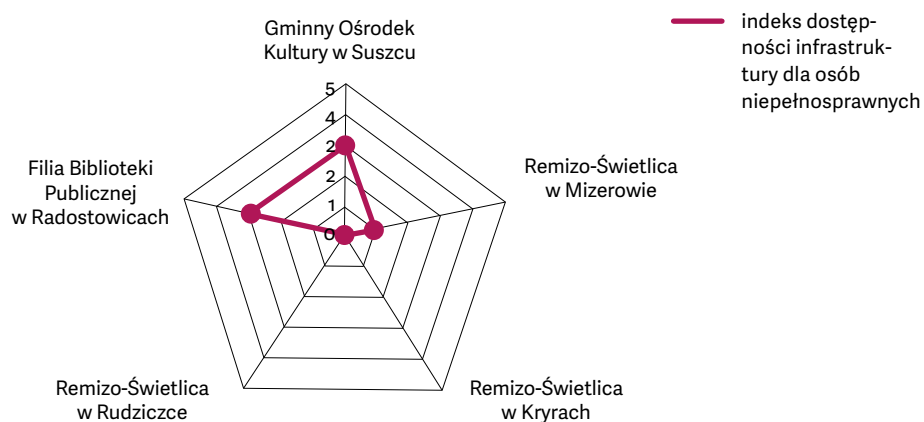
W przywołanej powyżej definicji jako pierwszy typ dostępności wskazano dostępność w sensie przestrzennym. W interesującym nas kontekście będzie ona definiowała łatwość dotarcia do miejsca określonej usługi/funkcji z innego miejsca. Łatwość ta może zostać wyrażona odległością, którą trzeba pokonać, czasem podróży czy też kosztem/wysiłkiem związanym z transportem. Rozszerzając definicję tego rodzaju dostępności, w przygotowanym przez nas narzędziu uwzględniliśmy również dodatkowe wymiary dostępności przestrzennej/fizycznej dotyczące infrastruktury, w obrębie której oferowane są usługi kulturalne. Chodzi w tym przypadku m.in. o dostępność miejsc postojowych dla osób niepełnosprawnych, parkingu dla rowerów, a także urządzeń i usprawnień umożliwiających korzystanie z obiektu osobom o różnych typach niepełnosprawności. Dzięki pozyskaniu tego typu danych możliwe jest choćby monitorowanie stopnia, w jakim infrastruktura kultury w danym obszarze funkcjonalnym jest dostępna dla ludzi o zróżnicowanych potrzebach. Dla przykładu: w formularzu sprawozdawczym zawarliśmy łącznie pięć pytań odnoszących się do dostępności infrastruktury dostosowanej do wymogów osób niepełnosprawnych. Na tej podstawie można stworzyć prosty indeks, który umożliwi ocenę (w pięciopunktowej skali) i porównanie podmiotów pod kątem tego wymiaru dostępności¹¹.

Opisywany typ dostępności (przestrzenny) może się również odnosić do danych związanych z obecnością określonych kategorii działań prowadzonych przez podmioty w danym obszarze funkcjonalnym. Dzięki temu można z jednej strony odtworzyć profil działalności poszczególnych instytucji, z drugiej zaś zidentyfikować deficyty związane z poszczególnymi obszarami działań. Przykładem takiej analizy może być poniższy wykres, który prezentuje sumę

10 Robert Guzik, *Przestrzenna dostępność szkolnictwa ponadpodstawowego*, Kraków 2003, s. 34.

11 Dane prezentowane w niniejszym rozdziale pochodzą z pilotażu narzędzia. Nie są to dane pełne ani miarodajne. Nie należy ich zatem w żadnym wypadku traktować jako pełnej oceny dostępności usług na danym obszarze czy w ramach danej instytucji. Wykorzystane dane są wyłącznie ilustracją możliwości naszego narzędzia online.

Schemat 3. Indeks dostępności infrastruktury dla osób niepełnosprawnych

Źródło: opracowanie własne

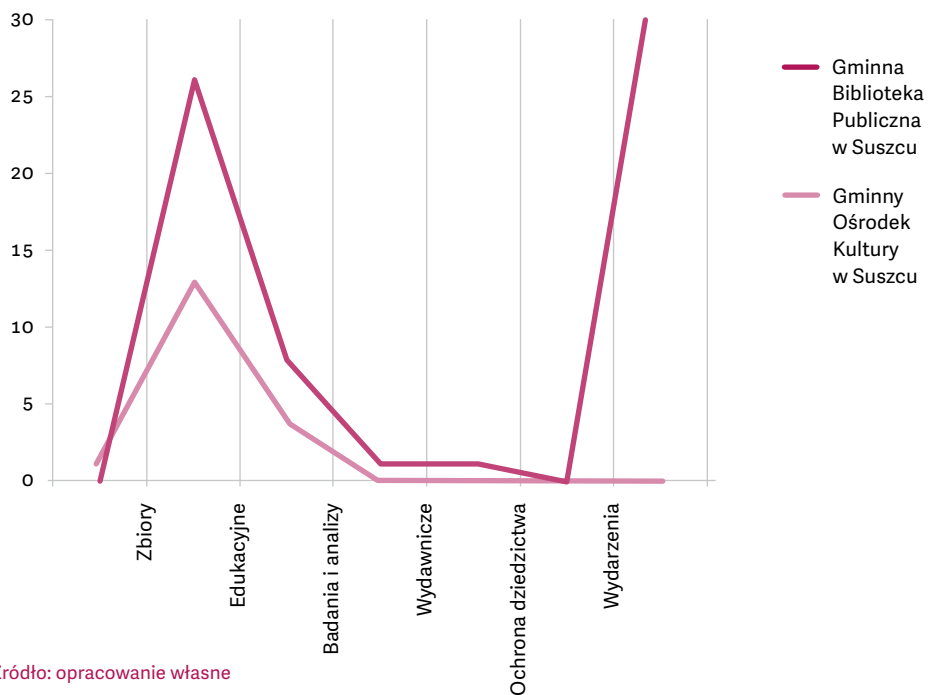
wszystkich działań określonego typu. Dla zachowania czytelności działania zostały pogrupowane w bardziej ogólne kategorie.

Tak przygotowane dane można w dalszych krokach analizować pod kątem dostępności działań określonego typu w poszczególnych miesiącach, odpłatności lub zdefiniowanych grup odbiorców. Tego rodzaju pogłębione informacje i zestawienia mogą przynieść bardzo cenną wiedzę na temat różnych wymiarów dostępności poszczególnych rodzajów usług kulturalnych w danym obszarze funkcjonalnym.

Kolejny wymiar dostępności został zdefiniowany w kategoriach ekonomicznych. Chodzi w tym przypadku przede wszystkim o określenie kosztów związanych z korzystaniem z konkretnej

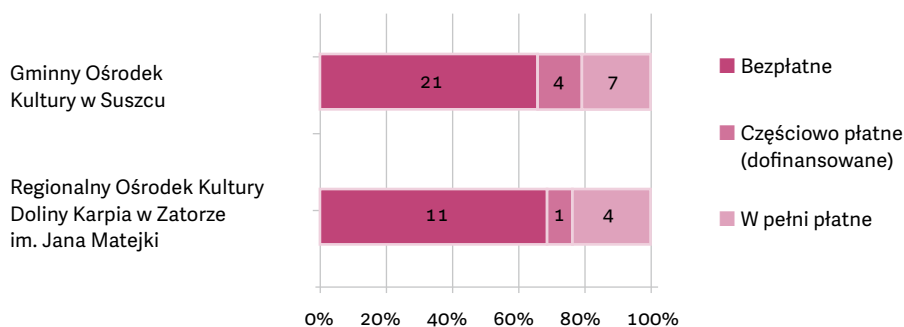
usługi kulturalnej. Wymiar ten wydaje się szczególnie ważny w kontekście analizy efektywności wydatkowania środków publicznych na działalność kulturalną, pozwala bowiem na weryfikację, jak dofinansowywanie poszczególnych typów działalności kulturalnej podmiotów na danym terenie przekłada się na ich realną dostępność dla różnych grup społecznych, w tym osób o niskim statusie materialnym. Umożliwia ponadto sprawdzenie, dotacje przeznaczone

Wykres 4. Dostępność przestrzenna – prezentacja sumy działań określonego typu w dwóch instytucjach gminy Suszec

Źródło: opracowanie własne

Wykres 5. Liczba działań podejmowanych w danym roku

Źródło: opracowanie własne

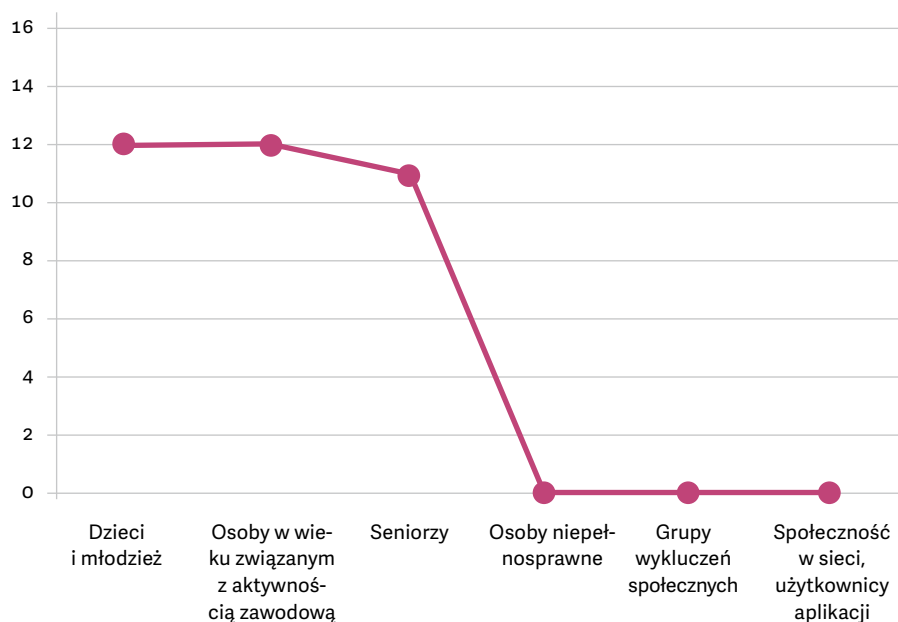
na finansowanie poszczególnych typów działań kulturalnych mają się do realnych kosztów ich realizacji. Wiedza tego typu może się przyczynić choćby do lepszej ewaluacji wydatkowanych pieniędzy publicznych, a także wspierać planowanie strategiczne i alokację środków w przyszłości. Jednym z przykładów tego typu analiz może być przedstawienie stosunku liczby działań nieodpłatnych do liczby działań odpłatnych w całym okresie sprawozdawczym.

Dane te mogą być następnie uzupełnione o ewentualną weryfikację różnic we frekwencji w tych samych typach/kategoriach działań ze względu na odpłatność lub darmowość dostępu do konkretnej usługi.

Ostatnim typem dostępności przedstawionym w cytowanej definicji jest dostępność społeczna. Może być ona rozumiana na kilka sposobów. Jedną z metod jej analizy mogłaby być weryfikacja, w jakim stopniu poszczególne usługi zostały dostosowane do osób z określonej grupy wiekowej albo preferowanych form uczestnictwa w kulturze. Inny typ dostępności społecznej będzie się odnosić do stopnia dopasowania oferty do osób o szczególnych

potrzebach (osoby niepełnosprawne) lub niskich kompetencjach społecznych bądź kulturowych, a także do konkretnych grup etnicznych, mniejszościowych i innych, które ze względu na bariery kulturowe, językowe czy religijne wymagają specyficznego sprofilowania oferty. Poniżej znajduje się przykładowy wykres pokazujący, do jakich grup docelowych skierowane były poszczególne działania w całym okresie sprawozdawczym (łącznie Regionalny Ośrodek Kultury w Zatorze zdefiniował 16 działań realizowanych w wybranym roku sprawozdawczym).

Wykres 6. Dostępność społeczna na przykładzie Regionalnego Ośrodka Kultury Doliny Karpia w Zatorze im. Jana Matejki

Źródło: opracowanie własne

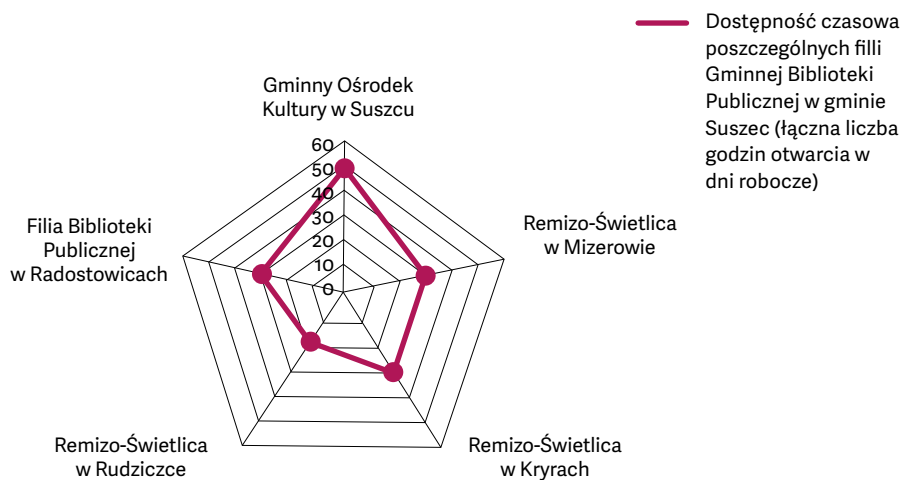
Dodatkowym wymiarem dostępności, niewymienionym bezpośrednio w przywołanej definicji, może być także dostępność wyrażona godzinami otwarcia sprawozdających się podmiotów. Wydaje nam się, że w analizach warto wziąć pod uwagę również ten sposób definiowania dostępności. W proponowanym formularzu zdefiniowano trzy podstawowe wskaźniki z tego obszaru: łączną liczbę godzin otwarcia podmiotu w dni powszednie (poniedziałek–piątek), łączną liczbę godzin dostępu do podmiotu w sobotę i niedzielę, a także najpóźniejszą godzinę zamykania obiektu w ciągu całego tygodnia. Na następnej stronie prezentujemy przykładowy sposób wizualizacji tego typu danych.

Połączenie tego typu informacji z innymi danymi mogłoby przynieść dodatkową cenną wiedzę. Zestawienie ich np. z informacjami o rozkładach jazdy publicznych środków transportu umożliwiłoby stworzenie wskaźnika dostępności przestrzennej i transportowej poszczególnych obiektów na danym obszarze.

Narzędzie daje również możliwość tworzenia dokumentacji podsumowującej najważniejsze aspekty realizowanego działania. Dzięki takiej funkcjonalności poszczególne instytucje mogłyby sięgać do danych historycznych zapisanych w sprawozdaniu i odtwarzać sposób, w jaki definiowały i realizowały przeszłe działania. Wydaje się to ciekawym wsparciem w bieżącym zarządzaniu instytucją, a także użytecznym narzędziem do prowadzenia ewaluacji działań. Na stronie 195 przedstawiamy przykładowe karty działań. Ze względu na to, że narzędzie daje dużą swobodę w definiowaniu zakresu pojedynczego badania, każdy podmiot przyjmował własny model wypełniania tej części formularza. Niektóre podmioty sprawozdawały się oddzielnie z każdego pojedynczego wydarzenia, zaś inne – np. ze względu na pracę w oparciu o budżet zadaniowy – grupowały działania w większe całości.

Na sam koniec chcielibyśmy zaprezentować wybrane sposoby wykorzystania danych z systemu sprawozdawczego do prowadzenia analiz porównawczych pomiędzy podmiotami o podobnych profilach działalności oraz pomiędzy różnymi formatami podmiotów świadczących usługi kulturalne. W przykładach wykorzystaliśmy dane z trzech typów instytucji: regionalnych instytucji kultury, lokalnych instytucji kultury oraz bibliotek publicznych.

Schemat 4. Dostępność czasowa poszczególnych filii Gminnej Biblioteki Publicznej w gminie Suszec (łącznie liczba godzin otwarcia w dni robocze)

Źródło: opracowanie własne

Pierwsze zestawienie ilustruje koncentrację tematyczną poszczególnych podmiotów (tabela 10, s. 197). Drugie zestawienie pozwala na porównanie struktury dodatkowych źródeł dochodów pochodzących z konkursów i grantów (tabela 11, s. 198).

Jako ostatni przykładowy sposób wykorzystania danych do prowadzenia analiz porównawczych prezentujemy wykres obrazujący bazę lokalową, jaką dysponują sprawozdające się podmioty. Zawiera on informacje o średnim metrażu poszczególnych obiektów pozostających w zarządzie tychże podmiotów.

Tabela 8. Karta działania zagregowanego – Regionalny Ośrodek Kultury w Zatorze

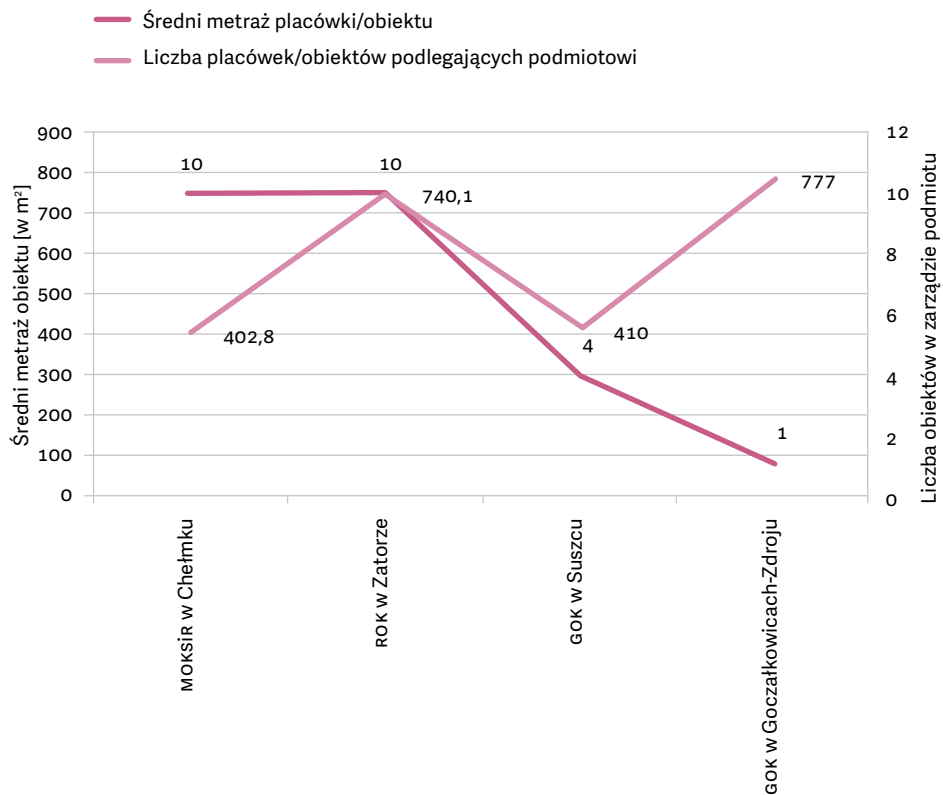
Nazwa działania	Wykłady, prezentacje multimedialne, spotkania
Format działania	Spotkania, odczyty, prelekcje
Sposób organizacji	Działanie cykliczne, w stałych odstępach czasu
Czas realizacji	Miesiące: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII
Prowadzący	Pracownik etatowy instytucji
Organizacja działania	Usługa odpłatnie zrealizowana przez inny podmiot/instytucję
Działanie planowane na osób	Trudno powiedzieć
Grupy odbiorców	Dzieci i młodzież, osoby w wieku związanym z aktywnością zawodową, osoby 60+
Odpłatność za udział	Udział bezpłatny
Liczba pracowników zaangażowanych w działanie	4
Liczba osób, które wzięły udział w działaniu/projekcie	375

Tabela 9. Karta pojedynczego działania – Gminny Ośrodek Kultury w Suszcu

Nazwa działania	Spotkanie z Mikołajem
Format działania	Spotkania, odczyty, prelekcje
Sposób organizacji	Działanie cykliczne, w stałych odstępach czasu
Czas realizacji	Miesiąc: XII
Prowadzący	Pracownik etatowy instytucji
Organizacja działania	Wyłącznie przez instytucję
Działanie planowane na osób	101–250
Grupy odbiorców	Dzieci i młodzież
Odpłatność za udział	Udział płatny – częściowo dofinansowany
Liczba pracowników zaangażowanych w działanie	2
Liczba osób, które wzięły udział w działaniu/projekcie	102

Źródło: opracowanie własne

Wykres 7. Baza lokalowa podmiotów

Źródło: opracowanie własne

Tabela 10. Wskazana koncentracja tematyczna podmiotu

		Film	Teatr	Muzyka	Taniec	Sztuki wizualne	Literatura, czasopisma	Design i wzornictwo	Architektura, przestrzeń, krajobraz	Wideo i multimedia	Folklor, kultura ludowa, tradycje, dziedzictwo niematerialne	Opieka nad materialnym dziedzictwem kulturowym i zabytkami	Inna
Regionalne instytucje kultury	Małopolski Instytut Kultury		■				■		■		■		
	Regionalny Ośrodek Kultury w Katowicach	■					■			■	■		
Lokalne instytucje kultury	Miejski Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Chełmku												
	Regionalny Ośrodek Kultury w Zatorze			■	■		■				■		
	Gminny Ośrodek Kultury w Suszcu		■	■	■		■				■		
	Dom Kultury w Kętach	■	■	■	■	■					■		
	Gminny Ośrodek Kultury w Goczałkowicach-Zdroju		■	■	■	■					■		
	Gminna Biblioteka Publiczna w Suszcu						■						
Biblioteki	Gminna Biblioteka Publiczna w Przeciszowie										■		
	Miejska Biblioteka Publiczna w Oświęcimiu						■						
	Publiczna Biblioteka w Zatorze						■						

■ Wskazana koncentracja tematyczna podmiotu

Źródło: opracowanie własne

Tabela 11. Konkursy i granty, które są źródłem dochodu podmiotu w danym roku sprawozdawczym

		Organizowane przez samorządy gmin (z budżetu samorządu)	Organizowane przez samorządy powiatów (z budżetu samorządu)	Organizowane przez samorządy województw (z budżetu samorządu)	Organizowane przez MKiDN (programy ministra i inne)	Programy dotacyjne organizowane przez inne ministerstwa	Międzynarodowe programy grantowe	Organizowane przez narodowe instytucje kultury	Organizowane przez inne instytucje kultury	Organizowane przez wyspecjalizowane fundacje i społeczne programy dotacji	Fundusze unijne	Inne źródła
Regionalne instytucje kultury	Małopolski Instytut Kultury											
	Regionalny Ośrodek Kultury w Katowicach											
Lokalne instytucje kultury	Miejski Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Chełmku											
	Regionalny Ośrodek Kultury w Zatorze											
	Gminny Ośrodek Kultury w Suszcu											
	Dom Kultury w Kętach											
	Gminny Ośrodek Kultury w Goczałkowicach-Zdroju											
	Gminna Biblioteka Publiczna w Suszcu											
Biblioteki	Gminna Biblioteka Publiczna w Przeciszowie											
	Miejska Biblioteka Publiczna w Oświęcimiu											
	Publiczna Biblioteka w Zatorze											

■ Konkursy i granty, które są źródłem dochodu podmiotu w danym roku sprawozdawczym

Źródło: opracowanie własne

PODSUMOWANIE

Zaprezentowane przykładowe sposoby prezentacji danych pochodzących z opisywanego systemu sprawozdawczości odnosiły się wyłącznie do niewielkiego wycinka możliwych do pozyskania informacji o działalności poszczególnych podmiotów i dostępności kultury w jej różnych wymiarach¹². Chcielibyśmy zaznaczyć, że dane gromadzone przez proponowany system umożliwiają także przygotowywanie zestawień i analiz dotyczących wielu innych aspektów funkcjonowania podmiotów świadczących usługi kulturalne przy wsparciu środków publicznych. Chodzi m.in. o informacje związane z alokacją zasobów ludzkich, finansowych i rzeczowych poszczególnych podmiotów oraz całych obszarów funkcjonalnych. Dane tego typu można korelować i zestawiać z informacjami na temat dostępności usług kulturalnych i innymi statystykami publicznymi (np. pochodzącymi z BDL czy SAS). Co więcej, wszystkie dane gromadzone z wykorzystaniem opisywanego narzędzia można dowolnie agregować.

Proponowane rozwiązanie służy na tym etapie do gromadzenia danych w stanie surowym. Niewielkim nakładem pracy można jednak stworzyć szereg wskaźników – zarówno prostych, jak i złożonych – pomocnych do analizy różnych aspektów funkcjonowania podmiotów działających w sferze kultury. Wskaźniki te mogą służyć jako wsparcie w procesie zarządzania publicznego, ewaluacji polityk publicznych na różnych poziomach organizacji terytorialnej, uwzględniających choćby takie wymiary, jak omawiana szeroko dostępność, efektywność kosztowa czy skuteczność działań w wymiarze jakościowym i ilościowym. Sposób przygotowania i funkcje oferowanego systemu pozwalają go również wykorzystać jako narzędzie do zarządzania projektami, archiwizacji danych o podejmowanych działaniach, a wreszcie jako uniwersalny formularz ułatwiający sporządzanie sprawozdań na różne potrzeby (Gus, organizator, rozliczanie projektów) lub wręcz służący do ich całościowego generowania. Dostęp do danych w formie nieprzetworzonej jest naszym zdaniem atutem również ze względu na łatwość ich wykorzystania oraz ewentualnego integrowania z już istniejącymi systemami analizy i wizualizacji statystyk, które bazują na otwartych danych publicznych (np. mojapolis.pl).

12 Brak pogłębionych analiz wynika przede wszystkim ze stosunkowo niskiego odsetka formularzy sprawozdawczych, które zostały kompletnie wypełnione przez podmioty zaproszone do pilotażu.

ZAKOŃCZENIE

I REKOMEN-

DACJE

Jako zespół zaczynaliśmy ten projekt z bardzo konkretnym planem, aby opracować schemat usług w obszarze kultury, a następnie stworzyć narzędzie sprawozdawcze służące do opisu zakresu ich dostarczania oraz metod zarządzania i jakości, którymi się charakteryzują. Przyjęliśmy nawet listę wytypowanych usług wraz z ich definicjami. Zamieszczamy ją w poniższej tabeli.

Model ten bardzo się nam podobał. Jednak na kolejnych spotkaniach i warsztatach wizja takiego podejścia się od nas oddalała. Słusznie zwrócono nam uwagę, że podmioty realizujące usługi

Tabela 12. Schemat usług publicznych w obszarze kultury

Usługi publiczne w obszarze kultury
<p>Animacja kulturalna i społeczna</p> <p>Tworzenie interdyscyplinarnych, wielowymiarowych przedsięwzięć związanych ze wzmocnieniem/rozwijaniem zasobów kulturowych o charakterze interwencji społecznej.</p> <p>Działania te charakteryzują:</p> <ul style="list-style-type: none">• procesualność i projektowość (diagnoza i badania społeczne, działania animacyjne, ewaluacja efektów);• interdyscyplinarność (wykorzystanie różnorodnych narzędzi pracy animacyjnej);• nastawienie na zmianę społeczną (określenie i zdefiniowanie zmiany, która ma być rezultatem);• ukierunkowanie na inkluzję społeczną (współpraca z grupami defaworyzowanymi, grupami sąsiedzkimi, środowiskami tworzącymi lokalne sceny kulturowe);• praca w małych, określonych grupach uczestników (konkretne osoby/środowiska zaangażowane w długofalowy proces).
<p>Edukacja kulturowa (w tym: edukacja kulturalna, edukacja artystyczna, edukacja medialna)</p> <p>Projektowanie, organizowanie i przeprowadzanie zajęć (spersonalizowanych, grupowych) o charakterze edukacyjnym, w ramach których uczestnicy/odbiorcy mogą się szkolić, poszerzać kompetencje, rozwijać zdolności artystyczne, kreatywne i komunikacyjne, w tym ekspresję artystyczną i kompetencje związane z odbiorem sztuki, uczestnictwem w kulturze.</p> <p>Działalność tę charakteryzuje udział szkolących (instruktorzy, edukatorzy, pedagodzy, nauczyciele) i szkolonych (uczestnicy zajęć, członkowie zespołów i grup itp.) oraz klarownie określone ramy organizacyjne (edukacja formalna i pozaformalna).</p>

Impresariat oraz produkcja artystyczna/kulturalno-społeczna

Realizacja przedsięwzięć związanych z prezentacjami dzieł artystycznych (spektakle, wystawy, koncerty itp.) i/lub tworzenie oraz zamawianie nowych dzieł artystycznych i kulturalnych z różnych dziedzin sztuki i kultury. Organizacja imprez, festiwali i innych wydarzeń adresowanych do otwartej publiczności, związanych z możliwością uczestnictwa w kulturze. Projektowanie i tworzenie nowych produkcji i produktów. Działania te są związane z dwiema kategoriami: prezentacjami i produkcją, w których uczestniczy publiczność (upowszechnianie dorobku lokalnego oraz prezentacje na zasadzie impresariatu).

Dostęp do informacji i wiedzy

Tworzenie i udostępnianie zbiorów książek, multimediiów i innych materiałów edukacyjnych. Wsparcie społeczności w dostępie do wiedzy i informacji. Tworzenie i udostępnianie przestrzeni sprzyjającej rozwojowi czytelnictwa i innym typom uczestnictwa w kulturze związanym z wykorzystaniem zbiorów książek i innych multimediiów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego i wprowadzanie go we współczesne obiegi

Tworzenie przedsięwzięć związanych z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Ochrona zabytków, krajobrazu kulturowego, przyrody, badanie poświęcone historii, kulturze, budowanie archiwów i tworzenie kolekcji. Upowszechnianie, uspołecznienie i komercjalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego.

Inicjowanie i wspieranie aktywności społecznej i gospodarczej w dziedzinie kultury

Tworzenie mechanizmów, programów i przedsięwzięć sprzyjających rodzeniu się oddolnych, nieformalnych inicjatyw społeczno-kulturalnych, funkcjonowaniu organizacji pozarządowych w obszarze kultury, rozwoju przemysłów kultury (kreatywnych). Wsparcie dla obywateli kultury, lokalnych aktywistów, nieformalnych animatorów kultury. Użyczenie zasobów sektora publicznego na rzecz osób i inicjatyw w obszarze kultury.

Kształtowanie przyjaznej przestrzeni publicznej i obywatelskiej

Kształtowanie dostępnej, otwartej przestrzeni publicznej obywatelskiej, partycypacja w tworzeniu polityk kulturalnych i innych powiązanych (w tym konsultacje społeczne). Aktywna polityka na rzecz dostępu do informacji publicznej w obszarze kultury. Realizacja działań badawczych, analitycznych i ewaluacyjnych związanych z tworzeniem obrazu kultury, projektowaniem nowych działań. Otwieranie i udostępnianie zasobów kulturalnych zgromadzonych lub powstałych w ramach finansowania publicznego.

Promocja kulturalna, kalendarz imprez z wykorzystaniem kultury

Działania związane z kalendarzem obchodów, świąt i lokalnych wydarzeń ukierunkowane na budowanie czasowych przestrzeni kulturalno-społecznych o charakterze integracyjnym, promocyjnym, ludycznym, zabawowym, religijnym, patriotycznym itp.

Źródło: opracowanie własne

mogą nie być świadome tego, że „realizują usługi”, mogą również uznać każdy schemat usług za opresyjny lub zbyt rozbudowany/powierzchny. Przeszukując zasoby Internetu, znaleźliśmy również wiele innych propozycji modeli usług w kulturze (dwa najbardziej zaawansowane, związane z pracami Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury, analizujemy w rozdziale pt. *Badanie dostępności usług w nowym modelu sprawozdawczości*, zob. s. 177). Dokonałiśmy zatem zwrotu. Postanowiliśmy poszukać rozwiązania uniwersalnego (na miarę naszych możliwości), które może służyć informacjami przydatnymi do diagnoz i analiz w ramach różnych możliwych schematów usług – zarówno tych związanych z obowiązującą obecnie *Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego*, jak i tych opracowanych lokalnie przez poszczególne samorządy.

Kolejnym ważnym elementem postępowania było uzmysłowienie sobie (na podstawie efektów wcześniejszych badań zrealizowanych w ramach Małopolskiego Obserwatorium Kultury), że lokalne instytucje kultury są aktywne na bardzo różnorodnych polach łączonych z kulturą, turystyką, sportem, promocją, edukacją, ekonomią i pomocą społeczną. Właściwie nic ich nie ogranicza w podejmowanych zadaniach i projektach. Dlatego postanowiliśmy, by w formularzu sprawozdawczym o kształcie swojego programu i zadaniach decydowały same instytucje. W opisie programu i zadań posłużyliśmy się określoną listą informacji wskaźnikowych, istotnych dla oceny ich roli w dostarczaniu usług w obszarze kultury. Jest to najtrudniejszy element naszej propozycji formularza (więcej informacji można znaleźć w rozdziale *Pilotaż i testy nowego narzędzia*, zob. s. 157).

Należy też dodać, że tworząc propozycję formularza, w trakcie prac studialnych, mocniejszy nacisk położyliśmy nie na dostarczanie usług, ale na ich dostępność. Takie podejście, przy uwzględnieniu wyników debaty eksperckiej, wydało nam się istotniejsze i ważniejsze dla celu tego badania. Określenie dostępności (celem interwencji publicznej jest minimalizacja barier)

usług (celem interwencji publicznej jest otwarcie możliwości skorzystania z pełnej gamy usług w obszarze kultury istotnych dla rozwoju/jakości życia) powinno być priorytetem w kontekście programowania i wdrażania polityk kulturalnych państwa i samorządów.

Chcieliśmy również stworzyć narzędzie maksymalnie otwarte i dostępne dla różnych grup interesariuszy. Uważamy, że instytucje, które przygotowują sprawozdania dla państwa, do celów statystyki publicznej, powinny móc z nich skorzystać w pierwszej kolejności. Dziś są dostawcami danych, ale już nie ich użytkownikami. Wiele można by zrobić dla przeszkolenia osób zajmujących się zarządzaniem w kulturze (np. dyrektorzy instytucji kultury), ewaluacją, diagnozami lokalnymi, aby mogły się one częściej i sprawniej posługiwać ilościowymi informacjami pochodzącymi z systemu statystyki publicznej. Nasze doświadczenia wskazują, że dziś są one do sprawozdań uprzedzone.

Zdajemy sobie sprawę, że projekt kończy się niejako w pół drogi. Mamy narzędzie (wraz z jego ewaluacją), naszym zdaniem perspektywiczne, ale trzeba przeprowadzić więcej jego testów. Wymaga ono również wiele pracy związanej z przyjęciem słownika pojęć i definicji, którego rozmyślnie nie opracowaliśmy z uwagi na ogrom pracy, jak trzeba by było włożyć, by spełniał on minimalne standardy pracy naukowej. Dodatkowo należy stwierdzić, że bez systemu porządkowania, agregowania i wizualizacji zgromadzonych danych narzędzie jest wciąż skończone tylko w połowie. Na razie będziemy czekać na dodatkowe recenzje i pomysły na jego wykorzystanie w praktyce.

Poniżej zamieszczamy jeszcze krótki katalog rekomendacji związanych z wprowadzeniem możliwych zmian, które mogą mieć znaczenie dla realizacji badań sprawozdawczych w obszarze kultury.

1. Należy utworzyć **Krajowy Rejestr Instytucji Kultury pod kontrolą MKiDN** w miejsce kilku tysięcy rozproszonych rejestrów prowadzonych obecnie przez poszczególnych organizatorów instytucji kultury. W dalszym ciągu byłiby oni odpowiedzialni za wprowadzanie danych oraz gromadzenie wszelkich informacji rejestrowych, a ponadto aktualnych statutów, regulaminów, planów rozwoju, kontraktów z dyrektorami, informacji dotyczących finansowania,

infrastruktury itp. Aktualizacja rejestru uzyskałaby sankcję MKiDN, co znacznie usprawniłoby bieżące wprowadzanie zmian. Rejestr instytucji kultury mógłby mieć status rejestru publicznego. Rekomendacja wymaga zmian ustawowych.

2. W dalszej kolejności **platforma ta mogłaby służyć również jednolitej sprawozdawczości instytucji kultury opartej na modułowym kwestionariuszu**. Jego podstawą byłaby propozycja GUS i MKiDN, obowiązkowa dla wszystkich instytucji, a wszelkie dodatkowe moduły pozostawałyby w gestii poszczególnych organizatorów instytucji. Takie roczne sprawozdanie (które mogłoby być aktualizowane w krótszych przedziałach czasowych) mogłoby stanowić zarówno podstawę do udzielenia absolutorium z wykonania budżetu, jak i źródło informacji statystycznej w strukturze GUS. Rozwiązanie to zlikwidowałoby problem podwójnej sprawozdawczości dla GUS i organizatorów. Dodatkowo działanie to nie byłoby częścią programu badań statystycznych, czyli nie podlegałoby rygorom ustawy o statystyce publicznej. Można do tego celu wykorzystać utworzony dla MKiDN system EBO1 (elektronicznej skrzynki podawczej i zarządzania dokumentacją). Rekomendacja wymaga zmian ustawowych.
3. Powinna powstać **ogólnopolska baza danych na temat dotacji udzielonych w obszarze kultury w ciągu danego roku budżetowego**. Dotacje to podlegające szczególnym zasadom rozliczania środki z budżetu państwa, budżetu jednostek samorządu terytorialnego oraz z państwowych funduszy celowych przeznaczone na finansowanie lub dofinansowanie realizacji zadań publicznych. Na podstawie ustawy o finansach publicznych można wyszczególnić trzy typy dotacji: podmiotowe, przedmiotowe i celowe. Każdej można udzielić podmiotowi na finansowanie lub dofinansowanie realizacji zadań publicznych na podstawie innej ustawy, która określa tryb przyznawania dotacji określonej grupie odbiorców. W obszarze kultury możemy rozpatrywać następujące sytuacje:
 - przekazanie przez samorząd lub państwo dotacji podmiotowej lub celowej dla instytucji kultury na podstawie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
 - przekazanie przez państwo i państwowe instytucje kultury dotacji celowej dla innego podmiotu na podstawie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;

- przekazanie przez samorząd lub państwo dotacji celowej dla organizacji pozarządowej na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z użyciem czterech dozwolonych trybów (otwarte konkursy ofert; konkursy ogłaszane na podstawie oferty złożonej z inicjatywy własnej organizacji; procedury „małych grantów”; zlecenie realizacji zadania z pominięciem wyżej wymienionych trybów w sytuacji nadzwyczajnej), uruchamianych w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
- przekazanie przez samorząd lub państwo dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytku na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- przekazanie przez samorząd lub państwo dotacji podmiotowej lub przedmiotowej na działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości oraz podobnych na podstawie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

Taki **rejestr porządkowałby całokształt informacji o publicznym dotowaniu kultury przez państwo i samorządy**. Choć tego typu dane są obecnie przetwarzane i zestawiane, nie zaprogramowano narzędzi do ich gromadzenia w systemie ogólnopolskim. Inaczej jest w sektorze oświaty, pomocy społecznej, zdrowia itp. Rejestr ten nie musiałby obejmować dotacji podmiotowych przekazywanych instytucjom kultury. Służyłby tworzeniu kartoteki badań podmiotów zaangażowanych w działalność kulturalną i realizację zadań publicznych z dziedziny kultury. Rekomendacja wymaga zmian ustawowych.

- 4. GUS powinien nawiązać bliższą współpracę z narodowymi instytucjami kultury nadzorującymi poszczególne sektory kultury, regionalnymi obserwatoriami kultury oraz sektorowymi instytucjami/organizacjami gromadzącymi informacje o kulturze** (np. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, SAP ZMP, mojabpolis.pl itp.). Współpraca powinna dotyczyć organizowania wspólnego systemu informacji o funkcjach samorządów, poszczególnych typach instytucji kultury i usługach kulturalnych (muzea, teatry, instytucje muzyczne, centra kultury, biblioteki itp.). Dodatkowo należy podjąć temat funkcjonowania wspólnych, otwartych i łatwo dostępnych repozytoriów danych oraz platform wizualizacji informacji o kulturze.

Obecnie są to oddzielne, cząstkowe systemy organizowania informacji i wiedzy o kulturze w Polsce. Przyszła sieć współpracy powinna mieć skonkretyzowaną formułę z wyznaczonym koordynatorem, budżetem oraz umowami o współpracy, które będą precyzować zadania i obowiązki.

5. **Publikowanie corocznych danych o kulturze przez GUS powinno polegać na organizowaniu platformy wymiany informacji (konferencja, zamawianie diagnoz i analiz, otwarte konkursy na wykorzystanie i łączenie różnych danych).** Coroczna publikacja *Kultura* straciła na znaczeniu, ten format aktywności już się wyczerpał. Warto przemyśleć na nowo aktywność GUS na polu upowszechniania informacji o sektorze kultury w Polsce. Przykładem dobrej praktyki (w znaczeniu organizacji procesu) są badania podsystemu bibliotek i czytelnictwa w Polsce. W jego ramach współpracują GUS, MKiDN, Biblioteka Narodowa, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Polska Izba Książki i wojewódzkie biblioteki publiczne. Dzięki ich aktywności temat czytelnictwa stał się głównym wyznacznikiem w diagnozie uczestnictwa w kulturze w Polsce. Podobną rangę przy prezentacji danych statystycznych mogą uzyskać animacja i edukacja kulturowa, dziedzictwo kulturowe, funkcjonowanie instytucji artystycznych i sztuki.
6. **Międzyresortowy Zespół ds. Statystyki Kultury powinien zgromadzić, uporządkować i upublicznić prace eksperckie, studialne i metodologiczne zrealizowane pod jego auspicjami.** Należy podsumować dotychczasowe działania i wyznaczyć nowy harmonogram prac. Szczególnie istotne jest uporządkowanie opracowanych rekomendacji zmian w systemie publicznej statystyki kultury, również w ujęciu zrealizowane–niezrealizowane. Należy zwrócić uwagę, że w ramach Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury powstają zespoły robocze analizujące temat statystyki publicznej w obszarze kultury z perspektywy konkretnych typów instytucji. Ostatnio np. na Kongresie Muzealników Polskich zainicjował pracę zespół ds. statystyki muzeów¹³. Należy zatem zadbać o spójność tych działań i otwarty dostęp do wyników prac wszystkich zespołów i grup roboczych.

13 *Statystyka muzeów*, strona NIMoz, [online:] <http://nimosz.pl/pl/dzialalnosc/statystyka-muzeow-2> [dostęp: 15.11.2015].

- 7. Samorządy jako organizatorzy kultury powinny w swoich działaniach dotyczących kontroli podległych im instytucji kultury i zlecania zadań publicznych w obszarze kultury odejść od zamkniętego, papierowego systemu generowania dokumentacji**, który utrudnia powtórne wykorzystanie danych publicznych. W tych dokumentach zawarta jest duża liczba informacji, które mogłyby stanowić źródło danych do analiz i diagnoz kultury. Niestety dostęp do nich jest utrudniony, ponieważ dokumentację źródłową składa się w formie papierowej, a kopie cyfrowe mają status prac roboczych. Dodatkowo wszelkie zdigitalizowane dokumenty są rozproszone w BIP-ach i na stronach internetowych wszystkich samorządów. W tym celu **powinno powstać oprogramowanie na wzór wspomnianego systemu EBOI, dostępne i obowiązkowe dla wszystkich organizatorów instytucji kultury** oraz instytucji zamawiających usługi publiczne w obszarze kultury.

W tabeli na sąsiedniej stronie przedstawiamy zmienne porządkujące problematykę prac nad nową sprawozdawczością instytucji (podmiotów) kultury w Polsce. Funkcje, zakres, narzędzia/technologie oraz cele tego badania znajdują się według nas na przecięciu sześciu kluczowych kategorii.

Tabela 13. Zmienne porządkujące prace nad nową sprawozdawczością instytucji (podmiotów) kultury w Polsce

<p>Podstawowe badanie na temat sieci instytucji sektora kultury, w tym realizacja misji publicznej i zadań publicznych, działalność gospodarcza związana z ofertą kulturalną, działalność kulturalnych organizacji społecznych.</p>	<p>Badanie z zakresu publicznych usług społecznych w obszarze kultury z ważnym powiązaniem z tematem edukacji i oświaty (szkolna edukacja kulturowa, szkolnictwo artystyczne), pomocy społecznej (rewitalizacja społeczna, animacja społeczno-kulturowa).</p>
<p>Badanie z zakresu działalności samorządu w Polsce w obszarze kultury obejmujące funkcjonowanie samorządowych instytucji kultury oraz wspieranie sektora pozarządowego w obszarze kultury. Główny mecenas i organizator kultury w Polsce.</p>	<p>Badanie dotyczące aktywności kulturalnych i praktyk kulturowych w wymiarze społeczności lokalnych. Zapośredniczone badania uczestnictwa w kulturze w ramach instytucji życia społecznego.</p>
<p>Narodowe polityki rozwoju kultury – znaczenie kultury dla rozwoju według obowiązującego czasowego modelu interwencji/priorytetów.</p>	<p>Praktyczne cele uczestników i głównych interesariuszy programu statystycznego: ewaluacja i ocena aktywności w obszarze kultury, benchmarking i porównywanie się do innych, zarządzanie oparte na wiedzy, upowszechnianie informacji o znaczeniu kultury, także w rozwoju lokalnym, kształtowanie otwartych i aktualnych obiegów informacji o kulturze. Cele te warunkowane są przez pełną otwartość i dostępność danych źródłowych, narzędzia wizualizacji i analiz danych oraz pełną równowagę pomiędzy tworzeniem ujęć generalnych i lokalnych.</p>

Źródło: opracowanie własne

ANEKS

NARZĘDZIE PROGRAMISTYCZNE – APLIKACJA INTERNETOWA

Narzędzie programistyczne stworzone w ramach pilotażu powstało na podstawie specyfikacji uwzględniającej dwie istotne kwestie. Pierwsza to zagadnienia z zakresu *user experience*, obejmujące próby dostosowania interfejsu do potrzeb użytkownika, jego przyzwyczajeń i specyfiki zadania, jakim jest wypełnianie długiego formularza sprawozdawczego. Druga dotyczy wyborów technologicznych wpływających na możliwość rozpowszechniania, dostosowywania i rozwijania narzędzia do różnorodnych celów.

Aby uzyskać możliwie najwyższą użyteczność, interfejs narzędzia zaprojektowano przy użyciu struktury przypominającej panel administracyjny dowolnej aplikacji internetowej. Wzorując się na systemach poczty e-mail oraz popularnych systemach zarządzania treścią, posłużyliśmy się intuicyjnym i prostym layoutem. Nawigacja umieszczona została w lewym panelu bocznym, w formie listy rozwijanej. Właściwy obszar roboczy, zawierający interaktywny formularz oraz informacje pomocnicze, zajmuje dzięki temu zdecydowaną większość ekranu, co pozwoliło na zastosowanie przejrzystej typografii oraz pozostawienie dużej swobody w komponowaniu interaktywnych elementów kwestionariusza (pól tekstowych, przycisków typu *checkbox* i *radio button*, suwaków itd.)

Neutralna stylistyka narzędzia, oparta na prostych bryłach i kilku dominujących kolorach, pozwala na łatwe i szybkie dostosowanie aplikacji do własnych potrzeb w warstwie estetycznej lub wprowadzenie do niej elementów brandingowego projektu.

Główna zawartość narzędzia (formularz interaktywny) stanowiła pewne wyzwanie ze względu na dwa aspekty – liczbę pytań oraz nielinearność procesu uzupełniania formularza. Rozbicie kwestionariusza na dziewięć kroków pozwoliło wyjść naprzeciw oczekiwaniom użytkownika, który może w dowolnej chwili przerwać pracę, zapisać stan formularza i powrócić do jego uzupełniania w dogodnym momencie.

Podział formularza na kroki, pomiędzy którymi następuje operacja zapisania informacji wprowadzonych w danym obszarze tematycznym, jest także niezwykle istotna ze względu na logikę samego kwestionariusza. Pozwala systemowi modyfikować kolejne kroki formularza

„na bieżąco”, w zależności od udzielonych wcześniej odpowiedzi, innymi słowy: zadawać tylko pytania adekwatne do specyfiki danego typu instytucji.

Podobną logiką rządzi się moduł pozwalający użytkownikowi wprowadzać do formularza informacje o działaniach badanej instytucji. W tym module zmiany odbywają się w czasie rzeczywistym i są uzależnione od wybranego formatu działania. Pojawiające się w formularzu pytania zostały oznaczone odpowiednimi etykietami, które pozwalają użytkownikowi na śledzenie modyfikacji kwestionariusza i intuicyjne podążanie za jego logiką.

Narzędzie zostało stworzone na podstawie opensource'owego systemu zarządzania treścią WordPress. Jest to obecnie najpopularniejsza platforma tego typu, wyróżniająca się stosunkowo niskimi wymaganiami technologicznymi i rozwiązaniami, które umożliwiają bardzo łatwą samodzielną instalację oprogramowania w dowolnej usłudze hostingowej. Narzędzie badawcze przybrało formę szablonu WordPress, więc można je uruchomić na dowolnej (już istniejącej lub zupełnie nowej) instalacji tego oprogramowania.

Organizacja kodu źródłowego została dostosowana do standardów opisanych szczegółowo w dokumentacji WordPress, dzięki czemu modyfikacja narzędzia nie powinna stanowić problemu dla osoby mającej podstawowe kompetencje programistyczne z zakresu znajomości języków PHP, JavaScript, HTML i CSS. Oprogramowanie WordPress, dostępne bezpłatnie na stronie <http://wordpress.org>, ma charakter modułowy – podstawowe funkcjonalności rozszerzane są opcjonalnie przez użytkowników za pomocą licznych wtyczek oraz szablonów. Dzięki temu możemy rozpowszechnić narzędzie w formie szablonu, co znacznie zmniejsza rozmiar pliku oraz poziom skomplikowania kodu, a także pozwala wykorzystać funkcje natywne, takie jak system rejestracji użytkowników czy zapisanie danych w bazie MySQL.

Otwartość szablonu umożliwia jego dalsze rozwijanie oraz korzystanie ze wspomnianego katalogu wtyczek w celu wzbogacania funkcji systemu o dodatkowe opcje, w zależności od specyfiki prowadzonego projektu.

Do paczki zawierającej szablon WordPress dołączamy również dokumentację opisującą podstawowe założenia oraz funkcje wykorzystane przy tworzeniu kwestionariusza pilotażowego.

Front aplikacji zbudowany został w oparciu o popularny framework Bootstrap (<http://getbootstrap.com/>). Pozwala on na szybkie tworzenie interaktywnych komponentów, dając tym samym możliwość łatwej modyfikacji samego formularza na potrzeby innych projektów badawczych.

Aplikacja działa jedynie w trybie online i przystosowana jest do możliwości technicznych wszystkich współczesnych przeglądarek internetowych oraz większości urządzeń mobilnych wyposażonych w przeglądarki obsługujące standard HTML5.

STRUKTURA BAZY INSTYTUCJI KULTURY

Pierwszy etap realizacji badań sprawozdawczych polegał na wytypowaniu podmiotów, które w danym roku sprawozdawczym realizowały zadania publiczne w dziedzinie kultury, w oparciu o dostępne dane na temat finansowania tego typu zadań przez państwo i samorządy. Następnie tabela z wybranymi podmiotami została wgrana do narzędzia programistycznego. Każda instytucja otrzymała własne konto z hasłem dostępu.

Lp.	Nazwa instytucji	Typ podmiotu	Województwo	Powiat	Gmina	Adres	Osoba do kontaktu	Adres mailowy tej osoby	Adres mailowy podmiotu	Numer telefonu	Główna strona internetowa instytucji	Realizacja zadań publicznych (jeśli nie publiczna instytucja kultury)	Uwagi i inne
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													
13													
14													
15													
16													
...													

SCENARIUSZ WYWIADU DO EWALUACJI NARZĘDZIA

PRZED REALIZACJĄ WYWIADU

1. Nazwa podmiotu.
[Proszę wpisać pełną nazwę instytucji kultury.]

2. Funkcja/stanowisko respondenta w instytucji.

- Dyrektor lub inna osoba z kierownictwa
- Osoba z działu księgowości
- Inny pracownik podmiotu

CZĘŚĆ WŁAŚCIWA WYWIADU

3. Czy reprezentowana przez Państwa organizacja jest zobowiązana do sprawozdawczości publicznej w zakresie realizowanej przez siebie działalności kulturalnej?
[Pytanie dotyczy wiedzy osoby na temat obowiązku sprawozdawczości wszystkich podmiotów prowadzących działalność kulturalną (wypełnianie kwestionariuszy K). Pytanie pomocnicze: czy wypełniają kwestionariusze K GUS? Jeżeli udzielono odpowiedzi „nie”, należy pominąć pytania 4, 5, 6 i 10.]

- Tak
- Nie
- Nie wiem [dopytaj, czy na pewno]

4. Jakie sprawozdania i dla jakich podmiotów wypełnia reprezentowana przez Państwa instytucja (jeśli dotyczy)?

[Jeśli potrzeba, można wskazać, że pytamy o rok 2014. Jeśli respondent poda odpowiedź „GUS”, to należy dopytać o konkretne formularze. Sprawozdanie do KRS składają organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą.]

- Sprawozdania z wykonania planu finansowego dla organizatora
- Sprawozdanie finansowe dla KRS
- Sprawozdania dla publicznych grantodawców (np. w związku z funduszami unijnymi lub innymi grantami)
- Sprawozdania dla niepublicznych grantodawców
- K-01 Sprawozdanie z działalności artystycznej i rozrywkowej dla GUS
- K-02 Sprawozdanie z działalności muzeum i instytucji paramuzealnej dla GUS
- K-03 Sprawozdanie biblioteki dla GUS
- K-05 Sprawozdanie z działalności wystawienniczej dla GUS
- K-06 Sprawozdanie z produkcji i usług filmowych dla GUS
- K-07 Sprawozdanie z działalności domu kultury, ośrodka kultury, klubu, świetlicy dla GUS
- K-08 Sprawozdanie kina dla GUS
- K-09 Sprawozdanie z organizacji imprez masowych dla GUS
- K-10 Sprawozdanie z działalności na rynku dzieł sztuki i antyków dla GUS
- F-01/dk lub F-02/dk Sprawozdania o finansach instytucji kultury dla GUS
- Żadne z powyższych

4.1. Proszę wymienić, dla jakich grantodawców przygotowali Państwo sprawozdania.
[Po przecinku: np. MKiDN, Fundacja Orange, Urząd Marszałkowski, Urząd Gminy itp.]

- 4.2.** Jeśli reprezentowana przez Państwa instytucja wypełnia więcej formularzy poszczególnych rodzajów (np. oddzielne formularze K-07 dla X świetlic), proszę zanotować taką uwagę.

- 5.1.** Proszę wskazać, kto w reprezentowanej przez Państwa organizacji wypełnia sprawozdania z wykonania planu finansowego dla organizatora.
[Proszę zaznaczyć informacje na temat zaangażowanych osób i bardzo ogólnie określić czas potrzebny na te zadania (sumarycznie wszystkie zaangażowane osoby, przy założeniu, że zaangażowanie oznacza pracę z opracowaniem sprawozdania, nie jego zatwierdzanie).]

Osoby:

- Dyrektor organizacji (lub inna osoba ze ścisłego kierownictwa)
- Główny księgowy (lub inna osoba z działu księgowości)
- Wyznaczeni pracownicy
- Nie wiem

Czas:

- Około pół dnia roboczego
- 1 dzień roboczy
- 2–3 dni robocze
- Powyżej 3 dni roboczych
- Nie wiem
- Inne (jakie?)

- 5.2.** Proszę wskazać, kto w reprezentowanej przez Państwa organizacji wypełnia sprawozdania finansowe dla KRS.

[Proszę zaznaczyć informacje o zaangażowanych osobach i bardzo ogólnie określić czas potrzebny na te zadania (sumarycznie wszystkie zaangażowane osoby, przy założeniu, że zaangażowanie oznacza pracę z opracowaniem sprawozdania, nie jego zatwierdzanie).]

Osoby:

- Dyrektor organizacji (lub inna osoba ze ścisłego kierownictwa)
- Główny księgowy (lub inna osoba z działu księgowości)
- Wyznaczeni pracownicy
- Nie wiem

Czas:

- Około pół dnia roboczego
 - 1 dzień roboczy
 - 2–3 dni robocze
 - Powyżej 3 dni roboczych
 - Nie wiem
 - Inne (jakie?)
-

- 5.3.** Proszę wskazać, kto w reprezentowanej przez Państwa organizacji wypełnia sprawozdania dla publicznych grantodawców.

[Proszę zaznaczyć informacje o zaangażowanych osobach i bardzo ogólnie określić czas potrzebny na te zadania (sumarycznie wszystkie zaangażowane osoby, przy założeniu, że zaangażowanie oznacza pracę z opracowaniem sprawozdania, nie jego zatwierdzanie)].

Osoby:

- Dyrektor organizacji (lub inna osoba ze ścisłego kierownictwa)
- Główny księgowy (lub inna osoba z działu księgowości)
- Wyznaczeni pracownicy
- Nie wiem

Czas:

- Około pół dnia roboczego
 - 1 dzień roboczy
 - 2–3 dni robocze
 - Powyżej 3 dni roboczych
 - Nie wiem
 - Inne (jakie?)
-

- 5.4.** Proszę wskazać, kto w reprezentowanej przez Państwa organizacji wypełnia sprawozdania dla niepublicznych grantodawców.
[Proszę zaznaczyć informacje o zaangażowanych osobach i bardzo ogólnie określić czas potrzebny na te zadania (sumarycznie wszystkie zaangażowane osoby, przy założeniu, że zaangażowanie oznacza pracę z opracowaniem sprawozdania, nie jego zatwierdzanie).]

Osoby:

- Dyrektor organizacji (lub inna osoba ze ścisłego kierownictwa)
- Główny księgowy (lub inna osoba z działu księgowości)
- Wyznaczeni pracownicy
- Nie wiem

Czas:

- Około pół dnia roboczego
 - 1 dzień roboczy
 - 2–3 dni robocze
 - Powyżej 3 dni roboczych
 - Nie wiem
 - Inne (jakie?)
-

5.5 Proszę wskazać, kto w reprezentowanej przez Państwa organizacji wypełnia sprawozdania dla GUS (razem).

[Proszę zaznaczyć informacje o zaangażowanych osobach i bardzo ogólnie określić czas potrzebny na te zadania (sumarycznie wszystkie zaangażowane osoby, przy założeniu, że zaangażowanie oznacza pracę z opracowaniem sprawozdania, nie jego zatwierdzanie.)]

Osoby:

- Dyrektor organizacji (lub inna osoba ze ścisłego kierownictwa)
- Główny księgowy (lub inna osoba z działu księgowości)
- Wyznaczeni pracownicy
- Nie wiem

Czas:

- Około pół dnia roboczego
- 1 dzień roboczy
- 2–3 dni robocze

- Powyżej 3 dni roboczych
 - Nie wiem
 - Inne (jakie?)
-

- 6.** Czy wykorzystują Państwo dane z wypełnionych formularzy gus do własnych działań analitycznych i innych sprawozdań?
[Można zadać pytania dodatkowe, np. Czy dane zgromadzone i przetworzone na potrzeby wypełnienia kwestionariuszy są później wykorzystywane w jakimkolwiek celu, np. do analiz, promocji, wypełniania innych kwestionariuszy?, Czy Państwa konto w naszym systemie może być miejscem przechowywania danych o reprezentowanej przez Państwa instytucji?]

- Tak
- Nie
- Nie wiem *[dopytaj dlaczego]*

- 6.1** Proszę zanotować dodatkowe informacje. Przykłady użyc, dlaczego nie są wykorzystywane itp.
-

- 7.** Czy korzystają Państwo z (innych) danych dotyczących kultury udostępnianych przez gus?
[Jeśli padnie odpowiedź „nie wiem”, można przeczytać przykłady z pyt. 7.1. Jeśli odpowiedź brzmi „nie”, pomiń pyt. 7.1. i 8.]

- Tak
- Nie
- Nie wiem

7.1 Z jakich źródeł danych Państwo korzystają?

- Bank Danych Lokalnych
 - Raporty GUS
 - Inne (jakie?)
-

8. W jakich celach wykorzystują Państwo dane dotyczące kultury GUS?

- Opracowywanie wniosków grantowych (uzasadnienia)
 - Opracowywanie diagnoz, planów rozwoju, raportów
 - Informacje dla innych osób i podmiotów zainteresowanych kulturą (radni, urzędy, osoby prywatne, organizacje społeczne)
 - Inne (jakie?)
-

9. Jakie podmioty według Państwa opinii powinny składać sprawozdania do GUS, aby dało to pełen obraz działalności kulturalnej w Państwa gminie lub mieście?

[Zaznaczamy typy instytucji. Jeśli ankietowany nie wie, można przeczytać listę.

Pomocnicza definicja: Działalność kulturalna to zadania publiczne realizowane w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Jeśli respondent dopyta, o co chodzi, można wytłumaczyć, że zależy nam na dowiedzeniu się, jakie podmioty w jego lokalnym środowisku istotnie wpływają na możliwości uczestnictwa w kulturze lub upowszechniania kultury.]

- Instytucje kultury
- Organizacje pozarządowe realizujące zadania publiczne w dziedzinie kultury
- Placówki oświatowe, takie jak szkoły muzyczne, ogniska artystyczne, placówki młodzieżowe

- Parafie i ich organizacje
- Prywatne przedsiębiorstwa prowadzące działalność kulturalną (kluby muzyczne, księgarnie, agencje artystyczne)
- Nieformalne zrzeszenia lub inne organizacje środowiskowe
- Inne (jakie?)

10. Czy sprawozdania GUS wypełniane przez reprezentowaną przez Państwa organizację powinny być publicznie dostępne? A może powinny być objęte tajemnicą statystyczną? *[Publicznie dostępne oznacza, że wszystkie dane przekazywane do GUS byłyby publicznie dostępne w wymiarze jednostkowym, a nie tak jak teraz w formie zagregowanej do poziomu uniemożliwiającego rozpoznanie instytucji.]*

- Tak, powinny być jawne
- Nie, powinny być tajne
- Odpowiedź pośrednia, część tak, część nie
- Trudno powiedzieć (niezdecydowanie)
- Nie wiem (nie umiem ocenić)

11. Czy dotarła do Państwa wiadomość elektroniczna (e-mail) informująca o narzędziu opracowanym przez MIK? Czy ją Państwo odczytali? *[Jeśli w tym miejscu okaże się, że ankietowany nie wie nic na temat przesłanego e-maila, należy go poprosić o przekierowanie do osoby, która miała lub mogła mieć styczność z Nową Sprawozdawczością (sekretariat, osoba wypełniająca ankietę online itp.). Brak możliwości znalezienia takiej osoby oznacza koniec sondażowania danego podmiotu. A jeśli dotrzemy do takiej osoby, można jej zadać pyt. 11–22.]*

- Tak
- Tak, prośbę przekazałem do realizacji...
- Tak, nie skorzystałem
- Nie
- Nie wiem (o jaki mail chodzi)

12. Czy zalogowali się Państwo do systemu?

[Jeśli nie, zakończ ankietę. Jeśli wiesz, że przedstawiciel instytucji logował się w formularzu, a nawet że go częściowo wypełnił, dopytaj o właściwą osobę (jak w pytaniu wyżej). Jeżeli odpowiedź nie wynika z braku aktywności na portalu, zakończ ankietę.]

- Tak
- Nie
- Nie wiem *[dopytaj, jeśli brak zdecydowanej odpowiedzi]*

13. Czy instrukcje oraz materiały pomocnicze dotyczące korzystania z nowego narzędzia były dla Państwa przydatne?

[W „inne” wpisać odpowiedź na dodatkowe pytanie „dlaczego nie/raczej nie”.]

- Tak
 - Raczej tak
 - Trudno powiedzieć
 - Raczej nie
 - Nie
 - Inne
-

14. Z jakimi elementami systemu się Państwo zapoznali?

- Formularz z pytaniami
 - Raport metodologiczny
 - Informacje o projekcie
 - Moje dane (podgląd i pobieranie formularza)
 - Inne
-

15. Czy próbowali Państwo wypełniać pola w formularzu?

[Jeśli padnie odpowiedź „nie”, zapytaj dlaczego. Odpowiedź zapisz w rubryce „inne”.]

- Tak
 - Nie
 - Nie wiem
 - Inne
-

16. Czy nowe narzędzie umożliwia sprawozdanie całej działalności merytorycznej instytucji?

- Tak
- Raczej tak
- Trudno powiedzieć
- Raczej nie
- Nie

17. Jakiego rodzaju działalności nie udało się sprawozdać? Z czym był największy problem?

18. Czy wypełnianie formularza wymagało zgromadzenia dodatkowych danych?

[Można zasugerować odpowiedź, np. sięgnięcie do danych z innych sprawozdań i dokumentów lub potrzeba nowych przeliczeń, wyliczeń itp.]

- Tak, konieczna była dodatkowa własna praca analityczna
- Tak, konieczna była dodatkowa praca analityczna innych osób
- Raczej nie
- Nie

- Nie wiem, trudno powiedzieć
- Inne

- 19.** Proszę ocenić w skali od 1 (bardzo źle) do 5 (bardzo dobrze) niżej wymienione cechy nowego narzędzia, gdzie 3 oznacza też „nie wiem/trudno ocenić”.

Metoda wypełniania online	1	2	3	4	5
Intuicyjność obsługi	1	2	3	4	5
Klarowność pytań	1	2	3	4	5
Jakość materiałów pomocniczych	1	2	3	4	5
Czasochłonność	1	2	3	4	5
Sposób ujęcia tematu działalności kulturalnej	1	2	3	4	5
Pełny dostęp do własnych danych (pobranie pliku csv)	1	2	3	4	5
Logowanie do systemu	1	2	3	4	5

- 20.** Czy sprawozdawczość w zaproponowanej formie wydaje się przydatna dla reprezentowanej przez Państwa instytucji?
[Do czego: do opisu instytucji, do gromadzenia informacji o prowadzonej działalności, do autoewaluacji.]

- Tak
- Raczej tak
- Trudno powiedzieć
- Raczej nie
- Nie
- Inne

21. Czy w Państwa opinii zaproponowana metoda sprawozdawczości mogłaby zastąpić dotychczasowe formularze gus?

- Tak
- Raczej tak
- Trudno powiedzieć
- Raczej nie
- Nie
- Inne

ZAKOŃCZENIE

22. Uwagi ankietera.

[Proszę wpisać uwagi, jeżeli wywiad nie został zrealizowany w całości, ponieważ np. dyrektor, z którym Państwo rozmawiali, wiedział jedynie o dwóch pierwszych panelach tematycznych, ale nie odpowiedział na pytania dotyczące formularza, ponieważ nie on go wypełniał. W przypadku kontynuacji wywiadu z inną osobą zapisz, że to kontynuacja.]

BIBLIOGRAFIA

Bober Jarosław [i in.], *Narastające dysfunkcje, zasadnicze dylematy, konieczne działania. Raport o stanie samorządności terytorialnej w Polsce*, Kraków 2013, [online:] http://www.maszglos.pl/wp-content/uploads/2013/04/raport_dysfunkcje.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Burszta Wojciech, *Opisać rewolucję*, [w:] M. Filiciak [i in.], *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną swps*, Warszawa 2010, s. 141–143, [online:] http://www.nck.pl/media/2011-01-17/modzi_i_media__raport_copy1.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Koschany Rafał [i in.], *Edukacja kulturowa w Poznaniu. Raport z pierwszego etapu badań*, Poznań 2014, [online:] http://cpe.poznan.pl/wp-content/uploads/2014/12/CPE_RAPORT-Z-PIERWSZEGO-ETAPU-BADA%C5%83-EDUKACJA-KULTUROWA-W-POZNANIU-2014.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm., [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU20011421591&type=3> [dostęp: 28.12.2015].

Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej, Dz.U. z 1995 r. Nr 88 poz. 439, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19950880439> [dostęp: 28.12.2015].

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 1995 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na 1996 r., Dz.U. z 1995 r. Nr 154 poz. 796, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19951540796> [dostęp: 28.12.2015].

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2003 r. Nr 96 poz. 873 z późn. zm., [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20030960873> [dostęp: 28.12.2015].

Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. prawo zamówień publicznych, Dz. U. z 2007 Nr 223 poz. 1655 z późn. zm., [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU20072231655&type=3> [dostęp: 28.12.2015].

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 marca 2012 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz.U. z 2012 r. poz. 406, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120000406> [dostęp: 28.12.2015].

Ustawa z 14 marca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo zamówień publicznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2014 r. poz. 423, [online:] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140000423> [dostęp: 28.12.2015].

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2014 r. poz. 1118, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140001118> [dostęp: 28.12.2015].

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 sierpnia 2015 r. w sprawie typów szkół artystycznych publicznych i niepublicznych, Dz.U. z 2015 r. poz. 1210, [online:] <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2015/1210> [dostęp: 28.12.2015].

Fatyg Barbara, *Instytucje kultury*, [w:] Burszta Wojciech [i in.], *Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej w Polsce*, Warszawa 2009, s. 41–47, [online:] [http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportKultMiej/kult.miej_raport\(1\).pdf](http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportKultMiej/kult.miej_raport(1).pdf) [dostęp: 28.12.2015].

Fatyg Barbara, *Koncepcja badania „Mapa wiedzy i niewiedzy o współczesnej kulturze polskiej (moduł infrastruktury żywej)”*, [online:] <http://ozkultura.pl/sites/default/files/strona-archiwum/%20Koncepcja%20badania%20infrastruktury%20%C5%BCywej%20kultury%20-%20BF.pdf> [dostęp: 28.12.2015].

Fatyga Barbara [i in.], *Kultura pod pochmurnym niebem. Dynamiczna diagnoza stanu kultury województwa warmińsko-mazurskiego*, Olsztyn–Warszawa 2012, [online:] <http://jakakultura.warmia.mazury.pl/wp-content/uploads/2014/08/ksiazka-ceik-korekta.pdf> [dostęp: 28.12.2015].

Flejterski Stanisław [i in., red.], *Współczesna ekonomika usług*, Warszawa 2005.

Dąbmska Agata [red.], Trzyna Stanisław [red.], *Od-nowa. Samorząd 3.0*, Warszawa 2013, [online:] http://www.jawnosc.pl/wp-content/uploads/2013/11/Forum_Od-nowa_Raport_Samorzad_3-0.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Góral Anna, *Dostępność i zakres prowadzonych badań statystycznych w obszarze dziedzictwa kulturowego*, [w:] Kukołowicz Tomasz [red.], *Statystyka kultury w Polsce i Europie. Aktualne zagadnienia*, Warszawa 2015, s. 53–65, [online:] http://nck.pl/media/attachments/313583/Statystyka%20kultury%20raport_owv5leL.pdf [dostęp: 28.12.2015].

GUS, *Kultura w 2010 r.*, Warszawa 2011, [online:] http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/kts_kultura_w_2010.pdf [dostęp: 28.12.2015].

GUS, *Kultura w 2013 r.*, Warszawa 2014, [online:] <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2013-r,-2,11.html> [dostęp: 28.12.2015].

GUS, *Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2015*, Warszawa 2014, [online:] http://bip.stat.gov.pl/files/gfx/bip/pl/defaultstronaopisowa/526/1/1/pbssp_2015.doc [dostęp: 28.12.2015].

GUS, *Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008 r.*, Warszawa 2010, [online:] http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/gs_stow_fun_i_spol_podm_wyz_w_2008.pdf [dostęp: 28.12.2015].

GUS, *Wstępne wyniki satelitarne rachunku kultury za 2008 r.*, Kraków 2014, [online:] <http://stat.gov.pl/z-prac-studialnych/wstepne-wyniki-satelitarne-rachunku-kultury-za-2008-r,-1,1.html> [dostęp: 28.12.2015].

Guzik Robert, *Przestrzenna dostępność szkolnictwa ponadpodstawowego*, Kraków 2003.

Halawa Mateusz, *Tylu Polaków naraz widzieć... O statystycznym wytwarzaniu społeczeństwa*, [w:] Giza Anna [red.], *Gabinet luster. O kształtowaniu samowiedzy Polaków w dyskursie publicznym*, Warszawa 2013, s. 34–66.

Ilczuk Dorota, *Ekonomika kultury*, Warszawa 2012.

Jewdokimow Marcin, *Nowe koncepcje uczestnictwa w kulturze – od władzy symbolicznej do negocjacji i partycypacji*, „Zoon Politikon” 2012, nr 3, s. 83–94, [online:] http://www.decdujmyrzem.pl/files/Zoon_Politikon_netto_prev.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Kisilowska Małgorzata, *Obserwatorium kultury jako ośrodek zarządzania wiedzą*, Warszawa 2005, [online:] <http://nck.pl/obserwatorium-kultury/artykuly/195-obserwatorium-kultury-jako-osrodek-zarzadzania-wiedza.html> [dostęp: 28.12.2015].

Kożuch Antoni [red.], Kożuch Barbara [red.], *Usługi publiczne. Organizacja i zarządzanie*, Kraków 2011.

Krajewski Marek, *W kierunku relacyjnej koncepcji uczestnictwa w kulturze*, „Kultura i Społeczeństwo” 2013, nr 1, s. 29–67, [online:] <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-58d0a83e-fa31-4027-807c-72bb0b1a16a7> [dostęp: 28.12.2015].

Krajewski Marek, *Od odbiorcy do uczestnika. Znikający widz i jego współcześni następcy*, [w:] Kędziora Monika [red.], Nowak Witold [red.], Ryczek Justyna [red.], *Co z tym odbiorcą? Wokół zagadnienia odbioru sztuki*, Poznań 2012, s. 79–91.

Krajewski Marek, Schmidt Filip, *Raport z II etapu badań w ramach projektu Animacja/Edukacja. Możliwości i ograniczenia edukacji i animacji kulturowej w Polsce*, Poznań 2014, [online:] http://e-sklep.mik.krakow.pl/ebooks/animacja-edukacja_internetowe-badanie-ankietowe.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Krajewski Marek, Schmidt Filip, *Raport z III etapu badań w ramach projektu Animacja/ Edukacja. Możliwości i ograniczenia edukacji i animacji kulturowej w Polsce. [Internetowe badanie ankietowe wśród wnioskodawców w programie Edukacja kulturalna 2012]*, Poznań 2014, [online:] http://e-sklep.mik.krakow.pl/ebooks/animacja-edukacja_terenowe-case-studies.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Laaksonen Annamari, *Making culture accessible. Access, participation and cultural provision in the context of cultural rights in Europe*, Strasbourg 2010.

Latito Tommi, *Counting what counts. Report on the CultureWatch Europe conference on 'Cultural Access and Participation – from Indicators to Policies for Democracy'*, Helsinki 2012, [online:] http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cwe/HelsinkiReport_en.pdf [dostęp: 28.12.2015].

MKIDN, *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013*, [b.d.] [online:] http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf [dostęp: 28.12.2015].

MKIDN, *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, na lata 2004–2020*, Warszawa 2005, [online:] <http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf> [dostęp: 28.12.2015].

MKIDN, *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, Warszawa 2013, [online:] http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf [dostęp: 28.12.2015].

MKIDN, *Skrót z eksploracyjnych badań terenowych i analizy źródeł na potrzeby projektowania portalu kulturadostepna.pl oraz usługi publicznej 'Kultura Dostępna'*, Warszawa 2015, [online:] http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/2015/20150623_KulturaDostepna_BADANIA.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Nacher Anna [red.], *Spacerowicze, nomadzi i sieciowi łowcy okazji*, Kraków 2013, [online:] http://www.mik.krakow.pl/wp-content/uploads/wezly_i_przeplywy_lekki.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Opolski Krzysztof, Modzelewski Piotr, *Zarządzanie jakością w usługach publicznych*, Warszawa 2008.

Prawelska-Skrzypek Grażyna, *Monitoring usług publicznych w miastach*, Poznań 2003, tom II SAS, ZMP.

Rottermund Andrzej, *Przedmowa*, [w:] Purchla Jacek, *Dziedzictwo a transformacja*, Kraków 2005.

Schuster J. Marc, *Informacja w polityce kulturalnej. Infrastruktura informacyjna i badawcza*, Kraków 2007.

Szulborska-Łukaszewicz Joanna, *Kultura to proces dochodzenia do wartości*, [w:] Orzechowski Emil [red.], Plebańczyk Katarzyna [red.], *Zarządzanie w kulturze*, Kraków 2009, tom 10, s. 345–354.

Szulborska-Łukaszewicz Joanna, *Monitoring i ewaluacja jako podstawowe narzędzia skutecznego zarządzania w sektorze publicznym. Zadania z obszaru kultury na przykładzie Gminy Miejskiej Kraków*, [w:] Pietras-Goc Bożena [red. nauk.], *Ewaluacja jako standard zarządzania w sektorze publicznym*, Kraków 2008, s.179-210.

Kukołowicz Tomasz [red.], *Statystyka kultury w Polsce i Europie. Aktualne zagadnienia*, Warszawa 2015, [online:] http://nck.pl/media/attachments/313583/Statystyka%20kultury%20raport_owv5leL.pdf [dostęp: 28.12.2015].

Prace Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury, strona MKiDN, 10.02.2011, [online:] <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/prace-mieshydzshyreshysorshytoshyweshygo-zeshysposhyly-ds.-stashytyshystyshyki-kulshytushyry-1595.php> [dostęp: 28.12.2015].

Statystyka kultury, strona NCK, [online:] <http://www.nck.pl/statystyka-kultury/> [dostęp: 28.12.2015].

Statystyka muzeów, strona NIMOSZ, [online:] <http://nimosz.pl/pl/dzialalnosc/statystyka-muzeow-2> [dostęp: 28.12.2015].

Raporty o stanie kultury przygotowane na Kongres Kultury Polskiej [online:] http://www.kongreskultury.pl/title,Raporty_o_stanie_kultury,pid,135.html [dostęp: 28.12.2015].

Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2015, strona BIP GUS, 07.09.2015 [online:] <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/program-badan-statystycznych/pbssp-2015/> [dostęp: 28.12.2015].

ENGLISH
SUMMARY

NEW REPORTING RULES IN CULTURAL INSTITUTIONS

The “New Reporting Rules in Cultural Institutions” publication has been developed as part of the “Improved Quality of Data Collection on Public and Non-Public Cultural Institutions in Poland” project implemented by the Malopolska Institute of Culture (Małopolski Instytut Kultury) based in Krakow in cooperation with the Regional Culture Centre in Katowice during the years 2014–2015. The project was co-funded by the Ministry of Culture and National Heritage under the Observatory of Culture programme.

The research project involved (1) the evaluation of public statistics programme pursued by the Central Statistical Office of Poland in the sphere of reporting in cultural institutions in Poland and (2) the development of a new method of data collection on the system of cultural institutions/organisations in Poland. These works were supposed to bring the proposal of solutions adapted to the dynamically changing situation of culture in Poland in the sphere of public policies, public funding, institutional system, and public services in the field of culture.

The publication has been elaborated by Wojciech Kowalik (AGH University of Science and Technology), Krzysztof Malczyk (Cracow University of Economics), Łukasz Maźnica (Cracow University of Economics), Piotr Knaś, Weronika Stępnia, and Lech Dulian. Comments to the publication have been prepared by Przemysław Smyczek, Tomasz Ignalski, Filip Schmidt, Joanna Szulborska-Łukaszewicz, Natalia Bryłowska, and Sławomir Czarnecki.

Within the project, we have undertaken methodological works related to the programme implemented by the Central Statistical Office of Poland. The programme relates to public statistics for the network and the activity of cultural institutions and other entities involved in culture (research 1.28.01(081) in the Programme of statistical research for public statistics for 2015). In this sphere, the Central Statistical Office of Poland (or more precisely, the Culture Statistics Centre in Krakow) keeps a regular annual programme of collecting and analysing reports of cultural entities (cultural institutions and others). This research programme has been treated as a starting point for our methodological works devoted to cultural services in the public statistics system.

The reporting research of the Central Statistical Office of Poland was evaluated by our experts and assessed by stakeholders during the first year of the project. We wanted to know to what extent culture researchers, experts, decision-makers from local government units and managers of cultural institutions shared our diagnosis of the system.

The second part of the project involved the elaboration of a new experimental reporting programme. The report accounts for methodological and piloting works. It also, most importantly, provides an opportunity to become familiar with our online tool at <http://mik.krakow.pl/nowa-sprawozdawczosc-2/>. We also care for the effects of our works to be the basis for analysing reporting methods in the sphere of culture by the Central Statistical Office of Poland and the Interdepartmental Team of Culture Statistics with the Ministry of Culture and National Heritage.

The most important elements of the new reporting model are presented below.

- The research will also incorporate public cultural institutions and other entities (non-governmental organisations and companies) which execute public services in the area of culture, national heritage and culture protection – only those which are financed or co-financed by public funds. At present, reports are submitted by “facilities involved in cultural activity” – only typical cultural institutions such as theatres, museums, libraries, cultural centres, galleries, etc.
- The same form applies to all types of institutions and organisations taking part in the research. The same is the description of infrastructure, main recipient indicators and cultural activities (public services). Currently, the research uses more than a dozen separate questionnaires corresponding to a given type of a cultural facility.
- The form for entities is modular when it comes to legal forms, in particular in the aspects of financing, form and competence of the team responsible for substantive matters.
- The description of activities (tasks) of cultural entities will be based on the service model and the availability model of these services, instead of giving the frequency within the determined activity formats.

- An entity will report on individual tasks (activities and projects). This means that it must have the list covering all activities (co-)financed with public funds – the list of public services in the field of culture.
- Full and open access to information made available by individual entities in reporting forms. Access to source data, without data aggregation to larger administrative units.

All this contributes to a serious change in the proposed new reporting system as compared to the one which still functions. We have decided to: (1) incorporate (in a wide scale) non-governmental entities and companies in our research, and (2) focus only on culture financed with public funds. For clarity, the second point narrows down the first one. This means that in our model the statistical research will only cover these NGOs and enterprises which undertake activities based on public funds from tenders or bidding contests. The “tracing” of public funds seems to be the only effective strategy when one thinks of: (1) including in the scope of research the entities which are not cultural institutions in a narrow sense of the term (companies, NGOs) and (2) keeping the representativeness and comparability of data. At the same time, the use of this approach will strengthen the state and local government units in fact-based cultural and developmental policies. We believe that it is one of the main goals of public statistics and this is why we have configured our statistical model in this way.

We suggest abandoning the system of a “defined questionnaire” (where an institution has strictly allocated questions, depending on the format). We are convinced that the availability of culture is not to be synonymous with the availability of formats (/types) of cultural institutions (as in the old system). What we propose instead is an open system. In such system, each institution may present the activities it has implemented by choosing them from a large number of options typically attributed to various formats of entities. To put it simple, in the new model of the form a person who manages a community centre may indicate that, as part of its operations, its entity organises exhibitions, runs a small library, organises workshops for children and senior citizens, operates concerts, local film shows and theatrical performances. All this in one form, for one institution. As a matter of fact, a horizontal offer is not prohibited and the new proposal of reporting reflects the absence of such limitation.

The current system of indicators and data about the culture sector was constructed based on the rigidly defined formats of institutions from the sector. In our opinion, this situation causes an incomplete or even distorted picture of the accessibility of cultural services. At present, more and more entities escape formal classification of cultural institutions (community or third sector organisations, private enterprises) while they offer cultural services which are financed or co-financed with public funds based on different administrative mechanisms. Therefore, a lot of activities conducted by cultural institutions and other entities functioning in the sector are usually not subject to the present public statistics. As a result, there appears a problem with full and reliable evaluation of the effective use of public funds in the cultural sphere. The absence of full data on the availability of cultural services hinders the effective evaluation of public policies or sometimes even makes it impossible. This evaluation is vital at each administrative level (central, regional and local) for the proper management in the cultural sector.

Under the project, we wanted to create also a reporting tool with which the gathered data will be as open and available to various groups of stakeholders as possible. We think that institutions which prepare reports for the state should be able to use these reports first for the purposes of public statistics. Today, they are no longer users of this data; they are suppliers of data. We have prepared and evaluated a tool which, as we believe, has prospects for the future. However, it requires more testing. Additionally, it must be said that without the system of ordering, aggregating and visualising the collected data, the tool is still completed only in half. We are going to wait for extra reviews and ideas for its practical use.

The new reporting form has been prepared based on Wordpress, open-source CMS system. Today, it is the most popular platform of this kind with relatively low technological requirements and features which enable very easy independent installation of software in any hosting service. The research tool has taken the form of Wordpress template. This means that it can be started on any (already existing or totally new) Wordpress software system. Source code organisation is adapted to the standards described in detail in Wordpress documentation. Thanks to this, the modification of the tool should cause no trouble to anyone with the elementary programming competence in PHP, JavaScript, HTML and CSS. We are hopeful that this will allow for the further development of our project by its future users.

